MAR 04 1933

אלע ווערק
פון
אברהם רייזען
אין 12 בענדער

יובילעאום אויסגאבע

דריטע אויפלאגע.

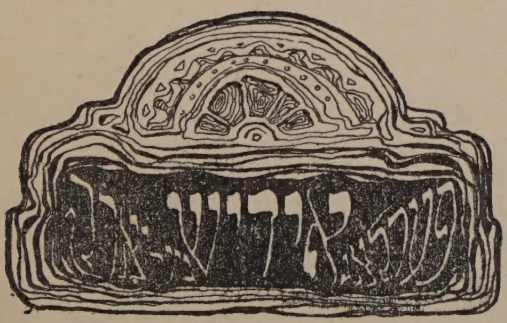

JEWISH PUBLIC LIBRARY

אברהם רייזן.

דריטער באנד:

היימישע מענשען.

ארויסגעגעבען פון פערלאג א י ד י ש
1917 ניו־יארק תרע"ז.

Copyright 1918
by
JEWISH BOOK AGENCY, INC.

הימישט מענשען.

פערלאַרען דעם קול

אין קלעמענקער גרויסען בית־המדרש איז שוין געווען צו ענדע דער וואַכענדיגער דאוונען. דער שטעדטעלשער חזן, וואָס זינגט יעדע תפלה, אפילו ביחידות, און בלייבט דעריבער שפּעטער, האָט שוין צוואמען געלעגט דעם טלית און האָט אונטערגעברומט מיט א ניגון דעם „יום". די עטליכע לעצטע ווערטער פון „יום" האָט ער אויסגעלאָזט חזנ'יש הויך:

„הוא ינהגנו עד מות"...

אין דעם לעצטען וואַרט „מות" האָט ער, ווי זיין שטייגער איז, געוואַלט מאכען א קונץ: ארויפחאפען זיך גאר אויף דער הויכער אַקטאווע, נאָכדעם אראָפלאָזען זיך נידריג און טאקי באלד וויעדער צוריק אין דער הויך, עס האָט זיך איהם אבער ניט אייגנעגעבען: א טאַן האָט זיך פערטשעפעט אין האלז און עס איז ארוים ניט „דאָם".

ער האָט זיך דערשראָקען, און דערשראָקענערהייט האָט ער זיך אומגעקוקט, צי שטעהט ניט ווער נאָהענט נעבען איהם: אז ער האָט נעבען איהם דערזעהען דעם אלטען העניך איז זיין שרעק קלענער געוואָרען: ער האָט געוואוסט, אז העניך איז טויב.

נעהענדיג אהיים מיט'ן טלית און תפילין אונטער'ן אַרעם. האָט איהם דער ניט גערָאטענער „מות" אין די אויערען געקלונגען און עס האָט איהם געמאכט טרויריג.

— צו אלדע שווארץ־יאהר! — האט ער געמורמלט — דאס האט נאך ביז אהער ביי מיר קיינמאל ניט געטראפען.

ער האט זיך אבער באלד דערמאנט, אז פאר צוויי וואכען „שבת־מברכים". בעת ער האט מיט די משוררים אין בית־מדרש פאר'ן עמוד געדאוונעט, האט איהם כמעט דאס אייגענע געטראפען ביי'ן „שמע ישראל" אין דער קרושה, ווען ער האט אליין זיך צעוונגען „הוא אלהינו". צום גליק האט דאס קיינער ניט בעמערקט. אלענפאלס האט מיט איהם דער „באס" דערפון ניט נערעדט.

און די עראינערונג אן פאר־צוויי־וואכענדיגען ניט נעראטענעם „שמע־ישראל" און דעם היינטיגען „על מות" ביחידות, האבען זיך צוזאמענגעמישט און האבען זיך אוועקגעלעגט ווי א שווערער שטיין אויפ'ן הארץ.

איהם האט זיך נעוואלט, געהענדיג, פרופען נעהמען נאך אמאל דעם טאג, נאר גראד איז די נאם פול נעווען מיט מענשען, און ער האט זיך נעשטארקט איינצוהאלטען זיך, ביז ער וועט אהיים קומען. ער האט אנגעהויבען מאכען, ניט נאך זיין נעוואהנהייט, ניכע טריט, און עס האט אויסגעזעהן, ווי ער אנטלויפט פאר עמיצען.

אז ער איז אריין אין שטוב האט ער שטיל, אהן א נוט־מארנען, אוועקגעלעגט דעם טלית און אברוהענדיג זיך אביסעל פון ניכען נאנג, האט ער זיך נענומען צו זינגען.

הוא ינהגנו על מות!

—שוין, חאסט קיין צייט ניט! דער טאג איז דיר קליין!— חאט זיך די חוג'טע צובייזערט — עס גרילצט אזוי אויך אין די אויערען.

— ווי היימט, עס גרילצט? — האט דער חזן דערשראקען אויפגעשטעלט די אויגען — איך נעהם א טאן און דו זאגסט עס גרילצט. וואס היימט — עס גרילצט?...

ער האָט אויף איהר נעקוקט מיט תּמהונים, זיינע בליקען האָבען שמום נערעדט: האָב רחמנות! זאָג נישט אז עס גרילצט, ווארום אויב עס גרילצט, בין איך אומגליקליך, עקט זיך מיין לעבען!... נאָר די חזן'טע איז געווען צו פיעל פערטהאָן און צו־טראָגען וועגען אָנבייסען, אז זי זאָל קענען מיטפיהלען און פער־שטעהן, וואָס עס טהוט זיך מיט איהר חזן, און זי האָט זיך נאָך מעהר צושריען:

— אודאי גרילצט! וואָס דען? איך וועל פערטויבט: מילא, אז דו זינגסט נאָך צוואמען מיט די זינגער, מוז איך אויסשטעהן, אבער איצטער אליין... וואָס?...

דער חזן איז נעווארען בלאָס, זוי קרייד, ער האָט קוים אויסגערעדט:

— גרונע, וואָס ביזטו משוגע? וואָס רעדסטו?

— וואָס טהוט זיך היינט מיט איהם? — איז שוין גרונע פון נעדולד ארוים — נענוג דיר שוין צו מאכען זיך נאָריש, נעה וואש זיך עסען.

עסען האָט זיך דעם חזן נישט נעוואלט, נאָר ער האָט זיך בעטראכט, אז צוליעב א רפואה מוז ער עסען: ניט עסען וועט נאָך ערגער זיין, און ער האָט זיך נעוואשען.

די „המוציא" האָט ער נעמאכט הויך און חזן'יש אויסגע־זונגען און נעקוקט אויף דאָם ווייב, צי בעמערקט זי ווידער עפעס ניט, נאָר דערויף האָט שוין דאָם ווייב נאָר ניט נעזאָנט, און דאָם האָט דעם חזן בערוהיגט.

— מיר דאכט זיך נאָר, מיר דאכט זיך נאָר.... האָט ער זיך נעטרייסט, ס'איז וועלט א שפיי! ניט אזוי ניך פערליכט מען דעם קול!

ער האָט זיך אָבער דערמאָנט, אז ער איז שוין אלט פערציג יאָהר און ביים חזן, מאיר ליעדער, האָט עס נעטראפען פונקט אין דעם זעלביגען עלטער...

דאָס איז געווען נענוג, ער זאל זיך וויערער אַנהויבען צו שרעקען.

ער האָט אראָבגעלאָזען דעם קאָפּ און האָט זיך טיף פערטראכט, און באלד האָט ער אויפגעהויבען דעם קאָפּ און א שטאַרקען נעשריי געגעבען:

— גרונע!

— שא, וואָס איז? וואָס שרייסטו, ווי ניט מיט דיין קול? — האָט גרונע צולויפענדיג, זיך געבייזערט.

— אוי, לאָז מיך לעבען! — האָט זיך דער חזן געבעטען— וואָס רעדסטו „ניט מיט מיין קול" — מיט וועמעם קול רייד איך דען?... הא... וואָס ווילסטו פון מיר?... —

אין זיין קול האָבען זיך ווי טרעהרען געהערט.

— דו ביזט היינט טאָקי משוגע, טשעפּסט זיך צו... נו וואָס ווילסטו? — האָט גרונע זיך געבייזערט.

— קאָך מיר אָב א פּאָר שיטערע אייער, — האָט דער חזן שטיל געבעטען.

— נא דיר א נייעם יום־טוב! — האָט זי זיך וויערער צושריען. — אין מיטען מיטוואָך — אייער! דארפסט דען שבת „דאוונען"? עס איז איצטער אזא יקרות — א פינפער איין איי.

— גרונע! — האָט דער חזן געפּאָדערט — עס מעג זיין א רובל איין איי, צוויי רובל, פינף רובל, הונדערט רובל, הערסט! קאָך מיר אָב צוויי שיטערע אייער און רער נישט!

— ביזט דאָך טאָקי א גרויסער פערדיענער! — האָט זיך גרונע געקרימט.

— דו מיינסט שוין טאָקי, אז אויס!... — האָט דער חזן זיך געשטארקט — נייו, גרונע!..

ער האָט איהר געוואָלט זאָגען, אז ער וויים נאָך ניט אויף געווים, א גליעל שלאָנט נאָך, עס קען זיין, אז איהם דאכט זיך נאָר, עס איז אפשר נאָר אן אייגבילדעניש, אָבער ער האָט דאָס

מורא נעהאט צו אויסרעדען און גרונע האָט ניט פערשטאַנען. וואָס ער שטאַמעלט, זי האָט געקוועטשט מיט די פּלייצעס:

— מיינע שונאים!..

זי איז אוועקגענאַנגען אַבקאַכען אייער. דער חזן האָט דערוויילן זיך צעזונגען. ער האָט זיך אויפמערקזאם צוגעהערט צו יעדער טאָן, ווי ער וואָלט זיך אליין עקזאמינירט; וועו ער איז ניט נעווען אימשטאנד צו בעקומען די הויכע אקטאַווע, האָט ער זיך פערצווייפעלט צושריען:

— גרונע, דערלאַנגט ניכער די אייער!...

אין די אייער האָט דער חזן איצטער נעזעהן זיין אייגענע רעטונג...

די חזנ'טע האָט איהם מיט א ברוגז־פנים צוגעטראגען די צוויי אייער און האָט ביים ארויסגעברומט:

— נא, אייערלעך ווילט זיך איהם... מען דארט אוו מען קווארט...

דער חזן פאר איהר געוואָלט אויסניסען זיין הארץ, זאָל זי ניט מיינען, אז ער מיינט טאקי די אייער, ער האָט איהר נעוואָלט זאגען: גרונע, איך בין, דאכט זיך, פארביי!... ער האָט זיך אבער געשטארקט און זיך איינגעהאלטען.

— „טאַמער דאכט זיך מיר נאָר", האָט ער געטראכט.

און ער האָט זיך אהן ווערטער נענומען טרינקען די אייער, ווי א רפואה.

אויסטרינקענדיג די אייער, האָט ער געפרופט מאכען א פאָר קונציגע חזנישע „שטייגערס". איהם האָט זיך עס איינגעגעבען, אוו ער איז פרעהליכער געוואָרען.

— נישקשה, נאָט לעבט! — האָט ער געטראכט — ניט אזוי גיך פערליר איך מיין קול... מאָלע וואָס „מאיר ליעדער".

— ער איז נעווען א שכור... איך טרינק נישט, אויף א ברית נאָר אביסעל וויין!...

עס האָט זיך איהם געווייזען אפּעטיט אוּן ער האָט געשלאָפֿן גוט א ביסעל נאָך א ביסעל. —

נאָר זיין פּרעהליכקייט האָט לאַנג נישט געדויערט. דער פּריהעדינער נישט גערַאָטענער „מות" האָט איהם אין די אויערן א קלוֹנג געטהאָן אוּן די „מרה־שחורה" האָט זיך וויעדער אנגעהויבען.

די מורא צו פּערלִיערען דעם קול האָט דעם חזן זיין נאַנץ לעבען נעמוטשעט. זיין אייניצינע זאָרג, זיין אייניציגער רעיוֹן איז געווען: וואָס וועט דאָס זיין, ווען ער וועט ווען עס איז דעם קול פּערלִירען? איהם האָט דאָס שוין אפילוּ אמאָל געטראָפֿען, ער איז דאמאָלס געווען אלט זיבעציהן יאָהר אוּן האָט נעהאָט א טענאָרען־שטים אוּן האָט פֿלוֹצים עס פּערלאָרען. נאָר דאמאָלס האָט דאָס איהם ניט געאַרט. פּערקעהרט, עס האָט נאָך איהם הנאה נעטהאָן, ער האָט געוואוסט אז דאָס בייט זיך זיין שטים אוּן ער וועט אין א האַלב יאָהר ארום בעקומען א באַריטאָן. אויף וואָס ער האָט מיט אונגעדולד געהאָפּט. אז ער האָט בעקומען דעם באריטאָן, האָט ער נעווואוסט, אז אויב ער וועט איהם פּערלִירען איז שוין פּערפּאַלען, קיין אנדער שטים קריגט ער ניט. אוּן ער האָט דעריבער שטאַרק דעם קול געהיט, ווער רעדט אז ער איז נעווארען א „בעל־הבית'ל" אוּן האָט אננענומען קלעמענקער חזנות, האָט ער ניט צוגעלאָזט צום „האלז", אז א ווינדטעל זאָל א בלאָז טהאָן; אין די גרעסטע היצען איז ער נענאַנגען פּערבונדען מיט א פּאטשיילע. אייגענטליך האָט ער דעם קול ניט געהיט פּאר די קלעמענקער בעלי־בתים. ער איז געווען זיכער, אז ווען ער וועט אפילוּ אין גאנצען דעם קול פּערלִיערען, וועלען איהם די קלעמענקער בעלי־בתים פּון הזנות נישט אבוּאגען, זיינע שכירות וועט ער אלע מאָל האָבען, וויל סיי ווי סיי טראָגט מען איהם די שכירות אין שטוב ניט אריין, נאָר ער

מוז אלע פרייטאג נעהן פון שטוב צו שטוב אליין מאהנען, אוז קלעמענקער אידען זיינען וויכהערציג, זיי זאגען קיינעם נישט אב, ווער עס שטרעקט נאר אויס די האנד. דעם קול האט ער געהיט אוז נעשראקען זיך פאר'ן פערלירען איהם, נאר אויס ליעבע צום זינגען. פון די קלעמענקער בעלי־בתים האט דער חזן שטארק געהאלטען. אזוינע אידען זיינען אין דער גאנצער וועלט ניטא, נאר אין הלכות „נגינה" זיינען זיי גרויסע עמי־הארצים, ממש בהמות, זיי האבען קיין שום געפיהל ניט, אוז ווען ער פלענט מאכען, פאר'ן עמוד דאוונענדיג, קונציגע שטיי־נערם, רייסען זיך אויף דער העכסטער אקטאווע, איז דאם נאר נעווען פ א ר ז י ה, ער האט אליין דערפון גרויס הנאה געהאט, אויף פאר די 8 זינגער זיינע, אין וועלכע ער האט די נאנצע וועלט נעזעהען. די זינגער זיינען איהם נעווען אייגנע־באסען טיף אין הארצען אוז ווען א זינגער פלענט איהם זאגען: „אי חזן! אי זינגט איהר!" פלענט ער זיין אויף דער העכסטער מדרגה פון גליק.

די אלע זינגער זיינען נעווען אנגעפאהרענע פון פערשיע־דענע שטעדט אוז שטעדטלעך, אוז זייערע אלע שמועסען אוז מעשיות האבען זיך נאר געדרעהט אוז נעוויקעלט אויף חזנים אוז נגינה. די מעשיות אוז לעגענדען זיינען נעווען דעם חזן'ס „וואהר". ער פלענט זיך נאך יעדער מעשה שטארק פערטראכטען אוז פלענט ארויסלאזען א טיעפען זיסען זיפץ:

— א קליינינקייט נגינה! א שפילכעלע צו זאגען — א נע־פיהל!...

אוז איצטער, ווען דער חזן האט אנגעהויבען מורא צו הא־בען פאר'ן קול, האט זיך איהם אלץ נעדאכט, אז די זינגער זיי־נען נאר אנדערע — שלעכטע! זיי מוזען פון איהם, אונטער די אויגען, לאכען.. אוז ער האט זיך אנגעהויבען היטען פאר זיי, ניט צו נעהמען פאר זיי א הויכען טאן, זיי זאלען ניט דערקאנען,— אוז ער האט דערפון נאך מעהר נעליטען.

און וואס וועלען זאגען די ארומיגע חזנים? דער געראנק האט דעם חזן נאך מעהר נעמוטשעט. — ער האט געוואוסט, אז ער האט געהאט א שם ביי די ארומיגע חזנים, מען האט פון איהם שטארק געהאלטען, וועגען זיין קול האט מען פיעל נע־רעדט. איהם פלעגט זיך מאהלען פאר די אויגען, ווי עס שטעהט א קופקעלע חזנים און רעדען שטיל און שאקלען טרויריג מיט די קעפ: דאס בעדויערן זיי איהם.

— נעביך, נעביך, איהר האט נעהערט, דער קלעמענקער חזן...

ביי דעם נעראנק פלעגט ער זיך אינאנצען פערליערען.

— „און אפשר דאכט זיך מיר נאר!" פלעגט ער זיך אין אזוינע שרעקליכע מינוטען אנהייבען טרייסטען און ער פלעגט גלייך אנהויבען זינגען, פרופען זיך נעהמען די העכסטע נאטעז. ער האט אבער פון שרעק פערלארען דאס נעהער און ער האט ניט געקענט משער זיין, צי איז ביי איהם דער קול ווי נע־הריג, צי ניט.

אין פערליף פון צוויי וואכען איז זיין פנים געוואָרען בלאס, און מאגער, די אויגען טיף אייננעגראבען, און ער האט נע־פיהלט, אז איהם נעהען אוים די כחות.

— וואס איז מיט אייך, חזן? — האט איהם אין דער צייט א זינגער א פרעג נעטהאן.

— הא, וואס איז מיט מיר? — האט זיך דער חזן דער־שראקען, מיינענדיג, אז מען איז שוין זיך דערנאנגען — וואס זאגסטו איז מיט מיר? דו ווייסט דען עפעס, הא?...

— ניין, איך ווייס ניט, דעריבער פרעג איך דאס אייך: וואס זענט איהר אזוי צורודערט?

— צורודערט. זאגסטו, צורודערט, מעהר ניט ווי צורודערט, הא? מעהר ניט?!...

— דער חזן מוז „קלערען" וועגען א גרויסארטיגען יום־נוראים'דיגען שטיק — האבען די זינגער זיך משער געווען.

עס איז פערנאנגען נאך א חודש און דעם חזן האָט דער שרעק אלץ ניט אבגעלאָזען. עס איז איהם נמאס געווארען דאָס לעבען.

וואלט ער שוין וויסען, אז ער האָט געווינס דעם קול פער־לאָרען, וואלט ער זיך אפשר בערוהיגט. פערפאלען! א מענש קען אייביג ניט לעבען (פערלירען דעם קול און שטארבען איז ביין חזן אלץ איינס געווען), נאָר די ספקות, דאָס וואַרפען זיך צווישען יא און ניין, דאָס בלאָנזשען אין „עולם־התוהו", דאָס אלץ האָט דעם חזן ביטער געמאכט דאָס לעבען.

איינמאל, א דאָנערשטאג פאר שבת מברכים האָט דער חזן בעשלאָסען צו דערגעהן דעם אמת—ער קען שוין מעהר ניט פער־טראָגען.

עס איז געווען פאר נאכט, דאָס ווייב איז אוועק אין יאטקע נאָך פלייש און די משוררים זיינען זיך צונאנגען, עס איז נאָר געבליבען דער חזן מיט'ן עלטסטען זינגער — יוסיל באָס.

דער חזן האָט אויף איהם געקוקט, געעפענט דאָס מויל און צוריק פערמאכט, עס איז איהם געווען שווער ארויסצורעדען דאָס וואָס ער וויל. ענדליך האָט ער ניט אויסגעהאלטען:

— יוסיל!

— וואָס איז, חזן?

— זאג מיר, דו ביזט איין עהרליכער מאן?

יוסל האָט אויסגעשטעלט די אויגען אויף דעם חזן און האָט געפרעגט:

— וואָס עפּעס היינט פרעגט איהר מיך, חזן?

—ברודער, יוסיל! — האָט זיך דער חזן שיער ניט פאר־נאַנדערגעווינט. — ברודער, יוסיל...

ער האָט מעהר א וואַרט ניט געקאָנט אויסרעדען.

— חזן, וואָס איז מיט אייך?

— ברודער, יוסיל! זיי איין ערליכער מאן און זאג מיר דעם אמת, דעם אמת...

— איך פערשטעה ניט, וואס איז מיט אייך, חזן ? !

— זאג מיר דעם אמת, דו בעמערקסט אין מיר עפעס א פערענדערונג ?

— זעהר ! — האָט יוסיל געענטפערט, קוקענדיג ווי דער חזן איז בלייך און דאר — זעהר א גרויסע פערענדערונג...

— איצטער זעה איך, אז דו ביזט אן עהרליכער מאן. זאגסט דעם אמת אין די אויגען, ווייסט, ווי לאנג דאָס איז שוין ?

— דאָס וועט שוין זיין באלד א חודש, — האָט דער זינגער געענטפערט.

— יא, ברודער, א חודש, א חודש, איך האָב אבער געפיהלט...

דער חזן האָט אבגעווישט דעם שוויים, וואס האָט בעדעקט זיין שטערען און האָט ווייטער געזאגט :

— און ווי רעכענסטו, יוסיל, שוין טאקי פערלאָרען אויף אלע מאל ?

— וואָס פערלאָרען ? — האָט יוסיל געפרעגט, אנהויבענדיג צו פערשטעהן גאר עפּיס אנדערש.

— נו, וואָס פרעגסטו נאך ?... הא ?... וואָס קען איך פערליירען ? געלד ! קיין געלד האָב איך ניט — איך מיין, פערשטעהט זיך, דעם קול.

דא האָט שוין יוסיל אלץ פערשטאנען, ער איז געווען צו פיעל זינגער ער זאל דאָס ניט פערשטעהן. מיט רחמנות'דיגע בליקען האָט ער געקוקט אויפ'ן חזן, און האָט געפרעגט :

—נעווים ?

— וואָס, נעווים ? ! — האָט זיך דער חזן ערמונטערט — עס קען זיין, אז ניט נעווים ? אדרבה, אדרבה, הלואי זאל דאָס טאקי זיין א טעות.

יוסיל האָט געקוקט אויפ'ן חזן און ווי א דאקטאר בעגעהט זיך מיט זיינעם א חולה, איז ער זיך מיט איהם בענאנגען:

— נעהמט „דאָ“! — האָט ער נעקאָמאָנדעוועט.

דער חזן האָט נעהאָרכזאם, ווי א שילער, געצויגען „דאָ“.

— ציהט, ציהט! פיער פערטעל — ציהט; — האָט יוסיל געקאָמאנדעוועט, איינהערענדיג זיך מיט אויפמערקזאמקייט.

דער חזן האָט געצויגען.

— איצטער, זייט מוחל, נעהמט „רע“!

דער חזן האָט געצויגען: רע־רע־רע! דער זינגער האָט זיך אַבגעשטעלט, טיף פערטראכט און האָט באלד מיט א טרוירי־גען טאָן ארויסגעזאָגט:

— עס איז ניט „דאָס“... פערלאָרען!...

— טאָקי אויף אייביג? — האָט דער חזן אויסגעשטעלט די צוויי דערשראקענע אויגען.

— וואָס דען, א יונגעלע זענט איהר, נאָך אמאל וועט איהר דען בעקומען א שטים?! אין אייערע יאָהרען איז שוין פערפאַ־לען!

דער חזן האָט פערבראכען מיט די הענד, א וואַרף געטהאָן זיך צום טיש און אריינלענענדיג דעם קאָפּ אין די הענד האָט ער זיך צעווויינט, ווי א קינד.

אויף מארגען האָט דאָס גאנצע שטעדטעל שוין געוואוסט פון דעם אונגליק, אז דער חזן האָט פערלאָרען דעם קול.

— אויך א געשעפט! — האָט יעקב דער שענקער, א פיי־נער בעל הבית, געמאכט עס צו קליין־געלד — וועט ער „שבת מברכים“ וועניגער האלטען דעם עולם מיט זיין זינגעכץ — בעט ביי מיר א ביטערע ציבעלע פאר'ן גאנצען קול...

וויבערשער שרעק

איינגעשלאָפען איז חייענע מיט א וואויל־ער אידעע: מאר־נען וועט זי, אם ירצה השם, קאָכען אויף מיטאג ארבעם מיט קארטאָפפל, עם וועט זיין א „ניים", און איהר לייבע וועט הנאה האָבען.

אז אין קליין שטיבעל־ע האָט דער בלאָסער טאָג קוים אריינ־נעקוקט, האָט זיך שוין חייענע אויפגעכאָפט. אָבגענאָסען נענעל־וואָסער, אָבגעזאָגט „ברכה", זיך דערמאָנט אַן דער „וואויל־ער אידעע", וואם עס איז איהר פאר'ן שלאָף אייגנגעפאלען, און האָט זיך נענומען צום ביסעל ארבעם, וואָם האָט זיך נעפונען נרייט אין איהר בעל־הבתיש'קייט.

די קינדער און לייבע זיינען נאָך פעסט נעשלאָפען. אין שטיבעל איז שטיל נעווען. נאָר דער האָהן, וואָם חייענע האָט נעהאלטען אויף יום־כפור, האָט אלע 5 מינוט פון קאטוך אויס־נעקרעהט זיין קוקעריקו און האָט נעשטערט די שטילקייט.

חייענע האָט אויסנעשאָטען אויף א קליין טישטיכעל, וואָם האָט פערדעקט א האלבען טיש, די ארבעם פון פאָפיער, האָט אָבגעשארט פון דעם גרויסען קופקעל־ע א קליין קופקעל־ע און האָט זיך נענומען איבערקלויבען. די ווערמדיגע האָט זי נעווארפען אין א גלאָז און די ריינע אין א טעלער. יעדעס קופקעל־ע האָט זי דריי מאל איבערגעזוהן, עס זאל חלילה קיין ווערימדיגער ארבעם ניט בלייבען און זי זאל דערמיט יענע וועלט ניט פערשפיע־

לעז, ווייל א וועלטמיגער ארבעס איז צעהן מאל מעהר טרייף ווי חזיר. אזוי האט איהר די מאמע אמאל גלערנט, וועז זי איז נאך א מיידעל געווען.

אז זי האט איבערגעקליבען א העלפט פון די ארבעס, האט איהר אין די אויגען אנגעהויבען צו פינטלען. די ארבעס האט ווי א נעפעל פערדעקט און דאס קלויבען איז איהר שווער געווארען. יעדען וועלטמיגען ארבעס האט זי מעהר אנגעטאפט מיט די הענד, איידער אנגעקוקט מיט די אויגען.

— עפעס איז מיר טונקעל אין די אויגען! — האט זי זיך דערשראקען און זי איז ניט געווען זיכער מיט יעדען ארבעס, זואס זי וואלפט איהם אין טעלער אריין פאר א ריינעס.

לכתחילה האט זי בעאונרוהיגט דער גערדאנק, אז זי נעהמט אזא זינד אויף זיך, ניט דערוועהענדיג קען זי חלילה אריינ־וואלפען וועלטמיגע ארבעס אנשטאט ריינע. באלד איז אבער צו דעם שרעק נאך א גרעסערער צוגעוואקסען: זי איז ערשט אלט ביי א יאהר אכט און דרייסיג און די אויגען זיינען איהר שוין אזוי טונקעל.

זי האט זיך דערמאנט, אז די לעצטע ציים, וועז זי לייענט שבת ביי טאג דעם „טייטש חומש" און צעווייזט זיך ביי די אל־מעטינג ערטער, פערציהען זיך איהר אלע אותיות, ווי מיט א שלייער און מיט גרויס מאטערניש קומט איהר אן נאכדעם וויי־טער צו לייענען.

— אויסגעווייזט די אויגען פאר דער ציים! צו אכט און דרייסיג יאהר! — האט זי נעזיפצט, זיצענדיג מיט א נעבוי־גענעם קאפ ביי דעם קופקעלע ארבעס.

און חייענע האט זיך דערמאנט, אז איהר גאנץ לעבען איז אוועק אין טרעהרען. מיידעל־וויז האט זי געווייזט ביי יעדע פאר שיך, ביי יעדען קליידעל, וואס דער ארימער טאטע האט איהר געדארפט מאכען; כלה־וויז האט זי געווייזט ביי יעדער עקשנות פון חתן, וואס האט אלץ געסטראשעט אבשיקען די

תנאים, אויב מען וועט איהם נים געבען דאס און יענעם: אונטער דער חופה שטעהענדיג האט זי נעווײנט, דערמאנענדינ זיך מיט וועמען זי פערבינדט זיך; נאך דער חתונה האט זי געווײנט, וועז לייבע האט אויף איהר דעם ערשטען ברום געטהאן. היינט ווער קען צעהלען די טרעהרען בײ'ן „טראגען", בײ'ן „האבען", בײ די קינדערס קראנקע „וויענעליך"... בײ די יונגע קברים'לעך", וואס זי פלעגט אלע תשעה באב בעזוכען.

— א היבש ביסעל טרעהרען! — מאכט זי א סך הכל און זיפצט.

נאר באלד דערמאנט זי זיך, אז עס איז נאך נים נאר. נים וועניג טרעהרען האט זי בײם טײטש־חומש געלאזען: בײ עקדת־יצחק, בײ „מכירת יוסף", בײ פרעה'ס „גזרה" — אריינ־וואנדען די אינגלעך אין טיף, בײם חורבן בית המקדש... דער **נאנצער „טײטש חומש" איז געל...**

נאך געלער פון אלע זיינען די בלעטער פון דער פרשה „ויצא", וואו עס דערצעהלט זיך מיט רחל און לאה'ן, ווי יעקב אבינו האט רחל ליעבער נעהאט פאר לאה'ן, ווייל לאה האט נעהאט שוואכע אויגען, זי האט זיי אויסגעווײנט מיידעל־וויי **מרא האבענדיג, אז עשו הרשע זאל ניט זיין איהר מאן, ווי זי** האט ברוח הקודש נעזעהן.

— דאס הארץ האט מיר דאמאלס געזאגט! — לויפט תורך אין חייענעם קאפ, דערמאנענדיג זיך די טרעהרען, וואס זי האט אויף לאה'ס מזל פערגאסען.

און חייענען האט זיך איצט נעדאכט, אז לייבע וועט זי פון היינט אן נאך מעהר פייגד האבען (מה־דאך יעקב אבינו אזא צדיק!...), ער וועט נאך מעהר ברומען און נאך אפטער חוזק מאכען: „יפיפיה". און ווער וויים: אפשר וועט ער זי נאך אמאל א רוף טהאן „בלינדע!"

דער לעצטער נעדאנק האט זי א שטאך נעטהאן. זי האט זיך נעסטארעט איהם צו פערטרייבען און האט אנגעוועגדעט

אלע פעהינקייטען פון די אויגען איבערצוקלויבען ריין דעם רעשט ארבעם.

— עס איז נאך פינסטערליך, זעה איך ניט אזוי גוט! — האט זי זיך געטרייסט.

זי האט אבער א קוק געטהאן אין פענסטער און האט דערזעהן, אז אויך דער גאס איז שוין גוט ליכטיג, און די מרייסט איז איהר פערשוואונדען.

*

אין א שעה ארום זיינען שוין אלע אין שטיבעל אויפגעשטאנען. די עלטערע טאכטער, יענטיל, א מיידעל פון א יאהר זעכצעהן, האט זיך געשווינד אנגעטהאן און נענומען זיך העלפען דער מאמען, וועלכע האט שוין אין אויוועז אייננעהייצט.

— מאמע, וואס זאל איך טהאן? — האט יענטיל געפרעגט.

חייענע האט זיך אומגעקוקט אין אלע פיער ווינקעלעך, ווי זי וואלט א סוד וועלען זאגען, און אז זי האט דערזעהען אויף זיכער, אז לייבע איז שוין נישטא, האט זי שטיל און שוואך, ווי זי וואלט ערשט פון א קרענק אויפגעשטאנען, געענטפערט:

— זעה איבער, מיין נאלה, די ארבעם.

— דו האסט נאך ניט איבערגעקליבען, הא, מאמע?

—איך האב אפילו יא איבערגעקליעבען, אבער א קשיא אויף א מעשה — טאמער האב איך געלאזען ווערימדיגע. די אויגען, מיין קינד, דיענען מיר שוין נישט. מען קען זיך נאך חלילה מיט „טרפות" אנעסטן — א ווערימדיגער ארבעם איז טריפה, ווי חזיר...

יענטיל האט זיך געזעצט ביים טיש איבערצוזעהן נאך אמאל די ארבעם און האט אלע ווייל אנגעזאגט דער מאמען ווי מיט א שמחה:

— אט איז א ווערימדיגער... אט איז נאך איינער!... אוי,

וואָס וועריִמדיגע ארבעס דו האָסט, מאמע, געלאָזען! וואָס איז דאָס עפּיס?

די פּראָגע האָט חייענען געשניטען ווי מיט א טעמפּען מעסער איבער'ן הארצען און זי האָט געענטפערט ווי מיט גאָל:

— איך זעה שוין ניט!

יענטיל האָט אויסגעשטעלט דערשראָקען די אויגען און האָט ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערן.

— דער טאטע וועט מיך נט'ן!... — האָט זי צוגענעבען מיט א נעמאכטען שמייכעל.

— אי, רעד נים, מאמע! — האָט די טאָכטער זיך שמערצליך פערקרימט.

— וואָס איז, נארעלע, — עס טרעפט ניט?... — האָט חייענע, אליין ניט וויסענדיג פאר וואָס, אלץ נעשראקען איהר קינד, — דער טאטע איז נאָך א יונגער מאן און איך בין שוין אן אלטע יודענע — איך זעה שוין ניט...

— גוואלד, נענוג, מאמע! — האָט זיך יענטיל צושריען ווי מיט כעס און האָט קוים זיך איינגעהאלטען, ניט צו פונאנדערווייענען זיך...

חייענעס אויגען זיינען וואָס א וואָך אלץ טונקעלער געוואָרען, און איהר שרעק איז אלץ גרעסער נעוואָרען. עפּעס האָט זיך איהר נעדאכט, אז לייבע וועט צו איהר וואָס א טאָג קעלטער, קוקט ניט אין איהר זייט, און ווי ער עסט אָב, נעהט ער אוועק אין מארק.

אויסער איהר שרעק פאר'ן מאן, האָט זי נעליטען שבת אין שוהל ביים דאוונען און איבערהויפּט ביי די „תחינות". מילא די תחינה ביים „אויסנעהמען" האָט זי שוין נעקענט אויסוועניג; אז עס פלעגט אבער קומען א „שבת מברכים" און מען פלעגט דארפען לייענען די תחינה פאר ראש־חדש בענטשען, פלעגט זי מיט קנאה קוקען אויף די ווייבליך אין איהרע יאָהרען, וואָס זיצען, ווי די שרה'טעס מיט די תחינות אין די הענד און לייע־

נעז ווי א וואסער אוֹן ווייגען. זי פֿלעגט דאן די תחינה צו־טראָגען, וואָס נעהענטער צו די אויגען, בעמיהען זיך ניט צו ווייגען (חאָטש, מישטיינס געזאָגט, וואס פֿאר א טעם א תחינה האָט אָהן טרעהרען — אֿלץ איינס ווי א חתונה אָהן כלי־זמר...) נאָר דאָס האָט איהר וועניג געהאָלפֿען: די אותיות פֿלעגען זיך ווי צוואמענגיסען אוֹן זי פֿלעגט קוים א וואָרט דערזעהן, אויסער די גרעסערע וועדטער, וואָס שטעהען פֿון אָנהויב, ביי יעדער „רבונו של עולם". נאָר די גרעסערע וועדטער זיינען לשון־קדש, זיי זיינען טאָקי מעהר הייליג, די מצוה וואס מען האָט פֿון זיי איז נאָך אפשר אויף יענער וועלט גרעסער, דאָך זיינען זיי איהר עפּעס פֿרעמד, זי פֿערשטעהט זיי ניט... א י ה ר ע וועד־טערלֿיך, וואָס זיינען נעדרוקט מיט קלייגע אותיות'לֿיך ווי פֿע־דעלֿיך, וועלֿבע רעדטען צו איהר הארצען אוֹן זיינען איהר אזוי נאָהענט אוֹן לֿיעב, — אָט די אותיות'לֿיך וועלֿען איהר מעהר ניט דיענען, ווי זיי וואָלֿטען ברונו אויף איהר געוואָרטען, אוֹן ווי זי הויבט זיי אָן צו „זאָגען" הויבען זיי אָן צו שפּרינגען אוֹן בע־האָלטען זיך אונטער א שווארצען שלייער..

— מיט וואס האָב איך אזוי פֿערזינדיגט ביי דיר, רבונו של עולם? — ווייגט חייענע אין דער שטיל, זיצענדיג אין שוהל ביי דער תחינה — וואָס האָסטו מיר אזוי יונג גע־שטראָפט, טאָטע זיסער!...

אוֹן שבת ביי טאָג איז איהר אייגציגער פֿערגעניגען אוֹן טרייסט, וואָס זי פֿלעגט געניסען פֿון „טייטש־חומש", אויף אָבגענומען געוואָרטען. זי פֿלעגט אפילו אבזיצען ביי איהם די זעלֿבע צייט, וואָס אלע מאָל, זי האָט מורא גהאבט, אז לֿייבע זאָל ניט א חשד וואַרפען אויף איהרע אויגען, אויב זי וועט נאָר ניט לֿייענען. נאָר אנשטאָט, וואס אלע מאָל פֿלעגט זי לֿייענען אוֹן ווייגען צוואמען, פֿלעגט זי היינט ווייגען אלֿיין אויף איהר פֿריהצייטיגען וועלקען, אוֹן לֿייבע פֿלעגט ניט אויפמאָל ברו־מען, צוכענדיג זיך פֿון שלאָף נאָך'ן שבת'דיגען טשאָלֿענט:

— וואָס האָט זי זיך דאַרטען צויאכמערט, מיין „צדקניות“?...

„אלטע יודענע! פלענט חייענען אבקלינגען אין די אויע־רען און זי פלענט שטילער ווערען...

איהר „פעהלער“ האָט זי איינמאל אין שוהל שבת פער־טרויט דער „רבי'צין“, א אידענע, וואָס האָט אויסגעזעהן גע־עלטערט פאר דער צייט, מיט א געקנייטשט פנים, מיט שוואר־צע גוטע אויגען, וועלבע האָבען פרום און טרויריג געקוקט, אונ־טער די שפאקולען, וואָס זי האָט געטראגען ביי די תחינות, ווי זיי וואָלטען אויסגעדריקט עפעס א בענגשאפט, א ציהענישׂ צו אנדערע וועלטען.

— וואָס טהוט מען רבי'צין? — האָט זיך חייענע נעווענ־דעט צו איהר בשעת „קראת התורה“. — איך זעה שוין ניט ווי צו לייענען.

— איז וואָס, מיין טאכטער, — האָט זי די רבי'צין גע־טרייסט — קוק א פאר שפאקולען ווי מיינע...

חייענע האָט א ציטער געטהאָן.

— עס קאָסט סך הכל א גילדען און עס עפענען זיך די אויגען! — האָט די רבי'צין ווייטער געזאָגט, בעמערקענדיג חייענעס פערלענגעהייט.

— איך בין, רבי'צין, ערשט אכט און דרייסיג יאָהר אלט! — האָט חייענע שוואך ארויסגערעדט — איך שעם מיך...

— איך גלויב דיר, מיין טאכטער, איך האָב מיך אמאל אויך גענשעמט... נאר וואס זאג איך אמאל? ערשט צוויי יאָהר, אז איך טראג זיי... אודאי שעמט מען זיך לכתחילה, וואָס זאל מען אבער טהאָן? — מעסט אן אויך טשיקאוועס מיינע שפא־קולען, דאכט זיך, זיי וועלען זיין גוט אויף דיר.

און די רבי'צין האָבגענומען פון איהר שמאלע נאז

די שפאקולען, און האָט מיט א לעבליכען שמייכעל אָנגעטהאָן זיי אויף חייענעם נאָו..

חייענעו האָבען זיך געביטען די פארבען, דאָ איז זי רויט אוו דאָ בלייך געוואָרען, ווי עס טרעפט מיט א יונג־מיידעל, וויש זי מעסט אָן א מאנסביליש היטעל...

— נו, פרוב אין זיי אביסעלע לייענען דאָ אין מיין תחינה.

די רבי'צין האָט איהר אונטערגעטראָגען די תחינה אוו חייענע האָט מיט א קלאפענדען הארצען אריינגעקוקט.

— נו? האָט די רבי'צין געפרעגט, ווי א דאקטאר — זעהסט?

— שויך, איך זעה! — האָט חייענע נעענטפערט פרעה־ליך. עס איז מיר ליכטיג אין די אויגען געוואָרען, פונקט ווי א חדש נאָך דער חתונה...

„רבונו של עולם — האָט חייענע אָנגעהויבען לייענען — „האָרר פון אלע וועלטען, דערפיל דאָס בעגעהר פון מיין האָרץ צו גוטען אוו טהו אויסציהען מיין רצון אוו טהו געבען מיין געבעט אוו דיין שכינה זאָל אויף אונז טהאָן רוהען אוו מאך צייגען אויף אונז איין געמיטה פון קלוגהייט אוו פערשטאָנר אוו עס זאָל מקוים ווערען אויף אונז דער פסוק: ונחה עליו אוו עס וועט אויף איהם רוהען א געמיטה פון גאָט אוו א נע־מיטה פון חכמה"...

— דאָ לייענסטו אלע שבת — ביזטו גענוט — האָט די רבי'צין איבערגעשלאָגען, פון דאנעו איז נאָך קיין ראיה ניט, אז דו זעהסט אין די שפאקולען. נא לייען אָט דאָ אין דער תחינה — עס איז א שפאָגעל נייע תחינה, דו האָסט זי נאָך קיינמאָל ניט געהאט.

די רבי'צין האָט פערריכט אויף חייענעס נאָו די שפאקו־לען, געמאכט איהר א בעמערקונג, אז מען דארף זיי טראגען העבער, חייענע האָט קרענקליך א שמייכעל געטהאָן אוו האָט זיך אָנגעהויבען לאָזען עקזאמינירען אין דער שפאָגעל נייער תחינה:

„רבונו של עולם, הערר פון אלע וועלטען, וואס דו ביזט דער בעשעפער פון מענשען און האסט איהם בעשאפען א גוף מיט א נשמה דער גוף איז עפר מן האדמה..."

— שטויב פון דער ערד... — האט די רבי'צין אונטערגע־חאפט, ווי א דאַרשטיגער חאפט די קווארט פון א צווייטענס האנד, וועז יענער האלט אין טרינקען...

„שטויב פון דער ערד — האט חייענע פארטגעזעצט, אריינגעהענדיג אלץ מעהר אין א טרויעריגען תחינה־נגון — „און די נשמה איז געגומען געוואָרען פון אונטער דיין היילינגען כסא הכבוד און וועז דער מענש שטארבט שיידען זיי זיך פער־נאנדער, יעדערער געהט אוועק צו זיין אָרט, דעם גוף לענט מען אין קבר..."

— וואס דען! — האט די רבי'צין איבערגעשלאָגען — אודאי אין קבר! מען האלט נישט דעם זינדיגען גוף....

„דעם גוף לעגט מען אריין אין קבר און ער וועלט פער־פוילט און ער וועלט אומגעקעהרט צו דער ערד..."

— נו, גענוג! — האט די רבי'צין איבערגעשלאָגען. — זעהסטו, ווי אזוי דו לייענסט אין שפאקולען!

— שייך, איך זעה, ממש ווי ניי געבוירען — האט חייענע זיך ענטציקט — ווי א חדש נאָך דער חתונה.

— אט וועסטו קויפען, אם ירצה השם, נאָך שבת א פאר שפאקולען, וועלען זיך עפענען דיינע אויגען.

חייענע האט זיך טרויריג פערטראכט. פיהלענדיג אויף דער נאז די שפאקולען, האט זיך איהר געדאכט, אז זי זעהט אוים אלט און מאוס... און איהר האט זיך פארגעשטעלט, ווי זי זיצט שבת ביי טאָג, ביים טייטש־חומש, — די שפאקולען אויף דער נאז און לייענט. לייבע שטעהט אויף פון שלאָף, געהט צו צום טיש, קרימט זיך בייז קוקענדיג אויף איהר און מורמעלט:

— אלטע באבע!

זי וועט זיך ניט קענען איינהאלטען: „דיר ניט געפעלען! — וועט זי איהם ענטפערן — „קענסט מיך גט'ן, אז דו ווילסט".

— חאטש מארגען! וועט זיך לייבע אנחאפען מיט שמחה.

און לייבע וועט האלטען וואכט, וועט זי שלעפען צום רב אויף מארגען און וועט איהר אין א האלבע שעה אב'גט'ן (ווי־פיעל נעדויערט עס דען?...) קיין כתובה וועט ער איהר ניט געבען — ער האט ניט וואס, וועט זי אויף מארגען נאכ'ן גט וועט רען אזא אונגליקליכע, ווי חאשע די „עגונה" וואס דער מאן האט זי אוועקגעווארפען, און זי געהט אום אין אלע בעל־בתי'שע הייזער און בעט מיט טרעהרען מען זאל איהר געבען גרעט וואשען, גענז פליקען, דייזשעם קנעטען...

חייענען האט אנגעהויבען צו שוידערן. זי האט אריינגעקוקט דורך די „פענסטערליך" אין דער מאנסבילשע שוהל. ליי־בע איז געשטאנען נעבען זיין „שטאדט", דער טלית פערוואלפען פראנטיש איבער די אקסלען, האט געגלעט צופריעדען דאס קליין־שוואץ בערדיל און האט, ווי געשמייכעלט.

— נאך גאר א יונגער מאן — האט זי קוקענדיג אויף איהם נעטראכט — ער וועט נאך נעהמען א מיידעל...

דער גראנק האט איהר א קלאפ געגעבען.. זי האט גע־שווינד, ווי עס וואלט א דונער געטהאן, זיך אבגערוקט פון די „פענסטערליך".

— נאט אייך די שפאקולען! — האט זי זיך געוועגדט צו דער רבי'צין און ארבגעריסען געשווינד פון נאז די שפאקו־לען, ווי זי וואלט זיך געוואלט ראטעווען פון א גרויסער סכנה, וואס איהר שטעהט פאר...

— נו, וועסט אם ירצה השם, קויפען שפאקולען מארגען, הא? — האט די רבי'צין בעוארגט געפרעגט.

— ניין, רבי'צין! עס וועט איבערגעהן... — האט חייענע געשטאמעלט פאר שרעק — איך בין ערשט אלט אכט און דרייי־סיג יאהר, עס איז נאך פריה... „מיינער" זעהט נאך גאנץ נוט...

איך וועל ביי א דאקטאר א פרעג טהאן.... מען זאגט, עס איז פארהאן צו אויגען אזא וואסער... עס ווילט זיך, טהייערע רבי'צין, ניט וועלען יונגערהייט קיין באבע, עס ווילט זיך ניט...

חייענע האט זיך אבגעהאקט, ווי זי וואלט א גרויסע נאריישקייט ארויסגערעדט.

די רבי'צין האט אויף איהר אויסגעשטעלט די אויגען, געשאקעלט מיט'ן קאפ און געזופצט:

— אוי, זינדיגע וויבער!

אויף מבינות

די כלה האָט מען אראָבנעבראכט אויף די אנדערע טעג יום־טוב. זי איז נעווען א הויכע, א דאַרע, דאָס נעזיכט א קלייכס, די אויגען שווארצע מיט א פארלאָשענעם גלאנץ, און עס איז אין זיי געלעגען א טרויעריגער ערנסט, עפעס א מין יאוש.

די תנאים זיינען נעווען מיט א חדש צוריק. דעם חתן׳ס פאָטער איז אויף די תנאים ניט געפאָהרען, ער האָט קיין צייט ניט נעהאט. און אגב האָט די מחותנת׳טע, דעם חתן׳ס מוטער, זיך נעהאלטען, אז זי איז מעהר מבין אויף א כלה ווי ער.

דער וועג איז נעווען א שלעכטער. די גאנצע פינף שעה, וואָס די רייזע האָט נעדויערט, האָט נעגאָסען א קאלטער רעגען, און א ווינט, א בייזער, א כעסן, האָט גערוסען די טוך, אין וועלכע די כלה איז נעווען אייננעוויקעלט און אז ער האָט ניט געקאָנט גובר זיין די טוך האָט ער אריינגעבלאָזען אונטער דער טוך, און זי איז נעקומען צו פאָהרען א דערפרוירענע.

— לאָמיר נאָר אָנקוקען די כלה — עפעס א שעהנע?

— האָט דעם חתן׳ס פאָטער ר׳ חיים, דערהערענדיג אז די כלה איז נעקומען, פרעהליך מיט א וויצעלע אויסגערופען.

ער האָט זיך אויסגעצוינען מיט די הענד אין די באָקעס, אויסגעשטעלט זיינע גרויסע סארע אויגען און האָט אָנגעהויבען קוקען מיט אן ערענסטען שמייכעל.

— נישקשה! — האָט ער ענדליך ארויסגעזאָגט און וויי־טער זיך געגומען בעטראכטען, און ענדליך צוגעגעבען:

— חשך אביסעל!

די כלה האָט זיך געסטארעט צו שמייכלען און האָט נע־ענטפערט:

— איהר וועט מיר גוט צוזעהן וועל איך זיך ביי אייך אין געסט פאָפראווען.

— נערעכט, נערעכט! — האָט ר' חיים צופריעדען אויס־גערופען — און ער האָט שוין בעשלאָסען ביי זיך אין נעדאנק, אז זי איז ניט קיין נאר.

באלד איז אין שטוב געווארען א גרעסערער נערודער. די קינדער, וועלכע זיינען ווער אויפ'ן גאס און ווער אין א צווייטען צימער געווען, זיינען זיך צוזאמען געקומען און אנגעהויבען אהן שום צערעמאניעס אריינרוקען זייערע גאנצע פנים'ער אין דער כלה'ס פנים אריין, כדי איהר בעסער צו בעטראכטען, און דאָס יונגסטע אינגעל בערטשיק, מיט ניט גאר קיין רויגעם נעזל, האָט זיך אזוי נאָהנט צו איהר צוגערוקט, אז די כלה ווי העפליך זי האָט זיך ניט געוואלט האלטען, האָט זיך דאָך אבגעקעהרט פון איהם...

באלד איז א פערסאָפעטער פון גאס אנגעקומען דער חתן.

ער האָט איהר גלייך געגעבען די האנט, געפרעגט מיט האלבען מויל: וואס מאכ.. די איבעריגע אותיות האָט ער פער־שלונגען, עס זאל ניט זיין קענטיג, צי ער „דוטשעט" זי, צי ער „איהרצט" זי און איז זיך געלאָפען איבערטהאן.

— די כלה מוז וועלען עסען! — האָט דעם חתן'ס מוטער, ביילע, א נאָרישע אידענע, וואָס האָט זיך געהאלטען פאר א גרויסע חכמה, בעמערקט.

— ניין, א דאנק! — האָט די כלה, וועלכע האָט זיך שוין צוגעזעצט, געענטפערט — איך וויל נאָך ניט עסען.

—וואו האָסטו געגעסען?—האָט די מחותנת'טע געפאָרשט.

— ארויספאהרענדיג פון דער היים! — האָט די כלה ג־
ענטפערט און האָט ארַאָבגעלאָזען די אויגען אויף איהר קיי־
טעלע, וואָס דער חתן האָט איהר צו די תנאים געגעבען א
מתנה.

— די כלה וויל בעסער אָברוהען! — האָט ר' חיים הויך
אויפ'ן קול גערעדט, ווייל איהם האָט זיך געדאכט, אז וואָס
העכער ער וועט רעדען וועט ער אלץ מעהר פרייגדליכער זיין.

די כלה האָט זיך געפיהלט ווי בעפרייט פון עפעם שוו־
רעם און האָט לייכט אָבגעאָטעמט. זי האָט געוואָלט א הוסט
טהאָן, נאָר זי האָט זיך איינגעהאלטען.

— איך וואָלט זיך טאקי וועלען צושפארען א ביסעל!—
האָט די כלה זיך ארויסגעהאפט און האָט גליך חרטה געהאט,
וויל דאָס לעצטע וואָרט האָט זי ארויסגעזאָגט מיט א הייזע־
רינגליכען קול און זי האָט בעמערקט ווי די מחותנים האָבען אי־
נער אויפ'ן צווייטען א קוק געטהאָן.

דעם חתן'ס מוטער האָט זי אריינגעפיהרט אין א זייטיגען
האלב־פינסטערן צימער, האָט איהר אָננעוויזען וואו צו לעגען
זיך און איז ארויס.

די כלה האָט זיך געפיהלט ווי בעפרייט פון עפעם און
האָט לייכט אָבגעאָטעמט. זי האָט געוואָלט א הוסט טהאָן, נאָר
זי האָט זיך איינגעהאלטען.

אז זי האָט אבער איינגעדרעמעלט•האָט זי זיך פערגעסען
וואו זי איז און האָט זיך צוהוסט ווי אין דער היים, פריי און
אונגעשטערט.

דער מחותן, ר' חיים, וועלכער איז געשטאָנען נעבען
טהיר פון צימער און האָט זיך איינגעהערט צו יעדען מינדס־
טען שאָרך, וואס דאָרט קומט פאָר, האָט דעם הוסט גליך דער־
הערט, האָט א וואונק געטהאָן צו דער מחותנת'טע און האָט
שטיל געזאָגט:

— ר״ר דאכט, אז זי איז א קראנקע!...

די מחותנת׳טע, וועלכע איז געווען די גאנצע מבינ׳טע אויף דער כלה, האָט ניט אייגנעשטימט.

— נאָך א נייעס! וואס נאָך וועסטו אויסקלערען!

— זי איז א קראנקע! — האָט זיך ר׳ חיים געהאלטען ביי זיינס.

— נעה, נעה, משוגענער! — האָט שוין די מחותנת׳טע זיך געבייערט.

— ביזט א שארפע מבינ׳טע! — האָט ר׳ חיים זיך נעקרימט, — האָסט געקליבען און טאקי פיין אויסגעקליבען.

די כלה האָט זיך געמומען וועקען. די מחותנים ביי דער טהיר האָבען געוואונקען עם זאָל זיין שטיל. באלד האָט זיך דערהערט א הוסט...

— נו? — האָט דער מחותן אויסגעשטעלט די אויגען אויף דעם ווייב.

— מאלע וואס א מענש הוסט, זיך אודאי צוגעקיהלט, פאהרענדיג.

— דאָס קאָן אויך זיין אמאָל! — האָט דער מחותן אייגנעשטימט. — פונדעסטוועגען קאָן מען זיך דערויף ניט פערלאָזען. מען דארף זי גוט בודק זיין. מען וועט נאָך זעהן: ממה נפשך: גוט — גוט, ווען ניט, איז ניט געפידעלט.

— שששש! — האָט די מחותנת׳טע געלעגט דעם מיטעלסטען פינגער פון האנד אויף דער נאָז — רעד ניט אזוי הויך...

אין א שעה ארום איז די כלה אויפגעשטאנען. איין באק, אויף וועלכע זי איז געלעגען, איז געווען ניט נאטירליך רויט, די אנדערע באק בלאס און פערוועלקט. די מחותנים האָבען געקוקט אויף איהר מיט חשד. מעהר אבער האָט געקוקט די מחותנת׳טע. זי איז געווען די מבינ׳טע, זי איז פעראנטוואָרטליך! זי מוז ארומזעהן די כלה פון אלע זייטען.

אין קוקענדיג אויף איהר א היבשע ווייב, פון וואס די כלה האט ניט געהאט וואוהין צו טהאן איהרע בליקען, האט די מחותנת׳טע בעמערקט עפעס א שראם אויפ׳ן שטערען.

— וואס איז דאס ביי דיר, טאכטערקע, פאר א צייכען אויפ׳ן שטערען? — האט זי געפרעגט גאר אהן צערעמאניעס.

די כלה האט זיך דערשראקען. איהרע ליפען האבען זיך געקרימט פון פיין... דער שראם איז איהר געקומען פון א פאל נאך אין דער קינדהייט. זי האט עפעס געוואלט פארצעהלען. זי וויסט דערפון די גאנצע מעשה. די מאמע איהרע פלענט עס פאר אלע ווייבער פארצעהלען. נאר די צונג האט איהר ניט געדיענט. און זי האט עפעס ניט דייטליך ארויסגעשטאמלט:

— דאס איז נאר נישט... דאס איז נאר נישט... די מחותנים האבען זיך וויערער איבערגעקוקט, שוין אבער מיט מעהר ערנסט. דער חתן, וועלכער האט זיך שוין איבערגעטהאן און איז אומגעגאנגען הין און צוריק אין דעם נייעם אנצוג, די הענד אין די קעשענעס, האט זיך אויך אבגעשטעלט, צוגעגאנגען נאהענט צו דער כלה, און האט טיף אריינגערוקט זיין פנים מיט א מינע פון א שארפען מבין..

די אנדערע טעג יום־טוב האט מען געפיהרט די כלה אויף „כיבוד" צו קרובים. דער מיין איז אבער נעווען הערען מבינות אויף דער כלה. די משפחה איז נעווען א גרויסע: מען האט זי געפיהרט פריהער צום חתן׳ס זיידען, ר׳ לייזער. דארט איז עס צוגענאנגען גרינג. ערשטענס האט דער אלטער נישט געקוקט אויף ווייבער, צווייטענס, האט ער געלאזען אין שוהל די שפאקולען און אהן שפאקולען זעהט ער סיי ווי סיי גאר נישט. די באבע האט גראד דעם טאג געליטען אויף רעווומאטיזם און האט געקרעכצט אין בעט. שווערער איז עס צוגענאנגען ביי די פעטערם און מומעס. דארט פלענט די מחותנת׳טע אברופען די וויבער אן א זייט, אנווייזען מיט׳ן פינגער אויף דער כלה און

פרעגען אזוי שטיל, אז די כּלה פלענט הערען יעדעס וואָרט:

— וואָס זאָגסטו? דער „אלטער" זאָגט, אז זי איז א קראנקע.

— הא... פלענט א מומע אויסשטעלען די אויגען און קוקען אויף דער כּלה...

דאָ פלענט שוין די כּלה ניט הערען. דער נעשפּרעך פלענט שטילער ווערען. נאָר זי האָט זיך פאַרגעשטעלט אזעלכע מיינונגען, פון וואָס דאָס בלוט פלענט איהר ווערען פערקיהלט.

איין עלטער־מוהמע, ביי וועלכער מען איז נעווען צום לעצטען, א נידריגע דיקע פרוי, האָט איהר גאָר אָבגעזאָגט איננאנצען דאָס לעבען.

— זי איז דאָך א מסוכנת... זי איז דאָך א געשטאַרבענע... האָט זי אין א ווינקעל, אברופענדיג די מחותנת'טע — בעשלאָסען... זי פערזוכט דאָך גאָר נישט פון טיש...

— יא, יא... האָט די מחותנת'טע נעזיפצט. איך וויס גאָר ניט וואו זיינען מיינע אויגען געווען!... וועה איז מיר...

— נו, וואָס טהוט מען איצטער? האָבען די מחותנים נעשמועסט, קומענדיג אהיים, צווישען זיך, וועז די כּלה איז ארוימגענאנגען אין א צווייטען שטיבעל.

— איך וויים? — האָט געזאָגט דער מחותן.

— איך וויים? — האָט געענטפערט די מחותנת'טע.

— נו, וואָס זאָגסטו, חתן?

— איך וויים? — האָט דער חתן געדריקט מיט די פלייצעס. — טהוט ווי איהר פערשטעהט.

און דערהערענדיג טריט האָט ער א וואונק געטהאָן:

— שא, זי געהט!...

די כּלה איז אריין אין שטוב. פערשטעהענדיג, אז מען האָט ווענען איהר גערעדט, האָט זי זיך ניט געהאט וואוהין צו טהאָן.

— נו, ווילסטו שוין אפשר עסען? — האָט די מחותנת'טע ווייטער געפרעגט.

— ניין, א דאנק...

— דו עסט אלע מאל אזוי וועניג? — האָט דער מחותן געפֿאַרשט, ווי א דאקטאָר.

— פערקעהרט.... האָט די כלה געשטאמעלט, פערשטע־העגדיג וואוהין מען ציעלט מיט דער פראגע.

— הייסט עס, האָסט יא אפֿעטיט.

— ניט צו פערזינדיגען! — האָט די כלה געפֿרובט שמייכ־לען.

עס איז געווארען שטיל א ווייל. דער מחותן האָט אראָב־גענאָזען דעם קאָפֿ אויפֿ'ן טיש און האָט זיך פערטראכט. באלד אָבער האָט ער זיך ערוואכט, ווי אין קאָפֿ וואָלט איהם אריינ־גענאלען א גרויסע אידעע און האָט זיך געוועגדעט צו דער כלה מיט א קוראוש:

— זאג מיר מיין טאָכטער, דו ביזט, חלילה, ניט קיין שטי־קעל חולה?...

די כלה איז בלייך געווארען, זי האָט אינגאנצען א ציטער געטהאָן און האָט א וואָרט ניט געקאָנט אויסערעדען...

נאָך יום־טוב איז זי אוועקגעפֿאָהרען א קראנקע אויף אן אמת....

דער קוש

חיה ביילה'ס „שטוב" האָט נעהאט א נאָמען אין דער גאנצער גאס. דעם נאָמען האָט די שטוב פערדיענט ניט צו־ליעב איהר עשירות, ניט צוליעב איהר צדקה, נאָר צוליעב די שטענדיגע קריגעריי, קולות, געשרייען און קללות, וואס האָבען זיך פון דאָרט שטענדיג געטראגען, סיי זומער — דורך די קליינע אפענע, סייווינטער — דורך די צווייענדיגע פערמאכטע און גוט אַרומגעקלעבטע פענסטער...

די ערשטע צייט, מיט יאָהרען צוריק, וועו די דאָזיגע קולות האָבען זיך צוליעב דעם אונטערגעוואקסענעם „הויזגע־זינד" נאָר וואס זיך אַנגעהויבען צו ענטוויקלעו, פלעגט ניט זעלטען ביי דער שטוב א גאנץ רעדיל זיך צונויפקלייבען. מאַנ־כע פון רעדיל פלענען לאכען, מאנכע פלענען בעדויערן אוו אנדערע, רודף־שלום'ניקעם, פלענען זיך טאקי אין שטיבעל אַרייגכאפען אוו אַנהייבען צו מוסר'ן:

— פע, חלשות, די גאס איז דאָך אויך! עס איז דאָך א חרפה פאר לייטען!

נעווענליך פלעגט אזא „רודף־שלום'ניק" חאפען א פסק, ווי ער האָט פערדיענט פאר זיין גרויס חכמה אריינצומישען זיך דאָרט, וואו דער דלות, דחקות און פערביטערטקייט קריגען זיך, און האָט שוין נאכדעם פערזאָגט א צעהנטען, ניט צו מישען זיך אין פאמיליען לעבייי

שפעטער אבער איז טען שוין צו דער דאזיגער שטוב גע־ווארטנט נעווארען, מען האט שוין אויף דער שטוב מיט דער האנד אוועקגעמאכט:

— א פערשאלטענע שטוב!

קריגען, זידלען און שלעטען, דערהויפט שלעטען, פלענט זיך די מוטער מיט'ן מאן, מיט די קליינע קינדער און דער עיקר מיט דער עלטערער טאכטער, — דוקא מיט דער עלטערער, פון וועלכער זי האט אזוי נעגארט נחת צו זעהן, פיהרען זי צו דער חופה און דערלעבען פון איהר אייניקלעך...

דאס אבער פלענט זי טראכטען אין הארצען אין גוטע מי־נוטען, ווי שבת נאך וואכעמס, וועו דער טשאלענט איז ארויס געראטען, און דער קונע איז ניט צוקראכען נעווארען, וואס פלענט אייגענטליך זעלטען טרעפען, אדער אין שוהל ביי דער „תחנה פאר קינדער" און אין נאך אזוינע גליקליכע רוהיגע מי־נוטען.

דאס זיינען איבריגענס נאר מינוטען נעווען. דאס לעבען אבער בעשטעהט פון יאהרען, לאנגע וויסטע יאהרען אין דחקות און אין נויט. און אין אזוינע יאהרען זיינען גוטע מינוטען ביי דער מוטער פון דער שטוב זעהר וועניג געווען, און אום אויסצוקיהלען דאס „פערביטערטע הארץ" איז געווען דאס אייג־ציגע מיטעל — שילטען...

אין קללות איז חייה ביילע נעווען נעניט, מען קען זאך נעז, אז זי איז געווען א שילטערקע מיט נאטם גנאד. אין קללות איז זי נעווען שטארק אריגינעל. איהר פערביטערטע נשמה האט פיינד נעהאט א נעווהנליכע שאבלאנע קללה, וואס יערע „יענטע" אין גאס בענוצט זיך מיט איהר. חיה ביילע האט נע־האט איהר אייגענעם רעפערטואר קללות, קללות אין פראזע און אין נראמען. די קללות אין נראמען פלענט זי בענוצען אין א רוהיגער צייט, אפט מאל אלס א גוט וואכט, א פריינדליכ־קייט. א קינד פרענט, למשל: מאמע, וואו איז דער מעסער?

ענטפערט חייה בייַלע : זאָלסט ניט וואקסען נרעסער! וועז א קינד רופט אמאָל : מאמע ! ענטפענט חייה בייַלע צום נראם : זאָל דיר זיין א יאמע ! דאָס וואס יאמע איז ניט קיין רייז אידיש וואָרט האָט איהר ניט נעארט. זי האָט נעשאָלטען, ווי נע־ זאָגט, נאָר אום אויסצוקיהלען איהר הארץ, וועלכעם איז שטענ־ דיג נעווען פערביטערט, אבער ניט צוליעב דער קונסט..

א זומער פריה־מארגען.

די עלטערע טאָכטער, זעלדע, איז נעשטאָנען איינגעבוינען ביי דער באנק, וואָס האָט נערייענט אנשטאָט א קיך, און האָט נעוואשען דאָס נעפעם פון דער נעכטיגער וועטשערע. די וועי־ טשערע איז נעכטען בעשטאָנען פון קאָרטאָפפעל מיט בעבלעך, א שטאָרק אָנגעלעגטער מאכל ביי חייה בייַלען אין שטוב, פאר זאָס די קינדער שלאָגען זיך ממש. אמת, די עלטערע קינדער זיינען שוין אויסגעשטאָקעווען, אויסג'דרך־ארץ'ט, זיי וויסען, אז ווי פיעל מען ניט, דארף זיין נענוג, אבער די דריי קלענערע קינדער זיינען נאָך ניט נענוג ערצויגען, נאָך וועניג קלעפ און קללות האָבען זיי בעקומען, און זיי שרייען שטענדיג : נאָך ! נאָך ! — און מען רייסט איינם ביים אנדערן פון די טעלער, פאר וואס חייה בייַלע שילט צום נראם און אהו נראם...

יא, די וועטשערע איז נעווען א נוטע. די קאָרטאָפפעל איז ממש צונאנגען אין מויל. פון די בעבלעך דעדט מען שוין ניט. וואר וויים דאָס ניט, אז בעבלעך איז אזא מאכל וואס היילט ממש אין הארצען !... דערפאר אבער האָט די דאָזיגע וועי־ טשערע א חסרון, וואָס דאָס נעפעם נאָך איהר איז שווער צו דערוואשען. אז מען חאפט זיך גלייך נאָך דער וועטשערע אוסיצואוואשען עס איז נאָך א האלבע צרה, קען מען זיך נאָך אן עצה נעבען; וואר האָט אבער צייט צו וואשען זיי ביי נאכט ? גלייך נאָך וועטשערע מוז מען אויסבעטען די בעטען. צוליעב די בעטען וואלט אפילו די ארבייט ניט נעדויערט. סך הכל נע־

פינען זיך אין שטיבעלֿ צוויי בעטען. דאָס ארבייטען געדויערט אבער טאקי דערפאר, וואס קיין פיעלֿ בעטען זיינען ניטאָ... און יעדע נאכט מוז מען אין דער גיך, ווי מען בויט באריקא־דען, להבדיל, אויסבויען צו די צוויי נאָך פיער בעטען... און די ארבייט נעהמט אוועק די צייט און דאָס געזונד און דאָס לע־בען...: די ארבייט איז אפילו א פרעהליכע, בשעת זעלדע ארבייט, האלט אונטער חייה ביילע מיט קלוֹת, מיט געשרייען, און די קלענערע קינדער, וואס ווילען שוין שלאָפען, שווייגען אויך ניט. שטעהענדיג שוין מוכן ומזומן צום שלאָפען געהן, האלט יעדער די אלע צעהן פינגערלֿיך אין קאָפּ, קראצען זיך מיט כונה און רייסען זיך אויפ'ן האלז. אודאי קען זיך זעלדע ביי דער ארבייט ניט לאנגווייליען, אָבער קיין צייט אויך די געפעם וואַ־שען, ווי געזאָגט, בלייבט איהר שוין ניט, און זי לעגט עס אָב אויך מארגען פריה.

און שטעהענדיג א גאנצע נאכט, ווערען די טעלער, לע־פעל און די גרויסע שיסעל פערטריגקענט. דערזעהענדיג זיי אין דער פריה, ווערט זעלדע א פערציטערטע. איהר דאכט זיך, אז זי וועט פון דער ארבייט ניט ארויס, און בייז און אויפגערעגט גיט זי א זאָג ווי פאר זיך:

— קיין אנדערע מאכלים ווי בעבליך מיט קארטאפעל קען זי נאָר ניט אויסקלערען!

עס פערשטעהט זיך, אז חייה ביילה פערשווייגט ניט אזא אויסרייד, חאָטש א שטילער, און דאן וואשט שוין זעלדע די טעלער אונטער דער מאמעס מוזיק...

און דאָס מאָל זיינען נאָך די טעלער מיט די איבערגעבליי־בענער וועטשערע מעהר ווי אלע מאל פערטריקענט געווארען. זעלדע, וואס איז געווען צורייצט פון ניט דערשלאָפען די נאכט, פון היטץ און דושנעקייט, האָט נעברומט און געשאלטען אוב־טער דער נאז און הויך און שטארק גערופען עפעס א טעלער, וואס איז בעזונדער פערטריקענט געווען.

פֿלוצים האָט זיך דערהערט א קלאַפּ.

— צעבראכען!! — האָט פּאַר שרעק אויסגעשריען די מוטער, צולויפענדיג צו זעלדען...

זעלדע איז געשטאַנען מיט אראָבגעלאָזענע הענד און האָט ניט געענטפֿערט.

— דיין קאָפּ זאָל צובראכען ווערען! — האָט חייה בריילה אָננעהויבען, בעטראכטענדיג שוין קלאָר דאָס אונגליק. ווי רייבט מען דאָס אזוי א טעלער? צעריבען און צעמאָלען זאָלסטו ווערען... אוי, וועה איז מיר! די מויד וועט מיך אין גרוב אריינטרייבען, זאָל זי בעסער אליין א מיתה משונה איינעמען...

זעלדע האָט געשוויגען.

— זי שווייגט! די צונג זאָל איהר אָבנעהמען, רבונו של עולם! וואָס שווייגסטו, וואָס? איז זי אויף איהר אַרויפגעפאַלען. זאָג, וואָס שווייגסטו? איז זי שוין אין רציחה אריין. מיין בלוט גיעסט זיך און דו שווייגסט, הא? דו שווייגסט? איך האָב נעלד אויף נייע טעלער צו קויפען?! זאָלסט אזוי האָבען א חתן!...

— שווייג, ווארים איך צעברעך באלד אלע טעלער! —איז זעלדע אויפגערענט נעוואָרען פון דער לעצטער קלאַפּ... שווייג! שווייג! איז זי שוין אויפגעשפרונגען פון אָרט און זיך געלאָזען, ווי א ווילדע טיגערין איבער'ן שטיבעל.

— דו ביזט נאָך גערעכט? — האָט חייה בריילע אויסגעגלאָצט די אויגען אויף איהר — דו ברעכסט טעלער, דו פערגיעסט מיין בלוט ווי וואסער, און דו ביזט נאָך גערעכט? נא דיר גערעכט, נא!

און חייה בריילה האָט זיך אריינגערוסען מיט איהרע דארע לאנגע הענד אין זעלדעם לייב, ווי זי זאָל זי וועלען דערשטיקען. זעלדען האָט פערחאפט דער אָטהעם, דאָס בלוט האָט איהר געגעבען א זעץ אין קאָפּ, און וועראנדיג ווילד פאר צארען, האָט זי מיט אלע כחות א שטויס געטהאָן פון זיך די מאמען.

עס האט זיך דערהערט א קלאפ פון א קערפער, נאכדעם א נעשריי, שפעטער א ווייל — א שטילער קרעכץ דורך טרערן:

— זי האט מיך גע'הרג'עט... קינדערליך, זי האט מיך גע־הרג'עט... כרות יאהרען וועט זי האבען... געהט רופט דעם טא־טען... כרות...

די קליינע קינדער האבען זיך צעווויינט און האבען זיך אלע א ווארף געטהאן אויף זעלדען, ווער מיט די הענד, ווער מיט א שטעקען.

— וואס האסטו גע'הרג'עט די מאמען?... — האבען זיי נעשריען... — מאמעלע שטעה אויף!...

חייה ביילע איז אויפגעשטאנען און אנפאנגם שטיל גע־קרעכצט. באלד אבער איז זי נעקומען צו זיך און האט נענומען פלוכען:

— כרות יאהרען דיר... כרות יאהרען. א מאמען נעשלא־גען... נאך דיין לויה זאל איך נעהן, רבונו של עולם, ווי דערלעב איך דאס!...

— נאך דיינער בעסער! — האט זעלדע צוריק נעשאל־טען און גלייך חרטה האבענדיג אויף דער קללה, וועלכע זי האט דאס ערשטע מאל נענעבען דער מאמען, איז זי ארויסגע־לאפען אויפ'ן גאס.

א שווערער טאג איז עס נעווען. די שערבליך פון דעם צע־בראכענעם טעלער זיינען נעלעגען אויף דער ערד און האבען זיי עדות נעזאגט אויף דעם, וואס איז פארגעקומען... די נאכט איז נעקומען און פערמאטערט זיינען אלע אין דעם דאזיגען שטיבעל אויף די געלעגערם אוועקגעפאלען, און אהן וועטשערע הארט איינגעשלאפען...

זעלדע האט אבער ניט נעקאנט איינשלאפען. אזויינע טעג זיינען אפילו א סך אין איהר קורצען און דאך לאנגען לעבען גע־ווען, אבער שלאגען און שילטען צוריק די מאמען האט זי נאך

קיינמאל ניט... זי האָט ניט מורא פאר כרות... וואס איז כרות? — מען שטארבט! נו וואס איז? הלואי וואלט זי שוין טאקי געשטארבען. וואס וועט זי פערלירען?... א קליינער חלוק פון איהר לעבען ביז איהר טויט. דאָ לייגט זי אויף דער ערד, און דאָרט אביסל טיעפער. אבער דערפאר — רוהיג... זעלדען פערדריסט נאָר, וואס זי האָט איהר מאמען, איהר אייגענער מאמען, אזא צער פערשאפט. קיינמאל איז די מאמע ניט געווען אזוי צעטראגען ווי היינט. זי האָט זיך אפילו ניט געשאלטען... א נאנצען טאָג איז זי אומגעגאנגען ווי צומישט און שטארק פערטראכט. דעם צעבראכענעם טעלער האָט זי אפילו ניט דערמאנט. זעלדע האָט דערפיהלט, וואס זי האָט היינט געטהאן דער מאמען, און איהר הארץ איז צוגאנגען, לייגענדיג אויף דער ערד.

די ארימע מאמע! וואס איז זי שולדיג, אז זי שילט און שלאגט זיך אפילו? דאָס ביטער לעבען איז דאָך שולדיג. זי האָט דאָך א גאלדען הארץ. זי גיעט דאָך א שכן דאָס לעצטע אוועק.

זעלדען האָט צונויפגעדריקט דאָס הארץ. זי האָט ניט געקענט אייגליעגען.

זי שטעלט זיך אויף און נעהט צו צו דער מאמעס בעט.

חייה ביילע לייגט מיט'ן פנים ארויף. די דאָרע ברוסט אפען. אויף דער מיטען ברוסט זעהען זיך צוויי בלוטיגע קראצען.

זעלדע קוקט אויף די צוויי בלוטיגע פאסען און קען זיך ניט אבריסען פון זיי... עפעס ציהט זי אזוי צו דער מאמען. אוי, ווי זי האָט ליעב די מאמען! זי האָט גאר ניט געוואוסט ביז אהער!... דאָס ערשטע מאל זינט זי געדענקט זיך, פיהלט זי אזא מאדנעם ווארעם נעפיהל... אט וואלט זי צוגעפאלען צו איהר און ארומגעהמען און קושען זי, אבער אזוי שטארק...

— די מאמען קושען! — דערמאנט זיך זעלדע — און איהר דאכט זיך, אז דאָס איז א משוגענער פערלאנג... קושען די מאמען! זי איז שוין אלט 25 יאהר און האָט נאָך די מאמען

קיינמאל ניט געקושט. עס קומט עפּעס אויס מאַדנע: קושען די מאַמען...

די צוויי בלוטיגע רויטע פּאַסען אויף דער ברוסט ווינקען אַבער און ציהען אווי שטארק...

זעלדע קען זיך ניט אַבריסען. עפּעס א געהיימע קראפט בייגט זי, בייגט זי נידעריגער צום בעט. איהרע ליפּען ציטערן פון א מאַדנעם בענעהר: זי ווילּ קושען די מאַמען!.. זי קען זיך ניט איינהאלטען... עס ציהט אזוי...

— מאַמע, מאַמע! פלוצעמדיג זי שטיל! אונגליקליכע מאַמע. אוי, דיין וויסט לעבען! און זי בייגט זיך צו און ריהרט אַן מיט איהרע ליפּען דער מאַמעס דארע ברוסט.

— אוי וועה איז מיר! — חאפּט זיך אויף חייה בייל'ע— וואר איז דאַ?

זעלדע בלייבט שטעהן דערשראקען און קען זיך פון אַרט ניט ריהרען.

— אוי, זעלדע! קרעכצט די מאַמע — דו ווילסט מיך טאַקי הרג'ענען!.. אוי וועה איז מיר, וואס איז האַב דערלעבט!

זעלדען שניידען די ווערטער, ווי מיט מעסער. זי שעמט זיך, זי קען ניט, אבער זי וועט איהר זאגען.. זאל זי ניט מיינען, אז זי האַט זי געוואלט הרג'ענען...

— מאַמע! איך האַב דיך געקושט!

— קינדערלעך! איז שוין חייה בייל'ה נעקומען צו זיך — די מויד איז משוגע נעוואָרען! אוי זאל זי טאַקי שוין משוגע ווערען!

דערהערענדיג די קלאַה איז זעלדע א בערוהיגטע אוועק צו איהר נעלעגער...

דער גמילות חסד

דער גרעסטער יריד אין ק ל ע מ ע נ ק ע איז אולאם. דאָס שטעדטעלע וואָרט אויף „אולאם" מיט א קלאפענדיגען האַרצען און מיט גרויסע האַפנונגען. „אולאם", זאָגען די קלײַנע מענקער קרעמער און הענדלער „איז א גאָטס בענשונג", ווען ניט אולאם וואָלט קלעמענקע שוין לאַנג אויס קלעמענקע געווען. אמעריקא וואָלט שוין די רעשט ביסעלע אידען פון דאָרט צוגעזאָגט צו איהר".

צו אולאם דארף מען אבער האָבען „געזייניג". די קרעמער דארפען האָבען סחורה און די סוחרים — געלט. אָהן די געזייניג איז אולאם אויך בלאָטע!

און חיים דער תבואה־הענדלער גערעדט ארום א טויטער. צו אולאם איז געבליבען סך־הכל נאָך דריי טאָג און ער האָט נאָך ניט א „קאָפיקע" מיט וואָס דעם שפייכלער אויפצומאכען.

און אויפ'ן מארק דרעהען זיך אום די תבואה־הענדלער מיט פערדרעהטע דאשיקעס, מיט גראָבע טיטונענע פאָפיראָסען אין די מיילער, מיט די שטעקלעך אין די הענד און מען הערט שטארק וועגען יריד.

— אין דריי טעג אויף ד ע ר צייט! — רופט אויס אייגער.

— פּשששּ! קריגט התפּעלות א צוויטער — אין דריי טעג אויף דער צייט וועט זיך „ברעכען".

„זיך ברעכען" הייסט אויך מארק לשון: עס וועט זיין א גרויסער עולם.

אזן חיים וועלט בלאס. ער וואלט בעטען א מפלה אויפ'ן יריד, עס זאל דעם טאג רעגענען, שנייען, שטורמען, אז קיין מישוגענער הונד אפילו זאל צום מארק ניט קומען, חיים וויים אבער, אז „אולאם" איז ניט קיין שרעקעדינ־אינגעל: „אולאם" האט קיין מורא ניט פאר דער גרעסטער זאוואדוכע — „אולאם" בלייבט „אולאם"!

אזן ביי חיים'ן שפארען ארויס די אוינעז פוז קאפ: א גמילות־חסד, וואו קרינט מען א גמילות־חסד? א פינף־אזן־צוואנציגער חאטש...

ער בעט ביי אלעמען, נאר יעדער ענטפערט מיט א פרעה־ליכען געלעכטערל:

— צי משוגע! פאר א יריד געלד?

אזן חיים'ן דאכט זיך, אז ער וועט טאקי משוגע וועלען...

— וואלסט אריבערגעהן צו לייבע־בערעם, עצה'ט איהם דאס וועיב, נעמענדיג א טיעפען אנטהייל אין זיין וועהטאג.

— איך האב דאס שוין אליין געקלערט — ענטפערט חיים פערטראכטערהייט.

— נאר וואס? — פרענט דאס וועיב.

חיים וויל איהר ענטפערן: נאר איך קען ניט אריינגעהן. איך האב קיין מוטה ניט. פאר דעם וועיב אבער פאסט איהם ניט צו זיין אזוי אפענהערציג אזן ער ענטפערט:

— געהט ער צום טיוועל! ער וועט ניט לייהען.

— פרובען זיך שאדט ניט — רעדט זי איהם איין.

אזן חיים בערעכענט זיך, אז ער האט טאקי קיין אנדער ברירה ניט אזן לייבע־בערעם איז א איד א גביר, אזן וואהנט מיט איהם אין איין גאס, דאס הייסט „שכנים", אזן קיין געלד צום

יריד דארף לייבע־בערעם ניט — ער אליין איז נאָר א וואלד־סוחר.

— נעהם מיר ארויס דעם שבת'דיגען אויבער־בגד! — וועגדעט ער זיך צום ווייב מיט א בעשלעיעסענדען טאָן.

— וואָס דען? — ענטפערט איהם דאָס ווייב — די בעס־טע זאך ארייגגעהן צו „איהם".

און חיים האָט זיך געשטעלט קעגען האלבצובראָבענעם קליין־שפיגעלע, וואס איז געווען צוגעשלאָגען צום וואנד, האָט א גלעט געטהאָן מיט ביידע הענד די באָרד, פערקאשערט די פּאות, דערנאָך האָט ער אראָבגענומען דאָס היטעל פון קאָפּ און א פיהר געטהאָן איבער איהם מיט דעם ארבעל.

— זעה נאָר, איך בין פון הינטען ניט אויסגעריבען איז קאלך?

— א קשיא! — האָט איהם דאָס ווייב נעענטפערט און האָט זיך נענומען איהם קלאפען מיט ביידע הענד איבער'ן פלייצע.

— ביי אונז איז דאכט זיך אמאל געווען א שטיקעל בערש־טיל פון „זאכען". וואו איז זי, הא?

— דיר האָט זיך אפשר גע'חלום'ט! — האָט דאָס ווייב נעענטפערט, קלאפענדיג איהם איבער'ן פלייצע און מורמלענדיג:

— נו, זיך אויסגעריבען אביסעל!

— נו, געגוג צו קלאפען! — האָט חיים כמעט ווי מיט כעס ארויסגעברומט — איך וועל שוין געהן.

מיט א זיפץ האָט ער אָנגעטהאָן דעם שבת'דיגען אויבער־בגד, ארויסגעמורמעלט: זאל ער אזוי לעבען, ווי ער וועט לייר־העז, און איז ארויסגעגאנגען.

און געהענדיג צו לייבע־בערעם האָט חיים'ן דאָס הארץ נע־ציטערט. פאר'ן גאנצען לעבען זיינעם, זינט לייבע־בערעם וואהנט דא איז עק נאס, איז ער ביי איהם אין גאנצען נעווען

צוויי מאָל, און ביי חיים'ן איז דער איצטיגער נאַנג געווען אַ מין עקזאמען.. דער „אריינגאַנג" צו איהם, די ליכטיגע צימערן, די גרויסע שפּיגלען, די ווייכע מעבל, לייב־בערעם אליין מיט זיין לאַנגער ברייטער בארד, מיט זיינע שטרענגע גביר'עשע אויגען; די גבירה, די פרעהליכע גליקליכע קינדער, אפילו די דיענסט, וועלכע איז איהם געבליבען אין זכרון פון יענע צוויי מאָל, — דאָס אלעס האָט איהם געשראקען און ער האָט זיך אליין געפרענט: „וואו אהין געהסט דו, צי משוגע, געה צוריק!" און ער פלעגט זיך מינוטען־וויז אַבשטעלען אין מיטען וועג. נאָר דער נעראַנק, אז באלד איז „אולאם" און ער האָט ניט מיט וואָס צו עפענען דעם שפייכלער האָט איהם געטרייבען נעהן ווייטער.

— ער וועט ניט לייהען — עס איז נאָר ניטאָ וואָס צו האָפען אומזיסט!... האָט ער געהענדיג זיך מכין געווען צום קלאפ, נאָר ער האָט דערפיהלט, אז ער וועט ניט קשיען דאָס מויל עפענען ארויסצוריידען זיין בקשה, אויב ער וועט אזוי אראָב פאלען ביי זיך, און ער האָט זיך געטרייסט:

— אז מען זאל איהם צוטרעפען אין א גוטען הומאר וועט ער לייהען. וואָס וועט ער מורא האָבען צו לייהען מיר עטליכע רובעל איבער'ן יריד? איך וועל איהם זאגען, ווי נאָר איך פער־קויף די סחורה בעקומט ער גלייך דעם נמילות־חסד. איך וועל איהם שווערען מיט ווייב און קינדער... ער וועט גלויבען.. און איך וועל דאָך איהם ט א ק י אבנעבען...

דאָס מאכט אבער חיים'ן אלץ נישט שטארקער ביי זיך און ער זוכט איין אנדער נחמה, איין אנדער רפואה צו שטאר־קען זיך:

— ער איז ניט קיין שלעכטער מענש... און אגב קאן ער מיר דאָך ניט פון הייבט אָן. שוין א יאָהר צוואנציג אז מען וואהנט אין א י י ן נאָס — פאראבאצקער נאָס...

און חיים דערמאנט זיך, אז פאר צוויי וואכען, ווען לויב־בערעם איז געגאנגען פארביי זיין שטיבעל אין מארק אוז ער.

חיים, איז געשטאַנען גראָד אויפ'ן הויף און האָט איהם פריינדלעך, ווי עס פּאַסט פאר א גביר, גוט־מארגען אבגענעבען (איך וואָלט געשוואָרען, אז איך האָב איהם די האנד געגעבען— ווי'ל ער זיך דערמאָנען) האָט לייבע־בערעם איהם צוריק פריינדלעך געענטפערט, ער האָט זיך אפילו אבגעשטעלט און נעפרעגט איהם גאָר ווי א גוטער בעקאנטער:

— וואס מאכסט דו עפּים, חיים?

און חיים שטרענגט אָן זיין בחֿ־זברון און דערמאנט זיך, אז געענטפערט האָט ער איהם אזוי:

— א דאנק פאר'ן פרעגען! ניט צו פערזינדיגען... מען האנדעלט!...

און חיים בלייבט צופריעדען מיט דעם ענטפער.

— געענטפערט האָב איך איהם גאנץ בריוט!...

און חיים בעשלוסט, אז איצט וועט ער מיט איהם אויך רעדען וואס בריוטער, וואס שטאָלצער, פאלען — ניט!

חיים דערזעהט שוין פון ווייטען לייבע־בערעם הויז... ער הוסט זיך אויס, ניט א גלעט די באָרד און בעטראכט אויף זיך דעם בנד.

— נאָך נאר א גוטער בנד, רעדט ער פאר זיך ארויס, ווי ער וואלט זיך וועלען איינשמועסען. אז דער בנד איז נאָך גוט כדי ער זאל מעהר מוטה האָבען. מעהר שטאָלץ זיין...

אז ער איז אבער צוגעקומען צו לייבע־בערעם גרויסען הויז, אז פאר זיינע אויגען האָבען א פינקעל געטהאָן די אכט גרויסע פענסטער צום גאס, דורך וועלכע עס האָט זיך דורכגעשלאָגען דאָס העלע ליכט פון אינוועניג, האָט איהם דאָס הארץ א ציטער געטהאָן.

— אוי, רבונו־של־עולם, העלף! — האָט זיך ביי איהם ניט וויילענדיג פון הארצען ארויסגעריסען. ער האָט זיך אבער באלד פערשעמט פאר זיך אליין און ער האָט זיך פערהאפט:

— עט, נארישקייט!...

א ציה טהוענדיג די טהיר, האָט זיך ביי איהם די „תפלה" נאָך שטאַרקער ארויסגעריסען:

— העלף, שטאַרקער גאָט! מיין בלוט גיעסט זיך!...

לייבע בערעם איז געעזסען ביי א גרויסען טיש, איבערגע־דעקט מיט א קלאָר טישטוך און האָט געטרונקען טהיי, שמוע־סענדיג פרעהליך מיט זיין געזינדעל.

— עפעס א איד איז געקומען, טאַטע! — האָט הויך אויס־גערופען א אינגעלע פון א יאָהר צוועלף, דערזעהענדיג חיים'ן שטעהן ביי דער טהיר.

—טאַקי א איד! — האָט א צווייטער אינגעלע נאָך פרעה־ליכער אויסגעשריען, אויסשטעלענדיג אויף חיים'ן זיינע גרויס־סע שווארצע „ממזר'שע" אויגלעך.

דאָס געזינדעל ביים טיש האָט זיך א נעהם נעטהאָן שמארק בעטראכטען חיים'ן און איהם האָט זיך געדאכט, אז באלד פאלט ער אנידער. „עס ווערט זיין זעהר מיאוס, אז איך וועל פאלען"... האָט ער זיך געשטארקט און האָט נעמאכט א טריט ווייטער און אהן א גוט־אבענד צו זאגען האָט ער ארויס־געשטאמלט:

— איך בין געגאנגען פארביי, פערשטעהט איהר מיך, איך זעה איהר זיצט... הייסט דאָס איהר זייט אין דער היים... נו, קלער איך: — מען דארף ארויינגעהן... שכנים...

— נו, מהיכא־תית, מהיכא־תית! — האָט לויבע־בערעם לייבליך געשמייכעלט, — ביזט איין אָננעלעגטער גאסט, זעץ זיך!

חיים'ן האָבען זיך ווי שטיינער פון הארצען אראָבגעפור־קעלט נאָך אוא ענטפער און קוקענדיג אויף די צוויי אינגלעך. האָט ער זיך שטיל אוועקגעזעצט.

— לאה! דערלאנג ר' חיים'ן א גלאז טהיי! — האָט דער גביר א קאָמאנדעוע געטהאָן.

— א גאנץ נוטער מענש! — האָט חיים א טראכט געגעבען — זאָל איהם דער אויבערשטער העלפען!

ער האָט נעקוקט מיט דאנקבארע בליקען אויף איהם, עס האָט זיך איהם געוואָלט פאלען דעם גביר אויפ'ן נאַקבען האלז און קושען איהם.

— נו, וואָס מאכסט דו? — האָט דער גביר געפרעגט.

— נאָט צו דאנקען! מען לעבט!

די דיענסט האָט איהם דערלאנגט א גלאָז טהעע, ער האָט איהר געזאָגט: א „יישר" און האָט גלייך חרטה געהאט: א דיענסט פאסט ניט צו דאנקען. ער איז רויט געוואָרען און האָט געביסען די ליפען.

— טרינק מיט „וואָרעניע"! — האָט לויבע־בערעם איהם פארגעלעגט.

— „א טייערער מענש, א טייערער מענש!" —איז חיים איבערראשט געוואָרען — „ער וועט זיכער לייהען..."

— דו האנדעלסט עפעס? — האָט לייבע בערעם געפרעגט.

— ווי דען? — האָט חיים בריט געענטפערט — מען האנדעלט א דאנק גאָט, ניט ערגער ווי אלע סוחרים.

— ווי האלט איצט האבער? — איז דער גביר אויסגעפאלען צו פרעגען.

האָבער איז די לעצטע צייט געפאלען, נאָר חיים'ן האָט אויסגעווייזען צו זאנען בעסער, אז האָבער איז געשטיגען.

— גאנץ הויך געהויבען! — האָט ער אויסגעלאָזען מיט א סוחרישען טאָן.

— נו, און דו האסט עפעס אנגערייט האָבער? — האָט דער גביר וויטער געפאָרשט.

— איך האָב נאר א פיין־פעקעל האָבער, קאסט מיר ניט טהייער, גאנץ ביליג! — האָט חיים מיט מעהר היץ געענטפערט, פערגעסענדיג בשעת רויידען, אז ער האָט שוין פון עטלעכע וואכען קיין קערענדיגל האָבער ניט אין שפייכלער.

— אוז דו ביזט ביכולת צו „כפּעקולירען"? — האָט לוי־בע־בערעם געפרעגט. — דאַרפסט גאָר קיין געלד ניט?

— גאָט צו דאַנקען! — האָט חיים שטאָלץ געענטפערט — נעלד האָט מיר קיינמאָל ניט אויסגעפעהלט.

„וואָם רעד איך דאָם? וועה איז מיר!" — האָט חיים זיך דערשראָקען פאַר זיינע אייגענע ווערטער — ווי אזוי בעט מען איצטער לייהען א גמילות־חסד? אוז חיים האָט געוואָלט צו־ריק א שלעפּ טהאָן דעם וואָנעז, נאָר לייבע־בערעם האָט איהם איבערגעשלאָגען:

— הייסט עס, דו מאכסט גוטע געשעפטען, ביזט א שטי־קעל גניד....

„מיינע נגידות אויף שונאים געוואָגט נעוואָרעז" האָט חיים געוואָלט צוריק ציהען, א קוק טהוענדיג אבער אויפ'ן גביר'ס שיינעניג פּנים, אויפ'ן בלאָהען קריגעל „וואָרעניע" האָט ער שטאָלץ געענטפערט:

— גאָט צו דאַנקען, איך האָב זיך ניט אויף וואָם צו בע־קלאָגען.

„אָט איז דיר א גמילות־חסד!" האָט חיים'ן ווי עמיצער א זעץ געטהאָן הינטען אין קאָפּ. פּראָ־אָדם, דו שוטה!... וואָם בעריהמסט דו זיך? דערצעהל איהם, אז דו דאַרפסט האָבען צו „אולאָם" א פינף־און־צוואַנציגער — זאָל ער דיך ראטעווען, זאָג איהם, אז דו פאלסט, אז...

נאָר חיים איז וואָם ווייטער אלץ מעהר אריינגעפאלען איז א צופריעדענעם גליקליכען טאָן, אלץ מעהר נעריהמט זיינע געשעפטען און פערבראכט מיט'ן גביר, ווי מיט גאר א גלי־כען מענשען...

באלד האָט ער אבער דערפיהלט, אז ער איז דאָ איבעריג, אז ער האָט ניט אזוי נעדארפט זיצען, ניט אזוי נעדארפט רע־דען. ער וואָלט בעסער רעדען וועגען יריד, וועגען גמילות־חסד... איצטער איז שוין פערפאלען: „קיין געלד פעהלט מיר נישט..."

און חיים האָט מיט פערצווייפעלטע בליקען א קוק געטאָן אויף לייבע־בערעס פרעהליכען פּנים, אויף די צוויי אינגלעך, וואָס זיינען געזעסען קעגען איהם און האָבען מיט ממזר'שע לוסטיגע אויגעלעך געקוקט אויף איהם און זיך עפּעס מאָדנע געשושקעט און נאָך מאָדנער געשמייכעלט...

א קאָלטער שוויים האָט איהם בענאָסען. ער האָט זיך אויפגעהויבען פון ארט.

— דו גענסט שוין אוועק? — האָט לויבע־בערעס העפליך געפרעגט.

„אָט איצט אפשר קען איך א בעט טהאָן", איז חיים'ן איינגעפאלען צו ראָטעוועז זיך פּאַרט — נאָר א קוק טהוענדיג אויף די צוויי אינגלעך מיט די ממזר'ישע אויגעלעך, וואָס האָבען אזוי כיטרע געקוקט, האָט ער מיט גדלות געענטפערט:

— איך מוז! געשעפטען! ניטאָ קיין צייט!... און לאָזענדיג זיך צום טהיר האָט זיך חיים'ן געדאכט, אז הינטען שטעלען איהם אוים די צוויי אינגעלעך מיט די ממזר'שע אויגעלעך פייגען. ציננען און לייבע־בערעס אליין שמייכעלט, דאכט זיך, און זאָגט זיי:

— גרעסערע, גרעסערע!...

און חיים'ן האָט זיך נעדאכט, אז די פּליצע ברענט איהם פון הינטען און ער איז געשווינד ארויסגעגאנגען...

דער אלטער משכיל

חיים נאטליב איז געבוירען אין ליטא, נאר ער וואהנט שוין א לענגערע צייט אין וואַרשוי און האלט דאָרט א רעסטאָראן.

ער איז א איד פון א יאָהר 50, זויבער געקליידעט, מיט א רונד בערדל, וועלכעם איז שטענדיג פערקעמט און עס דאכט זיך, אז ער שערט עס אונטער, חאָטש ער האָט עס קיינמאל אין זינען נישט געהאט. ער איז ניט רייך, ציהט די חיונה מיט שווערקייטען, דאָך קלאָגט ער זיך קיינמאל ניט — ער האָט העכערע שטרעבונגען, ווי די טרוקענע פרנסה, ער האָט די לשון־קודש'דיגע ליטעראטור!...

דעם לשון הקודש איז חיים נאטליעב איבערגענעבען מיט זייגע בעסטע טיעפסטע געפיהלען. קיין שעהנערע שפראך איז אויף דער וועלט ניטא, לשון קודש, זאגט ער, איז די נאטירליכע שפראך.

ער האָט דאצו א וויסענשאפטליכען בעווייז:

אז מען זאל א קינד גלייך פון געבוירען טאָג האלטען אליין אין א צימער און מען זאל מיט איהם קיין שום אנדער לשון ניט רעדען, וועט ער אָנהויבען רעדען פון זיך אליין לשון קודש...

— דאָס איז ריכטיג ווי גאָלד !... לאָזט ער אויס מיט פילאָזאָפיזיכערקייט — דאָס ווייסען אַלע.

אין זיינע מיינונגען וועגען יונגע לייט, צו אזוי אידען. שפּיעלט א גרויסע ראָלע זיין שטענדיגע התּפּעלות:

— ער איז א שארפער בעל לשון־קודש !... ער שרייבט הפּלא !...

ביי חיים'ען אין ביבליאָטהעק געפינען זיך אַלע אַלטע אידישע קלאַסיקער, ווי מרדכי אהרן גינזבורג, מאפו, סמאָלענסקין, אדם הכהן און זיין זוהן מיכה יוטף. די אַלע פערגעטערט ער, רעדענדיג וועגען זיי, לייכט אין זיינע דונקעלע אויגען עפּעס א מין הויליג פייערל, וואס מען קען זעהן ביי קליינשטעדטלדיגע חזנים, וועו זיי רעדען איבער א גראָטענעם „יחדשהו"... אמת פון מיכה יוסף'ן האלט ער שוין וועניגער:

— „ער האָט אויף „געקענט". שמייכעלט חיים ליעבליך. ער איז שוין אַבער יונגער, — עס איז שוין ניט דאָס, גיט ער צו פערשטעהן און ווייזט אויף, אז וואָס דער שרייבער איז יונגער איז אַלץ דער לשון ערגער...

צווישען זיינע שטענדיגע נעסט, וואס עסען ביי איהם געפינען זיך אייניגע העברעאישע לעהרער, א פּאָר אַלטע מחברים און אייניגע היינטיגע משכילים, ציוניסטען; צוליעב זיי שרייבט ער אויס דעם „המליץ" און אבאָנירט היע דעם „הצפירה" און ער לעזט זיי אליין אויף, היט יעדער נומער ווי דאָס אויג, און בינדט זיי אַלע יאָהר אויף. נאָר טיעף אין הארצען איז ער פון זיי ניט צופריעדען, ער בענגט נאָכ'ן אמאָליגען „המגיד".

— עס איז היינט גאָר ניט די מליצה! קלאָגט ער זיך פאר זיינע אַלטע געסט.

יענע זיינען איהם מודה און שאקלען טרויריג מיט די קעפ. די יונגערע געסט אבער קוקען זיך איבער און שמייכלען אירא־נישׁ. אויגער פון זיי, שטילמאן, א העברעאישער לעהרער איז ברילען, וועלכע ער נעהמט אַלע 5 מינוט אראָב און נאָר אָהן

א שום נוימינקייט, נאָר אויס נעוואָהנהייט, ווישט ער זיי אי־בער מיט'ן ברעג טישטוך — ער שלאָגט אב חיים'ען מיט א דייטלעכען שפּאָטישען שמייכעל:

— עס, פּאני נאָטלעב, איהר האָט א טעות! היינט שרייבט מען העברעאיש בעסער, אייראָפּעאישער. מען ענטווי־קעלט זי, מען בלאָזט אריין אין איהר א „רוח חיים באפה"... אמאָל האָט מען פּסוקים געשריעבען, אלטע מליצה...

חיים איז בטבע א היציגער איד — ווען אזא מיי דיספּוט טרעפט זיך אין בית המדרש צי ערגיץ אנדערש וואו, וואָלט ער זיך שוין זיכער צושריען: פּרענט אייך בחרם — איהר ווייסט נאָר ניט. א. ד. ג. מיט זיינעם א נאסט אבער אייניריייסען קאָן ער ניט, לאָזען עס ווידער אזוי, דאכט זיך איהם, ווען ער א גרויסע זינד בענעהן. און מיט גרוים פּארזיכטיגקייט הייבט ער אן צו פערטיידיגען דעם אלטען לשון־קודש:

— ניין, פּאני שטילמאן, אמאָליגער לשון קודש איז געווען אביסעל ווייכער, בע'טעמ'טער... נעהמט, למשל, גינזבורגם א „דביר"... צוקער!

און די באקען זיינע בערעקען זיך מיט א רויטער פּארב. אזוי פּערשעהמט זיך אן אלטער מאן, דעמאָנעדיג זיין ערשטע ליעבע...

די עלטערע נעסט פּאָרטאָקעווען: א קליניגקייט אמאָליגער לשון־קודש! א ווערטעלע אויסצוערעדן! די יונגע קוקען זיך איבער און שמייכלען שטיל. שטילמאנען אבער פערדריסט עס שטארק, עס ריהרט איהם פּערזענליך אן: ער אליין איז פון „מהלך החדש", זיינס א שיר האָט זיך שוין נעדרוקט אין „אשכול" און ער זוכט אלע טאג מיט א קלאָפּענדען הארצען אין די בלעטער א מיינונג וועגען זיין כשרון"... ער רייסט אראָב כערווועז די ברילען פון נאָז, ווישט זיי מיט'ן ברעג טישטוך און רעדט פּרעך אויס:

— לאָזט צורוה אייערע אמאָליגע! לאָזען זיי זיך דאָרטען רוהען בשלום על משכבם..

— חע־חע־חע! יונגווארג! לאכט כלומרשט חיים פאר די עלטערע געסט. מען דארף אבער זיין א מבין, וואָס ביי איהם טהוט זיך אין הארצען. ער גענט אום איבער'ן צימער. הוסט מיט כעס און צופט דאָס בערדעל.

— יונגווארג! רעדט ער וויערער צו די עלטערע געסט — איין אינפאל צו זאָגען, אז היינטיגער לשון־קודש איז בעסער פאר אמאָליגען... כ'וויים... דאכט זיך פאני שטילמאן איז א מבין אויף „לשון", נאָר, פערשטעהט איהר מיך, דאָס יונגע בלוט... ער דארף זוכען חסרונות אין אמאָליגען לשון... מען זאָל למשל, נעהמען אדם'ס „ההמלה" — דאָס איז דאָך, וואס אי שייך, צאצקע, קרוין!... אוא לשון, אוא מליצה... וואו זעהט מען עס היינט?...

— און זיין „דל מבין"! חאפט אונטער איין עלטערער עסער — א קלייניגקייט אדם'ס מליצה!

— אדמ'ס מליצה! וועלט חיים בעגייסטערט — יענער האָט געקענט תנ"ך אויף אויסוועניג. היינט זיין וויסען דקדוק! א שפאס! היינטיגע קענען דאך א וואָרט דקדוק נישט!... ניטא נאָך היינט אוא אדם הכהן! —

—ער איז דאכט זיך „א וויכנער" געווען — זאגט אייניער פון די עלטערע עסער, צו בעווייזען, אז ער וויייסט אויך עפיס.

— א וויכנער, א מיחייליישאקער — עס איז אלץ איינס!— ענטפערט חיים צוקאכט — ער איז דען נאָר איינער? וואו איז מאפוס „עיט צבוע", וואו איז סמאָלענסקינ'ס „התועה"!.. — דאָס זיינען דאך געווען גאונים! זייער „לשון" — א שפאס זייער לשון... עס איז דאך געווען פששש! עס עקט זיך די וועלט!...

זיין קורצע בילדונג, די ביסעלע ווערטער וואס ער האָט ווענען ליטעראטור, זיינען ניט אימשטאנד אויסצודריקען זיינע התפעלות פון אמאָליגע אויטאָריטעטען זיינע, און ער גיט עס

ארויס מיט פערשיעדענע בעווענונגען און מיט קלאנגען...

עס העלפט אבער ניט: שטילמאן ענטפערט מיט א דיפלאמאטישער געלאסענהייט:

— איהר האט א טעות, ר' חיים, א גרויסען טעות — דאס דאכט זיך אייך. לעזט היינטיגע שרייבער די נייע. לעזט טשערניחאווסקי'ס שירים... לעזט מיין שיר אין „אשכול", איהר האט איהם געלעזען? פרענט ער צום סוף ניט דרייסט.

— יא, ווי דען? איהר האט דאך מיר געווייזען...

און ר' חיים האקט זיך אב. וואס טהוט מען דא? אויס עדעלקייט כוו ער דעם „משורר" אין די אויגען זאגען, אז דער שיר איז הפלא, נאר ווי אזוי זאגט מען עס? — געבען דעם שונא א שארפע שווערד אין האנד און פאלען טויט אונטער זיינע פיס... און חיים בעשליסט צו ראנגלען זיך אליין מיט'ן שווערד, ניט אונטערגעבען זיך. די געשטארבענע העברעאישע שרייבער שוועבען פאר זיינע אויגען און בעטען דאכט זיך: האלט זיך שטייף, פערטיידיג אונז!

און אז שטילמאן פרענט מיט אונגעדולד:

— נו, וואס זאגט איהר אויף מיין שיר?

— עס איז א שיר!... — ענטפערט חיים קאלט — די „חרוזים" קלינגען טאקי, אבער דער „לשון" איז געמאטערט, האדטליך.

— און ביי אדם הכהן איז ווייך? — פרעגט מיט גזלנישע אויגען שטילמאן.

— איהר פרענט נאך? איהר זענט דען קיין מבין ניט אויף גוט? — ענטפערט חיים מיט א זיעגערישען שמייכעל.

ער פיהלט, אז ער האט דעם שונא בעזיעגט, שטילמאן איז געבליבען אהן ווערטער. ער האט זיך אויפגעהויבען פון ארט, האט בעצאהלט פאר'ן מיטאג און איז אהן אן אדיע ארויסגענאנגען.

— ער איז דאכט זיך ברוגז געווארען! — זאגט חיים מיט

א זיפץ. עס פערדריסט איהם דאך א מיטאג־עסער, די פרנסה איז אזוי אויך קליין.

און דאך פיהלט ער, אז עס וואלט זעהר גוט ווערען ער זאל שוין מעהר קיינמאל ניט קומען, ער קען אויך זיין פרצוף ניט קוקען. ער וויל ביי איהם אוועקרויבען דאס, וואס ביי איהם איז אזוי הייליג, אזוי טהייער...

— א פרא אדם, א בחור! שרייט ער ענדליך אוים מיט כעס פאר די געסט, זאל ער געהן בשם אלהי ישראל...

ביים דאונען.

מיכל בערעם איז א רייכער בעל־הבית מיט א שעהנעם נאָמען אין זיין שטעדטעל, מיט א שעהן הויז און מיט נאָך א שעהנערען גאָרטען.

דעם נאָרטען האָט ער פערפלאָנצט מיט פונפציהן יאָהר צוריק, וועו זיינע געשעפטען זיינען גלענצענד אַוועק. די ערשטע יאָהרען, אז די בוימעלעך זייענן נאָך יונג געווען, פלעגען זיי איהם שטאַרק רייצען. „אריינגעלעגט א שטיק גאָלד און גאָר נישט! וואַרט ביז וואַנען מען וועט עפּעס פון זיי א נחת דערלעבען, קענען אין עפּעל צי א בארנע אַבריסען!" ציגד אָבער, אז די בוימעלעך זיינען בוימער געוואַרען און זיינען געווען אָנגעזעצט מיט רויטע עפּעל, מיט פולע בארנעם, האָט מיכל שטאַרק נחת געקליבען פון זיין גאָרטען און איז שטאָלץ געווען מיט זיין אונטערנעהמונג.

— וועמען וואָלט דאָ אין שטעדטעל אייגנעפאָלען צו האָבען איין אייגענעם גאָרטען — פלעגט ער מיט שטאָלץ טראכטען, — זיי ווייסען דען עפּעם?

אין אייגעם א הייסען זומער־פריה־מאָרגען, איז ער אויפגעשטאַנען זעקס א זיינער אין דער פריה. ער האָט אבגענאָסען נעגעל וואַסער, ארויפגעחאָפּט אויף זיך דעם שלאָפראָק און איז ארויס אין גאָרטען. עס איז געווען ענדע תמוז, די זונן האָט הערליך געפלאָקערט און בעשאָטען מיט גאָלדענע שטראהלען די

צווייגען, די פייגעלעך האבען פרעהליך און אויפגעלעבט גע־טשיריקעט, בעהאלטענדיג זיך ערנעץ צווישען די נעדיכטע צווייגען, ווי זיי וואלטען מורא האבען צו דערזעהן א מענשליכע געשטאלט... פון דער מילדער וואַרעמקייט, וואס די שטראהלען האבען גענאסען, פון די פייערליכע פויגעל־נעזאנגען און דער הויפט פון זיין אייגענעם — דעם נאַרטען, איז ר' מיכל'ען נעווא־רען זעהר פרעהליך אין זיין סוחרישען הארצען, די נשמה זיינע האט זיך עפעס ווי א הייב געטהאן און ער האט אנגעהויבען אונטערזינגען א יום נוראים'דינען ניגונדיל.

און אונטערזינגענדיג דאס ניגונ'דעל מיט א פרעהליך־נע־מיטה, איז ער פאוואלי אומגענאנגען איבער די שמאלע וועג־לעך פון נאַרטען און האט בעטראכט די בוימער, וואס האבען זיך נעבויגען אונטער דער שווערער משא פון די פרוכט, וואס איז אויף זיי נעהאנגען, און עס האט זיך נעדאכט, אז די בוימער בעטען זיך רחמים: נעם אראָב פון אונז די פרוכט, וואס זיינען מיר מחויב צו טראגען זיי אויף זיך, מיר האבען שוין קיין כח ניט !...

— א נערטען־יאהר ! — האט מיכל נערעדט צו זיך אליין, בעטראכטענדיג מיט מבינישע בליקען יעדעס צווייגעלע כעוונדער — עס זאלען נאַר, רבונו של עולם, קיין ווינדען ניט זיין !

דער נעראנק וועגען ווינדען דערשרעקט איהם, ער ווערט אביסעל צורודערט. נאַר די זון, וואס ווארימט איהם וואס ווי־טער אלץ מילדער, דערלאזט איהם ניט צו אריינלאזען זיך אין טרויעריגע נעדאנקען און זיין פרעהליכע לויגע קומט וויעדער צו איהם.

ער נעהט אום איבער'ן נארטען און איז זיך מיישב צו דאוונען דער וויזל פון „פארענט".

ער הייבט אן די ברכות צו זאגען און איז מכון יעדעס וואָרט.

„אלו דברים שאין להם שיעור. הפאה והבכורים"...

דאָס דערמאָנט איהם אן ארץ ישראל. דאָרטען פלעגט מען „על פי דין" מוזען געבען די אָרימע לייט און די כהנים פאה און בכורים און מעשר... ווי אזוי איז עס צוגעגאנגען קען ער זיך יעצט ניט דערמאָנען, ער האָט שוין לאנג קיין משניות אין האנד ניט געהומען. „א שאד! טראכט ער, מען דארף דורכקוקען נאָך אמאל זרעים... פון פרות דאכט זיך האָט מען גאָר נישט נעדארפט געבען... און אפשר יא...

ער מעסט אָב מיט די אויגען די פרוכט פון זיין גארטען און וויל משער זיין: פיעל וואלט אָנגעקומען די כהנים, צי די אָרימע לייט, וועו דער דין וואלט דא אין חוץ לארץ אויך געהערשט.

דער רעכענונג קומט ביי איהם אויס גאָר א גרויסער, אז „מעשר" — א צעהנט־חלק — וואלט אויסגעקומען זיכער א פוד צעהן.

— א היבש געשעפט וואלט געווען! קלערט ער אירָאָניש, איהם דאכט זיך אבער, אז גאָט, דער „יודע מחשבות", וויים, וואס ער טראכט אין הארצען, און ער קען נאָך איהם דערפאר שטראפען מיט א שטורים־ווינד און ער מורמעלט ווי פאר גאָט ארויס:

— אז דער דין וואלט געווען געוואָגט אויף חוץ לארץ וואלט איך אודאי געגעבען! ווי דען?

אז ער בערוהיגט זיך אביסעל פון גאָט'ס שטראף און בלייבט צופריעדען, וואס מען דארף קיין מעשר ניט געבען, ווערט ער וויעדער פרעהליך און זינגענדיג דאָס פריהערדיגע נגונ'דעל, געהט ער אום איבער'ן גארטען און בעטראכט יערער בוים בעזונדער.

צוקומענדיג צו דעם ווינקעל פארקאן, וואס צוימט אב די בוימער פון נאס, דערשרעקט ער זיך, ער האָט גאר ביז אהער ניט בעמערקט וואס פאר א שאדען ער קען האָבען. עטליכע בוימער, די בעסטע בוימער, וואקסען אריבער דעם פארקאן און שטעהען

אין א גרויסער סכנה. אז מען זאָל זיך פון גאַס אוועק שטעלען אויפ'ן שפּיץ פּארקאן און איינבויגען די צווייגען קען מען לייכט רייסען עפּיל. ער ווערט שוין שרעקליך אויפגעבראכט, זיין פּאנטאָזיע מאָלט איהם שוין אוים א בילד, ווי אזוי איין אבנע־ריסענער מאוסער גאסען־יונג שטעהט אויפ'ן שפּיץ פּארקאן, בויגט די צווייגען צו זיך און פּרעסט עפּיל...

— א רוח אין איהם! — שרייט ער אוים כמעט ווי אויפ'ן קול, גלייך ווי ער וואלט שוין דעם גנב געזעהען. זיין פּרעהליכע לוינע פערשווינדט, ער הערט אויף צו זינגען, לאָזט דאָס דאוונען פון פּאָרענט, ווי ער וואלט א וויכטיגערע תפּלה נעפּונען און הייבט אָן צו טראכטען צו דעם אונגליק א מיטעל.

„מען דארף איבערשטעלען דעם פּארקאן, העכער מאכען איהם", מאכט ער פּלוצעמער — באלד אָבער בלייבט ער אונצו־פּריעדען דערמיט: „עס וועט קאָסטען א מטמון מיט נעלד!"

און קלערנדיג און זוכענדיג א מיטעל, ווי אזוי צו פערהי־טען די עטליכע בוימער פון גאסען יונגען און פון גנבים, אז זיי זאָלען ניט קענען צוקומען צו זיינע עפּיל, דערמאָנט ער זיך, אז אמאָל, געהענדיג הינטער'ן שטעדטעל צווישען די גויעשע גע־ליך, האָט ער בעמערקט, ווי דאָס רוב זיינען דאָרט די פּארקא־נעס פון די גערטנער אָנגעשלאָגען מיט צוויעקעס, מיט די שפּי־צען ארויף. לכתחלה האָט ער דאמאָלט נערעכענט, אז דאָס שלאָגען אָן די גויעשע וויבער אויף צו העננען און צו טריקע־נען וועש, אז ער האָט אָבער געפּרעגט ביי איין אלטען „בעל־הגוף", צוליעב וואָס זיינען די פּארקאנעס אָנגעשלאָגען מיט צוועקעס, האָט איהם יענער נעענטפערט:

— קאָב זלאָראי ניע קראלי: גנבים זאָלען ניט גנבה"־נען...

ער דערמאָנט זיך איצט, אז דער „בעל־הגוף" האָט איהם דערצעהלט דער צו א געשיכטע, ווי אזוי איינער האָט אין א פינסטערער נאכט געוואָלט אריינקריכען אין נאַרטען עפּיל צו

גנב'נען, האָט ער אזוי צובלוטיגט די הענד און געבליעבען הענ־
גען אויף די צוועקעס, אז ער האָט נעמאכט א גוואלד, מען זאל
איהם קומען ראטעווען. עס פערשטעהט זיך, אז מען האָט איהם
גערראטעוועט מיט קולאקעס און אוועק געפיהרט אין פאליציע.

מיכל'ען איז דער איינפאל דאמאלס שטארק געפאלען
נעיוארען, נאר דאמאלס זיינען נאך זיינע בוימער „ערלה" גע־
ווען און ער האָט זיך מיט'ן מיטל ניט שטארק אינטערעסירט,
איצט אבער האָט דער מיטל איהם די אויגען געפעענט.

איהם האָט זיך שוין פארגעשטעלט, ווי אזוי א שמוציגער
גנב הענגט אויפ'ן פארקאן מיט פערבלוטיגטע הענד און שרייט:
„אוי, ראטעוועט!"...

— רעכט אויף דיר, קריך ניט גנב'ענען! — האָט מיכל
גערעדט פאר זיך, גלייך ווי דער גנב וואלט שוין געהאנגען אויף
די צוועקעס...

און ער בעשלייסט זיך, אז נאכ'ן דאוונען קויפט ער
צוועקעס און שלאָגט אן דעם גאנצען פארקאן מיט די שפיצען
ארויף.

— די צוועקעס זאלען זיין וואס שפיציגער!.. — מורמלט
ער מיט נקמה־געפיהל.

ער מעסט אוים מיט די אויגען די גרויס פון פארקאן און
איז משער, אז עס וועט אוועק געהן אודאי פאר א רובל צוועי־
קעס...

— מילא, פערפאלען — טראכט ער זיך — וואס דען?
לאזען זיי פרעסען מיינע עפעל? א תכלית!

און מיכל בערוהיגט זיך און נעמט זיך וויעדער דאוונען
פון פארנט, ער האָט פערגעסען וואו ער האלט און העכט אן
אויף דאס ניי, ווי ער וואלט געטראכט: זאל, רבונו של עולם,
בעסער מיינע איבער געהן!...

און קומענדיג צו „הפאה והבכורים", דערמאנט ער זיך וויע־
דער אן ארץ ישראל, אן דער משניות און ער איז דאכט זיך צור־

פריערען, וואס ער וואהנט אין חוץ לארץ און איהם איז פער־
שפארט צו געבען „מעשר"...

ער דערשרעקט זיך וויעדער פאר זיינע מחשבות און הויבט
אויף די אויגען, צי קוקט אויף איהם ניט גאט...

— ותלמוד תורה כנגד כולם! — ענדיגט ער מיט א
התלהבות'דיגען ניגון.

— דער עיקר איז תורה — מאכט ער א פשרה, און איז
שטארק צופריעדען, וואס אלע מצות זיינען קעגען תורה לערנען
א שפיי.

— מען דארף איבערקוקען „זרעים" נאך אמאל, בע־
שליעסט ער פעסט, מען דארף זעהן, וואס טהוט זיך דארטען
מכח מעשר און בכורים.

און ער בלייבט צופריעדען מיט זיין גוטען רצון און פער־
טיעפט זיך אין פרומע געדאנקען ביז ער קומט צום געדאנק, אז
נאכ'ן דאוונען, אי"ה, דארף מען אנשלאגען דעם פארקאן מיט
צוועקעם מיט די שפיצען ארויף.

— א פיינע המצאה, כ'לעבען... האט ער געשמייכעלט און
וויטער געדאוועט...

שבר למוד.

— טאַטע, דער רבי האָט געבעטען געלד! —האָט שלום׳קע אויסגעשאָסען, אריינקומענדיג פאר נאכט א היים פון חדר.

— ווייטער געלד! — האָט חנן זיך שמערצליך פערקרימט — ווי לאַנג האָב איך מיט דיר געשיקט דריי רובל!

— ער האָט געזאָגט, אז עס איז שוין באלד סוף הזמן און דו האָסט ערשט אָנגעגעבען זיבען רובל, נאָך אכט רובל קומט. ער דארף האָבען! — האָט שלום׳קע שוין בייזליך געענדיגט, קראַצענדיג זיך אין קעפל.

— שא, נאָר בייזער זיך ניט, מיין תכשיט! — האָט חנן נערוועז געזאָגט, דערמאָנענדיג זיך, אז עס איז שוין טאקע לאַנג צייט צו שיקען געלד.

ער איז אנשטויגען געווארען און האָט מיט יאוש געצופט דאָס בערדל, ווי ער וואלט פרעגען ביי איהם: „וואָס זאָגסטו, מיין בערדל, צו אזא אומגליק"...

ניט דערוואַרטענדיג פון בערדל קיין שום עצה, האָט ער געמוסען פיהרען מיט׳ן האנד איבער׳ן נאנצען פנים, און אז דאָס האָט אויך ניט געהאָלפען, האָט ער געהויבען פון קאָפ די היטעל, ארויף און אראָפ, דא אין גאנצען עס אראָפגענומען און אין האנד צוגעהאלטען, דא ווידער עס אָנגעטהאָן, און איבערגע׳חזר׳ענדיג דאָס עטליכע מאל, איז דער וואלקען פון זיין צוקנייטשט פנים, ווי העלער געווארען, אין די אויגען האָט עפעס זיך א

פּייער׳ בעוויזען אוּן ער האָט שוין נוטמוטהיגער ארויסגעזאגט, ניט קוקענדיג קיינעם אין די אויגען:

— מען דארף מארגען פערקויפען דעם פּעקי׳ זוימען!...

— וועסטו מארגען געבען געלר? האָט שלום׳קע געפרעגט, דערהערענדיג, אז דער טאטע וועט מארגען פערקויפען דעם פּעקי׳ זוימען.

— איבערמארגען, מיין זוהן!

—איבערמארגען! איבערמארגען! — האָט זיך שלום׳קע געווארפען, פארשטעלענדיג זיך אין זיין דמיון, ווי אזוי ער וועט מארגען דארפען אריין אין חדר אוּן קוקען דעם רבי׳ן גלייך אין פּנים אריין אוּן זאגען איהם: „ניטא"...

— שטי׳! — האָט חנן ווייך זיך געבייזערט — איך זאג דיר איבערמארגען, איז איבערמארגען — נעוּאָגט איז נעוּאָגט!..

— אין דער אמת׳ן וואס מאכסטו אזוינע העויות! — האָט זיך שוין די מאמע אריינגעמישט — עס ברענט דאָך ניט! דער טאטע זאָגט איבערמארגען איז איבערמארגען.

שלום׳קע האָט זיך מישב געווען, אז עס איז טאקע ניט קיין אומגליק, האָט זיך גלייך פערגעסען אַן דעם, אוּן נעבעטען וועטשערע.

— אלץ ווילסטו! — האָט די מאמע האלב ערנסט אוּן האלב שמייכלענדיג גערעדט, — אי געלר פאר׳ן רבי׳ן, אי וועטשערע, ניעחאי וואלסטו פערדיענען...

—איך בין דאָך נאָך א קליינער! — האָט שלום׳קע זיך פערענטפערט...

— א שעהנער קליינער — 12 יאָהר א בחור! — האָט די מוטער נעזיפצט גלאט אין דער וועלט אריין.

אויף מארגען פריה נאָכ׳ן דאוונען האָט חנן געעפענט דעם שפּייכלער, וואס האָט זיך נעפונען אויפ׳ן הויף, אוּן האָט בעטראכט דעם פּעקי׳ זוימען, וואס איז געלענען רוהיג אין א ווינ־

קעל פון גרויסען זאסיעק. די איבריגע צוויי זאסיעקעס זיינען געווען ליידיג און האבען מיט אומעט און מיט פארווירפע ג׳קוקט אויף חנן׳ן, וואס ער האט אין זיי שוין אזוי לאנג ניט אריינגעשאטען קיין תבואה.

חנן האט אריינגערוקט אין זאסיעק די האנד, ארויסגענומען א הויפען זוימען און האט געטראכט אויפ׳ן קול:

— שעהנער זוימען — ער וועט אודאי האבען 7 מאס!

ער האט נעפיהרט מיט איין פינגער פון דער לינקער האנד אויפ׳ן ביסעל זוימען, וואס האט זיך געפונען אין דער רעכטער האנד — און האט ווייטער געטראכט:

— ער קאסט אבער שעהנע געלד! טהייערע מקחים געצאהלט, פרוב אבער, וויז דאס דעם סוחר לעווינען, וועט ער פערקרימען די נאז און זאגען: ס׳איז שוואכע סחורה, און ער וועט דיר אבשניידען נאז ון אויערען, א קלייניקייט — א י י ז סנחר!... האט ער זיך צוזיפצט.

און חנן מאכט א חשבון. אז דער פעקעל זוימען קאסט איהם דורכשניטליך צו זיעבען גילדען א פוד; אז דער סוחר זאל אפילו געבען צו 7 מיט צעהן, קען ער האבען פון הונדערט פוד הונדערט צעהנערלעך — פינף רובל, איז פראצענט פון נעלד שוין אנגעוואקסען אודאי צוויי רובל, בלייבט איהם ריינער ריוח דריי רובל.

חנן זיפצט און טראכט עצות, ווי אזוי פערדיענט מען פון דעם פעקעל זוימען חאטש צעהן רובל.

און ער צופט דאס בערדעל, רייבט דאס פנים, מישט דעם זוימען און הויבט די אויגען צום בוידעם פון שפייכלער...

אויפ׳ן בוידעם איז יא דא א מיטעל, ווי צו פערדיענען: דארטען ליגט דריי זעקלעך מיט „זעליא*) עס קאסט סך הכל צו גילדען א פוד, דאס זאל מען אריינשיטען, נאכדעם, ווי דער סוחר וועט דעם פעקעל זוימען אנקוקען, א דריי פיער פוד, קען זיין עטליכע רובל רויח...

עס איז אבער „אבמאן", גנבה, חנן וויל זיין איין עהרלי־
בער סוחר, חנן האָט מורא פאר גאָט און פאר זיך אליין...
פאר זיך אליין מעהר ווי פאר גאָט... נאָך אזא מעשה, וועט
איהם גאָט אפשר מוחל זיין, גאָט וויסט דאָך, אז ער איז ניט
שולדיג — די נויט, זי טהוט עס. אבער ער, חנן, איז א שלעכ־
טער, ער וועט זיך אזעלכע מעשיות קיינמאָל ניט מוחל זיין
און נאָכדעם עסט ער שטענדיג זיך אליין:
— וואָס האָסטו דאָס געטהאָן, חנן, הא? שעהן אזוי,
גוט אזוי, עהרליך אזוי?.. בערעכטן זיך, חנן?...
און חנן הערט אויף צו קוקען אויפ'ן בוידעם וואו די זעק־
לעך מיט די פּסלות ליגען און בעשליסט צו האנדלען עהרליך...
— עהרליך, עהרליך, עהרליך! — שרייט ער אוים און
פערשליסט דעם שפייכלער און נעהט רופען דעם סוחר...

דער סוחר לעווין, א הויכער איד, מיט א רויט פּנים, מיט
קליינע שווארצע אויגלעך, פערקאטשעט די ארבעל און לאָזט
זיך אראָב גרונטעוועזן אין ווינקעל פון זאסיעק.
— עס איז? מאָסיגער! ניטא גאָר וואס צו שמועסען!—
קען זיך חנן ניט איינהאלטען און לויבט זיין סחורה, נאָך איי־
דער דער סוחר בעטראכט עס אליין.
דעם סוחר פערדריסט, וואס חנן, אזא קליין וועריעל,
זאָגט איהם פריהער, איידער ער אליין האָט נאָך בעטראכט, ווי־
פיעל מאָס דער זוימען האָט, און ער זאָגט ארוים קאלט:
— באלד וועלען מיר אליין זעהן וויפיעל מאָס ער האָט!
חנן'ן קלאפט דאָס הארץ פאר שרעק, טאמער געפינט דער
סוחר, אז דער זוימען איז ניט זיעבען מאָס, — עס איז דאָך א
גזלן א איד — טראכט ער, און ער פרובט זיך ווירקען אויפ'ן
סוחר'ס מבינות מיט א גוט וואָרט:
— אייך, פאני לעווינען, דארף מען שוין ניט זאָגען, איהר
וויסט, פאני לעווין, אליין — איך וואלט עס פערמאָגט יעצט

פֿ עצלנט־הלק, וואס איהר האָט שוין איבערגעשיקט זוימען קיין קעניגסבערג...

— יאָ, ברודער, מעגסט זיך עס ווינשען! — זאגט לעווין מיט גרויסע, גרויטעוענדיג זיך אלץ אין די זוימען—וואָס וואלסט אבער נעטהאָן מיט אזוי פיעל געלד?

— הע... הע... חע... — לאכט ביטערליך חנן... — איך וואלט שוין גוואיסט וואס צו טהאָן... איך וואלט געהאנדעלט ווי איהר „אויף קעניגסבערג"..

— דער זיכיסטער האָט מעהר ניט ווי פינף מיט א האלבע מאָל — העכסטענס זעקס! — האָט פלוצלונג לעווין ארויסגעזאגט זיין מיינונג.

הנן'ס גצמאכטער שמייכעל, וואס איז געלעגען די גאנצע צייט אויף די ליפּען, איז פערשוואונדען; קוים שטעהענדיג אויף די פיס, האָט ער ארויסגערעדט:

— וואָס רעדט איהר, פאני לעווין?

— אָט דאָס וואס דו הערסט! — האָט דער סוחר קאלט נעענטפערט.

— איז וויפיעל, הייסט דאָס, ניט איהר? — האָט חנן מיט א געקלעמטען קול נעפרעגט.

— צו 98 קאָפּיקעס — דאָס איז הויך נעצאָהלט. זוימען איז יעצט געפאלען, האָט לעווין רוהיג ארויסגעזאָגט.

— פאני לעווין, איהר פערלאנגט איך זאל נאָך צולעגען?... האָט זיך חנן געבעטען און בשעת־מעשה האָט זיך איהם געוואלט אויסשרייען: „א, דו גראָבער גזלן!" און אריינשטעכען איהם א מעסער...

— איך קען אודאי ניט צולעגען! — האָט לעווין טרוקען געענטפערט און נעוואלט ארויסגעהן.

— זייט עפּים מוסיף! — האָט זיך חנן געבעטען און איז זיין קול האָט זיך ווי טרעהרען געהערט.

לעווין איז צוגעגאנגען נאָך אמאל צום זאסיעק, פערקא־

טשערט נאָך אמאל די ארבעל פון זיין שווארצען האָק, זיך נע־לאָזט גרונטעוועז, און ארויסגערעדט:

— מילא, דו האָסט נאָך צוויי קאָפיקעס, גלייך צו רובל, — דו טשעפעסט זיך צו, ביזט ווי א פּערד...

— מעהר גיט איהר טאקי ניט?

לעווין האָט נעמאכט א מינע ווי ער איז אין כעס און האָט ניט געענטפערט. חנן האָט זיך דערשראָקען פאר דער מינע. וואס וועט ער איהם טהאָן, אז ער וועט דערפאר גאר ניט וועלען קוי־פען ביי איהם? און א קוק טהוענדיג אויפ'ן בוידעם, וואו די זעקליך פּסלות זיינען געלעגען, האָט חנן, ווי מיט א נעמאכ־טען כח ארויסגעריסען פון מויל:

— מילא, פאר אייך. וועז וועט איהר עס צונעהמען?

— פּיער דעם זייגער שיק אייך דעם „מענשען" מיט פּוה־רעז.

— גוט! — האָט חנן מסכים געווען און געקוקט מיט שרעק אויפ'ן בוידעם. דער סוחר האָט שוין נעוואלט אוועק־געהן און האָט נעוואַרפען זיינע שווארצע אויגלעך איבער'ן שפּייכלער.

— נאָר דו שיט מיר ניט אריין קיין „פּסולת", ווי איהר דברה הענדלער האָט ליעב... האָט ער נעווארענט.

חנן איז בלייך געווארען און כדי דער סוחר זאל עס ניט פּערשטעהן, האָט ער געמומען זיך שווערען:

— אך, זאל מיר נאָט אויסהיטען פון אזעלכע זאכען — וואס רעדט איהר? נאָר חנ'ן האָט זיך נעראָטט, אז דער סוחר פּערשטעהט זיינע נעדאנקען, און כדי דער סוחר זאל אויך איהם קיין חשד אפילו ניט האָבען, האָט זיך ביי איהם ארויסגעריסען פון מויל:

— איהר קענט אייך נעהמען ביז פּיער דעם זיינער דעם שליסעל פון שפּייכלער...

— יא, דאָס וואלט טאקי ניט געשאדט, — איז לעוויגען

נעפעלען געוואלטן דער פלאן — אן עהרליכער מאן ביזטו יא, נאר האנדעלשאפט, ווייסט דאך..

— מיט'ן גרעסטען כבוד, מיט'ן גרעסטען כבוד! — האט חנן נעשריגען, ווי פערצווייפעלט פאר חרטה, וואס ער האט אזא זאך פארגעלאזט, דאס פנים האט איהם געברענט, אין די שלייפען נעקלאפט און מיט גרויס מאטערניש איז איהם געלונגען זיך אויסצוהאלטען, ניט אויסצושרייען:

— קוילע! קוילע! קוילע!...

מיט ציטערענדיגע הענד האט ער פערשלאסען די טהיר. ארויסגענומען דעם שליסעל און מיט א שמייכעלע, וואס האט נעקענט שטעכען אין זיעבעטען ריפ האט ער זיך געוועגדעט צו לעווינען:

— אט האט איהר אייך דעם שליסעל!...

— נוט, נוט! — האט לעווין צופריעדען אויסגערופען. בעהאלטענדיג דעם שליסעל טיף אין קעשענע.

— נאר שפעטיגט זיך ניט, פאני לעווין, — האט חנן כמעט ווי געוויינט — מען דארף אמאל עפעס האבען אין שפייכלער. נאר לעווין איז שוין ווייט געווען און חנן האט זיך אליין געזידעלט:

— אוי, דו תרח, תרח! וואס האסטו דא געטהאן, דו וועסט דאך איצטער בדלות ווערען... וואו וועסטו נעהמען שכר למוד?...

און חנן האט פערבראכען די הענד, די אויגען האבען מיט פונקען געשאטען, ער איז אזוי געבליבען שטעהן ביים שפייכלער און אננעהויבען זוכען אן ארט וואו ארייגצוגעהן צוריק... נאר דער שפייכלער איז געווען פערמאכט פון אלע זייטען, אויסער א קליין לאנג־שמאל פענסטעריל, אהן א שייבעל... חנן האט געקוקט אויפ'ן פענסטערל, געקוקט, געפרובט מעסטען, צי וועט ער קענען ארייננעהן, נאר אומזיסט, ווי ניט אויסגעדארט ער איז געווען, איז ער פאדט פאר דעם פענסטערל צו דיק געווען.

*

צוויי א זייגער איז געקומען שלומקע פון חדר.

— נו, טאטע, וועסט געבען געלד מארגען דעם רבי'ן?

חנן האָט ניט געענטפערט. ער האָט אויסגעשטעלט די אויגען און שטארק פערטראכט האָט ער געקוקט אויף שלומקען.

— וואָס קוקסטו אזוי אויף מיר, טאטע? — האָט שלומקע געלאכט.

שלומקע האָט זיך פערשעמט און האָט ארַאבגערוקט דאָס היטעלע און ניט קוקענדיג אויפ'ן טאטען האָט ער וויטער געפרעגט:

— זאג, וועסט געבען?

שלומקע! ווילסט זיין א חוואט? — האָט חנן אנשטאָט צו ענטפערן געפרעגט.

— וואָס איז?

— קום אויפ'ן הויף, איך וועל דיר עפעס זאגען.

א נייניעריגער איז שלומקע ארויסגעגאנגען נאכ'ן טאטען אויפ'ן הויף.

— וואָס טאטע?

חנן האָט איהם צוגעפיהרט צום שפייכלער און, אנווייזענדיג אויפ'ן פענסטערל, וואס איז ניט הויך געווען, האָט ער געפרעגט:

— דו וועסט קענען דורכקריכען דורכ'ן פענסטערל?

— אויך מיר א פּאראדע! — האָט שלומקע גערעדט אויפ-ן יונגעלשען לשון, דערהערענדיג, אז דער טאטע אליין הייסט איהם „שטיפען" אביסעל.

— טא קריך, מיין גאלד, אריין, — האָט חנן גערעדט און האָט זיך געשעמט פאר זיין יונגעלע און פאר זיך אליין — און קריך נאכדעם ארויף אויפ'ן בוידעם... דארטען לייענען זעק מיט זעליא... ווייסט דאָך.

— איך ווייס, איך ווייס... וואס מען שיט אין זוימען! איך

האָב אמאל געזעהן! — האָט שלומקע פרעהליך פון זיין געניט־קייט אויסגעשריגען.

— שא, שריי ניט, נאריש אינגעל! — האָט זיך חנן גע־בייזערט, — קריך ארויף אויפ'ן בוידעם, בינד אָפּ א זאק און שיט אריין אין דעם זאסיעק זוימען, אבער מען דארף נאָכדעם נוט אויסמישען... וועסט קענען?

— יאָ, יאָ! — האָט זיך שלומקע אָנגעהאפּט, איך מיש אלע מאל מיט'ן שופעל.

— נו, קריך! נאָר פאמעליך...

שלומקע האָט זיך אָנגעהאנגען אויפ'ן פענסטערל און גע־שווינד, ווי א קאץ, איז ער פערשוואונדען דורכ'ן פענסטערל אין שפייכלער אריין.

חנן איז געשטאנען מיט'ן פנים צום נאם און געהיט. דאָס הארץ האָט איהם געקלאפּט און פאר די אויגען איז איהם גע־שטאנען לעווין מיט'ן שליסעל אין האנד...

— נו, וואס הערט זיך? — איז ער צוגעגאנגען צום פענסטערל אין פינף מינוט ארום.

— איך מיש! — האָט שלומקע פרעהליך אויסגעשריגען, — צוויי זעק האָב איך אריינגעשאָטען.

חנן איז לכתחילה א פערציטערטער געוואָרען און האָט שטיל־ערהייד אין פענסטערל אריינגעשריגען:

— גזלן! איך וועל דיך הרג'ענען! האָסט געפאטערט דעם זוימען.

— איך מיש אוים נוט! — האָט שלומקע געשריען. עס וועט ניט זיין קענטיג.

— נו, א אינגעלע! — האָט חנן געטראכט און א געפיהל פון וועהטאג און פערגעניגען האָט איהם דורכגענומען — מילא צוויי זעק איז צוויי זעק! — האָט ער זיך בערוהיגט, איצטער וועט אפשר זיין עפעס פרנסה... וואס זאל מען טהאָן?...

— שוין, טאטע! — האָט שלומקע אין 10 מינוט ארום אויסגעשריען דורכ'ן פענסטעריל.

— גוט אויסגעמישט?

— גוט!

א פערשוויצטער איז שלומקע ארויסגעקראָכען, זיינע שטעכ־דיג בלייכע דאָרע בעקלאָגן זיינען געווען רויט, די אויגעלאָך האָבען געגלאַנצט, און אינגאַנצען שיינעניג פאַר גליק, וואס דער טא־טע האָט איהם געטרויט אזא ארבייט, האָט ער פון קעשענע ארויסגענומען א פראָבקעלע זוימען און נעווייזען דעם טאטען.

— גוט? — האָט ער געפרעגט א צופריעדענער.

— חאפט איהם דער טייוועל — עס וועט זיין גוט... דער גזלן... ער געטרויט ניט... דעם שליסעל נעהמט ער צו, ער איז אליין א גנב...

שלומקע האָט געקוקט אויפ'ן טאטען און ניט פערשטא־נען, וואָס ער איז אזוי צוטראָגען.

— נו, מאָרגען וועסטו געבען געלד פאר'ן רבי'ן?... — האָמ ער געפרעגט.

— ווי דען מיין זוהן! — האָט דער טאטע זיכער געענט־פערט, 5 רובל גיב איך דיר מאָרגען...

און ווירקליך איז אויף מאָרגען שלומקע געפלויגען מיט א נייער 5 רובלדינע אין חדר ארויין. דער רבי איהם א קניפ געטהאָן אין באק און געזאָגט: א שעהנער בחור. שלומקען האָט זיך פאר שמחה געוואָלט דערצעהלען נעכטיגע בריה'שאפט זיינע, נאָר ער האָט זיך דערמאָנט, אז דער טאטע האָט איהם פערזאגט, אז ער זאל למען השם קיינעם, קיינעם ניט דער־צעהלען.

און שלומקע האָט זיך גענומען לערנען גאט'ס תורה, האל־טענדיג דעם נעכטיגען סוד טיעף אין זיין קליין יונג הערצעלע, חאָם דאָם האָט איהם שטארק געדריקט.

אנדערש אבער האָט דער סוד געדריקט זיין טאטען חנ'ען...

די נרויסע סוכה.

דאָס קלענסטע שטיבעלע אין גאַס איז געווען ברוך׳ס. דאָס דאָזיגע שטיבעלע האָט געהאַט מעהר עהנליכקייט צו א חאַטקע אין א דאַרף אידער צו א שטערטעלשען בנין, נאָר דער דאַך מיט צופוילטע שינדלען איז געווען איין עדות, אז דאָס שטיבעלע איז א שטערטעל׳שע און די מזוזה ביים טהיר — אז עס איז א אידישע.

דאָס שטיבעלע אינווענדיג האָט קיינע צימערן ניט געהאַט. די עלטערע טאָכטער האָט אפילו אמאָל געפרובט די צווייטע העלפט פון שטיבעלע, וואס איז געווען אבגעצוימט מיט א הילצערנעם ניט געפארבטען אלמער, א נאָמען געבען „די פינסטערע קאמער", דאָס האָט זיך איהר אבער ניט איינגענעבען. פינסטער איז אפילו אין דער אנדער העלפט געווען גענוג, אבער קיין איינדרוק פון א „קאמער" האָט דאָס ניט געמאכט. צווויי מאָל האָט זי עס מיט דעם דאָזיגען נאָמען אָנגערופען, אבער, אז די אלע הויזינע האָבען איהר ניט אונטערגעהאלטען, האָט זי אליין אויך אויפגעהערט צו גלויבען אין די ריכטינקייט פון נאָמען, און זי האָט צונלייך מיט אלע הויזינע אָנגערופען די צווייטע העלפט — „דער פינסטערער ווינקעל"...

עס פערשטעהט זיך, אז איין אלמער אין אזא ענגען שטיבעל איז ניט אזא אָנגעלעגטער נאסט. הויך און שטאָלץ און

קאלטבלוטיג איז ער נעשטאנען אין מיטען שטיבעלע און האָט זיך ניט געלאָזען א קעהר טהאָן דעם לעבעדיגען מענשען... דער אלמער איז אבער געווען א ירושה פון ברוך'ס עלטערען און מען האָט זיך מיט איהם נעמוזט האלטען, בעטענדיג אויף איהם אלע טאג אין הארצען א מפלה...

אָבער נאָך מעהר אָבקומעניש איז געווען דער אויווען. אָט דער אכזר האָט פערחאפט כמעט דריי חלקים פון שטיבעל. דער אלמער איז זיינער נאָר א נאָהנטער שכן געווען, נאָר שטארק ליעב אייגע די אנדערע האָבען זיי זיך ניט געהאט: זיי האָבען ביידע זיך שטענדיג בייז אָנגעקוקט. סיידען ערב פסח, וואן צביה, די בעל־הבית'טע פון שטיבעלע פלעגט דעם פאָרענט פון אויווען אבקאלכען, דאן פלעגט ער עפעס אָנהייבען אביסעל ווי פרייגדליכער קוקען אויף זיין שכן...

ווי קומט אין אזא קליין שטיבעלע אזא גרויסע אויווען, וויסען אפילו ניט זיינע בעלי־בתים. דאָס שטיבעלע שטעהט שוין אודאי הונדערטער יאָהרען. וועהר וויס, וואס פאר א משוגעים פארצייטען זיינען געווען, וואס פאר א מיין זיי האָבען דערמיט געהאט. זיי, די בעלי־בתים, האָבען דאס שטיבעל ניט געקויפט. גלייך נאָך ברוך'ס חתונה האָט דער פאָטער איהם אריינגעזעצט אהער, און אָט אזוי זיצט ער שוין עטליכע צעהנדליג יאָהר. צו דערגעהן די געשיכטע פון דעם שטיבעלע האָט ער קיין צייט ניט, ער האָט בילכערע זאכען: ברוך איז א איד, וואָס האָט א ווייב מיט א סך קינדער און מיט וועניג פרנסה...

בכן איז איינס פון די ערשטע אונגליקען אין ברוך'ס הויז־געזינד די ענגשאפט. ברָך'ס ווייב, צביה איז אפילו א בריה א אידענע, די עלטערע טאכטער האָט נאָך איהר אריבערגעשטיגען, און אָט די צוויי בריות ארבייטען ענוג, כדי צו מאכען עפעס ארדנונג, נערוימקייט אין שטיבעלע. אבער וויפיעל זיי זאָלען ניט ארבייטען העלפט עס ניט. אָט איז נאָך אָנבייסען; די מוטער און טאכטער האָבען דאָס געזונד אוועקגעלעגט

אויפצורוימען, מאכען א שטיקעלע דורכנאנג צום טיש. עס נע־
דויערט אבער ניט קיין צעהן מינוט, עס פאלט עפעס אראָב אויף
דער ערד, עפעס ניט פֿאַרזיכטיג אוועקגעשטעלט, עטוואס די
כאנק א דרעה געטהאָן, און אין שטיבעל קאן מען שוין וויעדער
נישט דורכגעהן, חאטש נעהם און שפרינג! וואָרים אויסער
דעם אלמער און אויוועז האבען זיך נאָך, פערשטעהט זיך ממלא,
געפונען אין שטיבעל צווי בעטען, א טיש און צווי לאנגע בענק
פון וועלכע איינע, די לענגערע, האָט מיט איהרע שפיצען נע־
לעכערט די וועגד; און קלענערע כלי־בית.

— האָט אונז דיין טאטע א ירושה געלאָזען! — פלענט
צביה ניט איינמאל „שטעכען" איהר ברוד'ן, וועז די ענגשאפט
איז געווען ניט צו דערטראגען, למשל ביים אויסבעטען די בע־
טען, ביים חלה באקען, טשאלענט רוקען און נאָך אזוינע צייטען
פון הו־הא.

ברוך פלענט איהר קיינמאל נישט ענטפערן, וואָרום ער
אליין איז אָט מיט דער דאָזיגער ירושה אויך ניט געווען צו־
פריערען. חאטש צייטענווייז פלענט ער טראכטען: פון דעסט־
וועגען פֿאַרט אן אייגענער ווינקעל...

אויסער וואס די בעלי־בתים פון שטיבעלע האָבען געליטען
פון דער ענגשאפט פיזיש, האָבען זיי אויך גייסטיג געליטען
און מען קאן זאגען, אז די גייסטיגע ליידען זיינען פיעל גרעסערע
געווען...

אמת, ברוך איז געווען אן ארימער איד, אבער דאָך איז
ער געווען א בעל־הבית, געשטאמט פון שעהנעם יחוס, איצע
זלאטעם למשל איז געווען זיינער נאר א נאָהנטער קרוב, און
איצע זלאטעם איז א איד אן עושר... אויסער דעם דאָזיגען קרוב
האָט ער געהאט נאָך פיעל קרובים: צביה איז אויך ניט געווען
חלילה קיין עלענדע, אויך ניט פון א שטיין געבוירען. פון ביידע
צדדים האָבען זיך אָנגענקליבען מומעם, פעטערם, שוועסטער־
קינדער, שני בשלישי א היבשע ביסעל. און אָט טאקי צוליעב

דער דאזיגער משפחה האָט ברוך מיט זיין צביה מיט דער על־
טערער טאָכטער, געהאט ניט זעלטען שפּיכות דמים.

עס טרעפט זיך, און ניט זעלטען, אז צביה ווערט נעלעגען
מיט א אינגעל. עס פּערשטעהט זיך אז עס איז א שמחה, זאל
זיין אפילו — דאָס דריטע אינגעל. אין שטיבעלע איז טאקע
ענג, אבער די ערשטע וואך ליענט דאָס ניי־געבוירען קינד נעבען
דער קינפּעטאַרין און פּערנעהמט וועניג פּלאַץ, שפּעטער אז עס
דארף האָבען א וויענעלע איז אויך ניט קיין בייז. צביה האָט אלע
קינדער אויסגעהאַרעוועט אין הענג־וויענעליך, וואס דאָס פּער־
נעהמט נור א פּלאַץ אין דערלופּטען, עלעהיי א צווייטער גא־
רען.. אבער דעם ברית מאכען איז ניטאָ וואו, אין ברוך'ס שטי־
בעלע קאָן זיך ניט אפילו דער נויטיגער מנין פּאָטויפּען און ווי
געזאָגט, ברוך מיט צביה'ן זיינען בעלי־משפּחה און רופען מוז
מען יעדען.

און דאָ הייבען זיך אָן די שפּיכות דמים. די רייכערע מר־
מעס און פּעטערס, וואס זיינען די נאנצע „שיינדעל", קומען
ערשט נאָכ'ן ברית און אויך ניט אלע צוזאמען נאָר פּאַרוויין,
און ברוך מוז זיך פּאר יעדען פּערנענטפּערען, וואס עס איז אזוי
ענג, און ווארפט פּערצווייפּעלטע בליקען אויף די וועגד, ווי ער
וואלט וועלען זיי בעטען: ווערט עפּעס ברייטער, גזלנים!..

אבער נאָך גרעסער זיינען די שפּיכות דמים ביי יעדען יום־
טוב, וועז די קרובים ווי דער מנהג איז, לאדען איין איינע די
אנדערע אויף „כיבוד".

— זאלסט זיך אקארשט ניט לאזען בעטען אויף ברכה!
— קלאפט איהם אין שוהל א יעדער קרוב אין פּלייצע נאָכ'ן
יום־טוב'דיגען דאוועגען — למען השם מיט צביה'ן און מיט די
קינדערלעך. הערסט, ברוך?

ברוך הערט. ווי דען? ער וועט ניט געהן און אָנמאכען א
ברונז?... אודאי קומט ער צו יעדערן מיט זיין נאנצען געזינד.
מען מאכט ברכה, מען ווינשט לחיים, און נאָכ'ן כבוד, וועז ער

דארף צו זיך רופען, לויט דער מנהג אין שטעדטל, דיענט איהם ניט די צונג ארויסצורעדען זיין אייגלאדונג, און עד שטא־מעלט קוים ארויס:

— איצטער וואלט מען געדארפט צו מיר געהן...

— אי"ה, אז דו וועסט בויען א גרעסערע שטוב... נאָט וועט העלפען...

בעקומענדיג אזא ענטפער, וויל ער צוריק ענטפערן: וואס איז? אין א נוט לעבען איז ניט ענג.—וואס קאן זיין אין גרונד, א קליינערער ענטפער?... אבער דער ענטפער בלייבט ביי איהם ווי אין האלז, און ברוך קאן איהם בשום אופן ניט ארויסרעדען, חאָטש נעהם און שלעפּ איהם ארויס פון דאָרטען מיט די הענד...

און פערגעסענדיג צו בעדאנקען „פאר אלעם גוטען", ווי דער דרך־ארץ איז, נעהט ער ארויס פון קרוב, נאָכשלעפּענדיג נאָך זיך דאָס געזינד, און איהם דאכט זיך, אז ניט פון „כיבוד" נעהט ער, נאָר פון א מאָלצייט, וואס א גביר האָט געמאכט פאר אָרימע לייט.

און דאָס פּנים פּלאמט איהם פאר חרפּה, און מיט'ן דאָזיגען נעפּיהל נעהט ער אוועק צו א צווייטען קרוב, א דריטען, א פּיערטען. וואס דען? ניט נעהן און אָנמאכען א ברוגז?...

אבער יעדער יום־טוב צו נעהן אויף „כבוד" און צו זיך די „משפּחה" קיינמאל ניט איינלאדען, וואלט ברוך נישט נעקאָנט פּועל'ן ביי זיך פאר קיין פאל ניט. אזוי נעפּאלען זיין וואלט שוין אפילו ברוך, דער אָרימער אין דער משפּחה, ניט נעקאָנט.

פּסח, שבועות, חנוכה אויף לאטקעס, פּורים צו דער סעודה, קאן ער טאקי צוריק צו זיך אויף כבוד ניט רופען: זיין שטיבעלע קאָן אזא גרויסען עולם ניט אויפּנעהמען. דערפאר אבער איז דאָך דאָ נאָך א יום־טוב — סכות. סכות לאכט ברוך פון דער גאנצער וועלט!

ברוך'ס שטיבעלע איז טאקי די קלענסטע אין גאס, אבער

דער הויף איז דער גרעסטער. „פּלאץ" איז אין שטעדטל נישט קיין גרויסע מציאה, דער עיקר איז דאָס בויען, און ווען ברוך איז ניט ביכולת אויסצובויען א גרויס הויז אויף זיין גרויסען הויף, קאָן ער אבער דערפאר אוועקשטעלען סוכות אזא סוכה, וואס זאל זיין די גרעסטע פון אלע סכות. ווען א נאָנץ יאהר לעבט ברוך מיט'ן הויזגעזינד אין ענגשאפט, וויל ער כאָטש לעבען אין רחבות זיעבען טעג אין יאָהר. א חיי־שעה איז אויך א לעבען, בפרט זיעבען טעג, — א קלייניגקייט זיעבען טעג אין נערוימקייט, היינט דאָס ניט פערשעהמט ווערען פאר דער משפּחה!....

און גלייך נאָך יום־כּפּור נעהמט זיך ברוך בויען זיין פּאַלאץ — די סוכה. קודם־כל שיקט ער ארויף זיין עלטערן בחור'ל אויפ'ן בוידעם, וואו עס ליגען א פיער־פינף ברעטלעך, אויף ירושה נאָך פון זיין טאטען. עס פערשטעהט זיך, אז די עטליכע ברעטלעך, וואלטען אפילו „אויף א צאָהן נישט גע־קלעקט" אויף א נעוועהנליכער סוכה. בפרט אויף אזא גרויסע, ווי ברוך נעהמט זיך פּאָר צו מאכען. מען דארף אבער ניט פער־געסען, אז ברוך איז א גרויסער „עקאָנאָם", די סוכה בויט ער ניט אין מיטען הויף, ער זאל דאָרפען האָבען פיער גאנצע וועגד, נאָר ער שטעלט זי צו צום וואנט פון שטיבעל. די סוכה דארף דאָך אבער זיין גרעסער פאר זיין שטיבעל, שטוקעווען ער מאקי צו צום וואנד די עטליכע ברעטער, וועלכע גרייכען ביז דעם שכן'ס גארטען, וואס האָט צום גליק א פּארקאן פון ברעטער. האָט שוין ברוך צוויי וועגד, כמעט פּארטיגע, בלייבט איהם נאָך אנדערהאלבען, נעהמט ברוך אראָב די דריי ווינטער־פענס־טער פון בוידעם, די צוויי טהירלעך פון אלמער, דאָס איבריגע בארגט ער צו ביי די שכנים, וועלכע „נעהען אריין אין זיין לאגע" און בארגען איהם פון דאָס לעצטע, און די סוכה האָט שוין פיערטהאלבען וועגד און א חלול אויף א טהיר. די טהיר איז שוין ניט פון ברעטער, נאָר פון קאַלדרע און דוקא פון צוויי

קאלדרעם, ווייל א גרויסע סוכה מוז האבען א גרויסע טהיר און איין קאלדרע קלעקט ניט...

אז דער בנין פון דער סוכה ווערט פערטיג און קיין מאנס־בילשע ארבייט דארף זי שוין ניט, נעהמען זיך צו איהר ערשט די ווייבער — צביה מיט דער עלטערער טאכטער. זיי קעהרען זי גוט אויס, שיטען אויס מיט געלען זאמד און מען טראגט ארויס די גאנצע מעבעל פון שטיבעל, ד. ה. דעם טיש מיט צוויי בענק און די צוויי טאבורעטען אין סוכה אריין. דאס שטיבעל בלייבט פוסט, פיהלט זיך ווי בעלירוגט, און די פיער וועגד מורמלען דאכט זיך: גרויסע יחסנים!... אבער וועמען פון הויזגעזינד ליענט יעצט אין קאפ דאס שטיבעל, וועז אויפ'ן הויף שטעהט אזא גרויסע סוכה! אלע לאכען איצט פון שטי־בעלע און ווילען פערגעסען, אז נאך סוכות וועט מען צוריק צו איהר מוזען אנקומען און זי וועט זיך גענוג דאמאלס נוקם זיין מיט איהר ענגשאפט...

ווער נערענקט אין א גליקליכער ציים, וואס שפעטער וועט זיין?...

יעצט אבער איז די סוכה די אייניציגע דירה פון הויזגע־זינד און דאס שטיבעל דיענט אלס א קיך...

— א קיך — זאגט צביה אירגניש — איז א גאנץ גרוי־סע...

דאס שטיבעלע הערט און ווערט נעבעך צופלאצט און די פיער וועגד קלערען: ווארט, ווארט, מיר וועלען זיך מיט אייך אברעכענען!...

ווער הערט זיין אבער יעצט? די גרויסע סוכה איז דער־ווייל די יחסנ'טע. די משפחה וועט טאקי אויף כבוד אהער קומען און ניט אין שטיבעלע.

און ווירקליך, דעם אנדער'ן טאג יום־טוב פעררופט ברוך אויף „ברכה" דאס שיינדעל פון זיין משפחה.

— איהר וועט אנקוקען א סוכה! זאגט ער מיט א שטאל־

צען שמייכעל: — א סוכה — א פעלד! א רחבות!...
— אהא! — ענטפערט איהם וועד פון זיין משפחה — סכות ביזטו דאך טאקע א קיסר...

און די משפחה געהט צו ברוך'ן אויף ברכה און ברוך נעהמט־אויף מיט כל הכבודים, וואס זיין צביה האָט פאר'ן לעצטען גראשען אָנגעגרייט, און ער שטעהט הינטער זיי און בעדיענט זיי מיט א שטראהלענדען פנים, און קאן זיך ניט איינהאלטען און מוז חאָטש צו איינעם פון די קרובים א זאָג טהאָן:

— מיר דאכט זיך, אז מיין סוכה איז גרעסער פון אייער...

דער „מיר דאכט" איז נאָר פון עדעלקייט וועגען. ברוך איז זיכער אז זיין סכה איז די גרעסטע אין שטאָדט.

און גרויס איז זיין שמחה, וועז דער רייכסטער קרוב זייער ענטפערט איהם מיט א מין געפאלענקייט:

— מיין סכה איז א ברעקעל... זיך ניטא וואו א קעהר צו טהאָן...

אָט דעם ענטפער נעדענקט ברוך א גאנץ יאָהר אוז דער ענטפער גיעט איהם מוט אוז העזה צו נעהן די איבריגע יום־טובים צו זיין משפחה אויף כבוד: נישט קשה, סכות בעצאָהלט ער זיי כפל־כפלים...

אַרימע מצה.

עלף א זיינער ביי נאכט.

ביי חיים לייבעם אין „פּאַדריאד" וואו א גאנצען טאָג רחישט און טומעלט, איז נעווארען שטיל־ער. די וועלגערינס, מיידלעך און יונגע וויבלעך, פיהלען זיך זעהר מיעד און האָבען קיין כוח ניט צוויישען זיך צו רעדען. אפילו חיה ביילע, דאָס יונג פרעהליכע וויבעל, זואס זינגט א גאנצען טאָג לידערער, ניט קוקענדיג אויפ'ן שטרענגען משגיח, וועלכער וויזט איהר אויף, אז א פרוי טאָר בפירוש ניט זינגען, — אפילו זי איז אויך שטיל, נאָר פאר זיך אונטער'ן נאָז ברומט זי דאָס לידעל:

„זיי־זשע נעזונד, מיין געטרייע מוטער,
איך פאָהר שוין פון דיר אוועק"...

און דאָס איז נישט דערפאר, ווייל זי איז יעצט אויפגעלעגט צו זינגען, נאָר נלאט אזוי: זינט זי האָט דאָ אין דער פרעמדער שטאָדט התונה נעהאט, נעהט איהר דאָס לידעל קיינמאָל פון זינען נישט ארויס.

וועו ניט דאָס קלאפען פון די קאצעלקעס איבער די ברע־טער, דאָס סקריפען פון רעדעל איבער'ן בלעך, וואלט זיך נע־רַאכט, אז זיי שלאָפען אלע שטאהענריג, אזוי מיער און אבנע־מאטערט זעהען זיי אוים. עפטערס נאָר רייסט זיך ארויס א נעשרייי פון א נערוועזער מיידער וועלגערין אויף דער קנעטע־

רין: „פערשטייפט זיך, מען קען דאך ניט וואלגערן!" אויף וואס די קנעטערין ענטפערט אזוי ווי פון אונטער דער ערד: „גיב דו צום בעקען, וועסטו וויסען ווי צו פערשטייפען זיך, אויף מיינע שונאים געזאגט געווארען מיין כח"...

און עס ווערען וויעדער אלע ענטשוויגען.

און אז די שטילקייט דויערט צו לאנג און די מידיגקייט ווערט שווערער, הויבט אן אין פאדריאד צו רוישען:

— איך פאל פון די פיס, אויף נאכנות, — קלאגט זיך איין וועלגערין פאר דער צווייטער.

— און איך האב שוין קיין הענד ניט — ענטפערט איהר די צווייטע, קרעכצענדיג — אט דא אין די דאלאנעס שטעכט מיר, ווי מיט נאדלען, קוים וואס איך ריהר אן די קאצעלקע.

א דריטע וועלגערין, מיט א בלאס געזיכט, מיט גרויסע טיעפע גריבער אונטער די אויגען, קלאגט זיך פאר זיי ביידען, אז איהר ברעכען אלע ביינער, זי וואלט אוועקגענעבען א האלב לעבען מען זאל איהר לאזען איצטער אוועקגעהן אהיים צושפאנרען זיך. ביי די וועדטער „צושפארען זיך" בייגט זי אן דעם קאפ אן א זייט, ווי זי וואלט וועלען פרובען ווי גרויס עס איז דערפון דער תענוג.

נאך א וועלגערין פערצעהלט הויך מיט א שטימע פול צארן, אז ביי עשקע בינוש'עס האט מען שוין מיט א שעה צו־ריק געענדיגט. דאס ווירקט זעהר שלעכט אויף די וועלגערינס, און דער גאנצער פאדריאד, אויסער דער קנעטערין און דעם זעטצער, ביידע אין די מיטלע יאהרען, — צעבונטעוועט זיך מיט א געפילדעריי:

— ווען וועט מען שוין געהן אהיים! אין אלע פאדריא־דען האט מען שוין לאנג געענדיגט. נאר אויף אונז איז עפעס איין אויסגאס, ערגער ווי אומעטום.

דער זעטצער, א הויכער דארער איד, מיט א שפיציג בער־דעל, מיט א פערפלאמט פנים אויף וועלכען עס שטעהען גרוי־

סע טראפען שוויים, לויפט צו צום בלאָק, קלאפט אָן מיט'ן שטעקען און צוביייזערט זיך:

— מצה, מצה! א לעדיגער אויוועג! וואָס האָט איהר זיך צע'דרשנ'ט! דער טאָג איז אייך וועניג? !

אויך זיין געשריי לויפט אריין פון א זייטיגען חדר'ל די בעל־הבית'טע, א נידריגע פרוי מיט א געקנייטשט פינסטערן פּנים מיט גוטע שווארצע אויגען און זי הויבט זיך אָן בעטען ביי די וועלגערינס:

— באלד, קינדערלעך, באלד! —פארהאן נאָך אפשר זעקס „מיירעס" אין זעקל.

— שעהנע זעקס! — קלינגט אויס פון ערגעץ א ווינקל א יונג־קינדיש קול'ל. דאָס איז דער „שיטער" אליין. וואר וויים נאָך אזוי ווי ער, פיעל „מיירעס" עס זיינען נאָך דאָ! ער הויבט אויך מיט זיינע דארע הענדטלעך דאָס זעקל און איז זיך משער, אז עס וועט זיין נאָך שטארקע צוהן „מיירס".

די וועלגערינס צושרייען זיך וויטער, נאָר דער זעצער בייזערט זיך און מיט'ן שטעקען קלאפט ער איבער'ן בלעך:

— מצה, מצה! עס קיהלט דער אויבען!

— אי זאל איהם, רבונו של עולם, קיהלען אין בויך! — ישעלט א וועלגערין.

— וואָס איז ער שולדיג! — פערענטפערט איהם דאָס יונ־גע פרעהליכע וויבעל — איהם איז נאָך אפשר שוועראר ווי אונז, און קיין גרויסער גבור איז ער אויך ניט, נאָר וואס זאל ער טהאָן? ער וויים אז מען מוז ענדיגען. פריהער, שפעטער, מען וועט אין מיטען ניט לאָזען און צוגעהן זיך.

עס איז וויעדער שטיל געווארען, אזוי ווי אלע וואלטען נעקומען צו איין איבערצייגונג, אז מיט'ן קלאָגען זיך מאכט מען זיך נישט גרינגער. פערפאלען, ענדיגען מוז מען! שטיל נאָר פלעגט א מאל א וועלגערין ארויסלאזען א שווערען קרעכץ, אָנחאפענדיג זיך דאָ פאר'ן הארצען, דאָ פאר'ן זייט: און וויע־

דער דאָס זעלבע קלאפען מיט די קאצעלקעס איבער די ברע־
טער, דאָס סקריפען מיט'ן רעדל איבער'ן בלעך.. און די צייט
ציהט זיך אזוי לאנג...

נאָר אָט קריכט ארויס די קנעטערין פון איהר „ווינקעל",
מיט פערקאשערטע ארבעל און מיט גרויסע טראָפען שוויים
אויפ'ן פּארמעט־פּנים. פרעהליך הויבט זי אויף אין דער הויך
די „מירע", ווי זי וואָלט וויזען די וועלגערינס אזא מין אר־
טיקעל וואס זיי האָבען קיינמאָל דאָ ניט געזעהען. מיט א היי־
זערינ קול, דאָך נענוג הויך, רופט זי אויס:

— די לעצטע מיידע!

— די לעצטע מירע! קלינגט עס איבער'ן פּאָדריאד. און
אלע וועלגערינס צוכאפען די טיינלעך פון דעם טהיילערס האנד
מיט שמחה, אונטערזינגענדיג: באלד, באלד, באלד!

„באלד", „באלד" — קלינגט אב ביי יעדערער אין קאָפּ.

דער רעדלער וואס איז געשטאָנען די נאנצע צייט ביים
בלעך מרה שחורה'דיג האָט זיך אוועק געשטעלט מיט א קר־
ראוש צו דער ארבייט, קונציג וואַרפט ער איבער יערע מצה אויף
דער קאצעלקע און ער נעהמט זיך געשווינד אבצורעדלען די
פיעל אָנגעקלעבענע מצה אויפ'ן בלעך.

ער האָט מיט צוויי מינוט פריהער נישט נעקאָנט נובר זיין
דעם „יצר הרע" זיינעם, ער האָט זיך אבגעשטעלט מאכען א פּא־
פּיראָס און ער מוז דערפאר איצטער צוהאָרעווען, דער זעצער
האָט איהם שוין צוויי מאָל א פּאָרע נעטהאָן מיט'ן שטעקען, ער
זאָל פּארטיג מאכען די מצה. נאָר דערהערענדיג אז עס איז
שוין די לעצטע מירע ארט איהם נאר נישט. דאָס וואַרט
„באלד" קלינגט איהם אויך פרעהליך אין קאָפּ און פלינק
קנאקט דאָס רעדל איבער'ן בלעך און איהם דאכט זיך, אז עס
שרייט: גוז'באלד, גוז'באלד, גוז'באלד!...

—י—חד—ש—הו ק—דוש ברוך־הוא! — זינגט ער
אונטער צום טאקט.

און דאָס פּרעסלעכע ווייבעלע דערהערט זיין זינגען און ענטפערט איהם צוריק מיט א לידעלע:

יאקל איז א יונג מיט ביינער
און דערצו א חוואט
און צו ציפקעלע דער שענער
האָט ער חשק געהאט...

דאָס מיינט זי איהם פאַרצוואוואַרפען זיין „ליעבע", וואס ער פיהרט דאָ נאָך איהר מיינונג, מיט ציפקעלע די וועלנערין. נאָר ער מאכט זיך, ווי נישט הערענדיג. ציפקעלע אבער שמייכעלט חנ'דיג צום ווייבעל:

— אי, א קלאָג נאָך חיה'בייַלען, ווי זי מאכט דאָס אב אביסעל!

— וואָס? אפשר א ליגען! דאָנה נישט, איך האָב היינט אליין געזעהען בשעת „אָנווארפען" דעם אויוועז...

נאָר דער נייער נעטומעל געפעלט נישט דעם זעצער און ער גיט א קלאַפּ מיט'ן שטעקען איבער די ברעטער:

— מצה, מצה! שטעהט נישט, רעדט נישט!

נאָר איצט לאכט מען איהם שוין אוים! א פּאָר וועלנערינס האָבען שוין אָבגעשיקט די לעצטע מצות צום רעדלער, מיט עפעס א אינגעלע, וואס האָט זיך, גאָט ווייסט צוליעב וואָס, דאָ א נאנצען אבענד אומגעדרעהט, די איבריגע וועלנערינס ברויכען נאָר צו פערגלייכען די שפּיצען פון די מצות, וואס זיינען ביי זיי ארויסגעקומען פון נרויס אייַנעניש.

און אָט איז שוין געענדיגט! די קנעטערין ווישט שוין דעם בעקען, דער רעדלער האלט שוין ביי דער לעצטער מצה, איבער וועלכער זיין האנד פליהט ווי א וויכער אונטער דאָס ווילדע נעסקריפערייי... דער זעצער ערוואַרטעט זי מיט אונגעדולד, חאפט זי ענדליך ארויף אויפ'ן שטעקען און מארש אין אויבען, וואו עס טריקענען זיך נאָך א צוויי לעצטע מצות.

די וועלגערינס ווישען זיך דעם שוויים און קלויבען זיך שוין אוועק צו נעהן.

— אי, וועל איך דאָס א פאל טהאָן גלייך אין בעט! — זאָגט איין וועלנערין דער צווייטער:

— און „וועטשערע"? פרענט יענע.

— ווער האָט כח צו עסען? איך וועל זיך אפילו ניט אויסטהאָן — גלייך אין בעט.

—איך וויים ניט, צי וואלט איך נעקענט פערנאנדער וועלגערען נאָך איין טייגעל, — מישט זיך אריין א דריטע אין שמועס — אזוי מאט בין איך!

— נו, קומט שוין. קומט שוין! — שרייט צו א פערטע. פסח אי"ה, וועלען מיר שמועסען.

—אוי, ווי דערלעבט מען שוין פסח! — האָט זיך אייגע צוזיפצט.

— מען וועט, נישקשה, דערלעבען. א לעבעדיגער מענש דערלעבט אלץ! — טרייסט דאָס פרעהליכע ווייבעל!

נאָר פלוצים איז אין פאדריאד א טומעל געווארען.

די בעל־הבית'טע איז ארויס פון דעם זייטיגען חדר'ל און האָט ארויסגעזאגט עטליכע ווערטער מיט א געבעט, כמעט מיט טרערען, נאָר אין פאדריאד האָבען זיי יעדערען ווי א דונער געטראפען.

— נאָך א פוד, נאָך א פוד! אי, וועה! האָט זיך געהערט קולות. וואס שטעהען מיר, קומט אוועק!

נאָר די בעל־הבית'טע האָט זיי מיט ביידע הענד פערצוימט דעם וועג און האָט ווייטער זיך געבעטען:

— איהר ווייסט, דאכט זיך, קינדערלעך, אז איך יאָג זיך ניט אזוי נאָך דער פרנסה, און אז אימיצער וואלט מיר יעצט געגעבען פאר א פוד הונדערט רובל, וואלט איך זיך נישט געשטעלט באקען און מוטשעט אייך. נאָך דעם פוד מוז מען אפבאקען. איך וועל פאר איהם אפילו א גראשען נישט

נעהמען, דאָס איז חיענע דער אלמנה'ס. שוין א וואך, אז איהר זעקיל מעהל וואלגערט זיך דא, און איך לעג אלץ אב, עס איז אלץ דאָ ביילבערע, רייבערע, זאל גאָט ניט שטראפען פאר די רייד... יעצט איז שוין אבער די לעצטע צוויי טעג, מעהר קען איך שוין נישט אבלענען, זי קען נאָך חלילה אהן מצה בלייבען. איהר קענט דאָך זי — אמאל איז זי א פיינע בעל־הבית־טע געווען, זי פלעגט זיין ביי מיר פון די ערשטע און שטענדיג אויף דעם „ערשטען אויוועז". פאר די וועלגערינס פלעגט זי אי־בערלאָזען א רובל, היינט דעם רעדלער... דעם זעצער, דער קנע־טערין... דאָס איז געווען אביסעל א „בעל צדקה"!... איך וויים ניט פאר וואס האָט זי נאָט אזוי געשטראפט... איצטער קען זי אפילו פאר'ן באקען נישט בעצאהלען. זי מוז נעביך באקען שפעט ביי נאכט, אז אח און וועה ווי די מצה וועלען שוין מיגען — פלעצליך!... נאָר אבי קיין חמץ נישט! האָט רחמנות קינדערלעך, רוהט אייך אוים אביסעל און לאָמיר זיך נעהמען אָפבאקען איהר די מצות. גאָט וועט אייך געבען כח... נו, איז וואס זאגט איהר?... האָט די בעל־הבית'טע ווי פערצוויי־פעלט אויסגעלאזען איהר בקשה, זעהענדיג די מיעדע און פער־מאטערטע פנימער.

— אוי, רבונו של עולם! — האָט זיך ארוים געריסען ביי יעדען א שווערער זיפץ, אנשטאָט אן ענטפער.

א שווערע מלחמה איז ביי זיי אין אינוועניג פארגעקומען. עס האָט מלחמה געהאלטען א רוהיג בעטיל, א זיסער שלאָף מיט א שווערער קאצעלקע מיט ברענענדיגע מאזאָליעס. נור איין אָרימע אלמנה מיט פערווויינטע אויגען האָט ביי זיי גיך שלום געמאכט, און דאָס פרעהליכע וויבעל חיה בייל האָט די ערשטע אויסגעשריען:

— איך בלייב די ערשטע!

— איך אויך! — האָט זיך געהערט א צווייטע שטימע.

— און איך אויך! — האָט א דריטע אויסגערופען.

— נו, מען וועט שוין אלע בלייבען. — האָט א פירטע גע־ענטפערט פאר אלע איבעריגע, ווי זי וואלט געווען זיכער, אז קיינער וועט ניט האָבען די העזה זיך אָבצוזאָגען.

— אבער איהר וועט רעדלען! האָט זיך ענדליך איין רעד־לער געפונען צו פּראָטעסטירען. איך האָב קיין כח ניט צו שטעהן דא ביז צווויי א זייגער. איך האָב שוין קיין פינגער ניט. און מיין „פּאָמאָצניק" שלאָפט שוין אין דער היים, ווי א גע־הרג'עטער.

— נו, זיי נישט קיין שייגעץ — האָט זיך דער זעצער האלב ערנסט, האלב שמייכלענדיג געביזערט — דו וועסט לאזען אן אלמנה אָהן מצה? שייגעץ!...

— שייגעץ... שייגעץ! — האָט דער רעדלער נאָכגעקרימט און האָט זיך אוועקגעזעצט ביים בלעך.

די קנעטערין איז שטיל געזעסען אויפ'ן בענ־קיל, וואו דער אלמנה'ס מעהל איז שוין געשטאנען און האָט דערווייל, ווי פערצוויפעלט, געקוקט, זי האָט ניט געוואוסט ווי צו בענעהן זיך דא. אָבזאָגען זיך האָט זי ניט געקענט — א קלייניגקייט אן אלמנה! עס איז א ביטע־רער רחמנות. היינט קען נאָך דער אויבערשטער שטראפען... נאָר בלייבען האָט זי מורא געהאט נאָך מעהר ווי אוועקצוגעהן. איהר האָט זיך ניט געגלויבט, אז זי זאל קענען אבשטעהן ביים בעקען נאָך א שעה. איהר האָט זיך נעראכט, אז ביי דער ערש־טער „מיירע" וועט זי פאלען.

— איך וועל געווים אנידערפאלען. — האָט זי שטיל גע־שפּטשעט.

אין קאָפּ איז איהר דורכגעפלויגען א מאָדנער געדאנק: „אין ניסן איז גוט צו שטאָרבען"...

נאָר דאָס פּרעהליכע ווייבל האָט בעמערקט דער קנע־קנעטערינס טויט־בלייכען פּנים און זי האָט מיט א ליעבליכע מינע אויסגערופען:

— אי, אונזער קנעטערין איז גאר א באבע. זי איז שוין צוגעשטאנען! נעהט אייך געזונטערהייט א היים שלאפען. אייך וועל פאר אייך קנעטען — אייך בין מעהר בריה.

אלע אין פאדריאד זיינען פרעהליכער געווארען און יעדע־רע פון זיי האט דערשפירט עפעס נייע כחות, ווי מען וואלט פלוצים זייערע צעבראכענע ביינער עלעקטריזירט.

און באלד האט מען זיך גענומען צו דער אלמנה'ס מצה. לעבעדיג און לוסטיג איז צוגעגאנגען די ארבייט. דאס פרעהליכע ווייבעל איז געווען זעהר צופריעדען מיט איהר נייע שטעלע און האט ביי יעדער „מיירע" שמייכלענדיג געפרעגט די וועלגערינס: „נו וואס זאגט איהר? אויף וואס אלע פלעגען איהר איינשטי־מיג ענטפערן: „בעסער פאר דער קנעטערין!" ביים בעקען האט זי אין נאנצען זיך אויסגעלאכט פון משניות. אבגעלייקענט זיין גמרא און געקנאקט איין ליעד נאך דעם צווייטען, איבערגע־הענדיג ענדליך צום ליעד „יאקיל איז א יונג מיט ביינער", ביי וועלכען ציפקעלע די וועלגעהין פלעגט רויטליך ווערען און חגו'דיג ענטפערן:

— אי א קלאנ אין חיה ביילה'ן.

דער רעדלעך מיט א פערלאשענעם פאפיראס אין מויל האט נעיאגט איין מצה נאך דער צווייטער, ער האט געוואלט גיכער אבפערטיגען די בלעך מצה און פערריבערען, נאר איהם איז עס ניט גלונגען און ער האט דערפאר אויסגעזעהען ווי נערוועז.

און דער זעצער, ניט קוקענדיג, וואס ער האט נאכאנאנד געהאט א פולען אויוועז מיט מצה, האט אלץ געקלאפט מיט'ן שטעקען איבער'ן בלעך:

— מצה, מצה. א לעדיגער אויוועז.

און די בעל־הבית'טע, וועלכע איז געשטאנען ביים ברעט

און, גלייך מיט די וועלנערינס, געוועלנערט, האָט זיך אלץ נע־
בעטען:

— דינער, דינער! קינדערלעך, מאכט ניט קיין פּלעצלעך!
עס איז א ר י מ ע מ צ ה! א רחמנות!...

די צוויי בריידערלעך.

יענקעלע און בערעלע — צוויי בריידערלעך, דער ערשטער פיערצעהן יאהר אלט, דער צווייטער זעכצעהן — לערנען אין דער ישיבה, וואס געפינט זיך אין דער גרויסער שטאדט, פינף מיל פון זייער נעבורטס־שטעדטעל דלותאוו־קע".

יענקעלע איז א דארינקער, א בלייכינקער מיט צוויי שוואר־צע אויגעלעך, וואס קוקען חיטרע ארוים פון אונטער די צוויי שווארצע ברעמען. בערעלע איז העכער און פולער פאר יענ־קעלען, אויגען האט ער העלערע, און זיין קוק איז שטרענגער, און פערטראכטער.

די צוויי בריידערלעך האבען נעהאט סטאנציע ביי אן ארי־מער קרובה, אן אלמנה, א טענדלערין, וואס האט זיך ביז שפעט אין דער נאכט אין שטיבעל ניט געפונען. קיין בעט האבען די צוויי בריידערלעך ניט געהאט, דערפאר אבער האט דער קופערט, וואס איז נענוג ברייט געווען, געדינט זיי פאר א בעט, און די צוויי בריידערלעך פלעגען ביידע געשמאק שלאפען אויף איהם. איינדעקענדיג זיך מיט זייערע לאנגע צעריסענע בגדימלעך און פלעגען אין חלום זעהן זייער שטעדטעלע, זייער געסיל, דאס שטיבעלע און דעם טאטען מיט דער לאנגער באָרד, מיט די אויסגעלאשענע אויגען, מיט'ן געבויגענעם רוקען און פלעגען זעהן די מאמען מיט'ן לאנגען בלייכען אומעטיגען פנים, און

פֿלעגען הערען, ווי די קליינע ברידערלעך און שוועסטערלעך קריגען זיך, רייסענדיג זיך פֿאר א שטיקעל הערינג... און נאָך פֿלעגט זיך זיי חלום'ען חלומות פון דער היים און אין דער פֿרייַ פֿלעגען זיי בענגען, און עס פֿלעגט זיי ציהען, ציהען, און דאמאָלס פֿלעגען זיי לויפֿען אויף דער דלות'אָווקער אכסניא פֿרענען ביי די בעלי־העגלות א גרוס, צי א בריוועלע פון דער היים...

און די דלות'אָווקער בעלי־עגלות זיינען געווען גוטע אידען, האָבען געהאט ווייכע הערצער און וואלטען אודאי רחמנות גע־האט אויף די צווייַ אָרימע אינגלעך, וואס נארען אזוי עפּעס הערען פון דער היים, וואס זייערע אייגעלעך ברענען און זייע־רע הערצעלעך קלאפּען אזוי שטארק, אזוי שטארק, — זיינען אָבער די בעלי־עגלות געווען שטארק פארשמייעט: קומען פֿלעגען זיי אהער מיט טויזענטער שליחות פון דלות'אָווקער קרעמער און סוחרים, און בריוף האָבען זיי געהאט מעהר פאר דער פּאָסט, און די אָרדענונג איז ביי זיי זיי געווען א סך וועניגער אלס אין פּאָסט; בריוף פֿלעגט ביי זיי פערלעגען ווערען, פּאָ־סילקעס פֿלעגט ביי זיי פארפאלען ווערען, און צעטומעלט, קרא־צענדיג זיך אין די פּאטילִיצעס פֿלעגען זיי יעדערען ענטפֿערען:

— אָט באלד, באלד, באלד נעפּין איך... גיין... דאכט זיך פאר אייך האָב איך נאָר נישט...

אזוי פֿלעגען זיי ענטפֿערן גרויסע אידען, וואס פֿלעגען קר־מען צו זיי; די ברידערלעך אבער פֿלעגען שטעהן און שטעהן, קו־קען מיט דאָרשטיגע אויגען און מיט צוקלעמטע הערצער אויף לייזער בעלי־עגלה—א בעוואקסענער איד, אין א קורצען וואטָא־ווען קאפּטאן סיי זומער, סיי ווינטער — און פֿלעגען וואַרטען, טאָמער וועט ער זיי בעמערקען און זאָגען זיי עפּעס, חאָטש א וואָרט... נאָר לייזער איז געווען פערהאוועט: דאָ האָט ער אויס'ן הויף דעם פערד עסען געגעבען, דאָ פֿלעגט ער אריינלויפֿען אינ־וועניג אין אכסניא, דאָ פֿלעגט ער זיך פונאַנדערערעדן מיט א

פּריקאזטשיק פון א גרויסען מאגאזין, וואָס האָט איהם א „רשימה" מיט סחורה געבראכט, אבצופיהרען אין דלות'אָווקע פאר א קרעמער. און די ברידערלעך פּלענען אלץ שטעהן... ביז דעם עלטערן ברידערל — בערלען — פּלענט די געדולד פּלאצען און א פּארביסענער שיער ניט פונאנדערווויינענדיג זיך פאר פּארדרום, פּלענט ער קוים אויסרעדען:

— איהר האָט, ר' לייזער, א בריפּעלע פון טאטען?

נאָר לייזער פּלענט אָדער פּלוצלונג ניט וועדען, ענטלויפען אין נאס אריין מיט וועמען עס איז, אָדער זיין פערטראגען אין שמועס און בערעלע פּלענט זיך קוים דערוואַרטען אויף עפּעס אן ענטפער, וועלכען לייזער פּלענט, ניט קוקענדיג בערעלען אין פּנים, קאלט ארויסזאָגען:

— ניטא... ניטא...

— ניטא! — פּלענט בערעלע ארויסקרעכצען און א צע־קלעמטער, אוועקרופען יענקעלען, און פּלענען זיך לאָזען נעהן אויף זייערע „טע", אומעטיגע, דערשלאָגענע...

— ער מוז אודאי פערלירען די בריף! — פּלענט יענ־קעלע נאָך דעם אין עטליכע מינוט ארום ארויסרעדען, געהענ־דיג.

— א שלעכטער איד! — פּלענט בערעלע ברומען פער־דריסליך...

נאָר איין מאל האָט זיי לייזער דאָך א בריוועלע איבערגע־געבען, און דערצו א קליינע פּאָסילקע. אין בריוועלע איז ג־שטאָנען:

„ליעבע קינדער, זייט מענשען און ווילט לערנען. מיר שי־קען אייך דאָ א האלבען קעז און א פיערטעל פונט צוקער און אין גלעזל א ביסעל יאנדעם־סאָק, עסט געזונטערהייט און קרינט זיך ניט.

ממני אביכם חיים העכט"...

דאמאלס איז ביי זיי אין די אויגען לייזער בעל־ענלה נע־

ווען דער בעסטער מענש אין דער וועלט, זיי וואלטען זיך ניט געשעמט, וואלטען זיי איהם מיט זיין פערד און וואגען פאר ליעבשאפט אויסגעקושט. זיי האבען גלייך אנגעשריעבען א בריעפעל (פאפיער פלעגען זיי אויסרייסען אין ישיבה די ערשטע בלעטער פון די גמרות און זייערע הערצלעך פלעגען געניג דאמאלס קלאפען) און האבען עס אויף דער נאכט ביידע אבגעטראגען לייזער בעל־עגלה. לייזער האט עס קאלט צוגענומען, אריינגערוקט אין בוזעם און עפעס ארויסגעברומט א ווארט עהנליך צו „גוט".

— וואס האט ער געזאגט, בערל? — האט יענקעלע מיט הארצקלאפענישע געפרעגט.

—גוט, דאכט זיך... — האט בערל מיט ספקות געענטפערט.

— מיר האט זיך אויך געדאכט, אז ער האט נעזאגט „גוט!", האט יענקעלע זיך אליין בערוהיגט. ער האט א זיפץ געטהאן און צוגעגעבען מיט שרעק:

— ער קאן נאך דעם בריף אנווערען!

— ביים בעסער אב די צונג! — איז בערעלע איז כעס געווארען.

און פערקלערט וועגען גורל פון זייער בריף א היים, האבען זיי זיך געלאזט געהן אויף זייערע „טעג", וואס זיי האבען געהאט אין בעזונדערע גאסען.

אזוי זיינען די צוויי ברידערלעך דריי מאל אין וואך, וועז לייזער בעל־עגלה קומט צופאהרען אהער, אלע אין דערפריה, ניט געגאנגען, נאר געלאפען אויף דער דלות'אווקער אכסניא, פרעגען אן „ענטפער" אויף זייער בריעפעלע, און לייזער דער בעל־עגלה איז וואס אמאל אלץ מעהר צעטראגענער, בייזער און ענטפערט זיי, אדער האלבע ווערטער, וואס די צוויי ברידערלעך בענהמען עס ניט און וואלטען וועלען איבערפרעגען, וועז זיי

וואלטען קיין מורא ניט געהאט, אדער ער ענטפערט זיי גאר ניט און זיי געהען אוועק מיט צעקלעמטע הערצער...

איינמאל אמער האבען זיי דערהערט פון לייזער דעם בעל־עגלה גאנצע ווערטער, וואס זיי האבען גוט פערשטאנען:

— וואס האט איהר זיך, קונדיסים, צוגעטשעפעט? וואס דולט איהר מיר א קאפּ: ברייוועל!... איהר צאהלט מיר א סך?... איך בין אייערער א פּאסטאליאן? וואס? נעהט אייך געזונטערהייד...

די צוויי ברידערלעך זיינען טאקי אוועקגענאנגען, אבער ניט געזונטערהייד, ווי ער האט זיי געהייסען: די הערצעלעך האבען זיי מאדנע געדריקט, שטארק וועה געטהאן און די יונגע דינע פיס האבען זיך געבויגען און טראפּענס טרעהרען האבען זיך זיי אין די אויגען געשטעלט און ארבערונען אויף דער ערד און צעטרעטען געוואָרען פון מענשליכע שווערע טריט...

און מעהר זיינען זיי שוין ניט געגאנגען צום בעל־עגלה פרעגען א בריוף.

— לייגט ער אין דר'ערד! — האבען זיי געשאלטען, חאטש זייערע הערצלעך האבען עס ניט געמיינט, און זיי האט געצויגען חאטש נעהן זעהן לייזער בעל־עגלה, זיין פערד און וואגען: זיי זיינען דאך פארט דלות'אווקער און ליעב זיינען זיי די צוויי ברידערלעך געווען...

איינמאל אין א פאר וואכען ארום, נאך דעם וי דער בעל־עגלה האט זיי אזוי פעריאגט, זיינען די צוויי ברידערלעך געזעסען ביי דער ארימער קרובה אין שטיבעל און האבען גערעדט וועגען דער היים. דאס איז געווען א זומערדיגער טאג, פרייטאג.

— וואס קעהר איצטער צו טהאן דער טאטע? — האט יענקעלע א זאג געטהאן, אריינקוקענדיג אין די קלייגע שייבלעך פון די קלייגע פענסטערלעך.

— ער שניידט אודאי די נענעל. — האָט בערעלע מיט אן אומעטיגען שמייכעלע געענטפערט.

— ער מוז נאר איצטער צעהאקען א „פיסנאָהע"... האָט יענקעלע זיך פארגעשטעלט אין דמיון. — און די מאמע מוז קע־מען איצטער חייענעלען, און חייענעלע מוז אודאי ווייגען...

— נענוג צו רעדען נארישקייט — האָט בערעל איהם אב־געשטעלט. וואס קען מען וויסען אונטער די אויגען, וואָס דאָר־טען טהוט זיך. אפשר איז עמיצער גאָר נעשטארבען — האָט ער צום סוף געזומען שרעקען יענקעלען.

— נעה, נעה, משוגענער! — האָט יענקעלע איבערגע־שלאָגען — אז מען שטארבט, זאָגט מען דאָך אָן...

— אפשר האָט מען אָנגעזאָגט און דער בעל־ענלה גיט אונז ניט איבער...

— אי, נענוג צו פלויידערן! — האָט שוין יענקעלע זיך צעבייזערט אויפ'ן אמת...

— שא, נארעלע, איך לאָך דאָס! — האָט בערעל איהם בערוהיגט — אלע לעבען...

יענקעלע איז פרעהליך נעווארען און האָט פלוצלונג א שפרונג געטהאָן אין דער הויך און מיט לוסטיגע אויגעלעך אויס־געשריגען:

— בערל! פאלג מיר, לאמיר שיקען נאָר אויף פאסט א בריעפעל אהיים.

— ביזט נערעכט! — האָט בערל איינגעשטימט — איך האָב אבער קיין געלד ניט.

— איך האָב א פיערערל, מיר אין נעבליבען פון נעבטיגען צעהנערל. אויף מיין „דאָנערשטאג" גיט מען דאָך מיר, ווייסט דאָך, א צעהנערל אויף וועטשערע, איז מיר א פיערערל געבלי־בען.

— און איך האָב אויך א קאָפיקע! — האָט בערעל נעזאגט — אקוראט אויף אן אָטקריטקע.

— ווער וועט אבער שרייבען? — האָט יענקעל געפרעגט.
— איך. — האָט בערעלע געענטפערט — איך בין דאָך על־
טער, איך בין דאָך א בכור...
— איך גיעב דאָך אבער א פיערער.
— א בכור איז מעהר ווערט ווי א פיערער.
— ניין! איך וועל שרייבען א האלבע און דו א האלבע,
הא?
— זאל זיין אזוי. קום קויפען א קארטל!
און די צווויי ברידערלעך זיינען אוועקגעלאָפען קויפען א
קארטל אין פאסט.
— דאָ וועט זיך נאָר ניט אויסשטעלען! — איז יענקעלע
ניט געווען צופריעדען בעטראכטענדיג, צוריקגעהענדיג אהיים,
דאָס קלייגע קארטל.
— מיר וועלען שרייבען קלייניקע אותיות'לעך, מאַ־
טשינקע, — האָט בערעלע אן עצה נעגעבען.
— וועט דער טאטע ניט קענען איבערלייענען...
— נישקשה! ער וועט אָנטהאָן די ספאקולען!
— נו, קום גיכער! — האָט יענקעלע געטריבען.
— זיין הערצעל איז שוין פול געוואָרען מיט וועדמער,
און ער האָט זיי געוואלט שוין אויף דער גיך אויסגיעסען אויפ'ן
שטיקעלע פאפיער, פאר וועלכען ער האָט זיין גאנצען פערמעגען
אוועקגענעבען...
זיי זיינען נעקומען אין שטיבעל און האָבען זיך נעמומען
מכין זיין צום שרייבען.
בערל האָט נעמומען שרייבען דער ערשטער, יענקעלע איז
נעשטאנען און נעקוקט.
— הייב אן העכער, דאָ קאן מען דאָך שרייבען א שורה.
וואו האסטו אזוי ווייט אוועקגעשטעלט דעם לאהובי! — האָט
יענקעלע געשריגען.
— וואו זאל איך איהם שטעלען? אויפ'ן הימעל — וואָס?

— האָט בערעלע גערעדט און געטריבען פון זיך יענקעלען:

— געה אוועק! איך וועל דיר לאָזען א האלבע, טומל מיר ניט...

— שא! שא! — איז יענקעלע אָבגעטראטען און נעקוקט פון דער ווייט מיט דאָרשטיגע אויגעלעך אויף בערעלען, ווי אזוי יענער זיצט פערטיעפט און שרייבט, שרייבט, קנייטשט דאָס שטערנדל און טונקט די פּען און פערטראכט זיך און שרייבט ווייטער.

— נעגוג שוין! — האָט יענקעלע אין עטליכע מינוט ארום א געשריי נעגעבען.

— עס איז נאָך ניט קיין האלבע, — האָט בערעלע שרייבענדיג נעענטפערט.

— מיר קומט דאָך מעהר ווי א האלבע! — האָט יענקעלע שוין בייז געשריגען. דער חשק צו שרייבען, אויסגיעסען דאָס הארץ פאר די הייזינע האָט איהם שוין איננאנצען דורכגענומען.

נאָר בערעלע האָט שוין ניט געהערט. ער האָט זיך צום אָנהויב אריינגעלאזט אין מליצות, ווי „ראשית כאתי להודיעך שאני בריא וקים". פונקט, ווי ער האָט אויסגעלערנט אין מכתב משולש. די ביסעלע אייגענע ווערטער איז נאָך איהם אין קאָפּ געבליבען: ער דאָף נאָך פער'מסר'ן לייזער דעם בעל-ענלה, ער דארף נאָך שרייבען, וויפיעל בלאט ג מ ר א ער האָט אָבגעלערנט, ער דארף נאָך געבען אָנצוהערעניש, אז מען זאָל זיי שיקען עפעס א פאסילקעלע, וויל עס פעהלט זיי צו מאָנטאג און צו מיטוואָך, און דער „דיענסטאג" איז אויך ווי גאָר נישט.

און בערעלע שרייבט און שרייבט און יענקעלע קען זיך שוין ניט איינהאלטען, ער זעהט ווי בערעלע פערנעהמט מעהר ווי א האלבע.

— נענוג! — איז ער צוגעלאפען מיט א געשריי און אננע־
האפט פאר דאם העמטל פון פעדער.

— נאך דריי ווערטער! — האט זיך בערעלע געבעטען.

— אבער געדענק זשע: מעהר ניט! — האט יענקעלע
געשריגען און די אויגעלעך האבען איהם געפלאקערט...

און בערעלע האט זיך נענומען שרייבען די דריי ווערטער,
נאר דער געדאנק, וועלכען ער האט געדארפט אויסדריקען, האט
געפאדערט נאך א צהן—פיפצהן ווערטער און בערעלע, א
בעגיסטערטער פון שרייבען, האט געפיקט, געפיקט אויפ'ן פא־
פיער און פארנומען נאך א שטיק פון דער אנדערער העלפט
פון קארטל.

— דו הערסט אויך! — האט יענקעלע אויסגעשריגען און
זיך היסטעריש פונאנדערגעווייגט, בעטראכטענדיג דאם קליין
שטיקעלע, וואס פאר איהם איז געבליבען.

— שא, נאך ממני בנך... — האט זיך בערעלע געבעטען —
מעהר ניט!...

נאר יענקעלע דערמאנט זיך, אז ער האט נענעבען א נאנצען
פיהרערל און בערל'ס וועט מען אין דערהיים לעזען אזוי פיעל,
איז אזוי צעקאכט געוואָרען, אז ער האט נענומען מיט ווילדקייט
רייסען פון אונטער בערל'ס העמד דאם קארטל.

— לאז מיר שטעלען נאך ממני בנך! — האט זיך בערעלע
שטארקער געבעטען — מעהר ניט!..

— עס וועט זיין רעכט אהן ממני בנך... — האט יענקעל
געשריגען, חאטש ער האט ג ע פ י ה ל ט, אז ממני בנך
מוז זיין. דער כעס האט איהם אבער נענומען קאכען און ער
האט נענומען שלעפען מיט געוואלד דאם קארטל; בערעלע
האט פעסט צוגעדריקט, נאר יענקעל האט אזא שטארקען שלעפ
געטהאן, אז דאם קארטל האט זיך אויף צווייען צעריסען.

— וואס האסטו געטהאן, גזלן? — האט בערל ווילד
אויסגעשטעלט זיינע אויגען אויף יענקעלען.

— איך האָב נעוואָלט אזוי ! — האָט יענקעל נעזאָגט דורך פערשטיקטע טרערען.

— וואָס האָסטו נעטהאָן? — האָט בערל ווייטער נעפרעגט קוקענדיג מיט פערצווייפעלטע בליקען אויף די צווייי האַלבע צעריסענע שטיקער פון דעם פאָסט־קאַרטל.

נאָר יענקעל האָט ניט געקענט ענטפערן, די טרעהרען האָבען אים נעווארגען, און ער איז א פערצווייפעלטער א פאל געטהאָן צום וואנד, רייסענדיג זיינע האָר... דאָ האָט שוין בערל אויך ניט אויסגעהאלטען און דאָס קליינע שטיבל איז פול נעווארען מיט יאמער....

דער אריסטאקראט.

אהרן מיכל לעווין איז אייגער פון די אנגעזעהענסטע בעלי־בתים אין זיין שטעדטעל, וואו ער לעבט שוין באלד פופציג יאהר.

אז אהרן מיכל געהט אמאל דורך אין גאס, צי אין מארק, גיט איהם יעדער אב גוט מארגן מיט א „יראת־הרוממות" און חאטש אהרן מיכל ענטפערט אויך יעדערען „גוט מארגן" זעהר שטיל, און אמאל בלויז מיט א שוואכען שאקעל מיט דעם קאפ, איז זיין ענטפערן דאך זעהר אנגעלעגט. עם איז א שטיקעל זכיה, וואהרום „קיין סך אזעלכע אהרן מיכל'ס זיינען אין שטעדטעל ניטא", אזוי זאגט יעדער. אהרן מיכל וויים, וויי אזוי מען שעצט איהם אין שטעדטעל, אבער ער בעציהט זיך דערצו גלייכגילטיג; פערקעהרט, אפטמאל איז דאס איהם דערוויעדער, ער וואלט זיי מוחל געווען זייער אכטונג, נאר זיי זאלען איהם לאזען צורוה.

אהרן מיכל איז א איד, וואס ס'הייסט „פאר זיך", ער האט אייגענטליך מיט קיינעם ניט צו טהאן. דאס געשעפט פיהרט דאס ווייב און ער זיצט אין דער היים איבער זיינע ספרים.

זיין בעציהונג צו ספרים איז אויך פון דער הויך, ווי צו די מענשען אין שטעדטעל. ער איז אייגענטליך מיט זיי אויך ניט צו נאהענט. אז עס געהט ארויס פון דרוק א נייער ספר קויפט ער, נעמט זיך צו דער הקדמה און בעמערקענדיג נאר די ערשטע נארישע פאר ווערטער פון מחבר, ניט ער א שמייכעל און מיט

דעם זעלבינען שמייכעל בלעטערט ער שוין דורך דעם גאנצען ספר, לעגט איהם אוועק אין דער אונטערשטער פאליצע און מורמעלט ארוים:

— שטות'ערייי. „ספרים זיינען ווי מענשען", טראכט ער דאמאלס, „ניטא קיין סך קלוגע".

און אהרן מיכל נעמט זיך דאן צום אבן־עזרא.

— דאס איז געווען א חכם! טראכט ער יעדעס מאל, ענטדעקענדיג עפעס עמקות אין אבן־עזרא. ער האט פערשטאנען!

אויסער'ן אבן־עזרא האט ער נאך ספרים, וואס אינטערעסירען איהם, דאס זיינען דער „כוזרי", דער „פעדאן" און פון די נייערע — דער „תורת אל מות".

דאס זיינען ספרים, וואס מען דארף פערשטעהן! — טראכט ער וועגען זיי און איז צופריעדען, וואס ער איז דער איינציגער אין שטעדטעל, וואס פערשטעהט זיי. רעדען אבער וועגען די דאזיגע ספרים מיט וועמען עס איז, רעדט ער ניט. ער האט אמאל געפרובט א שמועס טהאן מיט'ן שמעדטיל'שען משכיל, בונים אפיקורס, האט יענער איהם עפעס א זאג געטהאן אזא נארישקייט, אז פון דאמאלס אן ווייכט אהרן מיכל פון איהם, לאזט אראב די אויגען ווען ער בעגעגענט איהם און האלט שוין ניט פון דער גאנצער השכלה.

— אין די נייע פעהלט די עמקות! — אזוי פלעגט ער טראכטען אליין. זאגען פלעגט ער קיינעם ניט — עס איז ניט כדאי! עס־הארצים זיינען זיי אלע!

אהרן מיכל איז פרום, אבער אויף זיין שטיינער. די עמי־הארצי'שע פרומקייט ליידט ער ניט. דאוונען געהט ער אלע טאג אין שוהל, אבער ער איז דערפון ניט צופריעדען. איהם ציהט צו דאוונען „ביחידות"... און אפילו דאוונענדיג בציבור, האלט ער אויך קיינמאל ניט מיט מיט דעם בעל־תפלה... ווען דער בעל־תפלה האלט די הלליוה'ס, האלט ער ביי הודו, און געהט אזוי דאס גאנצע דאוונען מיט זיין אייגענעם וועג... עפעס איז איהם

פריקרע נאכצוגעהן דעם עם־הארצ'דינען שליח־ציבור, וואס פער־
שטעהט אודאי ניט דעם פירוש המלות...

אבער אן אמת'ע אבקומעניש איז פאר איהם די ימים
נוראים, איבערהויפט יום כפור.

אריינגעהענדיג אין שוהל, וואס איז שוין געפאקט מיט
אידען און וואס זאגען מיט א פריקרע וויינענדיגען ניגון די
תפלה זכה, דערשפירט ער עפעס א וויעדער־טעם אין זיין נאנ־
צען קערפער. ער וויים זייערע יעצטיגע נעדאנקען: אויפ'ן הי־
מעל איז א יריד און זיי זייגען געקומען אוינהאנדלען... די היי,
מיט וואס די פאדלאגע איז אויסגעבעט רענט איהם אויף. „נא־
רישע מנהגים" — טראכט ער — „עבודה זרה'ניקעם!"... און
מיט אזוינע נעדאנקען קומט ער צו זיין „שטאדט", וועלכע
איז שוין פערנומען פון א אידען מיט א גוי לער באדר. דער איד
מיט דער גוי לער באדר, דערזעהענדיג אהרן מיכלען, שטעלט זיך
גלייך אויף און נעהט אוועק ווי דערשראקען אויף עטליכע
טריט ווייטער. אהרן מיכל נעהמט ארוים דאס טאשען טיכל,
גיעט א וויש דעם ארט, וואו דער איד איז נעזעסען און הייבט
זיך אן מכין צו זיין: נעמט אריבער דעם טלית איבער'ן קאפ
און בעהאלט זיין פנים פון דעם נאנצען עולם...

אהרן מיכל איז א איד ניט קיין ניבור, אבער כמעט א
נאנץ יום־כפור זעצט ער זיך ניט צו. ער שטעהט אויף די פים
האדט אנגעשפארט אן זיין שטאדט, וואס איז צום וואנד. ער
האט ניט ליעב אויפשטעלען זיך גלייך מיט אלעמען צו יעדער
„תפילה" און איהם איז ליעבער די נאנצע צייט צו שטעהן.

אז ער קעהרט אב אויף א וויילע דעם קאפ צום עולם צו,
בעמערקט ער ווי אנדערע אידען שמעקען „שלאק־וואסער" צו
שטארקען זיך... דאס ווירקט אויף איהם זעהר שלעכט און ער
קעהרט זיך אום וויעדער צו דער וואנד.

דער גוי לער איד, וואס האט ניט קיין אייגענע שטאדט און
וואס האפט זיך צוזעצען יעדע וויילע אויף א פרעמדער, האט

אויף איהם שטארק רחמנות, דערזעהענדיג ווי ער שטעהט לאנג אויף די פיס. און בשעת חזרת הש"ץ, ניעט ער איהם „איי־דעל" א זאג:

— איהר וואלט זיך צוגעזעצט, ר' אהרן מיכל אביסעלע— דאס איז ביי אייך דען א נדר?

— א יישר! — ענטפערט ער טרוקען און קערט זיך ניט אב.

פאר נעילה, וועז מען מאכט אין שוהל א פויזע נעמט אהרן מיכל ארויס דעם קאפ פון אונטער'ן טלית און קעהרט זיך אום מיט'ן פנים צום עולם. דער נעלער איד בענוצט זיך גלייך מיט דער געלענהייט צו האבען די זכיה עפעס רעדען מיט אהרן מיכלען און זעצט גלייך אויס מיט א שאלה:

— איך מיין, ר' אהרן מיכל, אז אין א שעה ארום אין דער צייט וועט מען שוין אנביסען? ווי מיינט איהר?

אהרן מיכל'ן אבער עקעלט די גאנצע פראגע וועגען אנבי־סען און קענען זיין ווילען שווייגט ער.

— איהר מיינט, או ניט? — שטעהט צו דער נעלער איד וויעדער, ניט בעקומענדיג קיין ענטפער.

— איך מיין גאר נישט... — ענטפערט אהרן מיכל נאנץ טרוקען, לאזענדיג דעם געלען אידען אין א פערלענהייט, דעקט זיך וויעדער איבער מיט'ן טלית איבער'ן קאפ און קעהרט זיך אום צום וואנד, טראכטענדיג:

— קיין אנדערע שאלות האט ער ניט ביי מיר צו פרע־גען... גראבע מענשען!....

דער גבור.

חייקל קרעמער רופט מען איהם אין גאס. אין אמת'ן אבער האָט ער דעם נאָמען ניט פערדיענט, ווייל אין קראָם זיצט א נאנצע וואָך דאָס ווייב, חנה, און ער זיצט אין דער היים, אמאָל אין בית מדרש און לערנט.

— זונטאג אבער, מוז ער פריהער ווי אלע טאָג אבדאוו־נען, אבזופען דעם שיעור חוק לישראל, אין דער ניך אוועקלוי־פען אהיים עפים איבערבייסען און נאָכדעם אוועקגעהן אין מארק העלפען חנה'ן אין קראָם.

דאָס איז פאר איהם איין אָבקומעניש, א נסיון, און וועז ניט דער זינדיגער נוף, וואס מוז האָבען א שטיקל ברויט און א בגד, וואלט ער, דאכט זיך, דאמאָלס געבעטען זיין גוטער חנה'ן, וואָס זאָגט איהם קיין זאך ניט אָפ, אז זי זאָל נאָר זונ־טאג פערמאכען די קראָם...

פאר זונטאג ציטערט ער ווי פאר פייער!..

דער מארק רוישט ווי א וואלד; די פויערן פון די נאָהענ־טערע דערפער קומען זיך צונויף מיט זייערע פערד און וועגען, די האָלאָבלעס אין דער הויך, און פיהלען זיך אויפ'ן אידישען מארק ווי ביי זיך אין דער היים... חייקל שטעהט ביים קראָם און בעטראכט די גרויסע מחנה פויערן, הערט זיך צו צום ווילדען פערמישטען געטומל און דאָס הארץ ציטערט איהם: וואס

„זנאטשעט", רבונו של עולם, דאָס ביסעלע אידען קענען אזא עם רב ?"...

און אז די פויערן קונים בעלעגערען די קראָם, ווערט זיין שרעק נאָך גרעסער, ער קען ניט פערשטעהן ווי אזוי זיין חנה, א שוואכע אידענע, טענה'ט מיט יעדען בעזונדער, מיט קוראזש און שטאָלץ, זידעלט נאָך אב איין אנדערען, ווען ער באט א העלפט פון דעם, וואס קאסט זיך אליין.

— גזלנ'טע, האָב רחמנות ! ווילט זיך איהם אויסשרייען— דו ווסט נאָך עפעס „אנמאכען".

וואס אנמאכען, זאגט ער קיינמאל ניט ארויס — דאָס איז זעהר א שהעקליך ווארט... דאָס ווארט געדענקט ער שוין זייט יאהרען... און דאָס ווארט ענבערט איהם יעדער זונטאג א נאנ־צען טאג, און ווען דער טומעל אויפ'ן מארק ווערט צוליעב וועלכער עס איז אורזאכע עפעס גרעסער, דאכט זיך איהם, אז אט־אט שוין איז דאָס... און א בלייכער, שטעהענדיג קוים אויף די פיס, שרייט ער אויס צו חנה'ן :

— חנה ! חנה ! זעה, וואס איז דאָרטען ?...

נאָר חנה איז פערטהאָן אין פדיון, זי מעסט און ווענט, בייזערט זיך און שרייט, שמועסט איין און לויבט, און הערט אפילו ניט וואס איהר „למדן" רעדט. נאָר אז דער עולם פוי־ערן ווערט זעהר גרויס ארום קראָם און זי אליין קען זיך ניט צורייסען, ווענדט זי זיך צו חייקלען, א הייזעריגע, א צוטומעל־טע, און זאגט איהם:

— חייקעל, גיעב אכטונג !...

— און חנה'ס פערזאג איז ביי חייקלען הייליג. ער הייבט אן אומוואַרפען זיינע צוויי קורצזיכטיגע אויגען, קעהרט זיך אין אלע זייטען, וואו די גויים שטעהען, און ווען איינער רוקט זיך צו צו איהם נאָהענט און בעט עפעס הויך אויפ'ן גראבען לשון, רוקט זיך חייקעל אביסעל אב פאר שרעק און ענטפערט:

— זאריעם, טשועש'ל, זאריעם...

און חייקעל האָפּט, אז נאָך אזא ווייבען ענטפער ווי „טשוויעש'ל", וועט דער גוי, ווי שלעכט ער זאָל ניט זיין, איהם גאר נישט טהאָן און וועט קיין פּאנראם ניט מאכען.. און חייקעל בערוהיגט זיך אויף א ווייל...

פּאר נאכט ווערט חייקעל נאָך מעהר איבערגעשראָקען. די פּויערן האָבען זייערע תבואות און בכלל סחורות פערקויפט די אידען, האָבען זיך גוט אָנגעטרונקען און הויבען אָן זינגען זיי־ערע ווילדע פרעהליכע „פּיעסניעם", וואם חייקעלס אויער, וואם איז ערצוינגען געוואָרען פון קינדווייז אָן אויף גמרא־ניגונים, קען זיי ניט פערטראגען, און יעדער טאָן, דאכט זיך איהם, איז א נעשריי:

— שלאָגט די אידען, שלאָגט!...

און חייקעל טרייסעלט זיך פאר שרעק און רעדט שוואך ארוים מיט א תחונים־קול:

— חנה, פאָלג מיר, פערשלים שוין די קראם!...

חנה אבער הערט ניט, זי איז פערטהאָן מיט פּדיון, זי לעבט מיט'ן זונטאג א נאנצע וואך, און חייקעל שטעהט און ציטערט...

נאָר אט ווערט שוין גוט פינסטער, די פּויערן שכור'ערהייט, צופאָהרען זיך, דאָס געטימעל ווערט קלענער, קלענער, ביז ער פערשווינדט אין נאנצען, די קראָמען הויבען זיך אָן איינער נאָך דער אנדערער צו פערמאכען, דער „סאָטסקי", א הויבער גוי, מיט גרויסע וואָנצעס געהט צו צו חנה'ן, זאנט עפּעס א פּאָר ווערטער, וואם זיינען פאר חייקלען שוועדער ווי תרגום, און חנה רוקט איהם עפּעס אריין אין האנד.

— דאָ ווערט שוין חייקעל שטייפער.

— דאנקען גאָט — דאנקען גאָט! — זינגט ער אונטער אין דער שטיל, גלעט דאָס בערדעל און קוקט אויפ'ן הימעל...

חנה צעהלט איבער דעם פּדיון פאר'ן טאָג, רעכענט זיך אויס פאר זיך, קנייטשט דעם שטערען און הויבט אָן ענדליך

צו צונרייטען זיך צו נעהן אהיים. זי קלינגט שוין מיט די שליסלעך.

אין דער מינוט פיהלט זיך חייקעל שוין א זיכערער פון אלע זייטען און עס פערווילט זיך איהם זיין א בריה און שטעהן נאך נעבען קראם...

— חנה — רופט ער ענדליך מיט ווייכקייט — וואס אויסטו זיך — לאמיר זיצען נאך אביסעל.

— חנה איז אבער מאט, אין האלז איז איהר טרוקען, דער קאפ שווינדעלט איהר, און זי ענטפערט אהן כח:

— צייט א היים צו נעהן, קוים וואס איך שטעה אויף די פיס.

און חייקעל נעהט צוואמען מיט איהר אהיים און פיהלט זיך שטייף און זיכער ווי אן אמת'ער גבור...

אין סאד.

אברהם הער מלמד האָט, נאָך דעם, ווי ער האָט אבגעקנעלט עטלעכע יאָהר און געקרינען א ברוסט־פעהלער, אָננעהויבען צו האנדלען מיט פרוכט־סערער. **מיט זיין נייעם עסק** איז ער זעהר צופריעדען געווען. זיין גאנץ לעבען האָט ער טאָקע נעזוכט אזא געשעפט, וואו ער זאָל ניט דארפען האָבען צו טהאָן מיט א סך מענשען, צו וועל־כע ער האָט זעהר וועניג צוטרוי געהאט און מיט וועלכע ער האָט זיך שלעכט געפיהלט. מענשען האָבען א מאָדנע טבע — פלעגט ער טראכטען, — זיי וואלטען נאָר גערעדט! אלץ וואל־טען זיי אויסדערצעהלט, אלץ וואלטען זיי אויסגעפרעגט און אלץ וואלטען זיי פערענטפערט... אז ער איז נאָך א ישיבה־בחור געווען, פלעגט ער שטענדיג אויסקלויבען אן אָרט אין א ווינקעל ערגיץ, וואו ער זאל קיינעם און קיינער זאל איהם ניט זעהן, און אויף א שטילען נינון פלעגט ער ברומען דעם שיעור, און זיין שטיל־לערנען פלעגט איהם דערמאָהנען יענע חורבה, וואס ר' יוסי האָט אין וועג געפונען, וואו עס האָט זיך געהערט א ברומען יוי פון א טויב אויף דעם גלות. און דעמאלט פלעגט זיך איהם יועלען אוועקשוועבען אין יענער חורבה ערגיץ, אין דער מדבר, און ברומען דאָרטען, ווי א טויב און קיינער, קיינער זאל איהם

ניט איבערשלאָגען, אפילו דער בת־קול אויך ניט. נאָר זיין פאנ־טאזיע פלעגט גלייך צושלאָגען ווערען פון א הארבער קשיא, וואס א חבר, א ישיבה־בחור, פלעגט איהם קומען פרעגען, דרע־הענדיג מיט'ן פינגער און שרייענדיג אויף א הויכען נמרא־גיגון.

אין א סאָד אבער, וואס אברהם פלעגט דאָס רוב דיננען אין עק נאס, ביי די גוים, פלעגט ער מיט קיינעם ניט דארפען אי־בעריג רעידען. קיין גרויס קאפיטאל האָט אברהם ניט געהאט אוז מעהר ווי פאר דרייסיג רובל פלעגט ער קיין סאָד ניט קענען דיננען. עס פערשטעהט זיך, אז אוא סאָד איז ניט גרויס נע־ווען, פלעגט נאָר פערמעגען א צוואנציג עפיל־בוימער, עטליכע בארג־בוימער אוז א מאל אויך א קארשען־בוים. בעזעצען זיך אין סאָד פלעגט אברהם גלייך נאָך שבועות, חאָטש דאמאָלט איז נאָך צו פריה געווען, די פרוכט האָבען נאָך זיך אפילו ניט „פערבונדען", פאר גנבים איז נאָך ניט געווען וואס צו היטען; נאָר אברהם האָט שוין ניט נעקענט איינזיצען אין זיין שטיבעלע, ווארו דאָס ווייב שרייט, די קינדער ווייגען, און עס איז א שטענדיגער יריד. וואס דארף ער עס האָבען? ער ווייל בלייבען אליין מיט זיינע מחשבות, דמיונות און שטילע ניגונים, וואס וועבען זיך שטענדיג ביי איהם אינוועניג און ווערען דאָרטען שיער ניט דערשטיקט... גלייך נאָך שבועות איז טאקע נאָך פריה צו נעהן אין סאָד, נאָר אברהם'ן נעהט עס ניט אָן. עס ציהט איהם אהין צו די שטילע בוימער, וואס קענען אזוי פיעל טראכטען, אזוי פיעל הערען און אזוי פיעל סודות איינהאלטען אין זיך.

און אברהם ציהט זיך איבער אין סאָד. ער נעהמט מיט דעם טלית און תפלין, א סדור מיט תהלים און מעמדות, די גמרות ברכות און חולין, וואס ער פערמאגט אליין, עטליכע ספרים פון די לעצטע גאונים, ספורי ירושלים, נעהמט מיט זיין ווינטערדיגען וואטאָווען בגד, א קישעלע, בינדט עס אין אין א

פּעקעל, גיט א קוש די מזוזה, זאָגט אונטער דער נאָז א גוטען טאָג און געהט אוועק אין סאָד.

אז ער קומט צו צום סאָד, הויבט איהם אָן דאָס הארץ מעכטיג צו קלאפען פאר פרייד, ער האָט אבער א שטיקעל עיכוב גלייך אריינצוגעהן. אויפ'ן הויף, וועלכען מען דארף דורכגעהן, ליעגט א הונד. שפּעטער, אז ער וועט מיט איהם בעקענט ווערען, וועט ער איהם אפילו אין סאָד אריינגעהמען, נאָר דאָס ערשטע מאָל איז א שטיקעל סכנה, — מיט א הונד מוז מען גוט בעקאנט זיין, וועו ניט בילט ער און פאר'ן בילען האָט אברהם ערנער מורא ווי פאר'ן בייסען: עס הילכט אין די אויערן!

און אברהם וואַרט, ביז וואַנען דער בעל־הבית פון סאָד געהט ארוים און פיהרט איהם דורך.

— שוין געקומען! — וואונדערט זיך דער בעל־הבית און לאכט אונטער...

— וואָס דען? — ניט אברהם א מורמעל ווי פערשעמט, פיהלענדיג טאקע, אז עס איז נאָך פריה.

— וואָס וועסטו טהאָן? — פרענט שוין ערנסטער דער בעל־הבית: עס איז נאָך קיין ביידעל ניטאָ. די פאר א יאָה־רינע איז שוין איינגעפאלען.

— נישקשה, נישקשה! — בעט זיך אברהם — עס וועט זיין גוט.

— נו, אז דיר ווילט זיך, געה, — דריקט מיט די פלייצעס דער גוי און לאָזט איהם אריין אין סאָד.

אברהם לעגט גלייך אוועק דאָס פעקעל אויף דער ערד, ציהט זיך אויס אליין אויפ'ן גרינעם גראָז און מורמעלט שטיל:

— אָט דאָ איז טאקי גוט!

און ער וועַרט גלייך אנטשוויגען און הערט זיך צו צום שטילען גערויש פון די בוימער. איהם דאכט זיך, אז די בוימער וואונדערן זיך אויך אויף זיין פריה־קומען און מיט בעטענדיג

בליקען קוקט ער זיי אָן, ווי ער וואלט נעזאגט:

— בוימער, איהר אויך? איך האָב אנדערש ניט נעקענט... עס האָט מיך געצוויגען...

און באלד דאכט זיך איהם שוין טאקע, אז די בוימער פערשטעהען שוין אלץ און זיי ברומען צו:

— גוט! ביזט אן אנגעלעגטער נאסט!

און אברהם פיהלט זיך שוין ווי א היימישער אין סאָד. ער הויבט זיך אויף פון דער ערד, געהט צו צו יעדען בוים בזונדער, ווי ער וואלט זיך בעקענען וועלען, און נעהמט זיך בטראכטען דאָס ביידעל, וואס שטעהט אין מיטען סאָד. אביסעל איז זי טאקי איינגעפאלען, נאָר אברהם'ן געפעלט עס נאָך בסער. אברהם האָט ניט איבערינם ליעב א נייע זאך, א שטארקע. עפעס איז איהם נעהענטער, אנגענעהמער, א בנין וואס זעהט אוים ווי א חורבה. אזא חורבה אינוועניג איז פול מיט סודות, מיט טענער, מיט ניגונים. דאָרט ווייניט זיך אין דער שטיל, דאָרט בענקט די נשמה, און ווי עפעס, וואס האָט ניט קיין נאָמען, ניט קיין אָרט, ניט קיין צייט....

און אברהם קריכט ארונטער אין דער איינגעפאלענער ביידעל, וואו עס איז פינסטערליך און שמעקט מיט ריחות פון אן אנדער וועלט. ער קנייטשט זיך דאָרט איין ווי א קנויל און ער בעהאלט זיך פון דער נאנצער וועלט...

פון דער וועלט אָבער זיך בעהאלטען איז אברהם'ן ניט אזוי גרינג. די ערשטע צייט קען ער עס לייכטער. איידער די פרוכטען וועהרען צייטיג דארף ער קיינעם ניט און קיינער דארף ניט איהם. ברייננט איהם א קינד אמאל עפעס עסען, רעדט ער מיט איהם א פאָר ווערטער, פרענט וואס הערט זיך אין דער היים, וואס מאכט די מאמע. און ער איז יוצא, בלייבט נאָך פרייטאג זו נאכטס און שבת פריה, וועז ער מוז אהיים געהן, אבער דאָס קומט זיך איהם איבער. נאָכ'ן טשאלענט איז ער וויעדער אין סאָד. לענט זיך אוועק אונטער א בוים און קוקט אריין אין

„ספורי ירושלים" און וועלט ביי די פאנטאסטישע נעשיכטעס אנטשלאפען, און איהם חלומט זיך דער כותל מערבי, דער מו־טער רחל'ס קבר, די מערת המכפלה און נאך אזוינע הייליגע שטילע ערטער, וואס אין זייער לופט שוועבען אלטע מעשיות. וואס וועלען אזוי שעהן איבערגענעבען אויף אזא גרינגען לשון קודש אין ספורי ירושלים...

אז די פירות וועלען אבער צייטיג און די בוימער הויבען זיך אן צו ברעכען אונטער זייער שווערער משא, מוז אברהם ניט וויללענדיג פערלאזען זיין רוהיגע וועלט און וועלען א סוחר. ווי דער ערשטער וויגד צושפיעלט זיך אין סאד און פערווארפט די ערד פון סאד מיט עפעל און בארגן, לאזט זיך אברהם זיי אויפקלויבען, צעלענט זיי אין עטליכע קופעס, סארטירט זיי און וואלט אויף די מארק־וויבער מיט די גרויסע „מיללער", וואס צושטעלען איהם די רוהינקייט און שטילקייט פון זיין גן־עדן.

שבת וואלט ער שוין אבגעהט, איז אבער דער מסחר פון עפעל אין די סעדער אויך אום שבת שטארק ענטוויקעלט, אמת אויך באלד, עס איז אין שטעדטעל אזא מנהג, און אברהם קען איהם ניט אבשאפען... עס קומען צוגעהן בעל־הבתישע בחורים, בעלי־בתישע מיידלעך און אין סאד וועלט א מין חתונה: מען זינגט, מען לאכט, מען רעדט, מען פלוידערט, און אברהם מוז אלץ אויסהערען, אלץ פערטראגען און וואלטען אויף דער נאכט, וען ער וועט קענען זיך וויעדער בעהאלטען אין ביידעל און קיי־נעם ניט אנזעהן, אויסער די בוימער; קיינעם ניט הערען, אויסער דעם ווינד, אמאל דעם רעגען און דעם דונער.

* * *

נאך ערנער איז אבער אסיען־צייט, וען אלע פירות וועלען שוין איבערצייטיגט און מעהר קען ער שוין אין סאד ניט בלייבען. מיט א קלעמענדינען הארצען זעגענט ער זיך מיט די בוימער, מיט'ן ביידעל, וואו ער האט אזוי פיעל רוהיגע, שטילע

מינוטען נעהאט. פיהרט איבער די עפּעל אויף דעם בעל־הבית'ס פּוהר אין א שפּיצל־עפּעל, יצלבען ער האלט אין דער ארענדע, זינט ער האלט סעדער, פּאר צעהן גילדען א חודש, און ציהט זיך איבער צוריק אין גאם אריין.

דרויסען איז דאמאלם בלאטיג און רעגענדיג, שטעדטעלטישע אידען שלעפּען זיך אום קראנק און דערשלאגען, הוסטען און קרעכצען, אברהם קוקט זיך אום מיט שטארע אויגען און דערקענט ניט די וועלט.

— ניט גוט! — מורמעלט ער — מאום! — שפּייט ער — וואו טהוט מען זיך אהין?

און אברהם דערמאנט זיך אן די שהנע מעשיות פון ספּורי־ירושלים, אן ארץ־ישראל. דאָרטען וויים ער, איז שטענדיג זומער, שטענדיג וואַרים און שהן. און אין יעדער אסיען הויבט עס איהם אן צו ציהען אהין. נאָר אברהם האט קיין מענליכקייט ניט צו פאהרען אהין. ער מוז פערקויפען די עפּעל, וואס ער האט פון סאד ארבענעמען, און מוז שפּייזען זיין וויב און קינדער, וואס ער האט אין חוץ־לארץ. און א נאנץ אסיען און א שטיק אין ווינטער שלעפּט זיך אברהם אום מיט'ן קויש עפּעל אויף דער האנד און מיט א בענקשאפט אין הארץ, און וואַרט אויפ'ן ליעבען זומער, וועו ער וועט קענען צוריק זיך בעהאלטען אין סאד, פערשטעקען זיך אין ביידעלע און בלייבען מיט זיך אליין, ניט אנקוקען די שטעדטעלשע בלאטע, די פערחמארעטע אידען און ניט הערען דעם וואכענדיגען טומעל.

זאל שטעהן ווי געשטאנען.

זעלדע גרשונ׳ס, א מיידעל פון א יאהר 19, האט אבגערעדט מיט די נאסיגע חבר׳טעס איהרע, אז היינטיגען שבת זאל מען זיך אויפקלייבען טאנצען ביי איהר, ווייל ביי גרונע ישראל׳ס, וואו מען פלעגט אלע מאל טאנצען, קען מען שוין יעצט ניט. זייער גרויסע שטוב האט מען אויפגעצוימט אויף צוויי און פון איין האלבער האט מען געמאכט א שניט־קראם. די איבריגע חבר׳טעס וואהנען אין קלייניע הייזלעך און עס וועט ניט זיין וואו א קעהר צו טהאן זיך. אמת ביי זעלדען איז אויך ניט איבעריג נערוים, נאר זעלדע האט צוגעזאגט, אז זי וועט אזוי צוקלייבען, אז עס וועט זיין גענוג ארט אפילו פאר אן אכט־פאריגען קאדריל.

אז זי איז געקומען אהיים, איז דער טאטע שוין ניט געווען, ער איז אוועק אין מארק. אין שטוב איז נאר געווען חייקע, די יונגערע שוועסטער, א פערצעהניעהריגע מיידעל, און די מוטער.

— מאמע! — האט זעלדע געמאלדען אריינגעהענדיג, — היינטיגען שבת וועט מען ביי אונז טאנצען — דו וועסט ניט שרייען?

די מוטער, א אידענע פון עטליכע און פערציג יאהר מיט גוטע פייכטע אויגען, האט א שמייכעל געטהאן:

— וואס עפעס שרייען. דער טאטע זאל נאר אין דערהיים ניט זיין, טאנצט אייך געזונטערהייד!

—דער טאטע וועט אוועקגעהן אין שוהל הערען דעם מגיד —

האָט זעלדע פערזיכערט, וועלען מיר דעמאָלט טאַנצען. ער זוימט זיך עטלעכע שעה.

— גוט — גוט! — האָט די מוטער איינגעשטימט.

זעלדע האָט געגומען בעטראכטען די שטוב, ווי זי וואלט דאָס ערשטע מאל אין איהר לעבען אריינגעקומען און איהר פּנים האָט זיך פארקנייטשט.

— איך האָב מורא, אז עס וועט זיין ענגליך אביסעל. — האָט זי ענדליך ארויסגעזאָגט.

— איך האָב אויך מורא! — האָט די מוטער מיטגעשטימט — וואו וועט איהר זיך דאָ אויסדרעהען די „לאנסע".

— די לאנסע, ווי די לאנסע — האָט זעלדע געענטפערט — „האלב וועג" וועט נעווים ענג זיין.

זי האָט זיך פערטראכט.

— ווייסטו נאָר וואָס, מאמע — איז זעלדען איינגעפאלען א אידעע און איהרע אויגען האָבען אָנגעהויבען לויכטען, ווי זי וואלט געפינען א סגולה צו א שווערען וועהטאג — איך וועל איבערשטעלען די בעטען נעבען אויווען, דעם קאמאָד נעבען די בעטען און דעם קופערט...

— דעם קופערט צווישען די בעטען — האָט די מאמע נעהאלטען דער טאָכטער מאכען דעם פּלאן.

— יע... — האָט די טאָכטער זיך פערטיעפט אין איהר פּלאן.

— וועט זיין א לעדינע שטוב... נאנץ גוט...

— דו וועסט מיר העלפען מאמע?

— אָה, חאָטש שוין.

און די מוטער מיט דער טאָכטער מיט דער אינגערער שוועסטער, האָבען זיך געגומען צו דער ארבייט.

אין א האלבע שעה איז עס געווארען פערטיג.

— אוי, וואס פאר א גוטקייט! — איז חייקע נתפּעל געוואָרען.

— גרויסארטיג! — האָט זעלדע צוגעשטימט מיט פרעה־ליכע אויגען.

— שעהנער ווי פריהער. — האָט די מוטער איהר מיינונג געזאָגט.

— א שטוב ווי א פעלד! — האָט זעלדע ווייטער געזעדט.

— מען וועט קענען טאָנצען א זעכצעהנפּאָריגען קאָדריל, האָט די איננערע שוועסטער געפּאָנטיזירט.

— און אן אכט פּאָרינער איז דיר וועניג?

— עס רעדט זיך אזוי! — האָט חייקע זיך פערענטפערט. און די צוויי שוועסטער מיט דער מוטער האָבען אָננעקוואָל־לען פון דעם נייס.

— אָבער זעה א מאָדנע זאך! — האָט זעלדע אנגעהויבען פילאָזאָפירען, פאר וואס האָבען מיר זיך ניט געחאפט שוין לאנג איבערצושטעלען, עס איז דאָך ליכטיג אין די אויגען געוואָרען.

— עס איז אלע מאל אזוי, טאָכטער — איז די מוטער אין א מוסר־השכל טאָן אריינגעפאלען — צו א גוטע זאך חאפט מען זיך שפעט...

געקומען פון גאס אין שטוב אריין, האָט גרשון אויסגע־שטעלט די אויגען און ניט געקענט ווייטער א טריט מאכען.

— וואס איז דאס?

— וואס „וואס איז דאס“? האָט זעלדע דערשראקען גע־פרענט.

— וואס איז דאס? — צי איך האָב פערבלאָנדזשעט? איז ער שוין געקומען אביסעל צו זיך און האָט אָננעהויבען רעדען מיט זיין לשון „סגיא נהור“.

— וואס איז דען? — האָט די מוטער געפרענט, אויך ניט אָהן שרעק.

— וואו איז דער קאמאָד און וואו איז דער קופערט, און וואו זיינען די בעטען? עפעס זעה איך זיי ניט? איך בין שוין אפשר בלינד געוואָרען.

— אט שטעהען זיי דאך... מיר האבען איבערגעשטעלט — האט זעלדע ווי פארשולדיגט געענטפערט.

— אלמאי? — האט ער געפרעגט, כלומרשט קאלטבלוטיג.

— עס איז שעהנער — האט זיך די קלייגע חייקע אריינגעמישט.

— עס איז נערוימער — האט זעלדע פערריכט.

— זיין וועלען דא שבת — טאנ...

נאר זעלדע האט א ווינק געטהאן צו דער מאמען, אוז יענע איז ענטשווינגען געוואָרען...

— שעהנער, נערוימער... נייעסען גאר! — האט זיך דער פאטריארך צעהיצט, פאר מיר איז שעהן אוז נערוים, ווי עס איז פריהער נעווען — נייעסען גאר אויפטהאן! נאך וואס פעהלט אייך? שוין שטעלט איבער צוריק אויף די אלטע ערטער!... זאל שטעהן, ווי עס איז געשטאנען, איהר הערט...

— וואס ארט דיר, אז אזוי, — האט זיך די מאמע גרובט משתדל זיין.

— רייד ניט! — האט ער זיך צוהיצט — איך וויל נישט קיין נייעסען! זאל שטעהן, ווי עס איז געשטאנען...

אין קריעה.

צוויי זיהן האָט דער אלטער זלמן פסח'ס, און האָט פון זיי קיין נחת ניט: וועז ניט די שטיקעלע האָפענונג, וואס נאָך זיין טויט וועלען זיי נאָך איהם קדיש זאגען, וואלט ער שוין לאנג פון זיי זיך מיאש געווען: מילא ווי זיי ווילען זיך — איך קען זיך בעגעהן אָהן זיי. שטעהט איהם אבער דער „קדיש" ווי א ביין אין האלז, און ער מוז לייגען פון זיי און האלטען זיך מיט זיי.

און דאָס גאנצע אונגליק, וואס ער האָט אביסעל געלד! וועז ניט דאָס געלד, וואלט ער אפשר פון זיי נחת געהאט, ווי אלע טאטעס פון קינדער. זיי זיינען דען שלעכטע קינדער! פערקעהרט, גאנץ גוטע, למדנים, אוידעלע, עהרליכע, האָט איהם אבער גאָט געשטראפט מיט אביסעל געלד און די צוויי ברידער וואלטען זיך אלע טאג וועלען צוטהיילען נאָך פאר זיין לעבען מיט דער ירושה...

מילא דעם עלטערען זוהן, חיים'ען, וואס איז שוין גאָט צו דאנקען א טאטע פון אכט קינדער, האלט ער נאָך עד היום אויף זיין קעסט, און מאכט חתונה אמאל זיינעם א זוהן, אמאל א טאכטער און האלט די נייע פאָר־פאלקס וויעדער אויף קעסט. וואס דען? א תירוץ איז דאָס? וואס? איז אבער דער צווייטער זוהן, יענקעל, אן ארימער תבאוה־סוחר, זיך מתקנא: סטייטש! וואו איז דאָס געהערט געווארען, אז עלטערן זאלען אלץ א י י ן

זוהן אוועקגעבען! א קלייניגקייט — אויסהאלטען אזא נעזינד אויף קעסט! און אויף דעם סמך נעהמט יענקיל ביים טאטען מ ז ו מ נ י ם און דער טאטע קען זיך אהם ניט אויסצאהלען פאר די קעסט, וואס ער גיעט חיים'ען.

— וויפיעל מיינסטו איז ווערט חיים'ס קעסט? — פרעגט דער אלטער זלמן, אז יענקיל האט צו איהם טענות.

— חיים'ס קעסט? חיים'ס קעסט?... אט וועל איך דיר באלד זאגען — נעמט יענקיל די באָרד אין האנד, קנייטשט דעם שטערען און מאכט אזא רעכענונג:

— דריי פוד ברויט נעהט ביי זיי אוועק א וואך...

— דריטהאלבען! — האקט איבער דער אלטער טאטע.

— דריי פוד, ווי א האר! — וויל יענקיל אפילו א פונט ניט ארָבלאזען.

— איצטער לאָמיר נעהמען פלייש! — העבט וויעדער אן יענקיל צו רעכענען.

— פלייש עסען זיי זעלטען. — שלאגט איבער דער אלטער טאטע.

— טאטע! זיי עסען, זיי פרעסען! — שרייט שוין הער כער יענקיל און רעכענט אויס: 5 פונט פלייש אין מיטען וואך — פינף גילדען, שבת קאסט צוויי רובל, — היינט גרויפען, קארטאפעל, קלייניגקייטען, „דאָס און יענץ", סאָיע", „טאָיע", א שוך, א בגד, שבת אן עליה — חיים איז דאך א יחסן — שלישי קויפט ער, אנדערש לויהנט איהם ניט. 10 רובל א וואך קאסט דיר חיים! צעהן רובל! — ענדיגט יענקיל דעם חשבון.

— נו, און וויפיעל קאסט דו מיך? — פרעגט זלמן.

— איך — א העלפט ניט! — פערזיכערט יענקיל.

— נו, מאך א חשבון! — הויבט אן דער אלטער: — צום יריד פאקראָווען האסטו געמומען א נייענקע הונדערטער?

— נעמומען! — גיעט נאך יענקיל.

— אין א חודש ארום, געדענקסטו, ביזטו געקומען זונטאג

און נעחאפט אויף א „ווייל" 25 רובל אבצאהלען א גוי פאר א מציאה עפעס — דיינע מציאות!

— יע! — גיט נאך יענקיל.

— צום יריד אולאם האסטו געגומען 50 רובל, אויף פסח האסטו געגומען 25 — היינט וואו איז — דא א צעהנרובעל־דינע, דא א פינף־רובעלדינע.

— אלץ גיט קיין צעהן רובעל א וואך! — טענהט יענקיל.

— דו נעהמסט דאך אבער מיט אמאל! גזלן! ווערט שוין דער אלטער אין כעס.

— נו, שא, שריי ניט, טאטע! נעה גיעב איהם אוועק די גאנצע געלד דיינע! דו האסט דאך איהם ליעב! גיעב איהם, קאזמע איהם, — שרייט יענקיל.

—איך גיעב דיר מעהר פאר איהם! — בייזערט זיך דער אלטער און נעהט אוועק א דערצארנטער אהיים.

אויפ'ן הארצען איז איהם שווער, עס דריקט איהם ווי א שטיין, און טרעפענדיג זיין „אלטע", ווי ער רופט זי, אדער ווי אלע רופען זי — זלאטע, וויל ער אויסרעדען זיך פאר איהר. ער ולאזט אראב דעם קאפ און קען ניט אנהויבען. די אלטע אבער פערשטעהט, אז ער איז שוין מסתמא נעווען ביי יענקלען און זי הויבט אן:

— נו, וואס ווייטער?

— נחת... — מורמעלט זלמן.

— וואס? ביי יענקלען נעווען? — שטויסט זי זיך שוין אליין. — וואס וויל ער?

חיים און די הויז־נעזינד, וואס געפינען זיך אין דעם זעל־בען הויז, הערען זיך צו ביי'ן וועגטיל פון קאמער, וואס די אלטע היידען.

— ער פערגינט ניט חיים'ען! — קלאגט ער זיך. — אלץ, זאגט ער, גיעב איך איהם אוועק, הייסט עס, חיים'ען.

חיים הערט אונטער און קריצט כויט די צייהן.

— און איהם גיעסטו וועניג! — זיפצט די אלטע.
— ער טענה'ט, אז חיים קאסט מיר צוהן רובל א וואך.
— צוהן מכות איהם! קען זיך שוין חיים ניט איינהאלטען און שיסט אוים הויך.
— צוהן געשווירען איהם! — העלפט אונטער חיים'ס וויב.

— צוהן פלאטירען איהם! — העלפען די קינדער.
—שא, וואס איז דאס טען? — חאפען זיך ארוים די אלטינקע פון זייער צימערל.

דא גיט א שפרונג חיים צום טאטען און א ווילדער פון כעס מאכט ער מיט די הענד:
— א י ה ם גיעסטו אוועק אינגאנצען! א י ה ם! ער וועט דיך צו דער טארבע ברענגען. דו וועסט זוהן, טאטע.
— ביים בעסער אב די צונג! — מישט זיך אריין די אלטע.
— מיט דער טארבע וועסטו פון דיין „יענקלען" אוועקגעהן — נעדענק, טאטע! נעדענק! — סטראשעט איהם חיים.
— איך האב מורא. אז פון דיר וועל איך גיכער מיט דער טארבע אוועקגעהן, — זאגט זלמן און וויזט אן אויף דער עלטערער טאכטער, חאשען.

דא טרעפט די קוילל חיים'ען אין סאמע מיט הארץ און ער גיהט אוועק אין א וויט.

אין שטוב אבער רוישט נאך און קאכט, יעדער קינד שילט בעזונדער יענקלען און יעדער קללה לענגט זיך אוועק ביי די אלטע אזוי ווי א שטיין אויפ'ן הארצען.
— ניט בעשערט קיין נחת! — קלאגען זיי זיך שטיל אויפער פאר'ן צווייטען.
— וואלטען מיר בעסער שטיינער געהאט, איידער געלד!

— אח, אח! — זיפצען זיי פאר זיך. — צוויי שטיקלעך קינדער און קענען זיך ניט טהיילען.

א גאנץ יאהר זיינען די צוויי ברידער ברונזו. גוט ווערען זיי נאר פורים צו דער סעודה.

עס געשיהט אזוי:

אז עס קומט פאר נאכט און ביי חיים'ן גרייט מען צו דער סעודה, געהען ארויס די „אלטע" פון זייער קאמערל, זעצען זיך אוועק ביי'ן טיש און טיילען אויס די קינדער פורים־נעלד. אין שטוב ווערט פרעהליך און אויפגערוימט. אלע פנימ'ער שטראהלען. די אייניקלעך, די יונגערע, לאפשצען זיך צו דער באבען און צום זיידען, קריכען זיי אויפ'ן שויס און זאגען: האלט דער באבען, האלט דעם זיידען... א גוטע באבע, א גוטער זיידע!...

פון די וואריע קינדערשע ווערטער, פון דעם געגרייטען טיש, פון דער ליכטיגקייט, ווערען די אלטע גערהרט. עס ווערט זיך אין זיי ביידען א ליעבעם געפיהל צו די קינדער און זיי דערמאנען זיך אן יענקלען, וועלכער פראווערט נעבעך אליין די סעודה. ווער וויים צי האט די שנור דארט עפעס געמאכט יום־טוב'דיג.

— געדארפט רופען אהער יענקלען מיט דער ווייב און קינדער, ניעט א זאג די אלטע.

— נו, נו, אדרבא, לאז מען זיי רופען! — חאפט זיך אן דער אלטער.

— ווא זאגסטו, חיים? — פרעגט דער טאטע ביי'ן זוהן.

— פון מיינעטוועגען, רוף. — זאגט קאלט חיים.

— מען קען רופען! — זאגט די שנור.

— נעה אריבער, ביילינקע! — ווענדעט זיך די באבע צו א צווילף־יעהריגע מיידעלע — צום פעטער יענקלען און זאג, אז מען בעט זיי צו דער סעודה.

— זיי זאָלען למען השם קומען! — פערזאגט פון זיין זייט דער זיידע.

— גוט! — לויפט ארויס פרעהליך דאָס אייניקעל. אין א פיערטעל שעה ארום קומט זי צוגעהן א פרעהליכע און מעלדעט:

— דער פעטער האָט געזאגט, אז ער וועט באלד קומען.

און ווירקליך קומט באלד יענקיל מיט זיין ווייב און מיט צוויי עלטערע קינדער.

— גום פּורים!

— גום פּורים!

פון אנפאנג געהט אלעס כשורה. יענקיל מיט דער ווייב זעצען זיך ביים טיש און הייבען אָן קייען באָב, וואס איז אָנגעשטעלט אויפ'ן טיש אין גרויסע טעלער פון דער פולער האנד. חיים הייבט אָן מאכען א שמועס וועגען שטאָדטיגע ענינים אין וועלכע ער איז שטארק, אלס לעריג־געהער, בקי.

— פ'איז פּארכעס! — זאָגט ער — די באָד שטעהט שוין דריי יאָהר אהן א דאך, און אין קאראָבקע לייגט גאנצע 500 רובל און מען גיט ניט ארויס.

— טאקי א סקאנדאל! — גיעט יענקיל נאָך, אבשייליענדיג א באָב.

די אלטע קוועלען אָן. אָט דאָס זיינען עפעס נעראָטען אויף ברידער. מען רעדט, מען פערברענגט, ווי געהעריג איז, ניטאָ קיין קנאה, קיין שנאה! פיין, ארענטליך!...

אין א ווייל ארום שטעלט זיך אוועק אויפ'ן טיש א פלאש בראָנפען, גיעסט אָן די קעלישאָקעס און זאָגט:

— נעהמט, קינדער. צו בים־לעך בראנפען!

— נעהם דו פריהער, טאטע, — זאָגט פרעהליך יענקיל.

— טאטע נעהם דו! — לענט פאָר פרעהליך חיים.

דער טאטע נעהמט דעם קעלישאָק מיט א שטראהלענדען פנים, מיט שיינענדע אויגען, מיט טרייסלענדיגע הענד און שרייט אוים:

— לחיים קינדער!

— לחיים ולשלום! — ענטפערט יענקיל חיים'ען.

שפּעטער א ווייל דערלאנגט מען נעקאָכטע יאגדעס מיט קיכלעך, מען צושטעלט די טעלער, מען צולענט די לעפל און דער טיש בעקומט אין אויסזעהן פון א וואהרער שמחה.

יענקיל און חיים האָבען שוין אויסגעטרונקען צו עטליכע גלעזלעך. די קעפּ טומלען זיך און דערהויפּט איז יעדערנס מויל פול מיט ווערטער, וואס בעטען זיך ארויס, האטש עס איז א גרויסע סכנה...

— וואָס, חיים! — קען זיך ענדליך יענקיל ניט איינהאלטען. — ביזט אָהן אין עין הרע א בעל־הבית...

— פערגינסט מיר אפשר ניט! — לאכט פרעהליך חיים.

— ניין! אדרבא... איך מיין סתם אין דער וועלט אריין. די אלטע בלייבען טויטע. זיי ווילען פערשטיקען דעם נעשפּרעך און ווייסען ניט, ווי אזוי.

—ניין, יענקיל, פערגינסט מיר ניט! — שרייט אויס פלוצלונג חיים, זעהענדיג, ווי יענקיל בעטראכט די עטליכע זילבערנע לעפל.

—קינדערלעך, האָט רחמנות! — בעטען זיך דערשראָקענע די אלטע—פערשטערט ניט אונזער שמחה, איין מאָל אין יאָהר.

— מיר קרינגען זיך ניט! — פערזיכערט יענקיל.

— חס וחלילה! — פערזיכערט אויך חיים. — די בעסטע גוטע פרייַנד! נאָר גלאט, איך שמועס אין דער וועלט אריין, — יענקיל פערגינט מיר ניט. יענקיל וועט עס אליין מודה זיין. אמת, יענקיל?

יענקיל בעטראכט דעם רייכען טיש און שיעסט ארויס:

— אמת, ברודער!

חיים וועלט אָנגעצונדען.

— וואָס־וועג געהסטו צו מיר?

— טאָקע א נאָרישקייט! — מורמלט יענקיל.

— קינדערלעך! — האָט רחמנות... — בעטען זיך די עלטערן מיט טרערהרעו.

נאָר עס פערקריכט שוין צו ווייט: די פערשטיקטע שנאה, וואָס טליעט א נאנץ יאָהר ביי יעדער ברודער אין הארצען צום צווייטען, פלאקערט יעצט אויף, נאָך דעם ביסעל בראָנפען, אין א העליש פייער.

— דו טאָרסט צו מיר ניט נעהן! — שרייט אויס חיים.

— שדים זאלען צו דיר נעהן — ענטפערט יענקל נאָך העכער.

— ארויס פון מיין שטוב! — שטעלט זיך חיים אויף און מעסט זיך אויף יענקלען.

— עס איז דעם טאטענס שטוב, ניט דיינע! — קוראושעט זיך יענקל און בלייבט זיצען.

די מחלוקת ווערט וואס א מינוט גרעסער, עס מישען זיך אריין די ווייבער און די קינדער ביז יענקל פערלאזט די שטוב, סטראשענדיג דעם טאטען:

— נעדענק! זיי וועלען דיר צו דער טאָרבע ברענגען.

די אלטע בלייבען נאכדעם זיצען צעמישט, ווי ארויסגעטריבענע פון גן־ערן נעהען זיי אריין צו זיך אין צימערל. ביידענס פנימ'ער בעקומען א מינע פון נאָך תשעה־באָב ביינאכט צו די קינות.

— וואס רופסטו איהם, דעם נזלן? — קען זיך ענדליך דער אלטער ניט איינהאלטען.

— איך רוף איהם? דו רופסט דאָך איהם! — פערענטפערט זיך די אלטע.

אין דער אמת'ן אָבער רופען איהם זיי ביידע, חאטש זיי ווייסען פאר־אויס, אז עס וועט זיך אזוי ענדיגען. ווער וויים וואס פאר א רעכענונג זיי האָבען דערביי. אפשר ווילען זיי חאטש געניסען די עטליכע מינוט נחת, וואס זיי האָרעו עהדער'ן סקאנדאל. ווער קען פערשטעהן עלטערנ'ם הערצער?...

פערשפּעטיגט.

די ביסעלע קאַרן, וואס אנטאַש האָט אראָבגענומען פון זיין שטיקעל פעלד, וואס ער האָט פערמאָגט, האָט ער שוין לאנג צוריקגעשיקט מיט זיין עלטערן אכצעהניעהריגען סערגייען צעדראַשען און עס צומאָהלען אין דער נאָהענטער וואסער־מיהל, וואס איז נעגאנגען אויף צווויי רעדער, און אויף דעם בוידעם בעהאלטען צו ווינטער אויף ברויט. נאָר איין פוד קארן האָט ער אין א זעקעלע אריינגעשאָטען, פערבונדען עס מיט א שטריקעלע און אין שטעדטעל אויפ'ן מארק אוועקגעפיהרט. אויפ'ן מארק זיינען אידען אויינער נאָך דעם אנדערען צוגעקומען אלע ווייל צום וואגען, נעטאפט דאָס זעקעלע און געפרעגט:

— טשאהאָ מאיעש נא פּראָדאניע? — וואס פערקויפסטו?

— אויף וואס אנטאַש פלעגט ניט אָהן שטאָלץ ענטפערען:

— זשיטאָ, קאַרען...

און די אידען האָבען נעדונגען און געריינגען, געוואוינען און נעוואוינגען מיט זייערע בעזמענס און געבאָטען פרייזען פון 40 קאָפּ' ביז א האלבען רובל, און אנטאַש פלעגט די פרייזען אויסהערען, קראצען זיך אין פאטילייצע און בעטען פינף גילדען ביז ער פלעגט אראָבגעהן אויף פיער גילדען. ביי פיער גילדען האָט ער זיך איינגע'עקשנ'ט און ס'האָט ניט געהאלפען שוין מעהר קיין דינגען זיך.

— טשעטירע זלאַטע! — האָט ער געזאגט.

פּאַרנאכט אבער, אז די אידישע מארק־סוחרים זיינען זיך צוגאַנגען און מעהר איז שוין קיינער צו איהם ניט צוגענאַנגען, איז ער שוין מיט זיין ביסעל סחורה אַראָבגעפאַלען, און האָט שוין געזוכט א סוחר פּאר א האַלבען רובל.

דער אייגציגער הענדלער, וואס איז אויף דעם מארק גע־בליבען, חגן דער קורצער, האָט שוין דאָס ביסעל מזומן, וואס ער האָט געהאט צוגעגרייט צום מארק, אויסגענעבען, און ער האָט דערפּאר מיט א האַלבען מויל געבאָטען נאָר דרייי גילדען:

— טרי זלאַטיך, קאַלי חאטשעש?

און אנטאָש, וואס האָט געדאַרפט דאָס געלד אויף זעהר נוי־טיגע זאכען צו קויפען, אָהן וואס ער האָט א היים ניט גע־קאָנט פאָהרען, איז מיט הארץ־וועהטאָג מרוצה געוואָרען. דערהערט, א ער וויל שוין אוועקגענעבען, האָט חגן אין דער רעכטער זייט הארצען דערפיהלט א קלאַפ פון פרייד, וואָס איהם מאכט זיך צו קויפען א „מציאה", פון וואס ער וועט האָבען א ריינעם צעהנערעל ריוח, אין דער לינקער זייט הארצען האָט איהם אבער א קלאַפ געטהאָן פאר הארצוועה־טאָג: נאָט וויסט, צי די מציאה וועט א י ה ם אָנקו־מען, וויל זיין קאַפיטאַל האָט זיך איבער'ן מארקם־טאָג אינ־גאנצען אויסגעלאָזט. פונדעסטוועגען האָט חגן די האָפנונג און דעם בטחון, ניט פערלוירען, און האָט געהייסען אנטאָש'ן פיהרען די סחורה צו זיין שפייכלערל. דאָרט, בייס שפייכלער, האָט ער געמאכט שותפות מיט א רייכערען הענדלער; יענער האָט געצאָהלט, און אנטאָש האָט בעקומען דרייי זילבערנע גיל־דען. ער האָט זיי בעקוקט פון אלע זייטען, געפרעגט עטליכע מאל: „צי ניע פאַלשיווע?" און אז די צוויי שותפים האָבען איהם בערוהיגט, אז ס'איז אמת'ע גוטע געלד, האָט ער זיי אריינגעקרוקט טיף אין בוזעם און זיך נעלאָזען מיט'ן וועגעלע צו א קרעטשמע אין מארק. דאָרט האָט ער צוגעבונדען דעם

פערד צום סלופ פון נאניק און איז אוועק קויפען נויטיגע זאכען.

ער האט געקויפט צוויי טעפ זאלץ, וואס די אנטאשיכע האט איהם אנגעזאגט למע"ש צו ברענגען, דריי פעקלעך צו אכט גראשען מאחארקע, א פאר פונט זייף צו זעקס קאפיקעס, א קרענצעל ביינעלעך — א „גאסטינעץ" פאר די קליינע קינדער, און פאר דאס איבעריגע איז ער אין קרעטשמע אריין און געמאכט א כוסה, מיט וועלכער ער האט זיך גאר דערקוויקט און האט פרעהליך אננעהויבען שמועסען מיט די איבעריגע פויערן.

— פוד זשיטא פראדאל! — האט ער, כטוב לבו ביין, איינעם פון די פויערן דערצעהלט, — אשוקאלי זשידי: טרי זלאטיך דאלי... מאלא!

דער אנדערער פויער, וועלכער איז געווען רייכער פאר אנטאש'ן, האט אויף איהם א פעראכטליכען בליק געווארפען און מיט גדלות געענטפערט:

— טשטא, פוד זשיטא! יא דיעסיאט פראדאל... פאניאיעש? דיעסאט!

אנטאש האט מיט קנאה א קוק געטהאן אויפ'ן פויער, געוואלט עפעס ענטפערען, נאר זיין שוואך קעפעל איז שוין געווען אביסעל בערוישט, האט ער נאר א קרים געטהאן מיט די ליפען, ארויס פון קרעטשמע האלב פרעהליך, האלב אומעטיג, זיך געזעצט אויף זיין קליינער דראבינע און זיך געלאזט פאהרען אהיים אין דארף אריין, וואס האט זיך געפונען פינף ווערסט פון שטעדטעל.

* * *

עס איז פערנאנגען א חודש. דער אסיען האט זיך אונטערגעוקט, די טעג זיינען געוואקסען קלענער און די נעכט גרעסער און אין אנטאשס קליין שטיבעלע האט מען שוין בעראפט ביינאכט א לעמפעלע ברענען. דאס לעהמענע פלעשעל, וואס אנטאש האט ביי א טעפער מיט דריי יאהר צוריק געקויפט פאר

אכט גראשען איז א טרוקענע געשטאנען און ס׳איז ניט געווען פאר וואס נאפט צו קויפען. אויסער דעם איז שוין דאס זאלץ אויך באלד אויסגעגאנגען, פון די זייף, וואס ער האט נעקויפט, איז נאר א שטיקעלע געבליבען, פון די מאכארקע איז נאר נאך בליבען אויף א פאר טעג, און אנטאש האט זיך געקראצט אין פאטעליצע, געשפייט און אלץ געוואלטשעט:

— סאלי ניעמא, מידלא ניעמא, מאחארקע ניעמא, ניטשטא ניעמא. קעפסקי אינטערעס.

פערדיענען האט אנטאש ניט געהאט וואו. דער אייניגער איד, וואס האט אין דארף געוואהנט איז אליין זעהר ארים געווען, און אנטאש האט געהאט נאר איין האפנונג: פאר סכות אנצוהאקען א פולען וואגען „סכך" און פיהרען עס אין שטעטל אריין און פערקויפען עס פאר א פאר פערציגער. אלע יאהר טהוט ער אזוי, זייט ער האט דאס פערדעל זיינס, פאר וועלכען ער האט אבגעצאהלט אויפ׳ן יריד זעקס רובל.

און גלייך נאך ראש השנה האט ער אלע טאג אנגעהויבען פרעגען דעם אידען, וואס האט געוואהנט אין דארף: וועו איז ביי אייך סכות?

— האסט נאך צייט! — פלעגט איהם דער איד ענטפערען.

— אליע קאלי! — פלעגט אנטאש רוהען ניט לאזען.

דער איד, וועלכער איז גראד געווען צוטראגען, האט איהם איינמאל א זאג געטהאן, ניט פיעל טראכטענדיג:

— יעשטשע טידזיען! — אין א וואך ארום, הייסט עס.

אין אמת׳ן אבער איז ניט מעהר געווען ווי פינף טעג צו סכות, און אנטאש האט אויסגערעכענט, אז צוויי טעג פאר „קוטשקי" איז די רעכטע צייט צו פיהרען די סכך אין שטעדטעל: דאס איז געווען אקוראט דער ערשטער טאג יום־טוב...

ער איז דעם טאג פריה אויפגעשטאנען, איבערגעביסען א שטיק גראב, שווארץ ברויט, וואס ער האט געטונקט אין אליין

צעשטויסענע זאלץ, פארטונקען מיט א קווארט קאלט וואסער, האט איינגעשפאנט דאס האלב הונגעריג, האלב פערשלאפען פערדעל, געגומען די האק און זיך געלאזען אין נאהענטען וועל־דעל.

ער האט זיך געגומען האקען די שטעכעדיגע צווייגען אויפע נאך דער אנדערער. געקליבען האט ער אלץ געדיכטערע און לענגערע; בעסערע סחורה פערקויפט זיך גיכער! האט ער דערביי געטראכט. דער וואגען איז אלץ געוואקסען און גע־וואקסען, ער האט גערעכענט לכל הפחות לייזען פאר זייך סחורה א גילדען דריי, און איהם האט זיך אלץ נעראכט, או ס'איז נאך וועניג און ער האט אלץ געהאקט און געלעגט די צווייגען אויפ'ן וואגען.

ענדליך איז דער וואגען פול געווארען, אנטאש האט איהם בעטראכט פון אלע זייטען און איז צופריעדען געבליבען.

— דאוואלנא בודזיע! — האט ער פאר זיך הויך ארויסגע־ברומט און גענומען דאס פערד פאר'ן צוים.

אז ער איז אבער אבגעפאהרען א פאר טריט, האט ער זיך אבגעשטעלט און וויעדער א קוק געטהאן אויף דעם וואגען.

— א מאזשע מאלא בודזיע? — האט ער זיך פלוצים דער־שראקען, האט אויסגעהאקט נאך פינף צווייגען און האט זיך גע־נומען פאהרען שוין אויף זיכער.

ער איז געפאהרען לאנגזאם, טריט ביי טריט, און לאנגזאם, טריט ביי טריט זייגען אויך אזוי אין קאפ זייגע געדאנקען גע־גאנגען, ווי זיי וואלטען ניט וועלען גאהן גיכער פאר דאס פער־דעל. אנטאש האט גערעכענט, וויפיעל זאלץ וועט ער קענען קוי־פען און וויפיעל זייף, וויפיעל „גאזע" און וויפיעל מאהארקע, פאר דעם גאלד, וואס ער וועט אבלייזען אין שטעדטעל ביי די אידען. ענדליך האט איהם דער חשבון פארמאטערט און ער האט בעשלאסען, אז ער וועט האבען די פאר גילדען אין האנד, וועט

איהם גרינגער זיין צו בערעכענען, ווי אזוי אלץ איינצוקויפען. און נאך דעם בעשלוס איז פון איהם ווי א משא אראב.

* * *

אז ער איז מיט זיין וואגען אריינגעפאהרען אין אנהייב שטעדטעל און האט דערזעהן די סכות שוין בעדעקט מיט סכך, האט זיך איהם ווי עפעס אבגעריסען אינוועניג און איהם האט זיך געדאכט, אז די סכות און די הייזער — אלע דרעהען זיך און שפרינגען. ער האט זיך אבער געשטארקט און געטרייסט, אז אלע יאהר איז אזוי: א סך „זשידקעס" דעקען צו פריהער און א סך שפעטער. דערפאר איז שפעטער טייערער.

— דארוישיי וואזמו! איך וועל טייערער נעהמען... — האט ער בעשלאסען, און אנגעטאן האבען איהם בעשלאגען.

ער איז געפאהרען ווייטער. אויף א גאניק זיינען געשטאנען צוויי ווייבער, איינע א יונגע און איינע אן עלטערע, זיי האבען געטייט מיט די פינגער און האבען געקייכט פאר געלעכטער.

— טשאהא ווי סמעיעטעס? — האט אנטאש מיט כעס געפרעגט.

— בא טי טאק ראנא אוש סכך וועזעש. — האבען זיי איהם לאכענדיג געענטפערט.

— יאק טא ראנא? — האט אנטאש דאס לאכען ניט פערשטאנען.

— ראנא... ראנא... — האבען די פרויען געלאכט.

— טפו! — האט אנטאש מיט צארן אויסגעשפיגען און זיך געלאזט ווייטער, טראכטענדיג:

— יאק טא... בערקע האט אליין נעזאגט — „זא טידזען". איך האב דאך אזוי גוט ג'חשבונ'ט: נאך צוויי טעג.

א קאלטער שוויים האט איהם בעגאסען, דערמאהנענדיג זיך, אז ער האט פון יענער צייט אן, זייט בערקע האט איהם געזאגט, אפשר ניט גוט גוטצעהלט. ער האט פערשפעטיגט! נעווים, נעווים! אלע סכות זיינען שוין בעדעקט מיט סכך... ער

וועט בלייבען אהן זאלץ, אהן מאחארקע, אהן זויף, אהן „גא־זע"...

טרויעריג האט ער נעפיהרט דאס פערדעל, וועלכעס האט קענטיג נעשפירט דאס גרויסע אומגליק, וואס דא שטעהט פאר זיין בעל־הבית, און האט זיך קוים געשלעפט, אראבגעלאזען דעם מידען קאפ זיינעם.

דערווייל זיינען די בעלי־בתים שוין געגומען געהן בים לעב־ווייז פון שוהל, אויסגעפוצט יום־טוב'דיג מיט די טליתים און די מחזורים אין די הענד.

דערזעהענדיג לכתחלה דעם פויער מיט'ן וואגען סכך, האבען זיי ניט פערשטאנען, וואס דאס איז אזוינס, און האבען ערשטוינט געקוקט אייגער אויפ'ן אנדערען. נאך זייער קוקען האט זיך געראכט, אז זיי האבען זיך דערשראקען: אפשר האבען ז י י א טעות געהאט און פריהער סכות געמאכט?...

— טשאהא טי וועזש? — האט איהם אייגער א פרעג געטהאן.

— יאק טשאהא? — האט אנטאש תמ'עוואטע אויסגעשטעלט די אויגען — סכך וועדו נא „קוטשקי". קופיטע, האלובטשיקי! קופיטע! — האט ער זיך געגומען בעטען מיט א וויינענדיג קול.

די אידען האבען זיך פונאנדער געלאכט.

— וואס דארף מען איצטער סכך? דוריען, דו! עס איז דאך שוין יום־טוב, — האט איהם אייגער געטרייסט.

נאר אנטאש איז פון גרויס אומגליק ווי צוטומעלט געוואגרען און האט געשריגען, קראצענדיג זיך אין דער פאטליצע אוז האלב וויינענדיג:

— קופיטע, קופיטע! סאל טרעבע, מידלא טרעבע, גאזא טרעבע...

דער עולם אידען, וועלכער האט אנפאנגס געלאכט פון דער גאנצער סצענע, איז ענדליך גריהרט געוואָרען. זיי האבען בע־

טראכט דעם ארימען דארען פויערעל, דערזעהען זיין פערצווייפעלטען פנים און א געפיהל פון מיטלייד האט זיך אין זייערע הערצער דערוועקט.

— אן ארימער גוי, א ביטערער רחמנות! — האט אויסגעזאגט, פערקרימענדיג מיט וועהטיג זיין פנים.

— ער האט געהאפט, נעבאך, מאכען גאנצע גליקען פון די סכך, מיט אמאל — נא דיר! — האט א צווייטער געזאגט.

— עס וואלט נעווען א יושר אבצוקויפען ביי איהם די סכך, — האט נאך אויינער פארגעלענט, — ס'איז א חלול־השם.

— אים יום־טוב, ווי אזוי? — האט א צווייטער אבגעשלאגען די פארלעגונג.

— עס איז אויך האלץ ווערט דאס גאלד — האט אויינער געשאצט, בעטראכטענדיג דעם פולען וואגען מיט דעם סכך.

— ווערט היינט, ווערט מארגען! אז ס'איז יום־טוב...

— סאל ניעמא, נאוא ניעמא.... מידלא ניעמא... — האט דער פויער געזונגען זיין לידעלע, ניט פערשטעהענדיג, וואס די אידען רעדען אויף זייער לשון, נאר פיהלענדיג, אז מען טראכט וועגען איהם עפעס גוטס.

— שא! ער דארף נאר קיין גאלד ניט, ער דארף סחורה. סחורה אהן גאלד מעג מען געבען אום יום־טוב אויך! — האט אויינער געבוירען גאר א נייע אידעע.

דער עולם איז לעבעדיג געוואָרען. עס האט זיך געפונען צוויישען רעדיל אידען א קרעמער, וואס האט נעהאט דערביי א קראם.

— גיעב איהם, חיים, א פאר טעפלעך זאלץ מיט נאך דארטען, וואס ער דארף. גיעב איהם אויך א פאר גילדען. א רחמנות! מיר וועלען אלע לעבידען דעם היזק...

— נו, נו, מהיכא־תיתי! — האט זיך ר' חיים אנגעהאפט — אן ארימער גוי טאקי, א רחמנות...

— א מצוה, א מצוה! ווי איך בין א איד! — האָט יעדער פון עולם געוואָרעמט.

חיים האָט צוגערופען דעם גוי, נאָך וועלכען דאָס גאַנצע רעדיל איז נאָכגענאַנגען, האָט געעפענט די קראָם און האָט איהם געגעבען: צוויי טעפּ זאַלץ, א שטיק זייף, א פלעשעל נאָפט און צוויי פעקלעך מאַחאָרקע.

דער פויער האָט ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן פאר שמחה, ציי לאכען, ציי ווייגען, ער איז נאָר אין שטאַנד געווען צו מורמלען:

— דזיענקויע! דזיענקויע!

— נא טעביע יעשטשע חלה! — האָט איהם פלוצלינג, אז ער האָט שוין די סחורה איינגעפאקט, עמיצער אונטערגעטראָגען א פאָר „המוציאס" — דו וועסט בריינגען אהיים.

— נא טעביע יעשטשע! — האָט איהם נאָך אייגער דערלאננט נאָך א שטיק חלה.

— נא יעשטשע!

— יעשטשע!

— יעשטשע!

און מען האָט געגומען טראָגען פון אלע זייטען חלה פאר אנטאשען. ער איז צוטומלט געוואָרען און האָט קוים געקאָנט אויסרערען: „דזינקויע".

דער עולם איז געווען צופריעדען און יענקעל לייבעס, א פרעהליכער איד, וואָס האָט געמאכט יום־טוב פון דער פולער האנד און ארבאָבעראכט א חתן צו גאסט, האָט איהם ארויסגעטראָגען א גלעזעל בראנפען.

— נא פיי! אי פאיעזשאי ז'באָגאָם דאָמאי!

אנטאָש האָט אין דער גיך אריינגעגאסען דאָס גלעזעל בראָנפען אין האלז, פערביסען מיט א שטיקעל חלה און האָט פרעהליך אויסגעשריגען:

— ניקאָלי ניע זאבודו!

— איהר ווייסט, ניט קיין שלעכטער ערל... — האָט אייר נער פון דעם רעדיל א זאָג געטהאָן.

— וואָם האָסטו געוואָלט, ער זאל דיך איצטער שלאָגען ?... האָט א צווייטער א שמייכעל געטהאָן — — — —

דער עולם איז ביים וואָרט „שלאָגען" ווי אָבהענדיג געוואָרען, און מען האָט זיך געגומען ביסלעכווייז פונאנדערגעהן.

דער רב און זיינע ספרים.

אויסער די שטענדיגע שכירות, וועלכע דער קאַרעלצינער רב ר' אברהם פלעגט בעקומען — פינף רובל א וואָך — און קליינע זייטיגע הכנסות, וועלכע פלעגען איהם איינטראגען נאָך עפעס א וואָך, האָט ער געהאט נאָך א בעזונדערע הכנסה — שרייבען ספרים.

אמת, ער אליין פלעגט זאָגען, אז די ספרים, וואָס ער שרייבט און דרוקט דערנאָך, זיינען ניט צוליעב פרנסה. די תורה איז, חלילה, ניט ביי איהם א „קרדום לחפור בה"; ער מיינט נאָר מרביץ תורה זיין צוויישען אידען. דאָך האָט ער אויך זיין ערשטען ספר „באר אברהם" ארויפגעדרוקט דעם מקח „א רו"ב אויסער פאַרטאַ". און כדי דער ספר זאָל מעהר פערקויפט ווערען, האָט ער געזאמעלט פיעל הסכמות פון בעוואוסטע רבנים. ער האָט אפילו שטארק חשק געהאט, צו בעקומען חאָטש א קליין הסכמה'לע אויך פון מינסקער „גדול", אָבער דער נדול, עליו השלום, האָט זיך אביסל געקווייטקעלט.

— איך גיב אמאָל א הסכמה, אָבער, אָבער...

וואָס דער „גדול" האָט געמיינט מיט אָט דעם „אָבער", האָט אונזער מחבר זעהר גוט פערשטאַנען, און ער וואָלט נעוויס שטארק אין כעס געוואָרען אויף איהם דערפאר, ווען ער וואָלט נראָד אין זעלבען ספר ניט צולאָזט זיך וועגען דער עבירה פון כעס...

דעם ערשטען ספר „באר אברהם" האט ער געשריבען נאך מיט יאהרען צוריק און אבגעדרוקט טויזענד עקזעמפלארען אין ראמ'ס דרוק. קרוב פון דריי הונדערט האט ער נעשיקט צו גרויסע גבירים, מיט א גרויסען „לכבוד" אויפ'ן שער־בלעטל. צוויישען די דאזיגע גבירים איז אויך געווען דער גביר אדיר קלונימוס זאב וויסאצקי...

עס פערשטעהט זיך, אז ניט אלע האבען איהם אבגעשיקט צוריק דעם פרייז. עס זיינען אבער געווען אזעלכע, וואס האבען געשיקט דריי מאל אזוי פיעל, און איינער פון די בראדס־קיס האט איהם אפילו נעשיקט נאנצע זיעבען רובל, און דער מחבר, וואס האט אין זיין ספר פערענטפערט אזוי פיעל קשיות, האט בשום אופן ניט נעקאנט געפינען א תירוץ אויף דער קשיא: פארוואס דוקא זיעבען און ניט ניין? ניין איז דאך מעהר אידישליך: א האלב ח"י...

אבער נאך מעהר האט ער זיך נעווואונדערט, וואס ראש־שילד, צו וועלכען ער האט, פערשטעהט זיך ממילא, אויך נע־שיקט א ספר, האט איהם גארנישט נעענטפערט, גלייך ווי דער ספר איז אין וואסער ארײן! אויף אנדערע גבירים, וואס האבען ניט געענטפערט און ניט נעשיקט קיין נעלד, האט ער זיך ניט נעווואונדערט. עס זיינען דא נענוג גבירים חזירים... אבער ראש־שילד! סטייטש? דו ביזט דאך נעווויס פון די גרעסטע מיוחסים, מיט אן אידעלען חאראקטער, און ווי מען זאנט, האלסטו דאך אויך פון אידישקייט...

נישט אנדערש, סיידען דער אפטייקער, וועלכער האט נע־שריבען די אדרעס, האט זיך טועה נעווען, און דאס וויסט דער רב, אז א טעות אין אדרעס איז נע'הרג'עט... איין סומע — דריי רובל — וועלכע איז פאר איהם אננעקומען, האט מען נעמוזט צוריקשיקען, ווייל אנשטאט זיין ריכטיגען נאמען „אברהם חאר־חורים", איז נעשטאנען „חאבחורים", א נפקא מינה נאר איין איין „ריש", און דאך דריי רובל פערפאלען אויף אייביג! נעה

זוך, אז דו ווייסט אפילו נישט, ווער ס'האט זיי געשיקט...

און נאך אלעמען האט ער גוט פערדיענט פון ספר, אפילו אהן ראטשילד'ן און אהן די דריי רובל. אביסעל האט ער אליין פונאנדערגעטראגען, אויך צושיקט די בוכהענדלער אין די גרויסע שטעדט. אמת, ער האט זיי געגעבען א גרויסען „ראבאט", כמעט זעכציג פראצענט, און די „פארטא" האט ער אויך ניט נערעכענט, דאך האט ער פון „באר אברהם" געהאט א שהן ביסעל געלט, וועלכעם האט איהם געקלעקט צו מאכען חתונה זיין טאכטער: געגומען א בחור מיט א „סמיכה" און איצט ווארט ער אויף א שטאדט...

כמעט אזוי פיעל פערדיענסט האט איהם אויך געבראכט זיין ספר „ערן אברהם". אויך דעם „ערן אברהם" האט ער געשיקט צו אלע גבירים אין רוסלאנד, דייטשלאנד און פראנקרייך; און פערשטעהט זיך, אז וויסאצקי'ן, בראדסקי'ן און ראטשילד'ן האט ער אויך ניט פערגעסען. אבער ביים צווייטען מאל האט איהם שוין סיי וויסאצקי און סיי ראטשילד קיין געלד ניט אבגעשיקט, און איהם האט דאס מאל פערדראסען נאר אויף וויסאצקי'ן. אויף ראטשילד'ן איז איהם שוין דאס מאל ניט געווען אזוי קשה: ער האט זיך דערוואוסט, אז זיין אידישקייט איז ניט אזוי אי־אי־אי. אבער דו, וויסאצקי! סטייטש?... עס האט איהם שטארק געקרענקט, אבער קיין שאדען האט ער ניט געהאט; אנשטאט וויסאצקי'ן איז אין קארלצין גופא אויפגעקומען עפעס א איד, וועלכער האט דעם רב פאר'ן „ערן אברהם" מיט'ן אויפשריפט „לכבוד הגביר המפורסם" אריינגעשיקט גאנצע צעהן קערבלעך...

און דורכ'ן „ערן אברהם" האט דער רב חתונה געמאכט זיין צווייטע טאכטער, אויך גענומען א איידעם מיט „סמיכה" און מיט אן אויסקוק אויף א רבנות.

דעם דריטען ספר האט ער שוין געשריבען די לעצטע יאהרען, פונקט וועז עס האט אויסגעבראכען דער קריעג צווישען

רוסלאנד און יאפאן. זיינע גוטע פרײנד האבען איהם אפילו נע־ראטען, ער זאל ניט דרוקען דעם ספר אין אזא שווערע צייט, אבער דער רב, ביי וועלכען דער חשק צו דרוקען ספרים איז שוין געווען שטארק אײנגעוואורצעלט אין דער נשמה, האט ניט נע־פאלגט און נע'טענה'ט:

„נישקשה, אידען זיינען נאך א פאלק! אדרבא, נאר אין אזא צייט בעראף מען דרוקען ספרים, כדי די תורה זאל ניט פערגעסען ווערען ביי אידען".

און ער האט נעבארגט א ביסעל נעלד פון ערשטען אויי־דעם, אביסעל פון צווייטען איידעם, פון זייער נדן, און אבנע־דרוקט דעם דריטען ספר.

אנגערופען דעם ספר האט ער ווידער אויף זיין נא־מען: „מלחמת אברהם", א רמז אויף דער קריענגס־צייט... אויף אין דער הקדמה האט ער אין חרוזים דערמאהנט די מלחמה, און נעבענשט די מדינה, וואו די אידען וואוינען אונטער די פליגלעז פון בארימהערציגע מלכים — מיט גליק און הצלחה, און אויסגעלאזט מיט א שטיקעל פון „הנותן תשועה".

אויסערדעם האט ער נאך א נייעס אויפגעטהאן — נע־צאהלט „צינס" דער נייער צייט, ווי לייט זאגען — דען אנ־שטאט וואס אין זיינע צווויי ערשטע ספרים האט ער ניט נע־וואוסט און ניט נעוואלט וויסען פון „זנאקעס", און דאס נע־רעכענט פאר א חלול הקודש, האט ער שוין אין דעם נייעם ספר נעשטעלט קאמעט נאך יעדע צווויי ווערטער און נאך יעדע פיער ווערטער — א פונקט. אזוי איז איהם אויסגעקומען דער חשבון. אויך אויף די „זנאקעס" האט ער פיעל נעהאפט: נאכ־נעבען אביסעל די משכילים, אפשר וועלען זיי אויך זיין בעלנים.

אבער אי דער נאמען „מלחמת אברהם", אי די חרוזים אין דער הקדמה, אי די „זנאקעס" האבען נישט נעהאלפען. פון דרוק איז ארויס דער ספר א פאר וואכען פאר דעם פאסט־שמדייק; צושיקט האט ער איהם א פאר טעג פאר'ן שטרייק,

און געה ווייס, וואו די ספרים זיינען פערבאַנושעט געווארען, און וואו זיי געפינען זיך ערגעץ...

ער וואָלט געשיקט צו די גבירים אנדערע ספרים, אָבער אלע גבירים זיינען אנטלאָפען קיין אויסלאנד; די, וואָס זיינען געבליבען, וועלען היינט געווים ניט נעהמען קיין ספר אין האנד אריין, און וויסאָצקי איז שוין לאנג געשטאָרבען...

דאן האָט דער רב זיך אָנגעהויבען בעטען רחמים ביי א גרויסען מוכר־ספרים אין דער גובערניע, ער זאָל ביי איהם צו־נעהמען די ספרים אין קאָמיסיאָן, אפשר וועט ער זיי ווי־עס־איז „ארויסשטופען"... דער מוכר־ספרים האָט איהם געענטפערט, אז הגם די צייט איז איצט גאָר אן אנדערע, נישטאָ די אמאָל־גע יאָהרען, פונדעסטוועגען זאָל ער איהם פרובען אריינשיקען א הונדערט שטיק און ער וועט, מיט גאָט'ס הילף, זיך סטאָרען, זיי אויסצובערענגען.

מיט גרויס שמחה און מיט נאָך א גרעסערער האָפנונג האָט דער רב איינגעפאקט הונדערט עקזעמפליארען „מלחמת אברהם", אבגעשיקט דורכ'ן קאָמיסיאָנער, וואָס פאָהרט יעדע וואָך אין דער גובערניע, און ער האָט אָנגעהויבען וואַרטען...

און אז ער איז מיעד געווארען וואַרטענדיג, האָט ער אָנגעשריבען א פייעריגען בריעף: סטייטש?... דאן האָט איהם דער מוכר־ספרים'ניק געענטפערט, אז דער ספר „מלחמת אברהם" ליגט, ווי א שטיין, וואס קיינער קעהרט ניט איבער, „כאבן שאין לה הופכים"... די מליצה איז אפילו געפעלען דעם רב, וועלכער איז געווען א שטיקעל „מליץ", אבער דער ענין גופא איז איהם כלל ניט געפעלען געווארען...

— סטייטש? וואָס הייסט? — איז ער אין כעס געווא־רען אויף אלע אידען — צעהן מאָל „שלעכטע צייטען", אָבער א ספר, סטייטש? ווי קויפט מען דאָס ניט קיין ספר? בפרט נאָך אזא ספר, מיט א הקדמה אין גראמען, מיט זנאקעס, — נאָך

יערע צווייי ווערטער א קאמע און נאך יערע פיער ווערטער א פונקט.

— עס קאן ניט זיין! — האט ער אויסגעשריען, אויס־צולאזען זיין כעס. דאס אויסגעשריי האט איהם אביסעל גרינ־גער גענאכט, און כדי נאכמעהר גרינגער מאכען זיך, האט ער אויסגענאסען זיין גאנץ הארץ פאר זיין ערשטען איידעם, וועל־כער האט שטארק געהאלטען פון זיין ספר.

— וואס זאגסטו, ישראל, הא? עס קען ניט זיין.

— פערשמעהט זיך, אז עס קאן ניט זיין — האט דער איידעם מסכים געווען, מעהר פון איידעלקייט וועגען, עהדער פו אינערליכער איבערצייגונג.

— על כן, וואס זשע טהוט מען? — האט דער רב אננע־הויבען פרעגען מיט א ניגון פון דער גמרא.

— איך רעכען, אז ס'איז כראי זיך דורכצופאהרען, אז מען קומט אליין, איז נאר עפעס אנדערש.

די עצה איז דעם רב געפאלען געוואהרען. פאר איהם אליין וועט דער מוכר־ספרים האבען דרך־ארץ.

— שוין פיעל יאהר האנדעל איך מיט איהם, — האט ער געזאגט צום איידעם מיט א טאן פון א סוחר...

אין א פאר טעג ארום איז שוין דער רב געפאהרען מיט א בעל־עגלה אין דער גובערניע אריין. אמת, אהין געהט אויך די באהן, אבער מיט א בעל־עגלה איז ביליגער און ער האט זיך שוין נענוג מרבה הוצאה געווען...

אין אכסניא איז ער געקומען זייגער צעהן אין דער פריה. ותיקין האט ער געדאוועט אויפ'ן וועג, דערום איז ער באלד, נישט אויסטרינקענדיג אפילו קיין גלעזעל וואסיים, אוועקגע־נאנגען צום מוכר־ספרים'ניק, אויספרעגענדיג זיך פריהער נוט ביים בעל־עגלה, ווי אזוי מען געהט, ער זאל חס ושלום ניט פער־

בלאַנדזען. א קלייניגקייט היינטיגע צייטען אין א גרויסער שטאַדט!

אָבער דער רב האָט ניט פערבלאַנדזעט; ער איז שוין דאָ געווען אייניגע מאָל, און א חוץ זיין שארפען קאָפּ האָט ער אויך געהאט א גוטען זכרון.

אריינקומענדיג אין קראָם האָט זיך דער מוכר־ספרים באלד אויפגעשטעלט קענען איהם, אויסגעשטרעקט די האנד און אויס־גערופען בריטליך: שלום־עליכם, רבי, אַט דאָס הייסט א נאסט! א נאסט! זיצט! און איהם תיכף דערלאַנגט א שטוהל צום זיצען, — טאַקי דעם שטוהל, אויף וועלכער ער אליין איז פריהער געזעסען.

די אויפנאהמע האָט דעם רב צונעגעבען קוראַזש און ער האָט באלד געפרעגט:

— וואָס הערט זיך עפעס מכח די ספרים?

— איהר מיינט אודאי דעם „מלחמת אברהם"? ער ליענט ווי א שטיין — האָט דער מוכר־ספרים גלייך געענטפערט.

— וואָס הייסט ווי א שטיין? — איז דער רב צומישט געווארען און ניט פערשטאַנען, אז „ווי א שטיין" הייסט פונקט ווי די מליצה „כאבן שאין לה הופכין", וואס עס איז איהם אין בריף אזוי געפעלען געווארען...

— פשוט, „ער געהט נישט" — האָט דער מוכר־ספרים ערקלערט און זיך עטוואס איינגעהאלטען, קנאַקענדיג מיט'ן פינגער און נאָך אמאָל געזאגט: ער געהט נישט!.. איך האָב איהם געשטופט, געווואלט חלופ'ן, עס העלפט נישט!...

— טע־טע־טע! — האָט דער רב מאַדנע פערקרימט דאָס פנים, אבער פערשטאַנען האָט ער שוין, וואָס מען מיינט, און שטאַמלענדיג געפרעגט:

— טאַקי גאָרנישט?

— לגמרי גאָרנישט! — האָט יענער געענטפערט קאלט ווי א גזלן.

— קיין איין ספר ניט?

— אפילו ניט קיין האלבער ספר... ער פערנעהמט בלויז אן ארט.

דערהערט די לעצטע ווערטער, איז דער רב צוטומעלט געוואָרען. איהם האָט זיך געדאכט, אז באלד הייסט איהם דער בוכהענדלער נעהמען מיט זיך אהיים די ספרים און אזא חרפה ווען ער ניט אריבערטראגען. וואָס וועלען זאגען די איידעמס? וואָס וועט די רביצין זאָגען?

ער האָט ניט געוואוסט, וואָס צו טהאָן: זיצען אָדער אויפשטעהן און אוועקגעהן. ביידע זאכען איז איהם שווער געווען און ער איז געזעסען, ווי אויף הייסע קויהלען.

— אט דאָס „געהט" — האָט דער בוכהענדלער געזאָגט, וועלענדיג אביסעל צושטרייען דעם רב'ס טרויעריגע געדאנקען, און אָנגעוויזען אויף די אידישע בראָשורען, וואָס זיינען געלעגען אויפ'ן טיש.

דערהערט אזעלכע ווערטער איז דער רב אביסעל מונטערער געוואָרען. האָט ער די ספרים ניט פערקויפט, אבער פיהרען צוריק וועט ער זיי ניט בעראַרפען. וואָס האָט ער דאָ דערלעגט? ער איז זיך אביסעל דורכגעפאָהרען, אביסעל דורכגעלופטערט — א מענש איז דאָך נישט ערגער פון א ספר, ער בעראַרף זיך אויך דורכלופטערן... ער האָט פרייַנדליך א בליק געטהאָן אויפ'ן טיש מיט די בראָשורען און נאָך מיט מעהר פרייַנדליכקייט געפרעגט:

— בבא־מעשות?

— דוקא ניט! — האָט דער מוכר־ספרים איבערגעהאקט — איצט איז שוין אריבער די צייט פון יענע מעשיות. היינט געהען גאָר אנדערע זאכען.

— וואָס הייסט עס? — האָט דער רב געפרעגט נעהמענדיג א ביכעל פון טיש און אָנגעהויבען לייענען דעם שער:

— ארטור שניצלער, — וואָס איז דאָס אזוינס?

— אזוי הייסט דער פערפאסער — האָט דער בוכהענדלער געענטפערט מיט גרויסקייט פון א מומחה.

— דער פערפאסער — וואונדערט זיך דער רב — דרוקט מען איהם נאָר אויבען?

— איצט דרוקט מען דעם נאָמען נאָר אויבען — ערקלערט דער בוכהענדלער מיט'ן זעלבען טאָן — שוין צעהן יאָהר דרוקט מען אזוי.

— דאָס הייסט מיט'ן קאָפּ אראָב — האָט דער רב געשמייכעלט — וואָר איז דאָס דער שניצלער?

— עפּעס א דייטש, אָט איהם חאָפּט מען.

— טאָקי? — וואונדערט זיך דער רב.

— פערשטעהט איהר מיך, ער קאָן די מלאכה, קונסט... בחור... מיידעל... פּסיכאָלאָגיע... היינטיגע זאכען... — ערקלערט איהם דער בוכהענדלער.

— מען זאָל ניט פאָלגען טאָטע־מאָמע... — וויל דער רב טרעפען.

— מען זאָל ניט פאָלגען טאָטע־מאָמע... אלע זיינען גלייך... און נאָך אזעלכע מעשות.

— און דאָס „געהט"? — פרעגט דער רב ניט זיכער.

— נעהט און געהט, אין די טויזענדער. איך אליין האָב פערקויפט ביז צוויי הונדערט „שטיק".

— איז, הייסט עס, איצט שניצלערס צייט? — האָט דער רב נעשמייכעלט מיט קנאה.

— נאָר שניצלער? — האָט דער בוכהענדלער געזאָגט ווי צו רייצען זיך, — און וואו איז איבסען זייערס? און וואו איז די אייגענע חברה, אידישע מחברים: פּרץ און די נאנצע חברה?

— עפּעס האָבען זיי אמאָל, האָב איך געהערט, א שמר'ן געהאט. וואס איז מיט זיינע מעשה־ביכלעך? — האָט דער רב

א פרעג געטהאָן צו ווייזען, אז גאָר קיין אלט־תּרענקישער איד איז ער ניט...

— עט, — האָט דער בוכהענדלער א מאָך געטהאָן מיט דער האנד — שמר אליין איז שוין טויט און זיינע ספרים ליעגען אויך אין דער ערד.

— וואָס־זשע בעראַרף מען זאָגען: „כן יאבדו" אָדער „ברוך דין אמת"? — האָט דער רב געמאכט ליצנות מיט א ביטערען הארצען, און א דאנק דער הלצה איז איהם געראָטען, ארויסגעהן באלד פון קראם, ניט דערמאָנענדיג מעהר זייטע ספרים...

— וואָס וואלט איך געטהאָן, ווען ער היסט מיר נעהמען צוריק די ספרים? — האָט ער געטראכט אין שרעק, געהענדיג צוריק צו דער אכסניא, און האָט געדאנקט גאָט, וואָס ער איז ניצול געוואָרען פון אזא אומגליק; ער וואלט זיך דאָך ניט געקאָנט ווייזען פאר די איידעמס און אפילו פאר דער רביצין אליין...

א פארגרעבט שטעדטעל.

וואס אזוינס האָט דאָס שטעדטעלע געהאט צום רב איז געווען שווער צו וויסען. נאָר קיין גוט לעבען האָט דער רב ניט פערבראכט צווישען זיינע בעלי־בתים. אזוי האָט דער רב ר' אהרן אליין געזאָגט. און אז דער רב אליין, וועלכער האָט פון עולם הזה בכלל ניט שטארק געהאלטען, וועלכער האָט דאָס דאָזיגע וועלטעל נאָר בעטראכט פאר א פאַרהויז — אז ער אפילו האָט שוין געקענט ניט צופרידען זיין מיט זיין לעבען, קען מען זיך שוין שטויסען, ווי ניט גוט זיין לעבען איז געווען, איהם איז אייגענטליך ניט געגאנגען אין די שכירות, וועלכע איז זעהר קליין געווען און פון וועלכע מען פלעגט פון צייט צו צייט איהם אַבריסען, א דאנק פערשידענע תירוצים. וועז ניט די רביצין, וועלכע האָט יא עפעס געהאלטען פון עולם־הזה און פלעגט ליעב האָבען צו באקען שעהנע חלה אויף שבת, מאכען א גוטען קוגעל. וואס ניט שטענדיג האָט זי דאָס געקענט אויספיהרען — וועז ניט זי, וואלט איהם אליין די אכילה נאָר ניט געאַרט. א דירה האָט ער געהאט אפילו א קליינע, אן ענגע, אבער זעהר גרויס איז געווען דער אלמער מיט די ספרים. וועלכער איז געשטאַנען אין דעם חדר, וואו ער פלעגט שאלות פסק'ענען. און וואס האָט ער מעהר געדארפט? די פאָר ספרים, וואס איהם פלעגט פעהלען אמאָל, פלעגט ער געפינען אין בית־המדרש. א שאָר

נאר, וואס אין בית־מדרש קען מען לאנג ניט זיצען נאכ'ן דאוו־נען. ווייל אויבען איז די תלמוד־תורה נעווען און די תלמוד־תורה־אינגלעך פלענען זיך מעהר נעפינען אונטען ווי אויבען און פלעגען פשוט דעם בית־מדרש איבערקעהרען. נעהמען ווי־דער א ספר אהיים, האט נעהערשט אן אלטער חרם, אז מען טאר א ספר פון בית־מדרש ניט ארויסטראגען. בלייבען אין בית־מדרש און די קינדער ארויסטרייבען איז פאר איהם נעווען אן אונמענליכע זאך. ערשטענס האט ער די קינדער ליעב נעהאט און צווייטענס איז א סכנה אנהויבען זיך מיט זיי. קינדער טהוען נאך גרויסע און אויך די קינדער וואלטען איהם אויסגע־לאכט, ווי די גרויסע, ווי די טאטעס זייערע.

און די גרויסע זיינען נעווען ניט צו פערטראגען, די גרוי־סע האט ער טאקי ניט ליעב נעהאט! אויסער וואס זיי זיינען אלע עמי־הארצים, זיינען זיי אלע געזונטע, הויך־נעוואקסענע און שטארק־געבויטע. ווי אמת'ע גויים, זאל גאט ניט שטראפען פאר די רייד! פון די עטליכע קצבים שמועסט מען דאך ניט, זיי זיינען אמת'ע פלשתים! א נס וואס זיי קומען נאך פרעגען א שאלה מאל אויף א שטיק. הענר און פים טרייסלען איהם טאקי דעמאלט. ס'איז נארישקייט — פסק'ענען וועט ער אודאי לויט'ן שולחן־ערוך. אבער ביז ער פסק'ענט אב די שאלה, איז איהם ניט ניחא דאס לעבען. און ניט די קצבים זיינען דען בעסער? אלע זיינען אין שטעדטעלע קצבים. דאס שטעדטעלע האט ארום זיך א „וועלט" מיט דערפער און יעדער שטעדטעלדיגער איד קויפט א קאלב און קוילעט... פלייש בהצי הנם. וועהר וויים, צי וואלטען זיי אזוי שלעכט געווען, וועז ניט זייער פיעל פלייש עסען. ער אליין עסט פלייש נאר פון שבת ביז שבת, בלויז פון מצוה וועגען. דערפאר איז ער קענטיג אזא רך־לב... האט אפילו רחמנות אויף זיין קהילה, וואס גאט האט איהרע אידען גע־שטראפט מיט אזעלכע שטיינערנע הערצער. אפילו דער שוחט, וואס איז שוין יא א שטיקעל בן־תורה, איז אויך ניט בעסער

פון זיי, ער איז אויך קענען איהם. קענען א רב!... אפילו די ווייבער זיינען קענען איהם — קענען זיך קיינמאל ניט צוטיי־לען מיט דער רביצין.

— ס'איז נאָרישקייט! — פלענט ער אמאל טראכטען. וועז די שטעדטעלשע נראָבע יונגען פלעגען איהם דער'רגז'ענען — איך האָב בריעף פון די גרעסטע רבנים, כ'וואלט אפשר נעקענט קריגען אן אנדער שטעדטעל... נאָר עס ווילט זיך ניט האָבען צו טהאָן. אלע זיינען אידען... די ערנסטע פון אידען זיינען פול מיט מצוות, ווי א מילגרוים...

אן אזוי איז דער רב געבליבען זיצען אין שטעדטעל, צווי־שען זיינע בעלי־בתים, וואס פלעגען איהם פון יאָהר צו יאָהר ארָאבריייסען פון די שבירות, זאָגענדיג, אז אזא קהילה איז ניט בכח מעהר צו צאָהלען. טאָמער ווי ל ער ניט, זאל ער זוכען אנ־אנדער שטעדטעל...

נאָר דער רב האָט ניט נעזוכט קיין אנדערע שטעדטלעך. אידען זיינען אומעדום אידען! האָט ער נעטראכט אן וועז די רביצין פלעגט זיך אמאל צוואוויינען אויף די רשעות פון דער קהילה אן אמאל אויף דער נויט, וואס זי איז שוין צו דער עלטער ניט נעווען אימשטאנד צו פערטראגען, האָט ער זי וויך נעטרייסט:

— נאָרעלע, מען טאָר ניט זינדיגען... ס'איז גוט אזוי. איך בין נאנץ צופריעדען...

אזוי האָט דער רב זיך נעעלטערט אין שטעדטעל אין נויטה, אין עלענד אן אומכבוד...

איינמאל אין א וואכיגען ווינטער־פריהמארגען האָט דער עולם אין בית־מדרש ביים דאוונען זיך ארומגעקוקט, אז דער רב איז ניטא.

— וואו איז דאָס אונזער רבי? — האָט יענקיל דער דאָרפיגער אין א שפאס א פרעג נעטהאָן, אן ניט בעקומענדיג

קיין ענטפער, האָט ער צונעלעגט:

— איהם איז ביי אונז אזוי גוט, אז ער וויל שוין נאָר ניט דאוונען...

— וואָס דען? — האָט אייזיק דער שמיד צונעבאמקעט— וואָס פעהלט איהם? זיצט אין דער וואַרים און שפּיעלט זיך מיט דער רביצין....

— זיי לעבען ווי די טייבעלעך... — האָט נרשון דער סטאַליער נעלאַכט—איהר „דאַליע" געזאָגט געוואַרען אויף אַלע אונזערע טעכטער. א מאן זאל א ווייב קיינמאָל ניט א פּאטש גענבען!... און ניט בעקומענדיג קיין ענטפער אויסער א שמייכעל פון עטליכע דערביישטעהענדע, האָט ער צוגעלעגט:

— איך וויים ניט פארוואָס האָב איך איהם אזוי ניט ליעב, אונזער רב...

— אבי די רביצין האָט איהם ליעב! — האָט דער שמש וואָס האָט זיך נעוואָלט אונטערהנפ'ענען זיינע שפּייזער, זיך נעוויצעלט...

— ס'איז פונדעסטוועגען ניט קיין גלאטע מעשה! — האָט אייזיק דער שמיד זיך נעוואונדערט — און איידער ער האָט בעקומען אן ענטפער, האָט זיך דערהערט הינטער'ן טהיר א נעוויין פון עלטערער פרוי. באלד האָט זיך די טהיר נעעפענט מיט האסט און די רביצין איז אריינגעלאָפען מיט פערבראָכענע הענד און מיט א נעוויין, דורכנעשארט זיך צווישען די מאנסבילעז, ארויף צום ארון־קודש און אויסגעבראכען אין א יללה:

— רבונו של עולם, הייליגע תורה, שענק נאָך יאָהרען מיין מאן...

— הייסט עס, ער איז קראנק! — האָט אייניער פון די דאוונער שטיל אונטערנעברומט.

— נו, וואָס מיינט איהר, שוין צייט! — האָט אייזיק דער שמיד זיך ניט נעקענט איינהאלטען פון א וויץ.

— שוין א זעכצינער! — האָט דער שמש א מורמעל געטהאָן.

— אידען! — האָט זיך די רביצין געוועגדעט מיט א צובראכען קול, אויסשפרייטענדיג די הענד — דער רב איז זעהר קראנק... שענקט איהם כאָטש א פּאָר קאפּיטלעך תהלים.

— איך האָב קיין צייט ניט! — האָט אייזיק דער שמיד דער ערשטער זיך ענטזאגט.

— וואָס קען העלפען אונזער תהלים! — האָט נחמן דער קצב טרוקען געענטפערט.

— אי, אידען, אידען! פון אייך נעהט אוועק דער רב פון דער וועלט! — האָט זיך די רביצין צוויאָמערט און איז ארויס א געבוינגענע פון בית־מדרש, און איהר געוויין האָט זיך נאָכדעם געהערט ווייט, ווייט פון נאָס.

— אָט איז א נייע אָנשיקענעניש! — האָט אייזיק דער שמיד א מורמעל געטהאָן אויף דער רביצינ'ס חשבון.

— נישקשה! ער וועט לעבען! — האָט נחמן דער קצב געלאכט. ער האָט זיך אודאי איבערגעפאסט — ער איז דאָך אזא פוכלער אין תענית! ער עסט מעהר תעניתים, ווי מיר פלייש... א איד זאָל זיך פערגינען אלע מאָנטאג און דאנערשטאג צו פאסטען.

אייניגע פון עולם האָבען סארקאסטיש געשמייכעלט און זיינען זיך ביסלעכווייז צונאנגען.

וואָס אמת איז אמת — א לויה האָט דער רב געהאט א שעהנע. אפילו אייזיק דער שמיד, וואס האָט געדארפט נויטיג אָנשמידען צוויי פויערשע פערד, האָט געלאָזען די ארבייט און מיט אן עם־הארצישער שרעק געגאנגען צו דער לויה. אפילו נחמן דער קצב, וואָס האָט געדארפט נויטיג ווי לעבען אָבשיינ־דען און צורעכט מאכען צוויי קעלבער, איז נאָכגעגאנגען אזש צום בית־עולם, און געווארט, ביז וואנען מען האָט דעם רב

בעגראבען און פערשאטען און א קריש אבנעזאגט...

אויך די ווייבער האבען געווויינט אויף דער רביצין'ס בראך און עס האט זיך נעראכט, אז דאס שטערטעלשע הארץ איז ווייך נעוואָרען...

געהענדיג צוריק פון דער לויה מיט ערנסטע פנימ'ער, האבען די שטערטעלשע אידען, די דארפיגע, די קצבים, די שמי־דען מיט די סטאליארעם זיך ביסלעכווייז צושמועסט און מען האט דעם רב אבגענעבען זיינע שבחים.

— מילא געשטארבען — געשטארבען! — האט נחמן דער קצב אנגעהויבען צוגעהן צום עיקר: וואו וועט מען איצט נעה־מען א רב?... ווער וועט וועלען אננעהמען ביי אונז איצט די רבנות...

— דאס האב איך שוין אויך געקלערט — האט נאך א קצב געענטפערט.

— איך ווייס נאר ניט, וואס וועל איך היינט טהאן מיט די צוויי קעלבער? — האט נחמן דער קצב שטארק פערזארגט גע־דערט וויי צו זיך אליין. — זיי האבען, דאכט זיך „סרכא'ס".

עס איז טאקי זעהר ניט פרעהליך! — האט זיך ארויננע־מישט נאך אייניער. צווישען אונז גערעדט האט ביי אונז דער רב קיין האניג ניט נעלעקט... וועלכער נאר וועט איצט וועלען קומען צו אונז, זיין א רב ביי אונז...

— הערסטו, אט דאס האב איך דאך טאקי מורא — האט נחמן דער קצב מיט שטארק ערנסטער מינע געזאגט.

— הייסט עס, בלייבען מיר אהן א רב... — האט אייניער ווי האלב אין שפאס, האלב אין ערנסט א מורמעל געטהאן.

— ס'איז טאקע א ביטערע מעשה... מיר קענען בלייבען אהן א רב...

געהענדיג אזוי פון דער לויה שטארק פערטראכט און פער־זארגט, איז קענען זיי אננעפאהרען א פוהר, אויף וועלכער עס

זיינען געזעסען צוויי אידען. דער עלטערער — א איד פון א יאָהר 50, דער צווייטער א יונגער מאן פון א יאָהר 28 מיט א דאר גע׳ל פנים, אויף וועלכען עס האָבען לוסטיג געטאַנצט א פּאָר לאנגע געקרייזעלטע פּאות.

— וואָס זיינען דאָס פּאר אורחים? — האָט נחמן דער קצב א פרעג געטהאָן.

— ווער קען וויסען? — האָט אייזיק דער שמיד געענטפערט — מען דארף צוגעהן און א פרעג טהאָן.

באלד אָבער איז פון וואָנען אראָבגעקראכען דער עלטערער איד איז צוגענאנגען צו דעם איבערגעבליבענעם עולם און גע־פרעגט:

— וואו קען מען ביי אייך פערפּאָהרען ערגעץ אויף אן אכסניא?

— ווער זיט איהר? — האָט נחמן דער קצב נעפרעגט און בעטראכט די צוויי פּארשוינען פון קאָפּ ביז די פיס.

—איך אליין בין א איד פון א גאנץ יאָהר — האָט דער איד עניו׳דיג געענטפערט, — נאָר דער יונגערמאן איז א רב, דאָס הייסט שוין, א פּאָר יאָהר, אז ער האָט סמיכה שוין, מיי־נער אן איידים טאקי...

— אידען, ס׳איז שוין דאָ א רב! — האָט נחמן דער קצב פרעהליך אָנגענאָנגט. נאָר כדי דער שוועד זאָל זיך ניט אי־בערנעהמען צו פיעל, האָט ער קאָלט און טרוקען געענטפערט:

— איך פערשטעה ניט, וואס איז דאָ די בייזע אייליניש,

— מיר נעהען דאָך ערשט פון דער לויה...

— מיין איידים וועט איהם טאקי מספּיד זיין, — האָט דער שוועד הארציג נערעדט — ער איז טאקי צוליעב דעם נע־קומען. דערהערט, אז אייער רב האלט ביים שטארבען...

— נו, נו, מיר וויסען... — האָט נחמן דער קצב שטרענג זיך נעוועדעט. — איהר פערפּאָהרט דערווייל צו יענקעל ארענ־

דאר און איך דארף נאך נעהן אבשינדען א פאר קעלבער...
און צום שמיד האט ער זיך נעוועגדעט:
— נו, זעהסטו, אבי מורא נעהאט... מען קריגט די סחורה...

אין א וואך ארום זיינען געזעסען ביי יענקעל דעם ארענדאר פיער רבנים. די קהילה האט זיך אבער ניט געאיילט מיט'ן אויסקלייבען. נחמן דער קצב האט געוואַרענט, אז מען זאל זיך ניט אייליען, וואַרום מיט א רב אז מען פאלט אריין, איז ערגער ווי מיט א ווייב...

— א רב, ברידער, — האט ער געוואַרענט — איז ניט קיין קליינינקייט.

דער פּוילישער גלח.

נאָך מנחה, וועז דער שבת פלעגט זיך פּאקען אין וועג אריין, אוז די אידען פון שטעדטעל פלעגען ארויס אויפ'ן נאס. ווי זיי וואָלטען וועלען איהם בעגלייטען, פלעגען די גלעקער פון די צוויי קלויסטערס — פון'ם רוסישען אוז פון פּוילישען — אָנהויבען צו קלינגען אויף חגא.

דאָס קלינגען פלעגט די שטעדטעלשע אידען דערמאָהנען דעם מאָרגענדינגען מארק־טאָג אוז אנדערע, מיט מינעם פון שטערנזעהער, פלעגען פערריסען די אויגען צום הימעל אוז נביאות זאָגען, וואס פאר א וועטער מאָרגען וועט זיין, צי עס וועט זיין א „גרויסער מארק" צי ניט.

אוז דעם „מארק" האָבען די שטעדטעלשע אידען געוואַרפט האָבען נויטיג ווי דאָס לעבען. דאָס גאנצע שטעדטעל האָט נעצויגען די חיונה פון דעם זונטאָגדיגען מארק. נישט נאָר קרעמער אוז הענדלער, אפילו שנייידער, שוסטער אוז אנדערע בעלי־מלאכות פלעגען אָהן דעם מארק ניט קענען אויסקומען. שטיינס נעזאָגט, וואס מען קען פון א אידען פערריענען.

אוז די מערק זיינען טאקי גרויסע געווען. אויסער אין רענדיגע אָדער שנייעדינע טעג פלעגען פון ווייטע דערפער גוים ניט קומען צו פאהרען, אוז די אידען פון שטעדטעל פלעגען מוזען פאר ליעב אָננעהמען א קליינעם מארק, האָפענדיג אויף דער קומענדיגער וואָך.

אמת, ביז 12 א זייגער פלעגען די קראָמען און די שענקען מוזען זיי פערמאכט. „די „מאָלִיטווע" געהט אָן אין קלויס־טער", פלעגט דער בעקאנטער סאטסקי ערקלערען זיינע אונ־טערטעניגע — „מען טאָר נישט !"... נאָר קיין גרויס ביזיִ פלעגט ניט זיין, וועו אַ קרעמער, צי א שייַנקער פלעגען אויך ביז צוועלף חאפען לייזען עטליכע גראָשען, דען האָטש דער סטאָס־קי איז א פרומער גוי געווען, האָט ער אבער נערויכערט א ליול־קע און געטרונקען, און פלעגט צוליעב די ביידע שוואקסיטען זינדיגען אמאָל קענען דער אמונה און קוקען ווי דורך די פינגער אויף דעם פדיון, וואס עס פלעגט בשעת „מאָליטווע" פארקו־מען.

וואָס טהוט ניט א סאָטסקי צוליעב א פעקעל מאכארקע אוו א ביסעל בראָנפען ?

אוו די אידען פון שטעדטעל זיינען געווען צופריעדען מיט דעם סאָסטקי אוו מיט דעם זונטאג אוו האָבען נאָט נעדאנקט, וואָס ער האָט בעשאפען א סך פעלקער, ווי פראָווסלאוונע אוו קאטאָליקען, וואָס האָבען צו בעזונדערע קלויסטער, וואוהין זיי קומען אלע זונטאג צו פאָהרען „מאָליען" זיך, אָנקויפען נוטיגע זאכען אוו טרינקען.

איינמאָל שבת נאָך מנחה וועו די שטעדטעלשע אידען זיינען געשטאנען אין דרויסען, אוו אנדערע, ווי שטערענזהער, האָבען געקוקט אויפ'ן הימעל, צי עס וועט זיין מאָרגען א שענער טאג, אוו האָבען בעשלאָסען אויף יא, אוו האָבען פאר צופריע־דענהייט געריבען א האנד אָן א האנד, אוו פרום געלאָצט די אויגען, אוו הארציג אונטערגעזופצט. — האָט זיך פלוצלונג איין איד, חיים דער קרעמער, אָנגערופען מיט א געלעכטערל :

— דער פוילישער קלויסטער, וואָלט איך שווערען, קלינגט הייַנט ניט.

— פארוואס זאל ער עפעס ניט, קלינגען ? — האט ער־פרעגט נאך א קרעמער.

אייניגע פונ׳ם רעדעל אידען וואס זיינען אויף דער גאס גע־שטאנען, האבען אנגעשטרענגט דעם חוש השמיעה, און אין א ווייל ארום האט איינער בעשטעטיגט :

— יא, דער רוסישער קלינגט און דער פוילישער נישט.

און ווירקליך האט זיך געהערט א שטאלץ קלינגען פון רו־סישען קלויסטער אליין, ווי ער וואלט זיין צופריעדען, וואס זיין ריין־ רוסישער „בים־באם" צומישט זיך ניט מיט דעם פוילישען, וועלכען ער האט ניט בעזאנדערס ליעב.

— דאס איז ניט קיין גלאטע מעשה ! — האט איינער פון דעם רעדעל, וואס האט אליץ געקוקט אויפ׳ן הימעל און גאר אנגעקוואלען פון דעם שענעם קומענדיגען טאג, זיך אנגערופען — איך בין א בעלן אריבערצוגעהן צום קלויסטער און געוואהר ווערען.

— וואס דארפסטו געהן. אט געהט אנופרי, ער איז א קאטאליק, וועלען מיר איהם פרעגען.

אנופרי, א הויכער קריסט, מיט גרויסע וואנצעס איז פער־ביינעגאנגען.

—דאברי וועטשער ! — האט איהם איינער פון רעדעל פערהאלטען.

— נאר רייד ניט קיין נארישקייטען, — האט מען דעם אידען געווארענט — דו ווייסט דאך, זיי זיינען האנארואטע, די פוילישע...

— אויף מיר מעגסטו זיך פערלאזען... — האט יענער מיט גדלות נעענטפערט, און האט זיך ווידער געוענדעט צו אנופרי׳ען :

— וואוהין געהט דער יענאמישטש ? אודאי אין קלויס־טער ?

אנופרי האָט א זיפּץ געטהאָן און האָט יאוש'דיג א מאָך געטהון מיט דער האנד.

דאָס רעדעל האָט זיך גלייך דורכגערוגגען מיט אָנופרי'ס שטימונג און האָט געוואָרט אויף אן'ערקלָערונג, אונטערזיפּצענדיג.

— נישטאָ קיין קלויסטער . . . נישטאָ קיין גלח . . . האָט ער ווי אנ'אבל געריעט.

— וואָס, וואָס ? האָבען זיך די אידען אלע אויסגעכאפט ווי פון א בים.

— מען האָט היינט ביינאכט צוגענומען דעם גלח און פער'חתמ'עט דעם קלויסטער, — האָט אנופרי מיט אנ'אבלדיגען קול דערצעהלט.

— סטייטש, פאוואָס ? האָבען די אידען אין איין קול אויסגעשריגען.

— פארוואָס ? דערפאר, וואָס מען דריקט אונז, — האָט דעיר פאָליאק געענטפערט, — דער גלח האָט נעפיהרט די תפלה אויף אונזער לשון, האָט מען איהם גע'מסר'ט...

— אי־אי־אי ! — האָבען די אידען מיטגעפיהלט. און האָבען ניט געוואוסט, ווי אזוי צו טרייסטען איהם.

אָנופרי איז מיט אן ארָאבגעלָאזטען קאָפ אוועקגענאנגען. און די אידען האָבען זיך גענומען קראצען אין די פאטילניצעס, שווייגענדיג א קורצע צייט.

— איהר ווייסט, אידען, אז דער גלח וועט א ו נ ז מעהר פעהלען ווי זיי . . — האָט זיך איינער פלוצלונג אָנגערופען :

— וואָס הייסט ?

—דאָס הייסט אז זונטאָג וועלען זיין קלייניע מערק. די קאטאָליקען וועלען פאָהרען ערגעץ אנדערש . . .

— דער איד איז נערעכט, ווי איך בין א איד ! — האָט איינער פאָטאָקעוועט און געביסען די צונג.

— א מאוס'ע מעשה ! — האָט נאָך איינער אונטערגעברומט.

— א היבשע חתונה ! — האָט א דריטער געזאָגט, — סטייטש, ווי אזוי איז ער אזא נאר און „זאָגט" די מאָליטוועס אויף א לשון, וואָס איז עס פֿי זאקאן פערבאָטען ?

—איהר ווייסט ! — האָט איין איד פֿלוצים זיך אָנגערופֿען ווי מיט שמחה, — אונז איז שוין כמעט בעסער פֿאר זיי — מיר מענען דאוונען, ווי מיר ווילען. מיר איז דאָס טאקע א חידוש . . .

— נו, נו . . . האָט א צווייטער בייז אירָאָניזירט — מיר וועלען זעהן, וואָס וועסטו מאָרגען זאָגען, אז די קאטאָליקען וועלען פֿאָהרען צום מארק אין אנ'אנדער שטעדטעל, און דו וועסט א גראָשען ניט לייזען . . .

— יאָ, יאָ, דאָס ביזטו נערעכט !

אין דערזעלבער צייט האָט די דאָזיגע קהלה געפֿיהרט א מחלוקת וועגען א מתנגדישען רב. דער קלענערער חלק מתנגדים אין שטעדטעל האָט געוואָלט נעהמען עקסטרא נאָך א רב, א מתנגדישען, און עס האָט שוין נעהאָלטען ביי פֿעטש אין בית־המדרש. אָבער די פֿאסירונג מיט'ן פֿוילישען גלח האָט אזוי פערדרעהט די קעפ ביי די שטעדטעלשע אידען, אז זיי האָבען פערגעסען ווער עס איז א מתנגד.

פֿעראייניגט האָט זיי יעצט איין ציעל : א פֿוילישער גלח. זיי מוזען זעהן ארָאָברענגען א פֿוילישען גלח ! וועז ניט וועט דאָס שטעדטעל אונטערגעהן. וואָס א זונטאג איז דער „מארק" אלץ קלענער און קלענער געוואָרען, אלע קאטאָליקען פֿאָהרען ער ניץ אנדערש צום מארק.

— וואָס וועט זיין, אידען ! — האָט איינמאָל איינער פון די מתנגדים, וואָס האָט ניט אנדערש אמאָל נעוואָלט נאָר בעזונדער א מתנגדישען רב, זיך אויפגעשטעלט שבת נאָכ'ן דאוו־

נען אין בית־המדרש, — עס איז דאָך ניט קיין שכל... מען מוז דאָך זעהן זיך ארומקוקען וועגען א פוילישען גלח . . . עס איז דאָך געקומען עד הנפש. מען לייזט ניט א זונטאג קיין צעהנט־חלק, וואָס מען האָט נעלייזט.

— ער איז גערעכט ! — האָט נאָך איינער אונטערגעהאלטען, — איך זאג אייך, אז איך וואר בדלות, זינט דער פוילישער גלח איז ניטא. א קליניגקייט ! אלע קאטאליקעז פאהרען ערגיץ אנדערש. מען מוז דאָך זעהן עפעס טוהן !

— א „פראשעניע" צום גובערנאטאר ! — האָט איינער אויסגעשריען.

— צום „אלחירי" ! — האָט נאָך איינער נעדונערט.

— אין סענאט ! — האָט א דריטער גהילכט.

— מען דארף זיך לאזען קאסטען. עס איז ניט קיין תירוץ, עלעהי א רעוויזאר, צי א פריסטאוו, — האָט שוין א בעל־הבית פון מזרח־וואנד בעל־הבתיש נעוועגדט זיך צום רב, — ווי מיינט איהר, רבי ?

—די מעשה איז אזוי . . . — האָט דער רב פרום נעזיפצט. און דאָס שטערטעל האָט נעקריגען א שגעון: א פוילישען גלח.

קומט צופאהרען וועד אין שטעדטעל, שטעלט אָב א איידען, שטעקט איהם אָב שלום, און פרעגט : — וואָס מאכען עפעס אידען ? בעקומט דער אורח גלייך אנ'ענטוועד :

— זעהר ניט גוט, — מיר האָבען קיין פוילישען גלח ניט!

—וואָס דארפט איהר דעם פוילישען גלח? פרעגט יענער פערוואונדערט און גלאָצט די אויגען.

— וואָס רעדט איהר ? וואונדערט זיך צוריק דער שטעדטעלשער. עס איז צוליעב דעם קיין מערק ניטא! מען לייזט ניט!

— אהא ! — בעגרייפט גלייך דער אורח און ענטפערט :

— טאקי ניט גוט. וואָס־זשע טהוט איהר דערצו ?

— אָט דאָס איז דאָך דאָס אומגליק, וואָס מען טהוט ניט!

אט דאס טענה איך דאך, אז מען טהוט ניט, — צוקאכט זיך דער שטערטעלשער איד און ווערט אש להבה אויף דער גאנצער קהלה.

און די קהלה האט נעוויפצט, נעקרעכצט און נעבענקט נאך א פוילישען גלח . . .

וועגען צווייטען רב האט מען לחלוטין פערגעסען....

א פוילישער גלח איז זיי גוויטיגער נעווען...

דער אלטער מניד.

מיט א פעקעל אויף די דארע פלייצעס און מיט די זעקס דרשות אין קאפ, פלעגט ער גיהן פון שטעדטעל צו שטעדטעל און בעשענקען יערע אידישע קהלה מיט א פאר דרשות פון די זעקס, פאר וואס דער שמש פון יערען שטעדטעלשען בית־המדרש פלעגט ביים טיר פון בית המדרש אוועקשטעלען א קערה און יעדער צוהערער פלעגט אהין א גראשען, א קאפיקע און א דרייערל ארייננוארפען.

אין אזא קערה פלעגט ער שטענדיג געפינען צוויי־דריי פלאטע מטבעות. זיין דאר פנים פלעגט זיך פערקרימען, דער שטערען פלעגט זיך קנייטשען און די לאנגע בארד פלעגט זיך וואונדערן: סטייטש! פאר תורה זאל מען מיט גלאטע מטבעות צאהלען! ער פלעגט זיי נאך מעריב דעם שמש בעווייזען, אפשר וועט יענער אויסגעפינען, אז זיי זיינען גוטע, נאר זעלטען וועט עס פלעגט זיך טרעפען אזא נס. דאס רוב זיינען די שמשים נעווען גרויסע מחמירים און פלעגען קיין גלאטע מטבע ניט וועלען כשר מאכען. דעמאלט פלעגט דער מניד א טיפען זיפץ געבען, וואס אידען זיינען אין גלות אזוי צולאזען געווארען, פלעגט צונעהמען צוריק די מטבעות פון שמש, ארייגלעגען זיי אין א בעזאנדער בייטעלע, וואו אלע גלאטע מטבעות האבען זיך נעקליבען, כדי זיי זאלען זיך ניט צומישען מיט גוטע מטבעות און ער זאל חלילה ניט נכשל ווערען אליין, געבענדיג אזא מטבע וועמען עס איז. די גוטע מטבעות פלעגט ער אין

א צווייטען בייטעלע ארײנלעגען, טיף בײדע בייטעלעך אין בוזעם־קעשענע בעהאלטען און זיך נעהמען זים אידישליך אונ־טערזיפצען, ביז ער פלעגט מאקע אזוי אײנשלאפען אויף דער באנק.

ווי נעזאגט, האט ער נעהאט אין קאפ נאר זעקס דרשות, אבער זעלטען וועז ער פלעגט די גאנצע סחורה זיינע אין איין שטעדטעל אויספאקען. דאס איז ניט, חלילה, ווייל ער איז נע־וועז א שלעכטער סוחר און האט ניט געוואלט פאר זיין סחורה לײזען. ער וואלט אודאי אין יעדען שטעדטעל זיין גאנצע סחורה אויספערקויפט. פערקעהרט, עס וואלט פאר איהם א גרויס גליק געווען. פאר זעקס דרשות וואלט ער א רובל צוועלף געלייזט. נאך אזא פדיון וואלט ער שוין אין צווייטען שטעדטעל ניט דארפען נעהן צו פוס, ער וואלט זיך נעדונגען א פוהר און צוגעפאהרען מיט א ברייטקייט צום בית־המדרש פון דעם צווויי־טען שטעדטעל, און אפשר נאך אויף אנ'אכסניא פערפאהרען און וועז ער וואלט זיך אזא מותרות ערלויבט, וואלט ער אין דעם צווייטען שטעדטעל פאר יעדער דרשה טייערער געזומען. עס איז פארט א נפקא־מינא פון א מגיד א פוס נעהער ביז א פערד־מגיד. וואס העלפט עס אבער ? די שטעדטלאך, וואוהין ער פלעגט קומען צו פוס, זיינען אלע ארימע קהלות געווען און האבען מעהר ווי פאר איינע, העכסטענס פאר צוויי דרשות ניט געקאנט בעצאהלען, און אויפ'ן דריטען טאג פלעגט ער נעהמען זיין פעקעל אויפ'ן פלייצע, א טאפ געבען דעם שטארן, צי עס ליעגט דארטען אלע זעקס דרשות, צי האט ער די צוויי חלילה אין שטעדטעל ניט פערגעסען, און פלעגט זיך לאזען פאמעלעך געהן איבער פעלדער און וועלדער. זומער ביי שען וועטער טאקע ערגיץ אין פעלד אדער אין וואלד איבערנעכטי־גען; ווינטער אבער — אין א אידשער קרעטשמע, וואו ער פלעגט אויסער א גוטער ישובה'שער וועטשערע אויך א גוטע נדבה קריגען.

אין דעם צווייטען שטעדטל פלעגט ער אנדערע צוויי דרשות אויספאקען. ערשטענס, האָט ער צולייב פערשיעדענ־ארטיגקייט אלײן געוואָלט איבערבייטען די דרשות און צוויי־טענס, האָט ער מורא געהאט, טאָמער געפינט זיך גראָד אין בית־המדרש א איד פון יענעם שטעדטל, וואו ער האָט ערשט פריהער געדרשנ׳ט. אין פערלויף פון פיעל יאָהרען האָט ער זיך אזוי איינגעוועהנט אין די זעקס דרשות, אז ער פלעגט זיי זאָגען ווי אן אויטאָמאט. ער פלעגט אפט אויפ׳ן בימה שטעהן און קלערען פון דער הײם, פון זיין ווייב, פון דער עלטערער טאָכטער, וואָס איז שוין לאנג צייט זי חתונה צו מאכען, און די דרשות פלעגט זיך, ווי אזהן זיין וויסען, גיסען, גיסען בי׳ן סוף, ביז ובא לציון גואל. אמאל פלעגט זיך נאָך טרעפען, אז ער פלעגט די דרשה ענדיגען, און זייענדיג שטארק פער־טיעפט אין איינענע מחשבות, פלעגט ער ניט וויסען, אז ער האָט שוין געענדיגט, און פלעגט בלייבען שטעהן אזוי פערטראכט אויפ׳ן בימה — וואָס ביים עולם איז דאָס זעהר משונה׳דיג אויסגעקומען, ביז וואנען די יתומים פון בית־מדרש פלעגען איהם ניט אויפוועקען פון זיינע מחשבות מיט זייערע קלײנ־געגדע קדישים. דאן פלעגט ער זיך דערשראָקען א חאפ טהון, א קוש געבען דעם פרוכת פון ארון־קודש און שטיל ארָאבגעהן און נאָך שטילער הינטערן בימה זיך אוועקזעצען.

* * *

צייטענווייז פלעגט איהם אריינפאלען א געדאנק אין קאָפ, אויסצולערנען נאָך א פאָר דרשות. איבערהויפט האָט דאָס פא־סירט אין די לעצטע יאָהרען, וועו ער האָט שוין צו עטליכע מאל יעדעס שטעדטל בעזוכט און אלע זיינע דרשות צו צוויי־דריי מאל איבערגעזאָגט. אמת, ער האָט געוואוסט, אז די קלײנ־שטעדטלדינע אידען, וואָס האָבען גרויס קאָפ־דרעהעניש פון דאגות פרנסה, וועלען געווים ניט געדענקען, וואָס ער האָט דא מיט א יאָהר אדער צווי יאָהר צוריק געזאָגט. אבער אויף

א נס פערלאָזען זיך קען מען ניט. אויסערדעם האָבען אין־דערע שטערטלעך צוויי פון זיינע דרשות שוואך געבומען גילטען. דאָס זיינען געווען די דרשות וועגען פאלשע וואָג און מאָס, וויל דאָרט האָבען די אוריאדניקעס — זעהר בייזע גוים — אלײן שטארק דערויף אכטונג געגעבען, האָבען פיעל אקטען די אָרימע קרעמער געמאכט און די וואָג איז דאָרט געווען ג'חתם'עט. און פאר יענע שטערטלעך וואלט טאָקע אודאי זעהר צייטיג געווען צוויי נייע דרשות, אָנשטאָט די צוויי דרשות וועגען פאל־שע וואָג און מאָס...

אָבער ברענגען זיין רעיון בפועל איז איהם זעהר שווער גע־ווען. א מיערער, א פערמאָטערטער פלעגט ער אריינפאלען לען אין א שטערטעל, פלעגט קומענדיג אין בית־המדרש, וואו זיין אכסניא איז שטענדיג געווען, זיך מוזען ארומוואשען; זומער — אָבריינינגען דעם שטויב פון זיין לאסטענער קאפאָטע, פון זיין היטעל, יארמאלקע און שטיוועל, אסיון־צייט — טרי־קענען די קלײדער און ווינטער — וואָרימען זיך ביים אויוועז.

נאָך אוא שווערען וועג פון איין שטערטעל אין צווייטען און נאָך אזא רעפֿעראציע אין בית־המדרש פלעגט ער זיך מוזען אויסציהען אויפ'ן באנק און אָברוהען, אמאל טאָקע כאפען א דרעמעל און אנשלאָפען ווערען, ביז דער שמש פלעגט איהם ניט גאָר איידעל א וועק טהאָן:

— ר' מניד! איהר דאַרפט זיך שוין מכין זיין, — דער עולם קומט שוין באלד דאוונען און איהר שלאָפט.

און אזוי האָט ער זיך נעמוזט מיאש זיין פון אויסלערנען נייע דרשות, טראכטענדיג: איך וועל שוין מיין וועלטעל אויספיהרען מיט די אלטע דרשות, פערפאלען!

עס איז אָבער געקומען א צייט ווען דער אָרימער אלטער מניד האָט זיך אויף דער עלטער נעמוזט לערנען א נייע דרשה, א דרשה, וועלכע האָט זיך איהם קיינמאל ניט ג'חלום'ט, וועל־

כע איז איהם נעווען שווערער ווי אנהויבען שטודירען דאקטאר אין אנ׳אוניווערזיטעט.

וואס זאל מען אבער טהון מיט דער היינטיגער וועלט! אלץ וויל זי נייעס, מאדעס, אפילע אין מגידות, — א זינ־דינע וועלט.

דערנאנגען איז ער פון דער נייער סארט דרשה. קומענדיג אין א קליין שטעדטעל, און טרעפענדיג אויף די טירען פון בית־מדרש א מאדנעם צעטעל אויפנעקלעפט. עפעס איז דאס יא וועג־נען א מגיד און ניט וועגען א מניד. הויבען הויבט זיך אן ווי דער שטענדיגער נוסח: היום, אבער אנשטאט ידרוש שטעהט יטוף, אנשטאט המגיד שטעהט המטיף. עפעס טערקיש . . . „אודות ציון". וואס הייסט עס אודות ציון? ווידער, צום סוף צעטעל, וואו עס דארף שטעהן: ולהשומע ינעם ותבוא עליו ברכה טוב, שטעהט נאר א מגן־דוד און א חתימה מיט א פאר־נאמען און פאמיליע־נאמען. עפעס נארנישט אידישליך.

איהם איז בעפאלען א שרעק. ער האט דערפיהלט א שאר־פען קאנקורענט; קאנקורענטען מגידים פלעגט זיך איהם אפילו אפט טרעפען. ביים טרעפען זיך מיט נאך א מניד פלע־גען זיי ביידע ווארפען גורל, ווער עס זאל דער ערשטער „זאגען" און דעריין איז ער געווען א שטיקעל בר־מזל: דער גורל פלעגט שטענדיג אויספאלען אויף איהם. מיט דעם נייעס סארט מגיד, האט ער אבער געפיהלט, וועלען אזוינע קונצען ניט אנגעהן: ער וועט איהם מוזען אבטרעטען די בימה אהן א גורל.. — דאס הארץ זאגט איהם.

און דאס אומגליק וואלט ניט אזוי גרוים געווען, ווען ער זאל נאר דאסמאל דארפען איהם די בימה איבערלאזען. וועג־ניג שטעדטלעך איז דען דא אין דער גרויסער וועלט? מילא, האט ער אננעלעגט אימזיסט עטליכע וויארסט. דער אלטער מניד האט אבער דערפיהלט, אז ער וועט דעם נייעם סארט כוגיד, אדער ווי ער הייסט, „מטיף" מוזען אבטרעטען אלע

בימות און וועט מוזען אנטהון א פשוטע טאַרבע און נעהן פון שטוב צו שטוב . . . א שוידער איז איהם דורכנענאנגען, איז קאַפּ זיינען איהם דורכגעפלויגען שטיקלאַך פון זיינע זעקס דרשות און האַבען, דאכט זיך, גאַלאכט פון איהם, גאַלאכט און גאשטאַלט איהם ציננער און גאריסען זיך פון איהם, ווי זיי וואַלטען איהם וואַלען פארלאַזען אליין . . .

מנחה־צייט איז זיין שרעק גרעסער נעוואַרען. אין בית־מדרש האַבען זיך נענומען קלויבען אידען איינער נאַך דעם אנדערען, אין א פיערטעל שעה איז אין בת־מדרש ענג נעווא־רען. ער אליין האַט אזא עולם קיינמאל ניט נעהאט, און אלע זע־הען אזוי ערנסט אוים. קענטיג זיי זיינען נעקומען עפעס הע־רען וויכטיגע זאכען.

און אַט הערט דער מגיד, ווי עס ווערט א גערויש. דאַס איז דער נייער מגיד ארויסגעקומען. דער עולם מאכט איהם א וועג. דער אלטער מגיד אליין רוקט זיך אויף אַב מיט דרך־ארץ און לאַזט איהם דורכגעהן, בעגלייטענדיג איהם מיט פארשענדע בליקען, און וואַס זעהט ער? א יונגערמאן פון א יאַהר דרייי־סיג מיט א שווארצען בערדעל, א ביסעל צוגעפוצט (ער וואלט שווערען, אז נעשאַרען), אין א ווייסער מאנישקע, מיט א האלב־לענגליכען ראַק... הוא האלהים! ווייל ער א געשריי טהאַן: אַט דער וועט דאַס דרש'נען? איהם וועט מען עס אויפ'ן בימה ארויפלאַזען? ער קען עס ניט פערשטעהען, עס קאַכט אין איהם זיין כעס. „אפיקורס!" ווילט זיך איהם אויסשרייען, נאַר ער האלט זיך איין, ער וועט הערען, וואַס וועט ער זאַגען...

און אַט זעהט ער, ווי דער נייער מגיד געהט ארויף אויפ'ן בימה, בעטראכט שטאַלץ דעם עולם, און הויבט אן צו שי־מען פונקען פייער. און וואונדערליך, ער רערט אויך פון ארץ־ישראל. שא! — טראכט דער מגיד, עס איז דאַך נאַך אהן סכנה. וועגען ארץ־ישראל האַט ער דאַך אויך זעהר א פייע דרשה; ער זאַגט זי שטענדיג אין שטעדטעל רעבזעוויטש.

ווייל צוויי דאָרטינע אלטע אידען זיינען אוועקגעפאָהרען אהין שטאַרבען איז עס דאָרטען מעניגי־דיומא. ער הערט אבער ווייטער זיך צו און פיהלט, אז עס איז נאָר אן אנדער מין דרשה.

„דער חלק לעגט אויפ'ן האלז, און איהר וואָרט אויף משיח'ן . . .“

אי, ער איז דאָך אן אפיקורס! וואָס שווייגט איהם דער עולם, סטייטש? ער מערקט אָבער, ווי דער עולם שטעהט צוגעשמידט צו די ערטער און הערט צו מיט התפעלות, מיט בעניימטערונג.

„שטאַרבען פאָהרט איהר אין ארץ־ישראל — ניין, ארץ־ישראל איז פאר אונז צום לעבען נעגעבען געוואָרען. לעבען ווילען מיר!“

און דער נייער מגיד רעדט אָהן משלים, אָהן פסוקים, אָהן בן־מלכ'ם און בת־מלכה'ם, נאָר אזוי ריכטיג, אזוי אמת, אז מען קען איהם ניט אבלייקענען. און דער אלטער מגיד פיהלט, ווי זיין וועלט איז אוים. ער האָט ניט די יכולת אזא דרשה קיינמאל אויסצולערנען, און עס דריקט איהם דאָס הארץ.

א דערשלאָגענער איז ער אויף מאָרגען פריה צו פוס אין א צוויים שטעדטל אוועק. דאָרט האָט ער אפילו קיינעם פון די „נייע“ ניט געטראפען, און ער וואָלט אפשר יענעם נייעם מגיד אינגאנצען פערגעסען און וואָלט ווייטער געגלויבט, אז די וועלט איז נאָך א וועלט און אידען זיינען נאָך א פאָלק, ווי גאָט האָט געבאָטען, זיינען איהם אָבער, סאמע מנחה־צייט, וועג ער האָט זיך מכין געווען א דרשה צו זאָגען, זיינע האָפנונגען ווידער צוגרונד שלאָגען געוואָרען. צו איהם איז צוגענאנגען א יונגערמאן, געגעבען איהם א בריייטען שלום און געפרעגט:

— איהר זענט א ציוניסט?

— א וואָס? — האָט ער דערשראָקען אויסגעשטעלט די אויגען.

— איך מיין, צי קאָנט איהר עפעס זאָגען וועגען ציוניזם?

— האָט דער יונגערמאן שמויכלענדיג ווידער געפרעגט.

— ציוניזם... — האָט ער זיך קריינקליך פערקרימט. וואָס? אן אפיקורס בין איך? איך זאָג תורה, ניט קיין אפיקורסות.

ער האָט אבער אין זיינע אייגענע ווערטער ניט געגלויבט.

ער וואָלט זעהר וועלען זאָגען עפעס פון ציוניזם. מהיכא תיתי, אז עס גייט אן בעפער ווי די אלטע דרשות, פאר וואָס ניט? נאָר ווי אזוי לערנט מען זיך אויס? יענער יונגער מגיד האָט אזוי שעהן גערעדט, אזוי בעהארצט... ער וועט אזוי רעדען קיינמאָל ניט קענען! קיינמאָל!

און ער האָט געמוזט זיך נעהמען וויעדער צו זיינע אלטע דרשות, און האָט זיך געטומלט פאר שרעק. איהם האָט זיך אלץ געדאכט, אז דער יונגערמאן, וואָס האָט איהם געפרעגט, צי ער איז א ציוניסט, שטעהט איהם אנטקענען און לאכט פון איהם...

וואָס ווייטער זיינען אידען אלץ צולאָזענער געווארען און האָבען אלץ מעהר זיך אָנגעהויבען צוצוהערען צו די נייע מנידים, צו די ציוניסטען, און איהם דעם אלטען מגיד וויל אפילו קיינער ניט הערען. איהם האָט זיך שוין געטראָפען צו בלייבען אליין אויפ'ן בימה און זאָגען נאָר פאר'ן שמש, וועל־כער האָט נענענאיבער איהם געדרעמלט און פאר'ן רב, וועל־כער האלט זיך פאר א למדן און האלט בכלל ניט פון קיין דרשות און קוקט דעמאָלט אין א ספר אריין. אין די קערות האָט מען וואָס ווייטער אלץ וועניגער מטבעות געווארפען, און דעם אלטען מגיד איז פארגעשטאנען מאכען אויף זיינע זעקס דרשות אן אויספערקויף און לאָזען זיך איבער דער וועלט מיט א טאָרבע.

נאָר ניט אזוי גיך האָט זיך דער מגיד אונטערגענעבען. זיין לאנגע באָרד מיט די שוין פיעלע ווייסע האָהר וואָס האָט איהם צוגענעבען דאָס אויסזעהן פון א תלמיד־חכם און די

שווארצע אטלעסענע, חאטש שוין צוהאקטע קאפאטע, האבען איהם דערפון אבגעהאלטען. ער האט געזוכט אנדערע מיטלען. דאס ערשטע מיטל איז געווען אויסלערנען זיך, עס מעג די וועלט אונטערגעהן, א נייע דרשה וועגען ציוון. ער האט זיך שוין עטליכע מאל געפרובט פאר זיך אין דער שטיל א פראבע מאכען און זאגען אזא דרשה. נאר ביי איהם איז עס ניט געגאנגען; עס האבען איהם, ערשטענס, די פיעל נייע ווערטער פון די נייע מגידים געפעהלט. צווייטענס, האט ער קיין געהעריגען ניגון ניט געפונען — און דער אלטער ניגון האט אהער ניט געפאסט. און דריטענס, האט ער אליין ניט געגלויבט אין דער נייער דרשה... איהם האט זיך נעראכט, אז שטעלענדיג זיך אויף דער בימה און אנהויבענדיג דרשה'נען, וועט דער עולם זיך גלייך חאפען, אז ער זאגט ליגען, אז ער אליין גלויבט ניט אין דעם, וואס ער זאגט.

און א פערצווייפלונג, געמישט מיט א ברענענדיגען כעס, האט אנגעצונדען זיין ברוסט. וועז ער וואלט אימשטאנד געווען, וואלט ער די אלע נייע מגידים, די ציוניסטען, אבגעמעקט פון דער וועלט און וואלט פון זיי קיין זכר ניט לאזען. נאר ער איז קענען זיי אלע, שוואך, זיין געווהר, די זעקס דרשות, זיינען טעמפ געווארען, און ער קען שוין מיט זיי ניט מלחמה האלטען.

ער מוז זיך דאך אבער ראטעווען, ער מוז קריגען א נייי נעוועהר. צום גליק איז ער דערנאנגען, אז גאט צו דאנקען ניט אלע אידען זיינען נאך פערפיהרט געווארען פון די שקצים, די ציוניסטען. עס זיינען נאך דא פיעל שטעדטלעך, איבערהויפט אין פוילען, וואו די אידען רופען זיי אן אפיקורסים און וויילען זיי מחרים זיין. און דער אלטער מניד האט זיך אן די נייע קהלות אנגעחאפט, ווי אייגער, וואס טרינקט זיך, פאר א שטרוי. די שאנה, דער כעס אויף די נייע מגידים, וואס וויילען איהם זיין ברויט אוועקנעהמען, האבען איהם ענדליך געהאלפען זיך אויס-

לערנען א זיעבעטע נייע דרשה, וועלכע ער האָט געזומען זאָגען אין פיעל שטעדטלעך, בייזערענדיג זיך אויף די נייע מגידים, אויף די אפיקורסות, וואָס זיי פערשפרייטען צווישען אידען.

אָפטמאל האָט אים אפילו וועה געטהאָן דאָס הארץ, ווער ווייסט, צי פערשפיעלט ער ניט יענע וועלט מיט אזא דרשה? סטייטש! ער רעדט קענען ארץ־ישראל, קענען בעזעצען אידען אין הייליגען לאנד, וואו יעדער וועט זיצען אונטער זיין פייגענבוים און בינשטאק און רוהיג לעבען, ניט דארפען דרעהען דעם קאָפּ, ניט דארפען זוכען קיין נייע דרשות צו פערדיענען א שטיקעל ברויט... ער האָט זיך אָבער בערוהיגט מיט דעם געדאנק, אז פיעל רבנים זיינען אויך אין כעס אויף די ציוניסטען; מסתמא ווייסען זיי דאָך פון דער גמרא, אז אידען דאַרפען נאָך זיין אין גלות, און ער האָט זיין דרשה ווידער געהאלטען. ניט לאנג אָבער איז די זיעבעטע דרשה אָנגעגאנגען, אריינפאלענדיג עפעס ערגעץ אין א שטעדטל און שטעלענדיג זיך נאָך מנחה אויף דער בימה און אָנהויבענדיג די זיעבעטע דרשה זיינע, האָט ער בעמערקט, ווי דער בית־המדרש רודערט זיך. ער האָט דערפיהלט, אז דא איז זיין סוף געקומען. דער עולם איז ניט צופריעדען פון זיין זיעבעטער דרשה. און מיט דעם לעצטען ביסעל כיראזש, וואָס איהם איז נאָך געבליבען, האָט ער א געשריי געטהאָן מיט א ניגון, מיט וועלכען ער פלענט אלעמאל מסביר זיין דעם נחינום:

„די היינטיגע הולטייעם וויל'ען משיח'ן מיט גוואלד ארַאבּ־ברענגען; זיי געהען אין מאנישקעם, שערען די בערד"...

נאָר ער האָט ניט געענדיגט. דער שמש איז צו איהם צוגענאנגען און האָט בייז ארויסגעזאָגט: רב מגיד! דער עולם פערלאנגט, אז איהר זאלט אויפהערען זאגען.

ער איז בלייך געווארען, די צונג האָט איהם ווי אָבגענומען. ער האָט מיט א פערקלעמט הארץ זיך אומגעקעהרט צום ארון־קודש, א קוש געטהאָן דעם פרכות און איז א דערשלאָגענער

אראָב פון בימה, פערלאָזענדיג אויף שטענדיג די זעקס אלטע און די זיבעצטע נייע דרשה...

און מיט דער צייט איז איהם דער כעס אויף פערשוואונדען. ער האָט זיך מישב געווען, אז צולויעב דעם, וואָס ער דארף האָבען ברויט, זאָלען אידען זיצען אין גלות, איז ניט קיין יושר... אמת, ער דארף חתונה מאכען די יונגסטע טאָכטער, וועלכע וואָלטען נאָך ווארטען מיט די נייע דרשות עטליכע יאָהר !... אָבער מסתמא וועט נאָט העלפען, און אידען זיינען, חאָטש זיי הערען נייע דרשות, נאָך אלץ א גאנץ גוט פאָלק; וואו ער געהט אריין, זאָגט מען איהם ניט אָב, יעדער גיט א גראָשען, א קאָפיקע. אדרבא, אין א פּרט איז עס נאָך בעסער! אונטער די אויגען אין קערה פלעגט מען איהם פיעל נלאָטע מטבעות אריינווארפען, און איצט, אז ער געהט אליין איבער די הייזער, גיט ער גוט אכטונג, אוז זעלטען וועט מען רוקט איהם אריין א שלעכטע מטבע.

דער ברית חדשה.

אויסער דער אידישער אמונה, האָט אהרן־לייב נעוואוסט, זיינען דאָ נאָך צוויי אמונות: די גוי'אישע און די טאָטרשע. נע־וואוסט האָט ער דאָס, ווייל אין שטעדטל האָבען נעוואוינט גויים און טאָטארן. פון דער גויאישער אמונה האָט ער נאָר נע־וואוסט, אז שבת איז ביי זיי פרייטאג. ניט נעהאלטען האָט אהרן־לייב פון ביידע אמונות. נאָר די טאָטארשע אמונה איז, דאָכט זיך, מיט מעהר שכל... ערשטענס זיינען זיי מל זייערע קינדער, אמת צו דרייצעהן יאָהר, און צוויטענס עסען זיי ניט קיין חזיר. דאָס אליין איז שוין נענוג, אז די טאָטארשע אמונה זאָל שטעהן העכער פאר דער גוי'אישער. און אהרן־לייב האָט טאָקע צו די טאָטארן נעפיהלט מעהר אכטונג, ווי צו די גויים, חאָטש פרעמד זיינען ביידע פעלקער איהם נעווען.

אהרן־לייב איז נעווען א איד א למדן. ווייבער פון גאָס פלענען אפילו קומען צו איהם פרענען א גרינגע שאלה; ער האָט זיך נעמאכט כלומרשט. אז ער האָט ניט קיין רעכט צו ענט־פערן, אבער ער פלענט יאָ פסק'ענען, ווייל נעוואוסט האָט ער טאָקע ניט ערגער פאר'ן רב... אבער וועגען די אנדערע אמונות האָט ער גאָרנישט נעוואוסט. וועגען נוצרי וועט עפעס יא דערמאָהנט אין גמרא, נאָר אזוי וועניג, אז ער האָט ניט געהאט פון איהם מעהר השגה ווי זיין ווייב ציפּע, וואס

האָט דערצעהלט איהרע קינדער, אז דעם „יוזעל" האָט מען פערוואַרפען מיט קעפלעך קרויט.

אהרן־ליב האָט נאָר געוואוסט, אז גויים זיינען אידען די גרעסטע שונאים, און אידען זיינען ביי גויים אין גלות, און אז משיח וועט קומען וועלען אלע פעלקער ווערען אידען.

צווישען די גוי'אישע שכנים האָט אפילו אהרן־לייב נעקענט איינעם אנופרי, וואָס האָט נעהאט א ידיעה אין זייערע שווארצע פינטלעך. אנופרי פלענט אמאל וועלען פערפיהרען א שמועס מיט אהרן־ליב'ן וועגען אמונות, וועגען דער אידישער און זייערער, הייסט עס. אבער אהרן־לייב פלענט זיך אין אזא שמועס ניט וועלען אריינלאָזען. ערשטענס האָט ער דעם לשון ניט נעקענט און צווייטענס איז טאקי א מורא: ווי וועט ער נעהן דערצעהלען מעשיות וועגען „יויזעל"! אנופרי איז אפילו א גוטער גוי, אבער א גוי בלייבט אלעמאל א גוי. אהרן־לייב וועט זיך ארויסחאפען מיט א שלעכט וואָרט, קען דער גוי איהם נאָך מסר'ן און ער וועט נאָך, חלילה, פערפוילט ווערען אין טורמע.

האָט אהרן־לייב אזוי אבגעלעגט ביז א יאָהר עטליכע און פערציג, ניט האָבענדיג קיין שום ידיעה וועגען דער גוי'אישער אמונה.

טשיקאַוע איז ער אבער אלעמאל געווען צו וויסען, וואָס איז דאָס אזוינס פאר אן אמונה. „מען קען דאָך ניט זאָגען, אז א וועלט מענשען איז אזוי משוגע" — פלענט ער אמאל א טראכט מהאָן. און כאטש דער געדאנק האָט געשמעקט מיט גרוים אפיקורסות, פון וואָס אהרן־לייב איז זעהר וויט געווען, פלענט ער, ווי אויף צו להכעים, זיך אריינטראכטען אין דעם דאָזיגען ענין טיעפער און טיעפער... איבערהויפט אין זייערע אן ערב־חנא, וועז די גלעקער פון שטאָדטישען קלויסטער פלע־

געז מרה־שחורה'דיג קלינגען און פלעגען אויפוועקען מאדנע פראגען ביי אהרן־לייב'ן אין קאפ.

קומט איינמאל אהרן־לייב אין בית־מדרש אינדערפריה, ווי זיין שטייגער איז, — קיין מנין איז נאך ניט געווען — הערט ער נאר ווי א פאר אידען און דער שמש אין מיטען שטעהען ביים בימה און שמועסען עפעס. געהט ער צו און הערט זיך איין. ערשט מען רעדט וועגען א גוואלדיג נייס.

— נעקומען עפעס איינער נעכטען פארנאכט אין שטעטל און האט געבראכט א גאנצען קאסטען מיט תנכ'ן, אין שווארצען איינבונד, און טיילט עס אומזיסט...

דערהערט תנכ'ן אומזיסט, דערמאהנט זיך אהרן־לייב, אז ער דארף טאקי האבען א תנ"ך. ער וואלט זיין א בעלן צו נעהמען אזא תנ"ך. און אהרן־לייב פרעגט נאך:

— וואו איז דער דאזיגער איד?...

לאכט דער שמש:

— ער איז אזא איד, ווי איך בין א גוי...

— וואס דען איז ער? — פרעגט אהרן־לייב, שטארק פער'חדושט.

— א משומד... אן אמת'ער משומד, ימח שמו.

— צו וואס־זשע טיילט ער די תנכ'ן?... — פרעגט אהרן־לייב פערחדושט און האהר און נענעל שטעלען זיך איהם אויף...

— חי־חי־חי! — לאכט דער שמש — איהר, ר' אהרן־לייב, זאלט עס ניט ווייסען! דאס זיינען מיסיאנערישע תנכ'ן... איהר פערשטעהט? אלץ איז דארטען ווי אין אמת'ן תנ"ך, נאר איין פסוק איז אביסעלע אנדערש און אט אין יענעם פסוק שטעקט די גאנצע קונץ...

און דער שמש נעהמט ארויס פון אלמער אן אלטען צוריסענעם תנ"ך, בלעטערט און בלעטערט און געפינט דעם פסוק:

— והנה העלמה הרה... איהר זעהט, אט אין דעם פסוק מאכען זיי דעם גאנצען שווינדעל... איהר פערשטעהט. היינט גיבט נעהם אויפכע תנכ'ן...

אהרן־לייב קען ניט רעכט בעגרייפען, וואס פאר א שווינדעל קענען זיי מאכען אין דעם פסוק, אז עס זאל שטעקען דערין אזא סכנה, נאר ניט וועלענדיג ארויסווייזען זיין עם־הארצות אין דעם דאזיגען ענין, שווייגט ער און ענדליך מורמלט ער ארויס:

— אזא מעשה, אזא מעשה...

— וואס פרעגט איהר, — זאגט דער שמש צופרידען פון זיין טיעפער ידיעה אין דעם דאזיגען ענין — זיי האבען אויך קיין... נאר אלץ להכעיס...

— איז ער, הייסט עס, א משומד?... — פרעגט אהרן־לייב, און הענד און פיס ציטערן איהם פאר נייגיריגקייט...

— וואס דען איז ער? — ענטפערט דער שמש, — א איד וועט דען טיילען תנכ'ן אומזיסט?... און דוקא תנכ'ן?... ער טיילט נאך עפעס, זאגט מען, אומזיסט...

— וואס נאך? — וועדט אהרן־לייב שטארק פעראינטערעסירט.

— אך, זאל נאט שומר ומציל זיין! יענס ספר'ל איז סכנות... דאס איז דער ברית חדשה... אלץ וועגען „יוזעל".

— טע־טע־טע! — פערוואונדערט זיך אהרן־לייב, — זאגט זשע מיר, איך בעט אייך, טאקי אלץ אויף לשון־קודש?...

— מען זאגט, — ענטפערט דער שמש, — וועדליג דער נאמען, איז עס אויף לשון־קודש...

דער בית־מדרש וועדט דערווייל פולער מיט נייע אריינגעקומענע דאוונער. דער שמועס וועדט בריטער און טיעפער. איינער א יונגערמאן, וואס איז נעווען אין א גרויסער שטאדט א מלמד, איז מסביר דעם ענין אינגאנצען: — דאס איז נאר א פשוטע זאך. עס איז דא אזא חברה, וואס לאזט זיך קאסטען

נאָלד אויף אוים'שמד'ן אלע אידען, אלע אידען ביז אייגעם... זיי האָבען מילי־אָנען מילי־אָסען גאָלד... מען זאָגט, אז די מלוכה גיט אויך דערויף גאָלד... נו, קודם וויל־ען זיי פערנארען מיט'ן תנ"ך... עס איז דאָך עפעס א אידישע זאך... אבער דער תנ"ך איז נעפאָלשט... איהר פערשטעהט? אין ישעיה האָבען זיי אָננעמאכט צרות, אויבערהויפט ביי דער העלמה הרה... נאָר אין תהלים אויך: זיי וויל־ען דאָרט אויפווייזען, אז „ער" שטאמט פון דוד המלך...

— אוש פון דוד המלך!... — פערחדושט זיך אהרן־לייב.

דערווייל קומט אָן דער רב.

דער עולם מאכט א וואַרע. דער רב, א הויכער מאָגער איד, אויף וועלכען די זופיצע הענגט ווי א שווארצער זאק, געהט דורך, שעפטשענדיג דעם פסוק „מה טובו" און וועגדט זיך ענדליך צום עולם.

— וואָס, אידען, מען איז געקומען אונז אבשמד'ן?... — זאָגט ער אין א גאלעכטער.

— חי־חי־חי! — לאכט צוריק דער שמש, — יא, אבשמד'ן...

און דער גאנצער עולם לאכט פון רב'ס וויץ...

— זאָגט עס ניט, — וועדט דער רב ערנסט — א סכנה איז דאָס... היינטיגע צייטען, די אמונה איז שוואך... דאָס אפיקורסות איז נתרבה געוואָרען... איך רעכען אויסרופען א חרם, אז מען זאל ניט נעהמען די תנכ'ן, וואָס ער טיילט אומזיסט....

— דאָס איז זעהר נויטיג, — רופט זיך אָן אהרן־לייב — א קשיא אויף א מעשה...

און נאכ'ן דאוונען איז אויסגערופען געוואָרען א חרם...

אהרן־לייב איז געקומען אהיים איננאנצען צודולט... דער

מיסיאָנער האָט איהם שטאַרק פּעראַינטערעסירט. וועד ווייס וואָס ער וואָלט געקענט דערגעהן ביי איהם, וועז ניט דער חרם...

אויף מאָרגען איז ער געקומען אין בית־מדרש פּריהער ווי אַלעמאַל. ער האָט געוואָלט דערגעהן וועגען דעם מיסיאָנער אוז איבערהויפּט וועגען דעם „ברית חדשה"... וואס קען דאָרט אזוינס שטעהן, וואָס זאָל איהם, אהרן־לייב'ן, קאָליע מאכען.

אין ווינקעל פּון מזרח־זייט איז געזעסען חנן דער פּרוש, אַ איד אין די מיטעלע יאָהרען, מיט שטרענגע קלוגע אויגען אוז געקוקט שטום אין א גמרא.

אהרן־לייב איז צו איהם צוגענאַנגען.

— וואָס זאָגט איהר, ר' חנן, אויפ'ן מיסיאָנער? — האָט אהרן־לייב געפרעגט מיט א הארץ־קלאפונג.

— וואָס איז דאָ צו זאָגען? — האָט דער פּרוש קאָלט געענטפערט — א נאַר גיט אוז א קלוגער נעהמט...

— וואָס הייסט א קלוגער נעהמט? — האָט אהרן־לייב אויסגעשטעלט די אויגען.

— אָט איך האָב געזומען א תנ"ך אוז א „ברית חדשה".

— וואָס רעדט איהר?... — האָט אהרן־לייב זיך אָנגעהאפּט, — איהר?

— וואָס, איהר האָט מורא, איך וועל מיך שמד'ן... שטותים!

אהרן־לייב איז צו זיך געקומען:

— גערעכט זייט איהר... אדרבה, איך מיין טאַקי פּערקעהרט... ס'הייסט, מען דארף וויסען, וואָס אוז ווען...

ער האָט זיך אָבגעהאקט אוז ציטערענדיג מיט'ן גאנצען קערפּער האָט ער שטיל געבעטען:

— קענט איהר מיר ניט געבען אריינקוקען דערין, איך מיין, אין „ברית חדשה". עס איז א טשיקאַווע זאך...

— איך קען אייך געבען... איך האָב עס אינדערהיים. קומט

אריין צו מיר פארנאכט... נאר פויקט עס ניט אויס פאר קיי־
נעם. דאס זיינען דאך בהמות. זיי מיינען, אז מען לויפט זיך
גלייך שמד'ן....

נאך מעריב איז אהרן־לייב געגאנגען פון חנן דעם פרוש
אזן אין טאש האט ער געהאט דאס קליינע שווארצע ביכעלע...

הענד און פיס האבען איהם געציטערט געהענדיג. קו־
מענדיג אנטקעגען דעם קלויסמי ווילכער איז געשטאנען הויך
און ריזיג אזן גאקוקט ב זיינע גאלדענע צלמים אין הימעל
אריין, האט אהרן־לייב'ן דער שרעק שטארקער אנגענומען. נע־
דאכט האט זיך איהם, אז פון די קליינע קלויסטער־פענסטער־
לעך קוקען ארויס שווארצע געשטאלטען און ווילען איהם פער־
לאקען אין דער געדיכטער פינסטערניש אריין.

ער האט שוין געוואלט דאס ביכעלע ארויסווארפען פון
טאש, נאר די הענד האבען איהם דערצו ניט געדיענט אזן ער
איז קוים דערנאנגען אהיים.

אריינגעהענדיג אין שטוב, איז ער געווען בלאס ווי קרייד.
דאס ווייב, א שוואבע אזן א קרענקליכע, האט איהם אנגעקוקט
פערוואונדערט:

— אהרן־לייב, וואס איז מיט דיר?...

— נארנישט... איך האב מיך דערשראקען... א הונד...

— שטענדיג אבער דערשרעקט ער זיך פאר א הונד! —
האט זי זיך געמאכט בייזערן ווי א מאמע אויף א קינד, — וואס
טהוט דען א הונד... שוטה... א הונד בילט אזן הערט אויף...

„היינט געה דערצעהל איהר, אז עס איז ניט קיין הונד"...
— האט אהרן־לייב, שוין רוהיגער ווערענדיג, געטראכט. —
„וואס וויים א אידענע פון אזוינע ענינים"...

אין א פאר שעה ארום, אז אלע אין שטוב זיינען שוין
געשלאפען, האט אהרן־לייב ארויסגענומען מיט ציטערנדע הענד
דאס שווארצע ביכעלע פון טאש, נעמאכט גרעסער דאס פייער

אין לאמפ, אוועקגעזעצט זיך ביים טיש און זיך געמומען לייענען...

ער האט געלייענט ווארט ביי ווארט, געזוכט דארט עפעס א טיפען סוד און ניט געקענט פערשטיין.

און מעהר פאר אלץ האט איהם געוואונדערט:

— ווי־אזוי דאס איז די גוי'אישע אמונה, הייבט צו ווי דארף מען קלויסטערס און צו ווי־אזוי דארף מען די אלע נאריש־קייטען, און פארוואס האבען די גוים פיינט אידען?...

ער האט עס געוואלט פרעגען אנופרי'ן, זיין שכן דעם גוי, אבער ער האט טורא געהאט:

אנופרי קען איהם זיכער מסר'ן, און ער וועט נאך מער פויל'ט ווערען אין טורמע...

די ערציהונג

די סדרה איז נעווען אן אומעטיגע, איבערהויפט די הפטורה. חנה האָט זיך ביים טייטש־חומש גוט אויסגעווייניט. אז זי האָט נעענדיגט די סדרה, איז נעווען דריי א זייגער. חיים איז שוין אוועק אין שוהל הערען דעם מגיד, די עלטערע קינדער אויפ'ן שפאציר, נאָר די זיעבעצעהן־יעהריגע טאָכטער, ביילקע איז נעזע־סען ביי א פענסטער׳ל, וואס האָט ארויסגעקוקט צום הויף, און האָט געלייענט א מעשה־ביכל׳ל, פאר וועלכעס זי האָט בעצאָהלט פראָקאָט־געלד צוויי קאָפיקעס. דער פינפטהאלבען־יעהריגער חאצקעלע, וועלכען מען האָט שוין אויף ווינטער נערעכענט אב־צוגעבען אין חדר, איז געזעסען אויף דער ערד און האָט זיך געשפיעלט מיט א בלוי שטיקעל פאפיר.

— ביילקע! גיב אכטונג אויף דער שטוב! איך וועל א ווייל ארויסגעהן צו דאָבע־ריוועז.

און איידער ביילקע האָט בעוויזען צו ענטפערן, האָט זיך דער קליינער חאצקעלע, ווי א שפּארבער׳ל, א הויב געטהאָן, אוועקגעשטעלט זיך אויף די צוויי דינע פיסלעך און מיט א ג׳ע־ווין אויסגעברומט:

— איך אויך נעהן...

— ניין, דו בלייב דא! — האָט חנה אָנגעשריען, — ניטא וואוהין צו גענהן.

חאצקעלע אבער האָט זיך איינגעוויקעלט אין דער מאמעס קלייד, ווי ער וואלט זיך וועלען צוקלעפען, און געשריען:

— איך אויך נעהן...

— נעהם איהם אויך! — האָט ביילקע פאַרנעשלאָגען.

— נעהם איהם אויך! — האָט חנה איבערנעקרימט — מיינע שונאים זאלען אזוי לעבען, ווי מען קאָן מיט איהם אין א שטוב אריין! ווי נאָר מען נעהט מיט איהם ערגעץ אריין, נלייך — מאמע עסען! דאָס פנים פלאמט מיר.

— ניט בעטען, מיינע נאמנות! — האָט חאצקעלע שמאַרקער פערזיכערט.

— נעדענק זשע! — האָט חנה נעסטראשעט מיט'ן פינגער — טאָמער בעטסטו דאָרט עסען, וועל איך דיך דער'הרג'ענען...

— ניט בעטען, מיינע נאמנות! — האָט חאצקעלע פערזיכערט.

שבועה, האָט חנה אבגעשניטען א קלייניע „המוציא" פון דעם שבועה, האָט חנה אבגעשניטען א קלייניע „הומציא" פון דעם איבערנעבליבענעם שטיקעל חלה פון שבת'דינען ווארעמס און האָט איהם דערלאנגט:

— עס א שטיקעל חלה, וועסטו ניט זיין הונגעריג. עס אויך גיך, איך וועל ווארטען.

א פרעהליכער פון דעם, וואָס ער נעהט צו דאָבע־ריוועז, וואו עס זיינען דאָ א סך קינדערלעך, לויט ער נעדענקט נאָך פון אמאל, וועז ער איז דאָרט נעווען, און טאקע פון דער „המוציא חלה", וואָס ניט אזוי אפט בעקומט ער עס, איז חאצקעלע אוש אונטערגעשפרונגען.

פארטיג נעווארען מיט דער „המוציא", — האָט איהם די מאמע אבגעווישט די ברעקלעך פון מויל, אויסגעשנייצט דאָס נעזיכל, פערזאנט און ווידער פערזאנט איהם, אז ער זאל ניט

בעטען עסען און אפילו, אז מען וועט איהם דאָרטען עפּעס נע־
בען, זאָל ער אויך ניט נעהמען.
— ניט נעהמען! — האָט חאצקעלע פערזיכערט.
און זיי זיינען ארויס.

דאָבע־ריוון, א יוסטע בעל־הבית'טע, אין א נעדיכטען פּארוק אויפ'ן קאָפּ, אונטער וועלכען עס האָבען ארויסגעקוקט צוויי גרויסע, שווארצע אידישע אויגען, מיט א פול פּנים, איז נעוועסען אויך איבער'ן טייטש־חומש און ניט האָבענדיג קיין צוברעכטן הארץ, ווי חנה, האָט זי ניט געווויינט, נאָר אויס פרומקייט געזונגען מיט א נעמאכטען טרויערינען נגון.

איבערגעריסען האָט איהר חנה'ס ברייטער גוט־שבת!

— גוט־שבת! גוט־שבת! — האָט דאָבע־ריוון זיך גלייך אויפנעהויבען פון אָרט און איז נעגאנגען חנה'ן אנטקעגען — אקוראט ענדיג איך די הפטורה... נו, אביסעל א הפטורה היינט! א שטיין קאָן צוגעהן! האָט זי צוגענעבען מיט א מינע פון א רביצין, וויסענדיג, אז חנה איז א נרויסע געלערנטע.

— היינטיגע נאנצע סדרה איז וועלט נאָלר! — האָט חנה ארויסגעזאָגט איהרע מבינות מיט אן אויטאָריטעטען־טאָן. נאָר כאָלר האָט זי זיך פערחאפט:

— דוקא היינטיגע? און פאראכטאָגיגע און פארצווייוואָ־כערינע?....

— אבי די מאנסביל'עז לאכען פון אונזער טייטש־חומש... האָט דאָבע־ריוון גוטהערציג נעשמייכעלט...

— היינט לאכען שוין ברוך השם ניט נאָר די מאנסביל'עז. די מיידל'עך לאכען שוין אויך... — האָט חנה זיך ערנסט נע־קלאָגט. מיין ביילקע זאָל נעזונד זיין, וועט קיינמאָל ניט נעהמען רעם טייטש־חומש אין האנד אריין, אלץ די מעשה־ביכל'עך, און די מעשה־ביכל'עך!

— איך וויים טאקע ניט, וואס פאר א מין כשוף שטעקט

אין די מעשה־ביכלעך, — האָט דאָבע־רייוע געדריקט מיט די פּלייצעס — מיין גאָלדע איז אויך אזוי — אלע פרייטאג מוז זי נעהמען א ביכעל אויף שבת אוּן ווייניט איבער איהם פּונקט ווי אויף א תחינה... „מיינער" וואלט זי אויפגענעסען דערפאר. מיר ארט דאָס שוין ניט אזוי — מילא, זאָל זי לייענען...

— יא — האָט חנה מודה נעווען — קיין אומגליק איז דאָס ניט. היינטיגע צייטען מוז מען דאָס אויך...

נאָכדעם ווי דער פּאָדים פון דעם דאָזיגען שמועס האָט זיך צוריסען, האָט דאָבע־רייוע שבת'דיג א ענין גענומען, ווי איהר שטייגער איז געווען, אוּן א קוק טהוענדיג אויף חאצקעלעך, האָט זי גענעצענדיג צוגעגעבען:

— דאָס איז, דאכט זיך, דיין חאצקעלע... שוין א בחור! חאצקעלע האָט זיך פערשעמט, האָט אראָבגעלאָזט די אויגעלעך אוּן זיך געטוליעט צו דער מאמען...

— א צולאָזענער! — האָט חנה פער'מסר'ט...

— א קינד! — האָט דאָבע־רייוע פערטיידיגט...

— ווילסט אפשר, חאצקעלע, עסען? — האָט דאָבע־רייוע פרייגדיך זיך געוועגדעט צו חאצקעלען...

חאצקעלע האָט אויפגעהויבען די אויגעלעך אויף דער מאמען ווי פערגעסענדיג זיין „ווארט". די מאמע האָט איהם בגנבה א קניף געטהאָן אוּן אנשטאָט איהם געענטפערט:

— זאָל ער אזוי זיין הונגעריג דאָס נאנצע לעבען! — פאר אוועקגאנג האָט ער אבגעגעסען א שטיק חלה מיט אן איי.

חאצקעלע האָט געוואָלט א געשריי טהאָן בייז: א ליגען: אהן אן איי! די מאמע האָט איהם אבער מיט איין האנד אזוי שטארק געקניפּען, אז ער האָט פערשטאנען, אז מען טאר דאָס איי ניט אבלייקענען, אז א מאמע זאגט, איז געזאגט, אוּן ער האָט נעביך געשווויגען, אין הארצען בייז טראכטענדיג: די מאמע איז א ליגנערין...

דאָבע־רייוע האָט זיך אבער געהאלטען ביי איהר שיטה,

אז א קינד, אז עס נעהט זיך דורך אביסעל, וויל עס באלד עסען, און ניט ווארטענדיג אויף חנה'ס מיינונג וועגען דעם, איז זי צוגעגאנגען צום שפייז־אלמעריל.

חנה האָט זיך אָננעצונדען:

— אסור זאל אייך זיין, דאָבע־ריווע, אויב איהר וועט איהם עפעס געבען...

און גלייך האָט זי זיך אומגעקעהרט צו חאצקעלען, שי־פענדיג:

— זאָלסט ניט נעהמען! איך וועל דיך ממית'ן.

חאצקעלע האָט געשווינגען. עס האָט נעהייסען, אז ער וועט זיך נאָך מיישב זיין...

דערווייל האָט דאָבע־ריווע אָננעשמירט א שטיק חלה מיט אזא מין סאָק, וואָס צייט חאצקעלע לעבט האָט ער אזוינס ניט געזעהן... ער האָט אויסגעשטעלט זיינע גרויסע אויגעלעך, בע־טענדיג צו דער מאמען, ווי נעזאָגט:

— היים נעהמען!...

נאָר דאָבע־ריווע האָט אָנשטאָט איהם, זיך אליין צו חנה'ן געוועגדעט און פרייגדליך געזאָגט:

—חיים איהם, חנה, נעהמען . . .

חנה איז געווען רויט ווי צונטער, איהרע ווינקלען ביי די ליפען האָבען נעציטערט:

— אויב ער וויל .. .

— ווילסט, חאצקעלע? — האָט דאָבע־ריווע אויסשטע־קענדיג די „המוציא", אָננעשמירט מיט דעם סאָק, געפרעגט.

— וויל . . . — האָט חאצקעלע אויסגעשטאמעלט און גע־קוקט אויף דער מאמען, צונעהמענדיג די „המוציא" . . .

— זעהסט — האָט דאָבע־ריווע ווי א זיעגערין נעזאָגט— א קינד. אז עס נעהט זיך דורך, וויל עס באלד עסען...

זאג חאטש א דאנק ! — האט חנה זיך ווייטער געוואַרפען צו חאצקעלען.

נאר חאצקעלעם מויל איז צו פערנומען געווען און אפילו קיין דאנק האט ער אויך ניט געזאגט.

און חנה איז געזעסען ביי דאבע־רייזען, ווי א בענראבענע טראכטענדיג :

— ער פערשווארצט מיר די אויגען, דער בעטלער ! . . .

די כלי־זמר

ביי חנה־דאבען אין קליינעם שטיבעל האט געהערשט א נע־
רויש און א געדרעד. עס איז געווען א פרייטאגדיגער פריה־
מארגען, און חנה־דאבע, וואס איז נראד שפעט אויפגעשטאנען,
איז געווען שרעקליך פערהאוועט ביים אויווען, וואו זי האט גע־
באקט חלה: באלד קומט שוין לייזער פון בית־המדרש און די
בולקעס זיינען נאך ניט פארטיג.

אין שטיבעל זיינען נאך די בעטען ניט געווען פערבעט,
די טירלעך פון אלמער, וואס מען נעהמט אלע נאכט ארא־
צו איטפראוויזירען א בעט פאר די קלענערע קינדער, זיינען נאך
צוריק ניט אויפגעהאנגען געווארען, און חנה־דאבע פלעגט זיך
פאר גרויס אייליגיש אן זיי אלע וויילע פערטשעפען און שיער
ניט נע'מזיק'ט ווערען:

— א ניכפה זאל אייך חאפען! — האט זי אלע וויילע נע־
שאלטען, מיינענדיג די צוויי קליינע קינדער, א אינגעלע און א
מיידעלע פון זעקס און אכט יאהר, וואס האבען זיך געדרעהט
אונטער די פים, און אלע וויילע ארויינגעקוקט אין אויווען זע־
הען, צי עס איז שוין פארטיג די חלה, — א ניכפה זאל אייך
חאפען! דרעהט זיך ניט ארום, וואלרים איך וועל אייך ממית'ן!

נאר די קינדער, ניט האבענדיג זיך וואוהין צו טהאן,
זיינען ארומגעשפרונגען, און חנה־דאבע איז געווארען אלץ בייז־

זער, ביז זי האָט זיי אויפ'ן הויף ארויסגעטריבען.

— נעהט אין דער ערד !

נאָר אָט איז פון דאוונען נעקומען לייזער, א הויכער מאַגערער איד, מיט אייגנעפאַלענע באקען, מיט גרויסע פייכטע קעלבערנע אויגען און מיט א קליין צינגען־בערדעל. ער האָט שוואר אָבגעאָטעמט פון דער גרויסער משא, וואָס ער האָט נעטראָגען פון בית־המדרש ביז אהיים — דעם טלית־און־תפילין מיט'ן סדור „עין־חיים", וואָס איז באמת געווען ניט נאָך זייגע כחות. — האָט אויסגעזוכט א טאָבורעטקעלע, וואָס איז געשטאַנען העט הינטערן אלמער, זיך פאַוואַליע אוועקגעזעצט און, אויסהוסטענדיג זיך, האָט ער שטיל נעזאָגט :

— חנה־דאָבע, שוין פארטיג דער אָנבייסען ? מיר ציהט אין הארצען !

— האָסט קיין צייט ניט ? — האָט זיך חנה־דאָבע אָנגעצונדען, וויל איהר האָט זיך נעדאכט, אז די צוויי בולקעס, וואָס זיצען פון פאַרנט האָבען זיך אונטען צונעברענט. זי האָט נלייך נעכאפט די לאָפעטע און פערצוויפעלטע זיי ארוים־נעהאפט קונציג שנעל. זי האָט זיי בעטראכט מיט גרויס זאָרג־פעלטיגקייט און דערזעהענדיג, אז זיי זיינען ניט פערברענט, איז זי ווייכער געוואָרען, האָט א גוטמוטיגען זיפץ געטאָן און נעוועגדט זיך צו לייזערן.

— קענסט זיך נעהן וואשען ; צוויי בולקעס איז שוין פארטיג.

לייזער האָט זיך שוין אויפנעהויבען פון אָרט און איז נעוען גרייט צו נעהן וואשען זיך, נאָר דא האָט חנה־דאָבע זיך מישב געווען, אז זי וועט שוין וואַרטען ביז די חלות וועלען אויך פארטיג ווערען.

— איך וועל זיך פערדרעהען מיט דיין אָנבייסען און וועל נאָך חלילה פערזעהען די חלות, און זיי וועלען פערשרפה'ט ווערען.

און אזוי ווי לייזער איז ניט געווען קיין גרויסער זולל וסובא, האָט ער מסכים געווען צו ווארטען.

און כדי צו פערטרייבען דעם הונגער, האָט ער געמאכט א שמועס מיט חנה־דאָבען :

— וועסט האָבען מיט וואָס צו קאָנטשען דעם שבת ? — האָט ער זי וויך געפרעגט.

חנה־דאָבע האָט א זיפץ געטאָן און געענטפערט :

— ווייס איך... עס איז נאָך דאָ צווויי גילדען, וועט אייז גילדען אוועקגעהן פאר די שמשים און אנדערע צדקה און א גילדען וועט זיין גענוג אויף קלייניקייט....

נאָר דאָ האָט זי זיך פערטראכט א ווייל און באלד זיך געוועגדט צו לייזערן :

— איך ווייס נאר ניט, וואָס מען טהוט מיר דער היינטיגער חתונה ?

— וועלכע חתונה ? — האָט זיך לייזער דערשראָקען.

— האָסט שוין פערגעסען ? מיר האָבען דאָך היינט א חתונה; זלמן דער גארבער מאכט היינט חתונה די טאָכטער.

— א שיינדעל אין דער משפחה ! — האָט זיך לייזער, וואָס איז געווען א יחסן, פערקרימט.

— נו, וואָס זאָל מען טהאָן ? — האָט חנה־דאָבע געזיפצט — פאָרט אייגענע מענשען; זלמן דעם גארבערס באָבע מיט מיין זיידען, עליו השלום, זיינען געווען לייבליכע שוועסטער און ברידער.

—איז וואָס איז ער דיינער ? — האָט לייזער פערקנייטשט דעם שטערן און זיך געמומען אויסצורעכענען מאטעמאטיש דעם יחוס.

און אבטומלענדיג זיך עטליכע מינוט, האָט ער אויסגערעכענט, אז די כלה, דאָס הייסט זלמנ'ס טאָכטער, איז חנת־דאָבעם א גליער־גליעד־שוועסטער־קינד.

— א ווייטע קרובה! — האָט ער ענדליך מבטל געווען די גאנצע חתונה.

— פונדעסטוועגען דארף מען שיקען א טעלעגראם! — האָט חנה־דאָבע פערזארגט געענטפערט, — זיי האָלטען זיך פאר נאָהענטע קרובים.

— ווָאס קאָסט א טעלעגראם? — האָט לייזער, ניט זייענדיג אלס מאנסביל קיין בקי אין די זאכען, געפרעגט.

— א נעפילטער טעלעגראם דארף קאָסטען א גילדען.

— און ניט קיין נעפילטער?

— א גרייונע!

— טו שיק טאקע ניט קיין נעפילטען! — האָט לייזער בעפוילען — די מחותנים וועלען אויפעסען ניט קיין נעפילטען.

— עס פאסט ניט! — האָט חנה־דאָבע ניט נעווואלט מסכים זיין.

— נו, מ'וועט זעהן, מ'וועט זעהן! — האָט לייזער געברומט ביים אויף דער איבעריגער הוצאה — גיב שוין עסען!

חנה־דאָבע האָט זיך אָנגעהויבען מכין זיין ארויסצונעמען פון אויוועז די חלה מיט די בולקעס.

— גאָלדעלע! — האָט זי געשריען דורכ'ן פענסטער צו דעם אכט־יעהריגען מיידעלע — געה אריין צו דוואשען און נעהם אויף גיך די גרויסע לאָפעטע; מיינע איז צו קורץ פאר די חלות.

גאָלדעלע, ווָאס האָט זיך געשפיעלט אויפ'ן הויף מיט'ן זעקס־יעהריגען ברודערל חיימ'ל און האָבען געבאקט אויף דער זון חלות פון זאמד, האָט זיך א לוסטיגע גלייך אויפגעהויבען און לויפענדיג צוגעלופען צום ברודערל:

— זעה, די חלות זאָלען ניט פערברענט ווערען! איך געה נאָך א לאָפעטע.

אין א ווייל ארום איז זי א פרעהליכע אריין אין שטוב מיט א גרויסער לאָפעטע און אויסגעשאָסען אין איין אָטעם:

— מאמע, קלעזמער געהען! זאל איך אזוי געזונד זיין! קלעזמער!...

דער קליינער חיימ'ל איז אויך אריינגעלאפען און, פרעה־ליך פאטשענדיג מיט די הענטלעך, האט ער זיך צוזונגען:

— מאמע, טלעזמער! טלעזמער געהען! טלעזמער!

— וואו? וואו? — האט זיך חנה־דאבע דערשראקען און צוגעלאפען צום פענסטער.

— אוי, וועה איז מיר! — האט זי פערצווייפעלט פער־בראכען מיט די הענד, — זיי האבען דאך אונז געשיקט די כלי־זמר, א „גוט־מארגען" שפיעלען!

— וואו זיינען זיי? — האט לייזער נאך פערצווייפעלטער אויסגעשריען.

ער איז צוגעלאפען צום פענסטער און האט דערזעהן געהן די גאנצע קאפעליע שטעדטעלשע כלי־זמר מיט בענים דעם בדחן בראש!

און איידער ער האט געהאט צייט עפעס פארצונעהמען, איז שוין דער בדחן, א לוסטיג אידעל מיט לויפענדיגע אויגע־לעך, געשטאנען ביים טיר און, וועגענדיג זיך צו דער קאפעליע, האט ער הויך אויסגערופען:

— לכבוד דעם מחותן א פיינס נערעדט!

חנה־דאבע איז געשטאנען מיט דער לאפעטע און נע־שריען:

— לאזט מיך די חלה ארויסנעהמען!

נאר איהרע וועדטער האט פערדעקט א חוואליע מויז, מיט וועלכער די קאפעליע האט אנגעפילט דאס קליינע שטי־בעל.

— אוי, א וועהטאג איז מיר! — האט חנה־דאבע געברא־כען מיט די הענד, — די חלות וועלען פערברענט ווערען.

און מיט גרויס אימפעט האט זי זיך געטומען ארויסנעה־

מען די חלות פון אויוועז. און ביי יעדע חלה ארויסנעהמען האָט זי מיט דער לאָפעטע דערלאַנגט דעם קאָנטראבאס.

— די אידענע לאָזט ניט שפּיעלען! — האָט דער קאָנטראבאסיסט, א בייז פערשלאָפען אידעל, געוואָרטשעט, רייבענדיג די סטרונעס.

נעענדיגט דעם „מארש", האָט דער בדחן נאָך לוסטיגער ווי פריהער, זיך צוזונגען:

— און איצט א פיינעם צושפּיעל לכבוד דעם מחותן ר' אליעזר ברבי...

לייזער האָט מיט א טרויעריגען קול, ווי צו אל מלא רחמים, אונטערגעזאָגט זיין טאָטענס נאָמען:

— ברבי יצחק!

און די כלי־זמר האָבען זיך ווידער נענומען צו די כלים, נאָר שוין אָהן דעם קאָנטראבאס, וויל חנה־דאָבעס לאָפעטע האָט איהם איננאנצען חרוב געמאכט, און ער האָט נעראַרפט האָבען א גרויסען תיקון...

— לאָזען זיי שוין געהן, — האָט לייזער געוואונקען צו חנה־דאָבען...

— נעה אין דר'ערד מיט זיי אינאיינעם! — האָט חנה־דאָבע שרעקליך אויפגערעגט אבגעענטפערט און האָט זיך שיער ניט צעוויינט באר עצמת־נפש.

די מוזיק איז אנטשווינען געוואָרען, דער בדחן האָט ווידער זיך צוזונגען:

— מזל טוב! נאָט זאל נעבען אויף אייערע קינדערס חתונות...

און ער איז נעבליבען שטעהן ווי א נעגעראל, די קאָפּעליע מיט די אינסטרומענטען — ווי זיינע חילות.

לייזער האָט א שושקע נעטהאָן חנה־דאָבען:

— דו מוזט זיי בעצאָהלען!

חנה־דאבע איז מיט א פערדריקט הארץ צוגענאנגען צום קויפען, ארויסגענומען פון א פערזשאוועךטער קוואךט צוויי גילדען און האט דערלאנגט דעם בדחן...

דער בדחן האט זיך ווידער צוזונגען און אין נראמען אנגענאונשען אלדאם גוטס...

— מיט דעם רעכטען פוס! — האט ער לוסטיג צו דער קאפעלייע א קאמאנדעווע געטאן.

די כלי־זמר זיינען לאכענדיגע ארויס. דער קאנטראבאס האט זיך ביים ארויסגעהן פערטשעפעט אן דער לאפעטע; זי איז אומגעפאלען מיט א נערוויש און טומעל...

— אט איז דיר א חתונה! — האט חנה־דאבע געבראכען מיט די הענד.

— דיינע קרובים! — האט לייזער געברומט, — מען זאל האבען א העזה שיקען די כלי־זמר! וואס גראבע יונגען קענען..

חנה־דאבע איז נעשטאנען א פערצווייפעלטע און געבראכען מיט די הענד.

— צוויי בלוטיגע גילדען און די חלות זיינען פערברענט נעווארען! — האט זי זיך צעווויינט אויפ'ן קול...

די צוויי קינדער, חיים'קע און נאלדעלע, זיינען געשטאנען און פערוואונדערט אנגעקוקט די מאמע:

— מען האט אזוי שהען געשפיעלט, און די מאמע ווייניט...

און חיים'קע האט זיך צוזונגען:

— שהענע טלעזמער, שהענע טלעזמער....

— שווייג, ממזר! — האט לייזער זיך נעווארפען אויפ'ן קליינעם חיים'על, וועלכער איז אזא נאריש קינד און פערשטעהט ניט דאס אומגליק. ער איז א פערצווייפעלטער ארוים אויפ'ן הויף. דער הויף איז נעווען בעלאגערט פון א מחנה קינדער און עלטערע אידען.

דערזעהענדיג לייזער'ן, איז חנן דער תבואה־הענדלער צו איהם ברייטליך צוגענאנגען און געזאגט:

— איהר זענט, הייסט עס, היינט א מחותן? מזל־טוב אייך!

און ניט בעקומענדיג קיין ענטפער פון לייזערן, איז ער ניט נתפעל געוואָרען און ווידער זיך געוועגדעט צו איהם:

— וואָס איז מיט אייך זלמן דער גארבער, אפנים א נאָר־העגטער קרוב?

לייזערן איז דאָס גאנצען בלוט ארויין אין פנים, און ער האָט פאר כעס אויסגעשאָסען:

— זלמן דער גארבער איז מיינער אן עלטער־פעטער. איהר פערשטעהט — אן עלטערפעטער!

און בייז פאר שאנדע, איז ער ארויין צוריק אין שטיבעל, זיך אוועקגעזעצט מיט אן ארַבגעלאָזענעם קאָפּ אין א ווינקעל, פונקט ווי ער וואָלט נעהאלטען ביים אויסטאָן די שיך און זעצען זיך שבעה...

אין א צוויטען ווינקעל איז נעזעסען חנה־דאָבע און שטיל אהן כחות געקרעכצט:

— נא דיר נאָר כלי־זמר, וועה איז מיר!...

טעכטער

1.

טעכטער סתם זיינען א קלאה פון נאָט, בפרט אזוינע טעכטער, ווי לייבע דעם שניידערס.

און אין וועמען האָבען זיי זיך „איינגעגעבען", קען לייבע מיט זיין שניידערשען שכל ניט משיג זיין. ער אליין איז דאָך ניט שייך — א איד, וואָס האָט קיינמאל א פליג אויף דער וואנד ניט פערטשעפעט, און וועז ניט די אלטע נייה־מאשין, אויף וועלכער ער פלעגט אמאל אבשטעפען א נאָט, וואלט מען קיינמאל איהם ניט געהערט.

די מאשין איז טאקע אן אלטע שרייערין, נאָר וואס איז ער שולדיג? ער האָט זי דען אויסגעטראכט?

נאָר צוליעב דער מאשין וואלט אין שטוב די רוה זעל־טען געשטערט געוואָרען. לייבע איז פון יענעם סאָרט שניידער, וואס האָבען ארבייט איינמאל אין א שמיטה, און דאָס ביסעל ארבייט, וואס ער בעקומט, איז אויך מעהר האנד־ארבייט, ווי מאשין־ארבייט; ניט אלע לאָטעם לאָזען זיך שטעפען, און אפילו אז ער בעקומט א נייעם בגד ביי א רייכען בעל־הגוף, איז דאָס נעוואנד אזוי דיק, אז די מאשין וועט עס קיינמאל ניט בי־קומען; ער קען נאָך די נאדעל צוברעכען, און קויפען א נייע מאשין־נאדעל איז ניט פאר לייבעם מצב

אבער אין פערגלייך מיט דעם טומעל וואס זיינע דריי טעכטער מאכען אין שטוב, איז די נייה־מאשין, וועו אפילו זי ארבייט, ווי א פלייט קעגען צעהן בארבאנעס....

אוו דער טומעל הויבט זיך אן אין דער פריה, ווי זיי הויבען זיך אויף פון די בעטען. די ערשטע הויבט זיך אויף לאה, וואס האט א צונאמען „די קאץ", דערפאר וואס אין א שטובגעשלעג דראפעט זי זיך מיט די נעגעל אוו לאזט וויכטינע סמנים אויף די צוויי שיועסטערס פנים'ער. אז לאה, די יונגערע, הויבט זיך אויף, פערדריסט איהר, וואס חאשע, אדער מיט איהר צונאמען „דער מענה־לשון", לייגט נאך: נעהט זי צו איהר אוו שלעפט זי פאר די צעפ. חאפט זיך אויף יענטע, די עלטערע, מיט'ן צונאמען „די פערוועסענע" (חאטש זי איז נאך ניט אזוי אלט). אין איין העמד אוו מיט צופודעלטע האהר ווארפט זי זיך ארויף אויף די צוויי שוועסטער. זי וויל, הייסט עס, א שלום מאכען. אוו דער שלום קומט ערשט, ווען די „קאץ" צודראפעט ביידע פנים'ער ביז בלוט אוו זי אליין בעקומט טרוקענע קלעפ מיט די הענד, אדער מיט די שטעקענס, וואס נעפינען זיך אין שטוב נראד לרוב.

דער שלום געדויערט אבער ניט לאנג. באלד הויבט זיך אן א מחלוקת וועגען בולבעם שיילען. די „פערוועסענע" הייסט, אז דער „מענה־לשון" זאל שיילען, דער מענה־לשון" הייסט, די „קאץ" זאל שיילען, אוו די „קאץ" זאגט:

— זאלט איהר אזוי ביידע דערלעבען נעהן צו דער חופה ווי איהר וועט עס דערלעבען, אז איך וועל שיילען.

ביז זיי נעהמען זיך אלע שיילען. די פשרה מאכט די מאמע: חאטש קיין גרויסע דעה האט זי ביי זיי ניט, נאר זיי דערזעהען, אז באלד הייצט זיך אויס דאס אוויועלע, אוו זיי וועלען בלייבען הונגעריג.

אוו פאר הונגער ציטערן די דריי שוועסטער מעהר ווי פאר דראפענגיש, קללות אוו קלעפ...

און אזוי געהט אריבער דער נאנצער טאג, און אזוי איז דער מאָרגען, דער איבערמאָרגען, דער פרייטאג, דער שבת.

און לייבע, וואס הערט אלע טאג בין מנחה למעריב „עין יעקב" און איז דערפאר ניט קיין עם־הארץ, זיפצט אויף לשון־קודש:

— צרת הבת! צרת הבת!...

און די מאמע, גרונע, א אידענע פון טייטש־חומש, זיפצט אויף עברי־טייטש:

— א פערשאלטענער בויך ביי מיר נעווען...

2.

אז עס איז דאָ א גן־עדן אויף יענער וועלט, גלויבט לייבע זיכער ווי גאָלד. שייך א גן־עדן! צי וועט ער וועז עס איז גרייכען אהין, וויים ער נישט. „עין יעקב" הערט ער אפילו אלע טאג. וועגען תהלים שמועסט מען דאָך נישט, — אלע טאג א יום, שבת — דעם גאנצען, און ראש השנה — זעקס מאל הין און צוריק! נאָר ווער וויים, צי דאָס אליין קלעקט! מען דארף האָבען נאָך מעשים טובים, — האָט ער זיי? גאָט וויים!

אבער אז עס איז דאָ א גן־עדן אויף ד ע ר וועלט, וויים לייב נאָך זיכערער: ער פיהלט איהם, ער זעהט איהם, ער האָט איהם א חודש אין יאָהר. ווי אזוי? — הערט א מעשה!

קיין „טאלענט" האָט ער ניט געקענט אוים־לערנען די טעכ־טער; שניידעריי איז אין שטעדטל אין דר'ערד. אין א קראם אָבגעבען וואָלט אודאי גוט געווען, נאָר זיינע טעכטער האָבען א שם פאר צולאָזענע, ווילדע, און קיין בעל־הבתי־שער קרעמער וואָלט זיי נישט גענומען.

אָבער איינס — וועלנערן האָבען זיי געקענט.

ווי לייבע איז אָרים נעווען, האָט ער דאָך „אויף שבת" ווי עס איז „געקריגען", און אלע דאָנערשטאג פלענט מען ביי איהם אין שטוב וועלנערן א בלאט לאָקשען, און א דאנק אט דעם

בלאט לאקשען האט לייבע זוכה נעווען צו נעניסען דעם גן־עדן אויף ד ע ר וועלט.

וועלגערינם זיינען זיינע טעכטער איינע אין א מדינה, און פאר אזוינע גראטענע וועלגערינם איז דאס שטערטעל צו קליין; זיי דארפען א כרך, וואו זייער ארבייט פערשטעהט מען און וואו זייער ארבייט ווערט גוט בצאהלט.

און גלייך אויף מארגען נאך פורים לאזען זיך די דריי שוועסטער אין דער נאהענטער גרויסער שטאדט אריין וועלגערן מצה.

און דא הויבט זיך אן פאר לייבען דער גן־עדן...

ער בלייבט אייגער אליין אין שטוב. אפילו דאס ווייב איז אויך נישטא אינדערהיים; זי קנעט אין א פאדריאד אין שטעטעל גופא.

און לייבע זיצט ביי דעם ביסעל גוי'אישע ארבייט, וואס ער האט אויף זייער „פסח" בעקומען, און טראכט: ווי גוט איז אויף דער וועלט, אז מען האט ניט קיין ווייב און קיין דריי טעכטער.

א גן־עדן, א גן־עדן!

3.

א צוויי טאג פאר פסח קומען די טעכטער צוריק. הערענדיג זייערע שטימען נאך אויף די וועגענם, בלייבט לייבע דערשראקען. אויס גן־עדן! דער גהינום איז געקומען.

ער איז זיך אבער טועה. עס לאזען זיך אריין די דריי שוועסטער, פרעהליכע, ליעבליכע און גוטע, — טראגענדיג יעדע אין די הענד צו פעקלעך.

לייבע דערקענט זיי, דאכט זיך, ניט: זיינען דאס זיינע טעכטער?

— נו, וואס מאכסטו, טאטע, — רופט זיך אן מיט א ליעבען שמייכעל „די קאץ".

די פראגע איז אזוי אונערוואַרטעט ווייך, אזוי בנעימות־דיג, אז לייבע פערשעמט זיך, און א טרעהר שטעלט זיך איהם אין אויג.

— יענטע! — רופט זיך אָן ווידער „די קאץ" — די פסח'דיגע שמאלץ האָסטו אראָבגעטראָגען?

— יאָ! — ענטפערט יענטע.

— ווער איז דאָס די יענטע? — פערקלערט זיך לייבע.

א נאנץ יאָהר הערט ער ניט דעם נאָמען.

— אהא, דערמאָנט ער זיך, דאָס איז „די פערזעסענע!"

— חאשע, לאָמיר אויספאקען די טוקעווע שמאלץ! — רופט זיך אָן יענטע.

— ווער איז די חאשע? — פערקלערט זיך לייבע.

— אהא! דערמאָהנט ער זיך — דאָס איז דער „מענה לשון".

לייבע וואָלט זיך ניט געשעמט, וואלט ער געמומען אלע דריי טעכטער, צונויפדריקען זיי אין זיינע שוואכע אָרימס און קושען זיי.

אין א שעה ארום נעהמט יעדע טאָכטער ארויס איהר פערמענגען.

ביינאכט קומט אויך די מאמע פון פאָדריאד אן אבנע־דעבענטע.

מען בע'חשבונ'ט דעם אייגענם — איבער פיערציג רובל.

— עם וועט זיין א פסח כיד המלכות! — זאָגט די מר־טער.

די טעכטער זיצען מיט דרך־ארץ און שווייגען.

— איך האָב אויך עפעם פערדיענט! — זאָגט לייבע ארויס מעט א שוואכען קול און קראצט אויס פון בייטעלע צעהן גילדען.

— און א רובל קומט מיר נאָך פון סטעפאנען פאר דעם קאפטאן, ס'איז גוט געלר! — ניט ער צו.

— גבירים! — לאכט לאה.

— יענטע! — רופט זיך אָן חאשע — לאָמיר, מיין גאָלד, זיך נעהמען צו וואשען אויף פסח.

— נרנו! — שטימט איין יענטע.

— איך וועל אייך אויך העלפען! — זאָגט לאה.

און די דריי שוועסטער נעהמען זיך ראמען די שטוב און דערצעהלען מעשיות פון דער גרויסער שטאָדט און קוועלען אָן... און לייבע קוקט, הערט און פערשטעהט גאָרנישט...

4.

פסח מאכט מען ביי לייבען פון דער פולער האנד.

די טעכטער זיינען זאט און בעקלויבט, געהען זיי ארוים דעם ערשטען טאָג נאָכ'ן גוטען מיטאָג אלע דריי שפאציערן.

— ווער זיינען דאָס די דריי מיידלעך? — פרעגט אייגע פון א קופקעלע ווייבער, דערזעהענדיג זיי אין גאס.

— דאָס זיינען דאך לייבעס „מיילער".

— וואָס זאָגט מען צו זיי? — וואונדערט זיך די ערשטע.

— כ'האָב גאר זיי נישט דערקענט!

— זיי האָבען זיך אין פאָדריאד אויסגעאיידעלט! —לאכט אן אנדערע אידענע.

— זיי האָבען פסח וואָס צו עסען, זיינען זיי שטיל! — לאכט נאָך אייגע.

— און וואָס מיינט איהר, — זאָגט שוין ערנסט ווידער די ערשטע, — אז מען האָט וואָס צו עסען, קריגט מען זיך ניט, שעלט מען זיך ניט. א גאנץ יאָהר איז דאָרט א רלות, אז נאָט זאָל רחמנות האָבען.

— אלץ קומט פון אָרימקייט! — זיפצט נאָך א אידענע. און די שוועסטער זיינען שוין אונטער'ן שטערטעל, זיצען

אויפ'ן גרינעם גראז, דערמאהנען זיך די שעהנע, גרויסע שטאדט אוז שמועסען ווי דריי טייבעלעך.

אזוי געדויערט ביז נאך פסח.

אבער מיט דעם ערשטען פערראטען שטיקעל חמץ, וואס מען טראגט ארום פון בוידים צוריק, קומען די קללות אוז קריעג צו לייבען וויעדער אין שטוב אריין.

אוז „די קאץ" אוז דער „מענה־לשון" אוז די „פערזעסע־נע" קענען זיך ווידער ניט צוטייגען, אוז מען שעלט זיך אוז מען דראפעט זיך...

אוז לייבע זיפצט ווידער אויף לשון־קודש:

— אוי, צרת הבת!...

חתן־כלה בריעף

חיים איז ענדליך געווארען א חתן.

ער איז זעהר צופריעדען. — „א סוף זאגט ער, נעפטר'ט אנ'עסק, עס איז מיר נמאס געווארען ארומצושלעפען זיך אנ־קוקען כלות!" צוויי יאהר איז ער זעלטען אין דער היים נע־ווען, ער איז מעהר נעלעגען אין בויד ביי יענקעל בעל־עגלה, וועלכער פלעגט איהם פיהרען אין פיעל ארומיגע שטעטלעף. וואו לייבעל דער שדכן פלעגט נאר אנשמעקען א שטיקעל כלה... איצטער וועט ער זיך ערשט אברוהען! —

דער שדוך איז איהם אפילו ניט גאר איננאנצען געפעלען: עס איז צו וועניג געלד — דריי הונדערט רובל. אמת, די כלה איז א „מענש", וועט טוינען צו א נעשעפט, און דאס איז דער עיקר...

— קיין מאוסע, דאכט זיך, איז זי ניט, — טראכט ער און ער וויל פארשטעלען איהר געשטאלט פאר זיך אליין, ווי ער וואלט זי וועלען נאך אמאל זעהען, נאר עס נעהט ניט ארויס בולט: ער געדענקט עפעס ניט. וואס פאר א פנים זי האט, ער האט זי טאקע גאר וועניג אנגעקוקט. דאס ערשטע מאל ביים „קנין" איז מיט איהם מעהר געזעסען און נערעדט דער מחותן אליין. האט איהם געוואלט נעהנטער בעטראכטען און איבערהויפט אנטאפען איהם, צי איז

ער קיין עם ־ הארץ ניט. ווייל ער האָט אלץ געווארפען פסוקים, און נאָך יעדען פסוק פלענט ער טיעף אין די אויגען איהם אריינקוקען, ווי ער וואלט געפרעגט: פערשטעהסט, חתן־לעב, פירוש המלות? ביי די תנאים, ווידער, איז נאָך וועניגער צייט געווען צו רעידען מיט דער כלה און אנצוקוקען זי, ווי עס געהער צו זיין. דאָס דינגען זיך ווענען נדן, ווענען מתנות און ווענען „גארדעראָבע" האָט צוגענומען די נאנצע נאכט. עס איז איהם קוים געבליבען אייניגע מינוטען ליידינע צייט דורכצוגעהן זיך מיט „איהר" אין נאס, ווען עס איז געווען זעהר פינסטער. דאָך, אז ער שטרענגט אָן שטארק זיין כח הדמיון, שטעלט זי זיך פאר איהם פאָר און זי קומט ארויס „א נאנץ שעהנע". ער נעדענקט נאָר ניט, וואָסערע אויגען זי האָט.

ער זידעלט זיך אליין: ווי זעה איך דאָס ניט איהרע אויגען! א קליינינקייט אויגען!...

„דאכט זיך שווארצע" — פרובט ער צו טרעפען. ער דערמאָנט זיך אָבער, אז ביים מחותן, איהר מאָטען, זיינען גרויע (א, דעם מחותנ׳ס אויגען האָט ער נאָך צו פיעל געזעהן!) מסתמא איז ביי איהר אויך אזעלכע. ער וואלט שוין ווענען, עס זאל שוין וואָס גיכער קומען די צייט, אויך ווענען מען האָט אָבגעלענט די חתונה.

„א, דאמאָלס, טראכט ער, ווען איך זי ריכטיג אָנקוקען. איך ווען זעהען אפילו, ווענען כרעמען זי האָט!"

און וואָס מעהר ער טראכט ווענען איהר, אלץ מעהר ווערט ער צופריעדען פון דעם שדוך.

— א נאנץ גוטער שדוך — לויבט ער פאר זיך אליין — בעסערס וואלט איך ניט נעפונען, אז איך וואלט זוכען נאָך דריי יאָהר...

ער הויבט אָן צו בענקען, עס פערווילט זיך איהם רעידען מיט דער כלה.

אוז אז עס נעהט איבער די ערשטע וואָך נאָך די תנאים, בעשלוסן ער זיך צו שרייבען איהר א בריעף.

זיי האָבען זיך טאקע פערשפּראכען ביז דער חתונה זיך דורכצושרייבען, אוז דער רעיון וועגען בריעף בעהערשט איהם אינגאנצען. אָבער עס איז פאר איהם א שווערע אויפגאבע; שרייבען אפילו, קען ער גאָר גוט, זיין „האנדשריפט" איז גאָר א פיינע. זיין טאָטע פלעגט זיך שטענדיג בעריהמען מיט זיין חיים'ס שרייבען: איהר זעהט א כתב! — פלעגט ער אָפט אנווייזען אויפן זוהנס א שטיקעל אנגעשריבענעם פאפיר, — איהר זעהט אותיות — געדרוקט! אמת, פלעגט דער טאָטע אויסלאָזען מיט גדלות, — ער האָט מיר נענוג געקאָסט: דריי „זמנים" איז ער געגאנגען צו משה טשערטאק — דער בעסטער לעהרער!...

וואָס העלפט עס אָבער: כתב אליין איז וועניג, מען דארף האָבען וועדטער — א „נעדאנק". צו א כלה שרייבען קען מען דאָך ניט שרייבען ווי צו א קרעמער א צעטעלע: „ידידי, שיקט מיר צעהן פונט קמח לבן"... מען דארף דאָך וויסען, וואס צו שרייבען, דער שכן אוז דער טאָטע האָבען איהם אָננעגעבען פאר א וואוינ נעלערנטען: — „וואָס וויסט איהר, וואָס פאר א „קענער" דאָס איז! — האָט דער שדכן נעלויבט פאר'ן מחותן. א קליניגקייט! — האָט דער טאָטע אונטערגעהאלפען, — מיין חיים שרייבט אויסגעצייכענט, זיינע בריעף נעהען קיין אמעריקא"... אוז וואָס צו שרייבען וויסט חיים ניט.

דאָך פרובט ער זיך. ער זעצט זיך אוועק שפעט ביינאכט וען אלע שלאפען שוין אוז הויבט אָן צו שרייבען:

„צו מיין טייערסטע כלה"...

ער שטעלט זיך אָב אוז שפּייט אויס: פוי, וואס איז דאָס פאר א מין שרייבען — „צו"! א מיידעל שרייבט אזוי. „כלה" געפעלט איהם אויך ניט.

א דאנק וואָס ער האָט אמאל נעלעזען שמר'ס ראָמאנעז, דערמאָהנט ער זיך, אז כלה קאָן מען פערבייטען אויף „ברויטע".

מיט דעם נײַ־געפונענעם וואָרט איז ער העכסט צופֿרידן.

וואָס איז אָבער די פֿעולה, אז ער וויים ניט ווי צו טי־טולירן.

„טייערסטע", ווייסט ער זיכער, איז ניט שעהן. נאָך א סך קלערנישׂ, נאָך א סך אומגעהן איבער'ן צימער, קנייטשענדיג דעם שטערן, צומאכענדיג די אויגען און ברומענדיג „ברויטע, ברויטע, ברויטע", — געלינגט איהם צו דערמאָהנען זיך א נאנצע פּראָזע. ער וועצט זיך בערוהיגט אוועק און שרייבט:

„אַדעל געבוירענע און האָבנעשעצטע ברויטע".

ער לעזט עס דורך און עס נעפֿעלט איהם: — אמת'ע דייטשעשע וועלטער! ער הויבט אָן ווייטער צו קלערען, נאָר קיין שום נײַ וואָרט קומט איהם ניט ארויף אויפֿ'ן גערענק, ווי ער וואָלט אין א פּרעמדער שפּראַך נעדאַרפט שרייבען.

פּונדעסטוועגען שרייבט ער צו נאָך א נאנצע שורה: „אין אָנפֿאנג קום איך אייך צו בענאכריכטען, אז איך בין פֿאַלקאָם געזונד, ניעבע גאָט דאָס נעמליכע פון איהנען צו בעקאָממען".

ער הויבט עס אָן איבערצולעזען. די ווערטער נעפֿעלען איהם, כמעט אלע דייטשעשע, נאָר צו א כלה שרייבט מען ניט אזוי; אזוי שרייבען ווייבער צו מאנען, קינדער צו עלטערן. אָבער ניט חתנים צו כלות...

ער פּערמעקט עס מיט צוויי גראָבע שטריכען, נעהמט א צווייטען בויגען פּאַפּיר און הויבט אָן ווייטער צו טראכטען. עס פֿליהען איהם דורך אין מח אלערליי ווערטער, אלערליי רעיונות, דאָך דער רעיון, וואָס זאָל האָבען שייכות צו א כלה, פּעהלט איהם.

עס פֿלאַצט איהם ענדליך די נעדולד, ער ניט מיט כעס א וואַרף די פּעדער.

— וואָס געהסטו ניט שלאָפען, חיים? — פּרעגט דער מאַטע הוסטענדיג אין בעט.

— שלאָף, שלאָף, ניט דיין דאגה! — ענטפֿערט חיים צר־

רייצט. — ער איז אין כעס, וואָס דער טאַטע האָט איהם ניט געגעבען לערנען נאָך צו א בעסערן לעהרער.

— שלעכט! — ברומט ער מיט פערדראָס, — איך וועל קיין בריף ניט אָנשרייבען — איך וויים אפילו ניט ווי אזוי מען הויבט אָן.

„אפשר עמיצען בעטען? — לויפט איהם דורך אין מח.

מיט גרויס שמחה פאלט ער ארויף אויפ'ן פלאַן. איצט איז זיין מח אינגאנצען פערנומען מיט דער פראגע: וועמען בעט מען?...

— גרינפעלד! גרינפעלד! — שרייט ער כמעט אויס.

— ווי אזוי האָב איך דאָס פערגעסען אָן גרינפעלד'ן, איך וואָלט דאָך פערשפּאַרט אזוי פיעל דעם קאָפּ צו ברעכען!

גרינפעלד איז א יונגער לעהרער. א פרעהליכער יונג, שפּיעלט מיט בעלי־בתישע טעכטער אין „ליעבעם", לייענט א סך ראָמאנען און שרייבט אמאל אין בלאט וועגען א „שרפה"... אויף מאָרגען געהט חיים אוועק צו איהם.

— עס איז מאוס צו דערצעהלען, — קלאָגט זיך, כלומרשט שמייכלענדיג, חיים פאר איהם — איך דארף אָנשרייבען צו דער כלה א בריף און איך האָב עפעס ניט קיין רעכטען גע־דאנק.

— נישקשה! — טרייסט איהם דער לעהרער, ווי א דאק־טאָר זיין פאציענט — דאָס איז חלילה ניט קיין סכנה, דאָס טרעפט אפט ביי חתנים. אָט האָב איך יענע וואָך אויך פאר א חתן אָנגעשריבען א בריף, ער נעהמט דריי טויזענד רובל נדן...

— וואָס וועט איהר פאָרט שרייבען? — האָט חיים נייגיריג געפרעגט.

— דאָס וועט איהר שוין הערען! — האָט גרינפעלד מיט גדלות געענטפערט. ער איז צוגעגאנגען צום טיש־קעסטעל,

ארויסגענומען פאפיר און א נייע פעדער און ער איז שוין גע־ווען גרייט צו שרייבען.

— זאגט מיר נאר, ווי הייסט די כלה? — האט ער נע־פרענט מיט א טאן פון א דאקטאר, וואס וועגדט זיך צום חולה, ער זאל בעווייזען די צונג.

— רייזעלע, — האט חיים שמעוודיג געענטפערט.

— ראזע! — האט פערריכט גרינפעלד — אך, זהר גוט, זהר גוט! אזא נאמען ניט שטאף צום שרייבען. א נאמען אין א בריף צו א כלה איז ניט קיין קליניגקייט, דאס איז דער הויפט־העלד אין א ראמאן, איהר פערשטעהט?

חיים האט אפילו געלעזען אמאל ראמאנען, נאר די לעצ־טע צוויי יאהר, זייענדיג פערדרעהט מיט שדוכים, זיינען איהם ארויס די גאנצע ראמאנען פון קאפ. דאך האט ער געענט־פערט:

— איך פערשטעה.

גרינפעלד האט אנגעהויבען צו שרייבען און אין א האלבע שעה ארום איז געווען פארטיג א לאנגער בריף.

גרינפעלד האט דעם בריף הויך געלייענט פאר חיימען און יעדען דייטשען וואלט האט ער שטארק צוגעדריקט, ווי ער וואלט וועלען געבען אנצוהערעניש, אז אזוינע דיי־טשע וועלטער קאסטען ניט בילין... חיים האט עס געפיהלט און ער האט די גאנצע צייט, בשעת גרינפעלד האט דעם בריף געלעזען, געהאלטען די האנד אין טאש, וואו דאס געלד איז גע־לענען.

— „מאנד" איז, דאכט זיך, דער הימל אויף דייטש?— האט חיים געפרעגט, וען גרינפעלד האט געענדיגט לעזען דעם בריף.

— ניין! מאנד איז די לבנה! — האט גרינפעלד ער־קלערט. אין יעדען בריף צו א כלה מוז זיין מאנד.

— עס איז אַ דין, צי אַ מנהג? — האָט חיים כלומרשט געלאכט.

ער האָט איהם בעצאָהלט פאר דעם בריעף און איז נעשווינד ארויס.

אז ער האָט דעם בריעף ביינאכט איבערגעשריבען מיט זיין אייגענער האנד, האָט ער איהם פארגעלעזען פאר דעם טאטען און דער מאמען. דער טאטע האָט מיט גרויס מבינות געלויבט די דייטשע ווערטער און האָט זיך געוואונדערט, וואו האָט עס זיין חיים זיך אויסגעלערנט. די מאמע האָט זיך געקרימט און געמורמעלט:

— אזא בריעף, אזא בריעף! געדארפט נעהמען פינף הונדערט רובל נדן!... נישקשה, זיי וואלטען נענעבען די חזרים!...

א שטערטער אהי ווייבער

(דערצעהלט פון א רייזענדען).

איך בין דאמאלס נעווען אן אנגעט פון א נעוויסער פירמע — עס איז געווען א קורצע צייט נאך מיין חתונה. מיין ווייב, וועלכע איך האב אויך איצט נענוג ליעב, האב איך דאן נאך ליעבער נעהאט און האב געוואלט וואס מעהר פערדיענען. אין אויסזוכען נייע ווינקלען פאר מיין סחורה בין איך געווען זעהר ערפינדעריש — אן אמת'ער קאלומבוס! און אט בין איך אייני־מאל אויף אזא אופן אריינגעפאלען אין א פערוואהרפען קלייני־שטעדטעלע אין דער ליטא.

אנגעקומען בין איך אהין א זייגער איינם ביינאכט. דער פוהרמאן, א פויער, וועלכען איך האב געזומען ביי דער באהן־סטאציע, האט מיך צונעפיהרט צו עפעם א הייזעל, וואס לויט איהר נאניק מיט די סלופעס, וועלכע האבען ארויסגעקוקט פון דער פינסטערניש, האט געזאלט זיין די שטערטעלשע קרעטש־מע.

דער פויער האט אנגעקלאפט אין טיר, איינמאל, צוויי מאל — קיינער האט זיך ניט אנגערופען. א דריטען מאל האב איך שוין אנגעקלאפט פיעל שטארקער. עס האט זיך דערהערט א שארכען, און באלד האט א הייזעריגע, פערשלאפענע מענער־שטימע געפרעגט אויף גוי'אוש:

— חטא העטא?

— עפענט! — האָב איך געענטפערט אויף אידיש.

די טיר האָט זיך באלד אויפגעעפענט און א איד אין די מיטעלע יאָהרען, מיט א צושויבערטען קאָפּ געדיכטע האָהר, מיט א צופּלאָנטערטער באָרד, האָט זיך בעוויזען און ווי מיט א גע־ווין געפרעגט:

— וואָס דארפט איהר? ווער זענט איהר?

— איך ווילּ בלייבען א פּאָר טעג ביי אייך אין שטעד־טלּ. קען איך ביי אייך איינשטעהן?

דער איד האָט מיך אָנגעקוקט פון קאָפּ ביז די פים און, ניט געפינענדיג אין מיר קיין שום פּסולּ, האָט ער, נאָך אלץ פערשלאָפען, געענטפערט:

— מילּא, קומט אריין. מהכא תיתי...

איך בין אריין אין א גרויסער שטוב, וועלכע איז געווען בעלויכטען פון א קליין לעמפּעלּ, וואס האָט מעהר נעריכטערט, ווי געברענט. אויסער דעם גרויסען הילצערנעם טיש מיט צוויי הילצערנע לאנגע בענק ארום די טונקעלע וועגד, איז געשטא־נען אין א ווינקלּ א וויסע הילצערנע קאנאפּע.

— אט דא וועט איהר קענען שלאָפען, — האָט דער איד מיר געמאלדען. — איך וועלּ אייך באלד אויסבעטען.

איך האָב בעצאהלט דעם פוהרמאן, וועלכער האָט מיך זעהר שטארק בעדאנקט און איז ארוים.

איך האָב בעטראכט מיין גרויסען חדר, און עס איז מיר געפעלען געוואָרען. „געבענשט זיינען די קליינשטעדטלּריגע! — האָב איך געטראכט, — ס׳ארא רחבות! א שאָד וואָס שוין צו וועניג מעבעלּ". איך האָב געבענקט נאָך א גרויס־שטאָדטי־שען וויכטען שטוהלּ.

דערווייל האָט זיך דער בעלּ־הבית נענומען פאָרען אין א דערנעבענדיגען חדר. באלד האָט ער זיך געווויזען מיט צוויי גרויסע קישענס, א ליילּעך און א קאָלדרע.

— אט בעט איך אייך שוין אויס, טאקי אויפ'ן קאנאפע. און אין זיין שטימע האט עפעס מוטערליכעס נעקלונגען.

— וואס עפעס איהר? — האב איך איהם פרייגדליך געפרעגט, — פארוואס ניט די בעל־הבית'טע?

— די בעל־הבית'טע? הם... — האט ער איבערגעפרעגט — וואס מאכט עס אויס. אט בין איך די בעל־הבית'טע... אז מען דארף, איז דער בעל־הבית די בעל־הבית'טע... עס איז אלץ איינס...

זיין חקירה איז מיר מאדנע געפאלען געווארען. א וואויל אידעל! — האב איך נעטראכט און געוואלט איהם עפעס זאגען. נאר באלד האט זיך דערהערט פון א דערבייאיגען חדר א פישטשען פון א קליין עופעלע...

דער איד האט געלאזען אין מיטען בעטען די קאנאפע און איז מיט א ניגון פון מאמע, וואס פערוויגט א קינד, אוועקגעלאפען:

— א־א־א־א... ליו־ליו־ליו...

און באלד האב איך דערהערט א סקריפען פון א וויגעלע... אין א פאר מינוט ארום איז ער אריין צוריק, געמאכט דאס בעט און געזאגט:

— איהר קענט געהן שלאפען...

איך האב דערשפירט הונגער, און מורא האבענדיג ניט צו קענען א הונגעריגער אינשלאפען, האב איך גאנץ איידעל און ניט אהן אינערליכען פחד געפרעגט:

— אפשר קריעגט מען עפעס עסען?

— עסען? — האט ער איבערגעפרעגט, און האט גענומען גלעטען די באררד... — עסען? וואס קען איך אייך איצט אזוי שפעט געבען?... סיידען אן אייער־שפייז מאכען?...

— זאל זיין אן אייער־שפייז! — האב איך מסכים געווען. דער איד איז שנעל, ווי א בריה א בעל־הבית'טע, אוועק־

געלאָפען אין קיך אריין. איך האָב דערהערט א קלינגען פון א טעלער און א פאַל.

באלד איז ער אריין צוריק און געגרייט דעם טיש.

— איהר קענט זיך גיהן וואשען, — האָט ער בתמימות געמאָלדען.

איך האָב א שמייכעל געטהאָן, און בין זיך גענאנגען וואשען אין קיך אריין. ער איז נאָך מיר נאָכגעגאנגען און פאר אינוועגס מיטגענומען די אייער־שפייז.

איך האָב זיך געזעצט עסען, און אזוי ווי עס האָט מיר ווירקליך גוט געשמעקט, האָב איך איהם געריהמט:

— איהר זענט ווירקליך א בריה...

— מען לערנט זיך אוים! — האָט ער ווי מיט א זיפץ געענטפערט.

„אן אלמן נעבעך!" — האָב איך איהם טיעף אין האַרצען בעדויערט... „שוין לאנג?" — האָב איך איהם געוואלט פרעגען, נאָר דערמאָהנענדיג זיך אָן דעם ווייענדיגען קינד, האָב איך פערשטאנען, אז דאָס אומגליק האָט איהם ניט לאנג געטראפען. פון קינפעט — האָב איך מיך משער געווען.

איך האָב אויך א זיפץ געטאָן און פון אנ'ארומיגען וועג נעמען רעידען:

— מילא, וואָס קען מען העלפען. עס טרעפט . . .

— יא, ביי אונז אין שטעדטעל איז עס ניט קיין נייעס — אלע אזוי... אָט ווי איהר זעהט א הויז — איז נישטאָ קיין בעל־הבית'טע....

„וועה איז מיר!" בין איך פערציטערט געווארען: „א שטעדטעל מיט אלמנ'ס! אלע ווייבער אויסגעשטאָרבען — א מגפה, היימט עס, אויף ווייבער... דאָס איז דאָך שוין טאקי אינטערעסאנט... פארוואָס־זשע איז דאָס אין די צייטונגען ניט געשטאנען?

— ווי אזוי איז דאָס נעשעהן — אזא אומגליק? האָב

איך שטיל געפרענט און עס האָט מיך געשוידערט . . .

— אנ'אומגליק ? — האָט דער איד א מאך געטאָן מיט דער האנד — אז מען וויל, איז דאָס נאָר קיין אומגליק ניט.

איך בין א פערציטערטער געבליבען. וואָס הייסט ניט קיין אומגליק? — א שטערטל מיט ווייבער שטארבען אויס, און ביי דעם אידען איז עס גאָרנישט...

— פארוואָס איז דאָס, אז מען וויל, קיין אומגליק ניט ?

— דאָס שטערטלע איז ארים, קיין פרנסה איז נישטא... איהר פערשטעהט, צי ניין ? — האָט דער איד מיר קאלטבלוטיג מסביר געווען...

„הייסט עס, זיינען זיי פון הונגער אויסגעשטאָרבען"... האָב איך מיר געוואָלט ערקלערען דאָס אומגליק. נאָר באלד איז מיר קשה געוואָרען: וואָס עפעס דוקא די ווייבער, פארוואָס ניט די מאנסביליען אויך ?... איך האָב גאנץ דיפלאָמאטיש א פרעג געטאָן :

— און פאר וואָס ניט די מאנסביליען ?....

— די מאנסביליען ? האָט ער געלאכט, — וואָס רערט איהר? ערשטענס וויליען ניט די מאנסביליען, עס פאסט ניט פאר אונז, און צווייטענס וויל זיי דער „מלאך־המות" ניט נעהמען...

איך בין פארערשטוינען און שרעק שיער ניט אומגעפאלען. הענד און פים האָבען מיר אָנגעהויבען ציטערן : „גאָט מיינער ! —האָב איך געטראכט — וואו בין איך דאָס אריינ־גענאלען?"

איך האָב מיך אומגעקוקט — א שטוב ווי אלע שטיבער אין א קליינשטעדטל. דער איד אליין, אבוואָהל די צושויבערטע האָהר פון קאָפ און באָרד איז א ביסל אָבשרעקענדיג, אָבער די אויגען און דער גאנצער אויסדרוק פון פנים איז זעהר מילד און ווייך... ניין ! דא מוז עפעס שטעקען וואָס אנדערש.

— זאָגט מיר. איך בעט אייך, — האָב איך צוטומעלט נעפרענט, — א סך ווייבער ?...

— וואָס הייסט א סך ? — אלע, אויסער צוויי אלטע אידינעס; זיי האָבען אויך געוואָלט נעהן, נאָר דער „מלאך־המות" האָט זיי ניט געוואָלט נעהמען...

עס האָט מיך א שוידער געטאָן און איך האָב מיט שרעק אויסגערופען :

— וועלכער מלאך־המות ? ... אום גאָטעס ווילען — איהר שרעקט דאָך מיך ביז טויט איבער !

—אך, האָט ניט קיין פּאָראיבעל, — האָט דער איד גוטמוטיג געלאכט, — איך האָב נאָר פערגעסען, אז איהר ווייסט ניט פון קיין מעשה. דער „מלאך־המות" — דאָס הייסט ביי אונז דער פאבריקאנט פון דעם „גוט", וואָס נעפינט זיך ניט ווייט... זעהר א שלעכטער מענש, און די וויבער אונזערע רו־פען איהם דער „מלאך־המות"...

— הייסט עס אייערע וויבער לעבען ? — האָב איך ווי מיט פרייד אויסגעשריען.

— וואָס הייסט ? אודאי לעבען זיי... וואָס פאר א קשיא, צי זיי לעבען ?... זיי ארבייטען דאָך טאקע א נאנצע וואָך אין פאבריק.. איהר פערשטעהט...

איך האָב פרייער אבגעאטעמט ; די נעהיימניס האָט זיך פאר מיר אזוי איינפאך בענטפלעקט.

ניט ווייט פון שטעדטעל האָט זיך מיט א פּאָר יאָהר צוריק א פאבריק געעפענט. מען האָט נעראַרפט האָבען בילינער ארבייטער, האָט מען דערצו נענומען וויבער, ווייל פאר די מאנסביל־ען האָט עס ניט געפאסט. ארבייטען אלע וויבער אין פאבריק א נאנצע וואָך, און די מאנסביל־ען פיהרען די הייזער און ניאנטשען די קינדער...

אויך מארגען בין איך ארויס אין שטעדטעל. בענגענט האָב איך בלויז מאנסביל־ען. זיי זיינען געגאנגען ווער מיט קינ־דער אויף די הענד, ווער האָט א מולטער געטראָגען, ווער א

דייזשע געקייקעלט... איך האָב מיט אייניגע גערעדט און גע־פרענט, ווי אזוי זיי פיהלען זיך.

—נאָט צו דאנקען ! — האָט מיר א גע‌ל אידע‌ל נעענט־פערט, — מען קומט אויס. שבת מאכען איז אפילו שווער פאר אונז, אָבער מען טרעפט... פרייטאָג צו ליכט־בענשען קומען זיי דאָך... חי־חי־חי ! היינט וואָס מאכט עס אויס . . . מען קומט דורך....

איך האָב זיך ארומנעדרעהט אין דעם דאָזיגען קלייני־שטעדטע‌ל א פּאָר שעה און בין אוועקגעפאָהרען.

זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, איך האָב ניט ליעב קיין שטעדטע‌ל אָהן ווייבער. איך האָב שוין געזעהען א סך אָרימע, טרויעריגע שטעדטלעך אין דער ליטא, נאָר אזא אומעט, ווי אין יענעם שטעדטע‌ל האָט נעהערשט, האָב איך נאָך אין ערגעץ ניט נעפיהלט...

אידישע מטבעות

די גרויסע אידישע געלעהרטע און היסטאריקער בהעבען זיך די קעפ וועגען די אידישע מטבעות פון דער צייט, וועו דאס אידישע פאלק איז געווען זעלבסטשטענדיג אין זיין איינען לאנד. ס'איז דא סברות און השערות, אז נאך אין אברהם אבינו'ס צייטען האבען שוין די „עברים" געהאט זייערע מטבעות. איך וויל אזוי ווייט ניט געהן. איך בין ניט קיין היסטאריקער און קיין ארכעאלאג אודאי ניט. אבער אז די אידען האבען געהאט אייגענע מטבעות און דוקא אין גלות, דערויף קען איך אליין עדות זאגען. אזוינע מטבעות האבען עקזיסטירט ביז מיט א יאהר צוואנציג צוריק אין פיעלע אידישע שטעדטלעך און זיי זיינען „געגאנגען" ווי די מטבעות פון א רעגיערונגס־קאזנאטשיי, האבען געהאט דיזעלבע מאכט און דעם זעלבען ווערט, אזוי אז עס פלעגען זיך געפינען אפילו אזוינע לייט, וואס פלעגען די מטבעות נאכמאכען, פאר וואס די קהילה פלעגט זיי זעהר הארט בעשטראפען.

ערפונדען די מטבעות האט מען א דאנק די פיעלע מחנות ארימע־לייט, וואס פלעגען בעפאלען דאס שטעדטעל אין א יקרות־יאהר. ברויט איז דאמאלס געווען א שאד צו געבען. דאס קלענסטע שטיקעל ברויט איז ווערט געווען א קאפיקע; נעבען ווידער די ארימע־לייט אנשטאט ברויט געלד, — איז די קלעג־

סטע מטבע געווען א האלבער נראשען, און אין שווערע צייטען איז דאס פאר די שטעדטעלשע אידען א צו גרויסע מטבע געווען. אט ביי די דאזיגע שווערע עקאנאמישע אומשטענדען, ווי מען דריקט זיך היינט אוים וויסענשאפטלעך, איז ערפונדען געווארען די מטבע — די פרוטה.

א פרוטה האט געהאט דעם ווערטה פון אן אכטעל קאפיקע, א פיערטעל גראשען, היינט עס. בעשטאנען איז זי פון א קליין פיערקאנטיג שטיקעל בלעכעל, אויף וועלכען עס איז געווען אויסגעקריצט צוויי בוכשטאבען, א „צ" מיט א „ל"; דאס האט געהייסען צדקה לעניים, צדקה פאר די ארימע־לייט.

די ערשטע צייט, אז די דאזיגע מטבע איז ערפינדען געווארען, האבען די ארימע־לייט נעמאכט א ויצעקו: עס האט זיי, הייסט עס, ניט געטויגט דער עסק; זיי האבען דוקא געוואלט ברויט, ווייל ברויט, ווי געזאגט, איז דאמאלס געווען גראד טייער, עס זיינען געווען יקרות־יאהרען. טייל ארימע־לייט, עקשנים, האבען זיך איינגעשפארט און קיין פרוטה ניט געוואלט נעהמען, און וועו די נאנצע חאפטע ארימע־לייט וואלט געמאכט יד־אחת, קען זיין, וואלטען זיי אויסגעפיהרט; מען קען מיט א וועלט ארימע־לייט ניט אייניריסען. זיינען אבער צווישען די ארימע־לייט געווען אויך אריסטאקראטען, וואס האבען ניט ליעב געהאט צו שלעפען די טארבע, — אריסטאקראטען זיינען, ווי עס איז ידוע, תמיד פויל, — און אט די דאזיגע אריסטאקראטען זיינען דוקא מיט די פרוטות געווען צופרידען: עס איז פארט שענער — א רייכערע פרנסה, הייסט עס: אהן א טארבע!...

די קאזנאטשייסטווע, וואו די פרוטות זיינען געמאכט געווארען, האט זיך געפונען אויפ'ן שוהל־הויף. דער קאזנאטשיי איז געווען זרח דער מלמד, וואס האט צוליעב זיין אלטקייט פערלאזען דאס קנעלונג, און די קהילה האט איהם געמוזט פערזאגען מיט פרנסה... ביי דעם דאזיגען אלטען מלמד איז געווען שטענדיג פול דאס שטיבעל מיט ארימע־לייט און בעלי־בתים:

די ערשטע פלעגען קומען אויסבייטען די פרוטות אויף מזומנים, און די צווייטע — קויפען פאר מזומנים פרוטות... דער אלטער זרח, א בייזער איד, פלעגט אפט וועלען א פרוטה קאנפיסקירען: —דער „צדיק" — פלעגט ער הייזעריג טענה'ן — איז ניט דערזעלבער „צדיק" פון זיין פורים! ער וואלט שווערען, אז דאס איז א פאלשע פרוטה... כף־הקלע וועט איהר אוועקגעהן! — פלעגט ער דראהען די ארימע־לייט.

נאר אויספיהרען פלעגט ער ניט. ער פלעגט אויך די דאזיגע כלומרשט געפעלשטע, מוזען אנגענהמען, כדי ניט אריינרייסען צופיעל מיט די ארימע־לייט, וועלכע האבען אין יענער צייט געהאט א גרויסע מאכט און האבען געקענט איהם מאכען פאר אוים קאזנאטשיי...

אסיען־צייט, אז אין שטעדטעל פלעגט זיך „אוועקשטעלען" די גרויסע בלאטע און צום מלמד איז שווער געווען צוצוקומען. פלעגען פיעל בעלי־הבתים און בעלי־הבית'טעם קויפען די פרוטות ביי די ארימע־לייט אליין: פאר א קאפיקע אכט פרוטות.

נאך שפעטער, אז די פרוטות האבען זיך שטארק פערשפרייט און זיינען געווארען מעהר ווי דאס געלד, וואס טייל בעלי־בתים האבען פערמעגט, האט מען די פרוטות געגוצט אנשטאט געלד: פאר צווויי פרוטות פלעגט א בעל־הבית'טע קויפען א פאר ציבעלע, אביסעל זאלץ אין קרעמעל און שאר ירקות. און וואס איז געווען טאקע די נפקא מינה? — וויבאלד אז עס גהט ווי געלד ניט נאר ביי די ארימע־לייט, וואס געהען איבער די הייזער, נאר אויך ביי די קרעמער.

איבער דעם לאנגען אסיען פלעגט זיך אויף אזא אופן אנקלייבען ביי די בעלי־הבתים א סך פרוטות. און אזוי ווי די ארימע־לייט פלעגען אין א קורצע צייט ארום אבציהען אין אנדערע מקומות, אויסבייטענדיג די פרוטות אויף מזומנים, איז וואס ווייטער אלץ וועניגער מזומן געלד געווארען אין שטעדטעל. און אין איין העלען פריהמארגען האבען זיך פיעל בעלי־

בתים ארומגעזעהן, אז ביי זיי האָט זיך אָנגעזאמעלט צו גרויסע סומען פרוטות. עס איז שוין געווען אין אָנהויב פריהלינג, דער שניי האָט געלאָזט, און דער וועג איז געווען זעהר א שלעכטער; קיין אָרימע לייט האָבען זיך ניט געוויזען. מען איז נעלאָפען צו זהן דעם קאזנאטשיי אויסצובייטען די פרוטות אויף מזומנים, נאָר דאָ האָט זיך ארויסגעוויזען, אז דער חשבון שטימט ניט: זהן דער מלמד האָט לויט'ן חשבון געקענט אויסטווישען קוים די העלפט; אין דער אנדער העלפט איז ער געבליבען הינטער־שטעלינ: מעהר איז קיין גאָלד אין קאזנאטשייסטווע ניט נעווען.

די בעל־הבית'טעם זיינען געשטאנען מיט אראָבגעלאָזטע קעפ און ניט געווואוסט וואָס צו טאָן.

דאָ האָט זהן דער מלמד זיי געטרייסט: —

— איהר ווייבעלעך, דערצעהלט קיינעם קיין מעשיות ניט: איהר קענט פאר די פרוטות קויפען אין אלע קראָמען, וואָס איהר דארפט, און אם ירצה השם נאָך פסח וועט דער וועג ווערען בעסער, אָרימע־לייט וועלען זיך מיט גאָטס הילף ווייזען, וועט אלץ זיין גוט, מיט גאָטס הילף, פרוטות זיינען גוט געלד. הלואי זאָלט איהר זיי נאָר האָבען א סך, וואָלט איהר שוין ניט געדארפט זארגען, וואו אויסצוגעבען זיי... בפרט, אז אם ירצה השם נאָך פסח קומען צוריק די אָרימע־לייט, מיט גאָטס הילף.

און געטרייסטע זיינען די בעל־הבית'טעם אוועק אהיים.

און די פרוטות זיינען געגאנגען פון האנד צו האנד ווי געלד. פאר אכט פרוטות האָט מען געקויפט א בינטעל חריין אויף פסח און דוקא ביי די שטעדטעלשע פויערטעם — אויך זיי האָבען די פרוטות אָנגענומען פאר געלד.

און וואָס איז געווען מאַקע די נפקא מינה — וויבאַלד אַז
נענומען האָט עס יעדערער, און פון דעם, וואָס די קאָנאַטשיים־
טווע איז באַנקראָט, האָבען ניט אַלע געוואוסט, און עטליכע
וויבער, וואָס האָבען יאָ געוואוסט, האָבען עס געהאַלטען בסוד.

קאַלט

די צוויי פענסטער מיט די זעקס שויבען, וואָס קוקען ארויס אין גאָס, זיינען פערפרוירען, פערדעקט גראָב מיט אייז און קוקענדיג אויף די פאנטאסטישע קאַלטע בלומען, וואָס זיינען אויסגעמאַלט אויף די שויבען, דאכט זיך, אז דער פראָסט האָט דאָ זיין גאנצען טאַלאַנט אוועקגעלעגט. — אין דעם קלייניעם שטיבעלע איז קאַלט און די קעלט איז א דריקענדע, עס נאָגט און שרעקט דאָס הארץ פון די, וואָס נעפינען זיך אין שטיבעלע. פרעידע, די ווירטהין פון שטיבעלע האָט אפילו אין דער פריה נעהייצט, דער פראָסט איז אבער צו שטארק, אז פאר די עטליכע דינע שייטלאך האַלץ, וואָס פרעידע האָט אויסגעברענט, זאָל ער זיך דערשרעקען, און אריינלעגען מעהר האַלץ האָט זי ניט געקענט — פערשוועדען די האַלץ טאָר זי ניט. איהר רעכנונג וויים זי גאנץ גוט: זי האָט נעכטען פריה איבערגעצאהלט, איז נעווען 25 שייטלאך (אייגענטליך איז נעווען 26 נאָר 2 זיינען נעווען אזוי דין, אז פרעידע האָט זיי גערעכענט פאר אייער) האָט זי נעכטען אין דער פריה אריינגעלעגט 5 שייט, דאָס הארץ האָט איהר אזוי וועה געטון. היינט פריה אז דער פראָסט האָט זיך נעשטארקט, האָט זי אריינגעלעגט 6 שייטלאך און צוגעווארפען שפעטער מיט א טיעפען זיפץ נאָך א דין שייטעל. טאקע אייגע פון די צוויי דינע, און היינט איז ערשט מיטוואָך.

דאָרף זי נאָך דאָנערשטאָג פריה הייצען, פרייטאָג חלה באקען און ביי טאָג הייצען אויף טשאָלענט....

גאָט וויים, צי עס וועט אפילו קארגענדיגערהייט קלעקען. וועגען הייצען אויף דער נאָכט איז גאָר ניטאָ וואָס צו רעדען.

און חיים דער בעל־הבית פון שטיבעלע, איז א איד א „צע־בראָכענער", אָהן לייב און אָהן לעבען. פאר א וואַרעם אויוועלע וואָלט ער דאָס חיות אוועקגענעבען. און צו וואַרעמקייט איז ער שטארק נעוואָהנט. אמאָל, אז ער איז נאָך אינגער, געוונטער גע־וען און מען האָט נאָך אזוי ניט געוואוסט פון זיין „שלים־מזל", האָבען איהם קרובים „אריינגעמאכט" צו ר' בערע וואָלפזאָהן אין זואלד פאר א „מענשען". און דאמאָלס פלעגט ער ערשט האָבען וואַרימקייט! די „מענשען" פלעגען דאָרט קיין האָלץ ניט זשאָלע־וען! מען פלעגט אַנ־„קאטעווען" אן אויוועז מיט האָלץ, אז מען פלעגט זיך נאָכ'ן הייצען צום אויוועז ניט קענען צושטעקען — דאָס איז שוין געווען אָבער לאנג, מיט יאָהרען צוריק... אויף דער שטעלע האָט מען איהם לאנג ניט געהאלטען. דער סוחר האָט אלץ געוואָרטשעט, אז חיים איז צו עהרליך און וואַרטשענ־דיג האָט ער איהם ענטוואנט. חיים האָט דעם סוחר מיט דער שטעלע לאנג שוין פארגעסען, ער האָט שוין עטליכע שטע־לעס אנדערע געהאט און ער האָט זיי אויך פערגעסען, איצטער זיצט ער גאָר אָהן א שטעלע און פערגעסט דאָס אויך . . . דאָס אויוועלע אָבער דאָרט אין וואלד קען ער ניט פערגעסען, דעם גאנצען קאלטען ווינטער שטעהט זי איהם פאר די אויגען; א וואַרעמע, א פרעהליכע שמייכעלט זי דאכט זיך...

און זיצענדיג ביים טישעל און ציטערנדיג פאר קעלט, מאָלט זיך פאר זיינע אויגען יענעם אויוועלע. ער פער־טיעפט זיך אין אלטע דמיונות און מורמעלט ניט וויילענדיג ארויס:

— איצטער האָבען יענע אויוועלע! א דערקוויקענישּ! פריידע דערהערט דאָס מורמלען. זי וויים שוין וועלכע

אוויועלע ער מיינט. ניט איין מאָל האָט זי שוין געהערט פון איהם, ווינטער צייט זיינע התּפעלות פון איהר, פריידע פערדריסט זיין לעדיג זיצען און זי קרימט איהם איבער:

— יענע אוויועלע, יענע אוויועלע!... וואָלסט בעסער האָבען יענע שטעלע, וואָלטען מיר דאָ געהאט א וואַרעם־אויוועלע...

חיים מאכט זיך, ווי ער הערט ניט, ער גיט נאָר שטיל א זיפץ און ענטפערט ניט. ער האָט ניט וואָס צו ענטפערן. זי איז אפשר נערעכט! באלד אָבער הויבט ער זיך אויף, רייבט די פערפרוירענע הענט און רעדט ארויס פעסט מיט בטחון:

— דער פראָסט וועט לאנג ניט האלטען! ער טאָר לאנג ניט האלטען! ער וועט אין גיכען פלאצען, צום מולד מ ו ז ער פלאטצען...

—יאָ, פלאצען וועט ער! וויל פריידע ניט איינשטימען— ער קען נאָך האלטען און האלטען.

אייגענטליך האָפט פריידע אויך, אז דער פראָסט וועט אין גיכען פלאצען; טאָמער אבער, א קשיא אויף א מעשה, וועט דער אויבערשטער קיין רחמנות ניט האָבען און ער וועט נאָך יאָ האלטען, וויל זי זיך שוין צוגעוואהנען צום טרויעריגען נעדאנק.

אין שטיבעל וועדט ווידער שטיל, עס הערט זיך נאָר דאָס קנאקען פון פראָסט. חיים קוקט צום קאלטען אויוועו, נעבען וועלכען עס שטעהט א קליין־אינגעלע, דאָס מוזינקעל.

— וואו ביזט דו, בערעלע? — פרעגט דער טאטע.

— איך שטעה ביים אויוועו — קלינגט אוים א הייזעריג־קינדערש קול׳כעל.

— ביים אויוועו? — פרעגט איבעו חיים, ווי ער וואָלט זיך בעלעקט. נו, וואָס? עפעס א וואַרעמער אויוועו?

— א י י ן שטיקעלע נאָר, אין מיטען, איז וואַרעם...— אָט דאָ ביים פליצע...

דער טאטע הויבט זיך אויף פון טיש, שטעלט זיך אויף און קוקט דאַרשטיג אין יענער זייט וואו דער אויוועז שטעהט.

— דיר איז קאלט, טאטע? — פרעגט דאָס קינד — גיי וואַרעם זיך!

— ניין, — זאגט דער טאטע פערשעמט וועראנדיג — איך וויל נאָר זעהן, צי עס איז וואַרעם...

ער מאכט א טריט נעהנטער, ביז ער גיהט צו צום אויוועז־לע, טאפט אַן דאָס שטיקעלע וואַרמע אַרט אוז רעדט ארוים מיט התפעלות:

— טאקע וואַרעם... וואָס זאגט איהר דערצו?... אויב דו ווילסט, מיין זוהן, לאָז דער מאמען זיך אביסעל אַנווארעמען.

— איך בין דיר מוחל! — ענטפערט פרייד ביזז, ווי זי טהוט אלע מאל, וועז חיים איז גוט צו איהר — איך בין דיר מוחל, איך וועל ניט דערפרוירען.

— גיי, מאמע, גיי! — לעגט בערעלע פאָר דאָס אַרט.

— שטעה מיין זוהן שטעה. דיר איז נעבעך קאלט.

חיים גיהט אוועק אומעטיג צום טיש אוז לאָזט ארוים א טיעפען זיפץ צוזאמען מיט א קאלטער פּארע פון מויל...

* * *

אין א שעה ארום איז דאָס קינד שלאָפען נעגאנגען. פרייד עז איז ארוים ערגעץ צו א שכנה, וועגען א טעפעל אוז חיים האָט זיך מיט אן אימפעט צוגעהאפט צום אויוועז. ער האָט געטאפט, געטאפט מיט די פערפרוירענע פינגער, נעזוכט דאָס שטיקעלע וואַרמע אַרט, נאָר ער האָט איהם שוין ניט געפונען. דאָס אויוועלע איז שוין נעווען איננאנצען קאלט, ווי אייז..

— שוין ק א א ל ט!... — האָט ער פערצווייפעלט ארויסגערעדט, וואַרפענדיג א צומישטען בליק אויף די פערפרוירענע פענסטער...

איוב

ער האָט נעהייסען חיים דער מלמד און זיין „צונעמעניש" איז געווען איוב.

זיין ווייב איז נעווען א שטענדינע קראנקע; איהר הוסט פלענט זיך הערען, ווי אן אבקלאנג פון א לעדינען פאס. וועז אן אומבעקאנטער, פרישער מענש זאל אמאל שטעהן דערביי, וועז זי פערהוסט זיך, וואלט ער זיך זיכער דערשראקען אוז וואלט נעמיינט, אז אָט, אָט עקט זיך איהר שוין דאָס לעבעז. אבער חיים אליין פלענט נאנץ רוהיג אוז קאלט־בלוטיג אויס־הערען איהר „הארץ־מוזיק": ער איז שוין געווען נעניט — זינט ער נעדענקט הוסט זי אזוי אוז נאָכ'ן אויסהוסטען זיך ווערט זי וויעדער „נעזונד" אוז האָט נאָך נענוג כח צו שרייען אוז צו שעלטען, וועז ער ברענגט איהר קיין נעלד ניט אויף דער הוצאה.

ער אליין איז אפילו אויך א „חלוש", ווי ער דריקט זיך אליין אויס; נאָר א מאנסביל איז ניט קיין אידענע — איז דאָס ניט אזוי קענטיג, אבר האָט ער צו זיין הוסט א רפואה: די ליולקע... „די ליולקע — זאָגט ער — צעשלאָגט מיר די ליחות אוז איך ווער נענעזוז"...

א קראנקער טאטע, א קראנקע מוטער, — זייגען די קינ־דער אודאי קראנק; נאָר די הויפט חולה איז די עלטערע טאָכ־

טער, נ ע ל ע , א הויבע, א דארע, דאס פנים איהרס איז ווי א וואקס און די אויגען זיינען מיט א טויטען טרויער פערצוי־גען. אויף דער טאכטער איז חיים אליין מודה, אז זי איז ניט „אין גאנצען" און האָטש ער גלויבט ניט אין „חכמת הרפואה", דאָך זיפצט ער אמאל אונטער, קוקענדיג אויף איהר טויטען גע־זיכט: „געלע האָט טאקע בעדארפט **האָבען** א דאקטאר"!.. נאָר דאס זאגט ער סתם אין דער וועלט אריין, פונקט ווי ער זאגט אמאל, וועו עס איז ניטא קיין ברויט אין שטוב: איצט האָט מען געדארפט האָבען אין שטוב א דריירובעלדינע...

אזעלכע „גוזמאות" פלעגען ארויסרופען א ביטערן שמיי־כעל ביי די הויזינע און דאס ווייב, אויב זי פלענט אין דער מי־נוט ניט פערהוסטען זיך, פלענט זיך צעבייזערן:

— ער הויבט שוין אָן זיינע חכמה'לעך!... עס איז נאָר ניט אזוי פרעהליך אויפ'ן הארצען...

תלמידים האָט ער געהאט אכט — אלע אָרעמע קינדער. די רייכע עלטערן האָבען איהם זייערע קינדער ניט געוואלט אָבגעבען, אויס מורא, זיי זאלען זיך ניט „אָנשטעקען", און אזוי איז חיים זיין גאנץ־לעבען אין א רייכען הויז ניט אריינגענאנ־גען און האָט שטענדיג פאר זיינע אויגען געזעהן נאָר אָרעמ־קייט, דחקות און קראנקהייט!...

— דאס לעבען איז ניט ווערטה קיין ביטערע ציבע־לע! פלענט ער אָפט זאגען פאר זיין אייניגען נאָהנטען מענ־שען — פאר'ן פרוש פון בית־המדרש, מיט וועלכען ער פלענט ליעב האָבען אריינלאָזען זיך אמאל אין א שמועס וועגען הויבע ענינים. פאר דעם זעלבען פרוש האָט ער אמאל אויסדערצעהלט זיין גאנצען לעבען, ווי אזוי ער האָט זיך צו 12 יאָהר אוועקגע־לאָזט אין ישיבות „לערנען", ווי אזוי ער האָט זיך געוואלגערט אין אלערליי קלייזלעך, געשלאָפען אויף הארטע בענק און געלי־טען הונגער, קעלט און קלעפ, אומזיסטע ניט־פערהיענטע קלעפ...

— עט, האָט ער אויסגעלאָזט זיין לעבענס בעשרייבונג— ס'איז דאָס נאנצע לעבען א נארישקייט, הבל הבלים!... און צייט איך בין שוין פאר זיך אַ בעל־הבית מיינט איהר לעב איך? פרענט מיך וועז האָב איך פון נאָך מיין חתונה אַן אמאָל זאט אַבגענעסען — וועל איך ניט געדענקען... היינט מיין דירה... איהר זענט וועז ביי מיר געווען?...

זיין דירה איז געווען אין א „זעמליאנקע"; דאָרט האָט ער זיך געגעצט און געפרוירען צייט נאָך דער חתונה. אלע נאָך סוכות אפילו בעשליעסט ער זיך פעסט ארויסציהען פון דעם „קבר", אבער נאָכ'ן פעסטען בעשלום דערמאָהנט ער זיך אַן זיינע „מעבעל" און ער האָט זיך מורא צו ריהרען פון אָרט מיט זיי: וועז מען זאָל די צוויי בעטען, דעם טיש און דעם קאסטען ריהרען פון אָרט וועלען זיי גלייך צעפאלען אויף שטיקלעך. „די סברא איז מחייב, אז זיי וועלען צעפאלען — פלעגט ער אויסווייזען זיין וויב — פערשטעהסטו מיך, האלץ, אז עס נעצט זיך צוואנציג יאָהר מוז צעפוילט ווערען.. דאָס האָט שוין אזא טבע"...

זיין לעבען וואלט קיין ביטערע ציבעלע אויך ניט ווערטה געווען וועז ער וואלט ניט געהאט קיין צוויי תענוגים, וואס ער האָט זיי נעקענט גרייבען...

דער ערשטער תענוג איז די ליולקע. אלע וואָך געהט ביי איהם אוועק א פעקעל מאחאָרקע פאר אכט גראשען; דאָס איז ביי איהם א מין שכרות רחמנה ליצלן, און דאָס וויב וואַרפט איהם טאקי פאָר: דו פער'שבורסט אויך דער ליולקע דיין נאנצע פרנסה. ער פיהלט אליין, אז די ליולקע איז ביי איהם טאקע א מין כשוף: עס האָט איהם אמאָל ביי נאכט פערפעהלט אין ליולקע אביסעל מאחאָרקע האָט ער געמיינט, אז ער וועלט משוגע און צו א נוי א שכן איז ער אריין בעטען לייהען אביסעל מאחאָרקע... ער זאָגט, אז דער רויך, אויסער וואס ער צושלאָגט איהם די ליחות, צעשלאָגט איהם אויך די רעיונות... און רעיונות

האָט ער זעהר שוועריע. ער קלעהרט וועגען נאָט, וועגען זייַן „השגחה", „מדוע דרך רשעים צלחה" און דער גוטער מענש. דער עהרליכער מאן ווערט אזוי אויסגעריסען, לוידט אזוי פיעל!... קלעהרענדיג אזוי פאלט ער אמאל אריין אין ספקות, אין מוח גיט איהם א קלאפ, ווי מיט א האמער, א פראזע פון אן אפיקורס: עס איז אלץ על פי דרך הטבע און עס איז שוין ניטא קיין קשיות... ביי דעם רעיזן פערליירט ער זיך אין נאנצען, אין קאָפּ הויבט זיך אָן מישען, אין די אויגען פינטעלט... ער מאכט מיט די הענד, ווי ער וואלט זיך געראננעלט מיט עמי־צען, טרייבט די בייזע גערַאנקען און... פערדויבערט די ליולקע, און גלייך מיט'ן ערשטען רינגעלע רויך פון דער ליולקע פער־שווינדען די מחשבות זרות, די נשמה בערוהיגט זיך און ער פיהלט, אז ער ווערט וויעדער א מענש, ווי נאָט האָט געבאָטען...

דער צווייטער תענוג זיינער איז צו לערנען מיט זיינע תלמידים „איוב" און דאָס אין זיין העכסטעם, ערהאָבענסטעם פערגעניגען, זיין ליכטיגער גן־עדן אין דעם פינסטערן גהינום...

וועז אָנהויב זמן קומט צו איהם אָן א נייער תלמיד אין חדר ארײַן, פרעגט איהם חיים די ערשטע זאך:

— וואו האלטסטו שוין, אינגעלע, אין תנ"ך?

— ישעיהו, — ענטפערט דער נייער תלמיד.

— און ביי מיר וועסטו אָנהויבען „איוב"... פערשטעהסט. איוב... א פיינער תנ"ך איוב... גאָר א פיינער...

דאָס אינגעלע דערשרעקט זיך לכתחילה: ער האָט נעהערט פון עלטערע אינגלעך, חברים, אז דאָס שווערסטע פון תנ"ך איז איוב און חיים־„איוב" „רעדט אויס" דאָרט זעהר א סך. ווי אָבער עס קומט צום לערנען פערליירט זיך דעם אינגעלס שרעק; אנשטאָט שרעק נעהמט איהם דורך א נעפיהל פון א זיסען טרויער, פון רחמנות אויף איוב'ן און אויף דעם רבי'ן, וואָס וויזט אוים, לערנענדיג, ווי איוב אליין!... דעם ערשטען קא־פיטעל לערנט דורך חיים אייגענדיג, אזוי ווי אן הקדמה, וואס

איז עפעס ניט אזוי נויטהיג. איוב'ס עשירות, איוב'ס הצלחה אין די ערשטע יאָהרען ווייזען איהם אויס, ווי א ניט געשטוי־נענע, ניט געפלויגענע מעשה, ווי א בייקע, וואס עס קאן גאָר קיינמאָל ניט טרעפען... ווי ער קומט אבער צום שטן, צו איוב'ס יסורים, ווי אזוי איוב קראצט זיך מיט א שארבען, דאמאָלס געהט ערשט חיים אריין אין זיין אמת'ער רעליגיע און אין א פלאם־פייערדיגע התלהבות געהט ער אריין אין קאפיטעל ג':

— אחר כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו — און חיים טייטשט עס אַז מיט געפיהל: און נאָך דעם האָט איוב גע־עפענט זיין מויל און האָט געשאָלטען דעם טאָג פון זיין געבוי־רען...

און אָט אזוי צעבייזערט ער זיך און לערנט א פסוק נאָך א פסוק. זיין טרויעריג הייזעריגער ניגון ניעסט זיך, גיעסט זיך און פילט אָן דעם ענגען חדר מיט שוידערהאפטע קלאנגען, מיט „קלאָג־ליעדער" אויף דעם קראנקען אָרעמען לעבען, אויף דעם אייביגען צער און וועהטאָג... חיים'ען ארט ניט בשעת לערנען, צי די תלמידים זאָגען־נאָך גוט, צי מיט גרייזען, — עס דאכט זיך, אז ער איז גאָר קיין מלמד ניט: דאָס לערנט ער גאָר איוב פאר זיך... און ער קלאָגט און יאָמערט, בייזערט זיך און פראָ־טעסטירט... ער לערנט א קאפיטעל נאָך א קאפיטעל; ער הערט אויס קאלטבלוטיג די טרייסט־רעד פון איוב'ס גוטען פרייַנד אליפז התימני, וואס איז איהם געקומען דולען א קאָפּ מיט זיינע נאָרישע נחמות, און ענטפערט וויעדער בייז, קרעכצענדיג, פראָטעסטירענדיג....

אזוי לערנט ער אָב עטליכע קאפיטלעך, ביז ער ווערט מיעד. די זיסקייט פון ניגון, דאָס טיעפע געפיהל, נעמט איהם דאָס חיות ארויס.

ער רוהט זיך אָב, פערריכערט די ליולקע און פערטראכט זיך... און ארויסלאָזענדיג געדיכטע שטיקער רויך פון מויל געהט דורך אין זיין מוח זיין גאנץ ביטער־פערשאָלטען־לעבען.

דאָס ווייב איז קראנק, די קינדער קראנק, פיער, פינף קינדער (ער נעדענקט שוין אליין ניט) זיינען פאר קעלט און הונגער אויסגענאנגען, שוין לאנג... ער אליין קוים, קוים וואָס ער לעבט, די ברוסט טהוט איהם אזוי וועה, די ביינער דאַרען שוין, האָבען שוין קיין זאפט ניט... א טיעפער טרויער נעהמט דורך זיין קראנקע נשמה, שרייען וויל זיך איהם, שרייען און שעלטען אזא לעבען...

און ער הויבט אָן אויף דאָס נייע איבערצו'חזר'ן פון קאַפיטעל ג': אחר כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו, און נאָך דעם האָט איוב געעפענט זיין מויל און האָט געשאָלטען דעם טאָג פון זיין געבוירען!...

צוריק אויף דער שטעל

דריי יאָהר איז יענקעל ליעבערמאן געווען אין ווארשוי; אין זיין שטעדטעל האָט מען איהם כמעט שוין פערגעסען. נאָהנטע בעקאנטע האָבען נאָר געוואוסט, אז ער איז אין ווער־שוי און לויט ווי מען זאָגט „מאכט" ער דאָרטען נאָנץ גוט.

אָט איז ער נעקומען א היים צו זיינע עלטערן, אָרעמע בעלי־בתים אין א קליין שטעדטעל.

— איז וואָס מאכסטו פאָרט? — האָט איהם געפרעגט דער טאָטע, אז ער האָט זיך בערוהיגט אביסעל נאָך זיין זוהן'ס פלוצלינגען קומען.

— נישקשה... — האָט זיך יענקיל געשטאַרקט מיט שטאָלץ צו ענטפערן — נאָנץ גוט!...

דער טאָטע האָט אויף איהם אויסגעשטעלט די אויגען און יענקלען האָט זיך געדאכט, אז דער טאָטע וויים שוין אלץ, אז דער טאָטע קלערט: אי, ביזטו א גאָרנישט! און יענקעל האָט געפיהלט, אז אויב ער וועט ניט אָנרעדען עטליכע שטארקע ליגענס, וועט ער זיין זעהר ניט קיין שעהנער גאסט, וועט דער טאָטע איהם זאָגען מיט א שמייכעלע פון א חכם: „וואָס האָב איך דיר פאר דריי יאָהרען געזאָגט? — פאָהר ניט! סדנא דארעא חד הוא, אומעטום איז תהו ובהו, אומעטום זיינען גע־שעפטען אין דער ערד, וואָס איז מיר ווארשוי, וואוהין

פליהסטו"? און איידער צו הערען די וועלטער פון טאטען איז יענקלען ליעבער דער טויט און ער הויבט אָן, נאָך דעם טאָטענס אלערליי שאלות, נעמאכטערהייט זיך צו היטצען:

— עט, טאטינקע... וואס דערצעהלט מען דיר און ווי דער־צעהלט מען דיר, עס איז דאָך וואַרשוי... פערשטעהסטו מיך, עס איז דאָך וואַרשוי... דאָרטען איז...

און יענקעל ווייל פארשטעלען וואס וואַרשוי איז, ווי גליק־ליך מען איז, אז מען פאלט אריין אהין: בולוואַרען, טעא־טערן, געלטנער, קאנדיטאַרייען, קארעטען, ווי אזוי מען לעבט דאָרטען א גוטען טאָג... נאָר די נאָוואַליפּיע נאס מיט זיין פינסטערן צימער'ל, וואו ער האָט געוואָהנט, לויפט איהם דורך פאר זיינע אויגען און די צונג קען זיך ניט קערעווען אויסצורעדען וווייטער א וואָרט...

— נו, דערצעהל, דערצעהל! — טרייבט איהם דער טא־טע.

נאָר יענקעל שטאמעלט נאָך א פאָר ניט דייטליכע וועל־טער און ווערט ענדליך ענטשלויענען.

די מוטער שטעהט אין א ווינקעל און בעטראכט איהר יענקלען מיט אומעטיגע בליקען. עפעס געפעלט איהר ניט זיין נאנצער הילוך: דער הוט איז משונה הויך און ערטערווייז צובויגען, דער סורדוט העננט אויף איהם ווי ניט פאר איהם נענעהמט... איהר וויל זיך זעהר פרעגען איהם, צי איז אין וואר־שוי ביליג אלטע קלייַדער? זי פיהלט אבער, אז דער זוהן קען זיך דערפון בעלייַדיגען און ניט־וויל ענדיג רייסט זיך ביי איהר ארוים נאָר א בעמערקונג:

— יענקעל איז נעבעך חשך, ווי די ערד!...

— א מת... — פערריבט דער טאטע.

יענקעל ווערט פון די בעמערקונגען נאָך מעהר חשך. די אויגען ווערען אויסגעראבענער. צום אָנפאנג פערליערט ער זיך, נאָר באלד ענטפערט ער:

— דאָס איז פון דער רייזע. דרײַ טעג אַז מען פאָהרט אין ענגשאפט — א קלײניגקייט ווארשוי — א וועלט פאָהרט!..

— ס'טייטש, פון ווארשוי געדויערט דאָך נאָר א טאָג דאָס פאָהרען? — בעמערקט דער טאָטע פערוואונדערט.

יענקעל ווערט רויט, אין קאָפּ גיט איהם א קלאַפּ: מיאוס אריינגעפאלען! עס גלײַנגט איהם אבער גלײַך צו פערבעסערן:

— יאָ, דאָס פאָהרען געדויערט טאָקע נאָר איין טאָג, אבער דאָס צוקלויבען זיך...

אין שטיבעל ווערט שטיל. אלע פיהלען זיך ווי פערשולדיגט, ווי זײַ וואָלטען א מיאוסע זינד בעגאנגען, וואָס איינער וויים פון דעם צווייטען און מען שעמט זיך אויפצוהויבען די אויגען איינע אויף די אנדערע.

— בתי מדרשים זיינען דאָרטען פארהאן עפעס א סך? — פרעגט פלוצים דער טאָטע, ווי ער וואָלט וועלען צעשטערען די שטילקייט, וואָס דריקט אזוי.

יענקעל ווערט פרעהליכער און שטאָלצער. דאָ וועט ער קענען רעדען דעם רייגעם אמת און איהם זאָל עס ניט שאדען... ער גלײַכט זיך אויס, מאכט א טריט צום טאָטען נעהנטער און צעהיצט זיך:

די מעשה איז אזוי... שוהלען איז דאָרטען א סך פארהאן... א קלײניגקייט ווארשוי! נאָר זייערע שוהלען זיינען ניט ווי ביי אונז. ביי זיי איז „שטיבלעך", חסידישע שטיבלעך; דאָרטען זיינען דורכאוים חסידים, משוגעים, ממש משוגעים! געהען אין לאנגע קאפאָטעס, אין שטריימלעך און אין נאָרטלעך.

און יענקעל רעדט א סך; ער דערצעהלט, ווי אזוי מען רעדט דאָרטען און ברענגט לדוגמא א פאָר ווערטער: „ענקער", „יאך", „סארנע", „עטץ"; ער דערפיהלט אבער ענדליך, אז דער טאָטע הערט נאָר ניט, אז דער טאָטע ווײַל נאָר וויסען דעם עיקר, צי האָט ער פערדיענט דאָרטען גענוג, צי האָט ער געבראכט

געלד און וועגען די בתי מדרשים, די חסידים און וועגען דאר־
טיגען לשון איז א שפּעטערינע זאַרג...

נאָר רעדען וועגען זיך אליין האָט יענקעל ווי מורא, און אין
שטיבעל ווערט ווידער שטיל... אלע פיהלען זיך ניט גוט, נאָר
ערגער פאר אלעמען פיהלט זיך די מוטער. זי וואָלט וועלען צו־
גהען צו יענקלען נאָר נאָהנט, אריינקוקען איהם טיף אין די
אויגען און פרעגען: וואָס מאכסטו? דערצעהל! זי מערקט
אָבער אז יענקעל בעהאלט זיך עפּעס, ווילל עפּעס ניט אויסזאָ־
גען; און איהר מוטערליך הארץ שרעקט זיך: פערשיידענע
מיאוסע פּרנסות אין א גרויסער שטאָדט לויפען איהר דורך אין
קאָפּ; און קוקענדיג לאנג אויף יענקעל'ס משונה'דיגען הוט
דאכט זיך איהר, אז ער איז געווען דאָרטען א קאטערינטשיק...

אויף מאָרגען, נאָכ'ן אָרעמען פריהשטיק, איז יענקעל
ארויסגענאנגען אין גאס, און געהענדיג האָט ער ניט געוואוסט
וואָס צו טהאָן. צי זאָל ער פערשפּילען דעם פאלטאָ און דער
רעק זאָל זיך ניט זעהן, אָדער פערקעהרט; ער האָט ניט געקענט
משער זיין, וואָס קומט אוים מעהר ניי — דער רעק, צי דער
פאלטאָ. ער האָט זיך פערשפּילעט און אָבגעשפּילעט, ווייטער
פערשפּילעט און וויעדער אָבגעשפּילעט, ביז ער איז געקומען צו
דער איבערצייגונג, אז ביידע, סיי דער רעק, סיי דער פאלטאָ
זעהען אוים אלט און אָבגעטראגען און ער זעהט אין זיי אוים
ווי אן אָרעמער פראנט, וואָס ווערט אזוי אויסגעלאכט ביי זיי
אין שטעטעל. דעם נאכצען וועג האָט ער אויף זיך געכעם'ט
דערפאר, וואָס ער איז געקומען אהיים אין אזוינע בגדים און
אז דער שוואַרץ יאָהר האָט איהם שוין אהער געטראָגען, טאָ
וואָס איז ער אזוי שוואך און קען ניט גובר זיין זיך אליין: ער
וויים דאכט זיך נאנץ גוט, אז אָרעמקייט איז קיין שאנד ניט,—
פערקעהרט א כבוד! אלע עהרליכע מענשען זיינען אָרעם. ער
האָט זיך ניט געוואלט פערקויפען פאר נעלד, און דאָך ווי געפּי־

איז ער און קנייפט די באקען מען זאל מיינען, אז ער האט דאַרטען גליקליך געלעבט. וואס טהוט ער דאס? צוליעב וואס?

און געהענדיג אזוי און וידלענדיג זיך אליין, האט ער דערזעהן, ווי קענען איהם נעהט פערריסען דעם קאפ א ל י ה ל י י ב ע ס א „בעל־הבתישער בחור" זיינער אן אמאליגער חבר. יענקעל האט איהם אלע מאל פיינד געהאט פאר זיין פוסטקייט, פאר זיין נארישען פראנטעווען, און דערזעהענדיג איהם איצטער אין א נייעם שווארצען הוט, אין א שווארצען פאלטאַ, האט ער צו איהם נאך מעהר פעראכטונג געשפירט און ער האט איהם געוואלט אויסווייכען, נאר יענער האט איהם גליך בעמערקט, האט איהם אבגעשטעלט און אויסשטרעקענדיג איהם די האנד, האט ער פרעהליך אויסגעשריען:

— א סאר א גאסט! יענקעל, וואס מאכסטו?

נאכהער האט ער יענקלען בעקוקט פון קאפ ביז די פים, ווי ער וואלט איהם געוואלט אבשאצען, וויפיעל ער איז ווערט. און דערזעהענדיג, אז די בגדים זיינען אלט און יענקעל אליין איז חושך, האט ער איהם טיף אין די אויגען, ווי א „סלעדאווא־טיעל" אריינגעקוקט און ניט ערווארטענדיג פון יענקלען קיין ענטפער, האט ער מיט א רחמנות־פנים אליין געענטפערט:

—א פנים ניט אזוי גוט... הא?...

יענקעל איז רויט געווארען, ער האט זיך דאך געשטארקט צו ענטפערן:

— נ נ נ... נישקשה... נאנץ גוט!...

דער חבר האט א קוועטש געטהאן מיט די פליצעם, ווי ער וואלט נעזאגט: עפעס ניט קענטיג, און ער האט ווייטער גע־פרעגט:

— זאג מיר, גוטער ברודער, וואס טהוסטו דאַרטען?

— „אי, זאל ער ליענען אין דר'ערד", האט יענקעל אין הארצען געשאלטען און האט קוים, צווישען די צייהנער, ארויס־געזאגט:

— אין א פאבריק פון חיט.

— ווי קומסטו אהין? — האָט דער חבר מיט פּאַרשענדע בליקען נעפרעגט. — יענקל האָט שוין מעהר ניט געקענט אויסהאלטען און האָט צורייצט נעענטפערט:

—איך קום! וואָס מאכט עס אויס ווי אזוי.

דער חבר איז געבליבען שטעהן, ניט נעפינענדיג מעהר קיין ווערטער. ער האָט נאָר א קוק נענעבען אויף יענקל'ס פאלטאָ, נאכהער אויף זיין אייגענעם. אין מח צוגענלייכט וועל־כער איז בעסער, א שמייכל נעטהאָן, און שמייכלענדיג צו־פריעדען, האָט ער יענקל'ען אויסגעצוינגען די האנד און קאלט נעזאָגט:

— א גוטען! מיר וועלען זיך נאָך זעהן!...

— אַדיע, אדיע! — האָט יענקל הכנעהריג זיך פער־נייגט און פרייער אָבגעאָטהעמט...

וויפיעל בעקאנטע יענקל האָט דעם טאָג ניט בע־גענגען האָט ער יערערן אויף זיין פראנע, וואָס מאכסטו? נע־ענטפערט:

— „נישקשה... נאנץ גוט". און פאר יערער'ן א בעזונ־דער ליגען אויסגעקלערט.

— נו, אביסל ליגענס פאר א טאָג אָנגענאָגט! — האָט ער צוריקגעהענדיג געטראכט — פוי, האָט ער אויסגעשפּייט, דערמאָהנענדיג זיך, ווי פאר איינעם האָט ער זיך אזוי צע־היצט מיט זיין גליקליכקייט דאָרטען, אז ער האָט זיך ארויס־נעחאפט, אז ער איז דאָרט בוכהאלטער ביים נרעסטען גביר י ש ע י ה ו ק א ט ל א ו ו ע ר. צום אונגליק האָט יענער נעהערט פון דעם ישעיה קאָטלאָווער, אז ער לאָזט צו זיך קיין ליטוואק אויפ'ן שוועל ניט ארויף... „ווי מיאום, ווי מיאום!"

האט איהם געקלאפט אין קאפ — „איך קען אפילו קיין גלאטען ליגען ניט זאגען!"...

און געהענדיג האט ער זיך נעפיהלט ווי שוועדע שטיינער וואלטען זיין הארץ צופרעסען. איהם האט זיך געוואלט געפינען האטש איין מענשען און דערצעהלען איהם דעם א מ ת, אז ער האט דאדט קיין שטעלע נאר קיינמאל ניט געהאט, אז ער האט די נאכצע דריי יאהר זעהר שלעכט געלעבט, אז ער האט דאדט געהונגערט און געפראדען, ניט געהאט צייטענווייס וואו צו נעבטיגען און פלעגט בלאנזשען דאן א נאנצע נאכט איבער די גרויסע לאנגע גאסען... אז פאר די דריי יאהר איז ער אפילו איינמאל אין טעאטער ניט געווען, אפילו אין גאדטען ניט, וועז די מוזיק פלעגט שפיעלען און מען פלעגט דארפען צאהלען פאר'ן אריינגאנג; אז דאדטען זיינען פארהאן א סך אזעלכע, ווי ער, און מיט זיי פלעגט ער זיך נעפינען און צוזאמען לייגען, טהיילען זיך מיט'ן לעצטען ביסען... אז ער האט אזוי פיעל צרות צו דערצעהלען! ער האט זיך אזוי פיעל אנגעזוהן — נויט, הונגער, עלענד!... נאר ווי אזוי דערצעהלט מען דאס? יעדער, וואס פרעגט איהם: וואס מאכסטו, ווי לעבסטו? האכט זיך איהם, ווייל הערען נאר א גוטען ענטפער, אז ער לעבט דאר־טען גליקליך, ניט חלילה פאר גוטע פריינדשאפט וועגען, נאר ווייל מיט א גליקליכען מענשען איז פרעהליכער צו רעדען, לייע־בער צו פערברענגען און אן אונגליקליכער מענש קיינעם ניט און איז קיינעם ניט אינטערעסאנט, אפילו די אייגענע טאטע־מאמען ניט...

און קלערענדיג אזוי איז ער אין כעס געוואדען: אין כעס געוואדען אויף זיך, אויף די בעקאנטע און אויף די עלטערן, וואס האבען איהם געפרעגט וועגען זיין לעבען. „וואס ווילען זיי פון איהם, וואס איז זייער דאגה?... און פאר כעס האט ער זיך בעשלאסען צו דערצעהלען פון היינט אן דעם אמת.

וואס האט ער זיך וואס צו שעמען? ער וועט אלץ דער־

צעהלען! ער וועט זאגען, ווי דער טאטע האָט איהם טאקע אמאל געזאגט: אז „סדנא דארעא חד הוא" אז אומעטום איז תהו ובהו, נויט, דלות, עלענד; אז אומעטום זיינען די שלעכטע רייך און גליקליך, און די גוטע — ארעם און אומגליקליך.... אז ער וועט שוין צוריק ניט פאהרען — ער וועט בלייבען דא און וועט שלום ווערען מיט'ן לעבען און רוהיג טראגען דעם יאך פון ארעמקייט... עס וועט פון איהם א בארג אראב!...

אז ער איז אבער אהיים געקומען און דער טאטע האָט איהם נאך א לאנגען שווייגען געפרענט: „נו, וואס קלערסטו, יענקעל, דו בלייבסט שוין אפשר א היגער? — האָט ער גלייך ניט געקלערטערהייט, ווי ארויסגעריסען די ווערטער פון מויל:

— ניין, איך פאהר צוריק אויף דער שטעלע... אין וואר־שוי...

און אין קאפ האָט איהם נעקלאפט און דאס הארץ האָט אין איהם געווייגט, און א קול האָט אין איהם געשריען:

— געוואלד, וואס שעהם איך מיך? וואס דערצעהל איך ניט דעם אמת? חאטש פאר א י י ן מענשען, חאטש פאר'ן אייגענעם טאטען?...

די חברה כּלי-זמר

די חברה כּלי־זמר אינ׳ם שטערטעלע ביעלינאווקע האָט נעהאט זעהר ניט קיין שעהנעם „נאָמען", און א שטעדטעלשער בעל־הבית פלעגט צו זיי נאָר אָנקומען אין אן עת צרה, ד. ה. וועז ער פלעגט חתונה מאכען א טאָכטער. איז אויך ניט צו אבי וועמען פון דער חברה, נאָר צו לייזער דעם צימבלער — שוין א מענש אין די יאָהרען מיט א וויסליכער באָרד, וואס האָט איהם צוגענעבען אן אויסזעהן פון א געזעצטען אידען... די איבריגע פון דער „קאָפעליע" זיינען אלע געווען יונגע־חברה אוז האָבען זיך געפיהרט אזוי, אז די שטעדטעלשע בעלי־בתים האָבען מיט די שטרענגסטע אזהרות פערבאָטען זייערע קינדער צו האָבען מיט זיי חלילה א מגע ומשא. די כּלי־זמר האָבען אלע געשטאָמט פון זעהר נידריגען שטאָנד. בערעל דער ערשטער פידלער, למשל, אן אויסגעוויקטער בחור אין א שווארצען האר־טען קראָנען, וואס האָט שטאָלץ אונטערגעשפּאָרט זיין לאנגען גאָרגעל,—איז געווען יענקעל דעם טשעפלער׳ס א זוהן און יענ־קעל דער טשעפלער, וויסט א מינדסט־קינד אין שטעדטעל, בויט קייזער און שלעפט די שווערע בריוסעם, ווי אן אמת׳ער גוי... אודאי איז דאָס ניט קיין גרויסער יחוס... לוי, דער צווייטער פידלער, א הויכער און א דאָרער בחור אין א בלאָה העמדעל, פערנארטעלט מיט א רויטען שנור, איז געווען חיים־לייב דעם

שניידערס א זוהן, און חיים־לייב דער שניידער, ווייסט א מינדסט קינד, אז ער נעהט קלײדער אפילו פאר פּראָסטע גוים און שעמט זיך ניט אראָבנעהמען א מאָל פון א שיקסע... גרונם באם איז געווען חנן דעם בעדער׳ס א זוהן און חנן דער בעדער האלט שוין 20 יאָהר די באָד און ער האָט שוין פערגעסען דעם טעם פון א שבת׳דיגער שלישי און פון א רעכטען פסוק אין אתה הראית...

אהרציק קלארענטיסט האָט געהאט א מאָטען, וואָס איז נאָר מיאוס אויפ׳ן מויל ארויפצוברענגען — אן ערדגרעבער און א מאמען — א וועשערין, וואָס פלעגט זיך ניט שעמען שלעפען דעם גרויסען פּאק גרעט סיי זומער, סיי ווינטער צום טייך און נאָכדעם פאנאנדער טראגען עס די שהנע בעלי הבית׳טעס, וועלכע פלעגען אליין, פערשטעהט זיך, ניט וואשען קיין גרעט.

אויסער וואס די חברה כלי־זמר האָבען געשטאָמט פון אזוינע נידריגע עלטערן, זיינען זיי אליין געווען אָהן א ברעקעל שטאט און דרך־ארץ, האָבען ניט געמאכט קיין חילוק פון עלטער ביז יונגער, פון אָרעם ביז רייך... זיי זיינען געווען גרויסע עזות־פנים׳ער, נבול־פה׳ניקעס, וואס אויפ׳ן לונג, דאָס אויפ׳ן צונג; דערצו פלעגען זיי אין לעדינע צייט, ווי ספירה, דריי וואָכען, ווען מען טאָר ניט שפּיעלען קיין חתונות, זיך ארומשלעפּען מיט מיידלעך הינטער׳ן שטעדטעל... פערשטעהט זיך, די מיידלעך זיינען אויך ניט געווען בעסער פון זיי און פון קיין שהנערעז יחוס האָבען זיי אויך ניט געשטאָמט. יענקעל דעם וואוכערניקס טאָכטער, צי לייבע, פון בקור חולים, דעם נאמן׳ס טאָכטער, וועט מיט זיי אודאי ניט ארומשפּאציערען. איבערהויפט האָט זיך די חברה כלי־זמר ארויסגעוויעזען, ווי ניט לייטיש זי איז, אויך א חתונה: זיי פלעגען שפּאָטען און חוזק מאכען פון די שהנסטע בעלי בתים, פון בעלי־בתישע זיהן און טעכטער, און גרונם באם האָט גלאט לייב נעהאט אויך יעדער חתונה זאָגען דעם מחותן א שטאָך וואָרט, וואָס דאָס האָט אויך

כלי־זמר לשון נעהייסען: אריינלאזען א שפילקע: פערשטעהט זיך, אז אזא יחוס, אזא אויפפיהרונג האט שטארק אויפנערייצט די רוהיגע סטאטעטשנע קליינשטעדטעלדיגע בעלי־בתים און ניט אומזיסט האט קיינער מיט זיי ניט נעוואלט האבען קיין מגע ומשא...

בעקאנט און אפילו שטארק אויפנעטראגען מיט זיי, איז נעווען נאר איינער פון שטעדטעל. דאס איז נעווען יאסעל דער „שרייבער". מען דארף איהם ניט פערבייטען מיט דעם שריי־בער פון דער „דומע", ווען איז אין שטעדטעל אויך נעווען א איד, און איז נעווען שטארק אנגענומען ביי די בעלי־בתים. אנ־גענומען אזוי, אז מען פלעגט פאר איהם אזש מורא האבען. יא־סעל דער שרייבער אבער האט זיך נאר בעשעפטיגט מיט לעהר־נען די שטעדטעלדינע מיידלעך שרייבען א אידישען בריוועל, א חשבון ביז כפל און אין די הייזער וואו די ציווילזאציע האט שוין אריינגעשיינט, האט ער אויך נעלערנט אן אדרעס שריי־בען.

ע ר אליין איז נעווען כמעט פון איין יחוס מיט די כלי־זמר! זיין מוטער איז נעווען אן ארעמע ענוגה. זיין טאטע, א שניידער, האט נאך אין די ערשטע יאהרען, ווען דער פראס־טער עולם האט אנגעהויבען פאהרען אין אמעריקע, זיך אהין אוועקגעלאזט. לויט ווי מען האט דערצעהלט איז ער אין דער „דריטער אמעריקע" און האט דארט א דייטשקע געמומען און פון דער ווייב און זיין קינד האט ער ניט נעוואלט הערען.

עס פערשטעהט זיך, אז יאסעל האט קיין גרויסע נעלדער ניט פערדיענט פון זיינע שטונדען ווען ער האט געגעבען. דאס רוב האט ער נעלעהרנט די ארעמע מיידלעך און ער האט זיך קוים דורכגעלעבט מיט זיין ארעמער מוטער.

ער איז נעווען פון איין וואוקס מיט די כלי־זמר, א הויבער און א דארער, מיט א לאנגליכע שמאלע נאז. זיינע שווארצע אויגען זיינען איהם נעווען טיף אין שטערן אריינגעגראבען

און פון דאָרט האָבען זיי געזיקט טרויערינג, פער׳חלום׳ט און פערטראכט, ווי ביי אן אמת׳ן פּאָעט.

און ער האָט טאקע ליידער געשריבען, אָדער ווי אין שטעדטעל האָט עס געהייסען: ער מאכט ליידער און דאָס האָט איהם ביי די בעלי־בתים אין די אויגען נאָך חוזק׳דיגער געמאכט.

— עס איז א ווילדע בריאה! האָבען זיי וועגען איהם נעדעט. דערפאר אָבער האָבען די נעהטאָרינס, שניידערינס און דיענסט־מיידלעך שטארק געהאלטען פון זיינע ליידער און פלעגען זיי ביי דער ארבייט שטענדיג זינגען, צומאכענדיג אייגענע טרויעריגע מעלאָדיען... שטארק בעוואוסט און בעריהמט איז געווען ביי זיי דאָס ליעד פון דער ליעבע, וועלכעם זיי פלעגען זינגען מיט גרויס געפיהל, דאָס ליער האָט זיך אָנגעהויבען אזוי...

איך וועל נעהן א קוק טהאָן
וואָס מיין מירעל מאכט,
אין דער לאנגער, שווארצער,
ווינטער־נאכט.

פערשפּרייטען זיינע ליידער צווישען די מיידלעך פלעגען די „כלי־זמר", וועלכע ער פלעגט יעדעס ליער גליך טראגען און פאָרלעזען, ווערענדיג דערביי דאָ רויט דאָ בלאָ פון אויפרע־גונג, וואס וועלען „זיי" זאָגען דארויף. די כלי־זמר זיינען גע־ווען גוטע קריטיקער, פּאָעזיע האָבען זיי זעהר ליעב גענאָט, זיי זיינען געווען שטארק בעלעזען אין דער אידישער ליטעראָ־טור: מיכל גאָרדאָן, גאָלדפאדען, בערענשטיין און אנדערעע האָבען זיי געוואוסט אויף אויסענווענינג און די מעלאָדיען פלע־גען זיי אויסשפּיעלען אויף זייערע אינסטרומענטען. די חברה האָט שטארק געהאלטען פון יאָסעל׳ס טאלאנט און זיי פלעגען איהם זאָגען, אז מיט דער צייט וועט פון איהם ארויסוואקסען א גרויסער ליט.

און יאָסעלם הארץ פלעגט פאר שמחה אָנהויבען שטארק

קלאפען, זיינע באקען פלעגען בלויך ווערען, די אויגען פייכט און מיט א ציטרינען קול פלעגט ער זיך וועגדען צום ערשטען פידלער:

— בערעל, שפיעלט עפעס!

בערעל פלעגט א שמייכעל טהאן; יאָסעל'ס קוק איז אבער געווען אזוי דורכגעדרונגען מיט בקשה, אז בערעל פלעגט ערנסט ווערען, ארָאבנעהמען די פידעל פון וואנט, אָנשטעלען זי און פרעגען:

— וואָס זאל איך דיר שפיעלען, יאָסעל? וואָס ווילסטו?

— איך ווייל — פלעגט יאָסעל ענטפערן, גערירט פון בערעל'ס גוטסקייט, איך ווייל עפעס אן אומעטיגע זאך, אויף דער נראָבער סטרונע. טהי־טהי... טהי... איהר ווייסט דאָך וואָס איך מיין.

— אויף דער נראָבער סטרונע?... טהי־טהי־טהי?... וואָס מיינט ער דאָס אזוינס? — פלעגט זיך בערעל פערטראכטען זוכענדיג דעם גיגון אויפ'ן באלקען.

— ער מיינט דעם וואָלאך! — פלעגט אהרציק דער קלארנעטיסט ערקלעהרען.

— ער איז נים קיין נאר, ער ווייסט וואָס גוט איז! — פלעגט דער ערשטער פידלער גוטהערציג שמייכלען.

—ער איז א מבין אויף מוזיקע, פלעגט אהרציק לאכען און א קלאפ געבען יאָסלען איבער'ן פלייצע.

און די גאנצע חברה כלי־זמר וועלכע פלעגט זיך ביים ערשטען פידלער פערזאמלען, אויסער דער עלטערער צימבלער, פלעגען אָנהויבען שפיעלען, געבען קאָנצערט פאר דעם אייני־ציגען פערעהרער אין שטעדטעל — פאר יאָסעל דעם שרייבער...

יאָסעל פלעגט אריינלאָזען די אויגען זיינע אין בערעל'ס פידעל, פון וואנען עס האָבען זיך געגאָסען ריהרענדע ווייכע טענער, תחנונים ובקשות... ער פלעגט קוקען אין די שפאלטען

פון פידעל אזוי ווי ער וואלט וועלען זעהן, צי זיצט דאָרטען גיט עפעס א מענש און ווייגט אזוי זיס...

אז די חברה פלעגט אבשפיעלען, פלעגט יאָסעל וועדען בעגיסטערט, פלעגט אויסשטעלען ווי פערוואונדערט די אויגען, פערטראכטען זיך און קנייטשענדיג זיין שטערן ווי ער פלעגט זיך עפעס דערמאהנען, פלעגט ער מיט פייער אויסשיסען:

— הערט ברידער, לאכט זיך אויס פון זיי! פאָלגט מיך, לאכט זיך אויס!...

— פון וועמען? — פרעגען די כלי־זמר.

—אָט פון אלע בעלי־בתים, אָט פון אלע יחסנים, אָט פון אלע רייכע! פון דאָס גאנצע שטעדטעל!... איך וועל ניט בייטען אייער נאָגעל אויף זיי אין גאנצען. דאָס זיינען גאר קיין מענשען ניט! גאָר קיין מענשען ניט!! — פלעגט ער שוין העכער שרייען — דאָס זיינען חיות, מיאוסע חיות!... אוי, האָב איך זיי פיינט! טפו!

די חברה כלי־זמר פלעגען נאָך אזא „דרשה" שמייכלען צופריעדען און אהרציק קלארנעטיסט, ווערט צוקאָכט אויף גלייך מיט יאָסלען, גיט א קלאפ איבער'ן טיש און שרייט אויס:

— ווי איך בין א כלי־זמר — ער איז נערעכט! יאָסעל! דו ביזט אינער אין שטעדטעל... זיי זיינען אלע וויילדע פראים, בהמות! יאָלדעם!...

— ווער שטעהט אָן זיי? — רופען זיך אָן די איבריגע פון דער חברה...

— ניין! עס ברענט מיר ווי א פייער, שרייט אויס יאָסעל — מענשען זאָלען ניט האָבען קיין ברעקעל נעפיהל אין קיין זאך. א כלי־זמר זאָל ביי זיי זיין טריף! — פאר וואָס, פאר וועז?... וואס ווילען זיי פון אייך, פרעג איך, וואָס ווילען זיי? וועז ניט איהר וואלט דאך אין שטעדטעל אן אומעט געווען.

— לאָמיר איהם נאך עפעס שפיעלען! — פלעגט אהרציק קלארנעטיסט שמייכלען, קלאפענדיג יאָסלען איבער'ן פלייצע,

ער איז וועלטה, ער פערשטעהט מוזיק.

— ווי? ער שרייבט ליעדער, פערשטעהט ער מוזיקע — ערקלעהרט ערנסט בערל פידלער. מוזיקע און פאעזיע איז אלץ איינס — דאס איז טענער און יענס אין וועלטער. דער וואס איז אבער א מבין, הערט אין פידעל אויך וועלטער. דאס פידעלע רעדט...

— אוי, אמת! — כאפט זיך יאסעל אן. — ביי אייך בעט זיך עפעס די פידל: האט רחמנות, ווייגט זי...

די כלי־זמר לאכען און הויבע זאן שפיעלען נאך א זאך, אן אומעטיגע, א ריהרענדע. יאסעל לאזט אראב דעם קאפ און הערט מיט גרויס נעפיהל, און אז די חברה ענדיגט קאן ער זיך וויעדער ניט איינהאלטען און שרייט אוים:

— פאלגט מיר, ברידער, לאכט זיך אוים פון זיי — איהר האט נשמות און זיי ניט...

און יאסעל בלייבט שוין ביי די כלי־זמר ביז שפעט אין דער נאכט. די חברה לעגט זיך צונויף און מען שיקט נאך א ביסעל בראנפען און מען פערבייסט מיט שווארץ ברויט מיט זאלץ... נעהמענדיג אביסעל בראנפען, נאר צו די ליפען, וועלט יאסעל מוטהיגער און דרייסטער צו טהאן דאס, וואס עס ווילט זיך איהם די גאנצע צייט, זיצענדיג ביי די כלי־זמר. ער נעהמט יעדען ארום מיט גרויס ליעבשאפט און קושט יעדען שטארק, שטארק... די חברה פיהלט איהם מיט, פערשטעהט איהם, און עס וועלט ביי זיי אן אמת'ע ברידערשאפט, אהן קנאה, אהן שנאה, אהן רכילות און לשון הרע און וען די שטעל־טעלשע בעלי בתים וואלטען עס צוגעזעהן, וואלטען זיי זיך וועל וייסט, אפשר פערטראכט און ארויסגערעדט:

— וואס ווי? מען פון זיי טאקע האבען? גאנץ וואויל מענשען, די חברה כלי־זמר, מיט יאסעל שרייבער!... גאנץ נוטע, גאנץ עהרליכע מענשען...

נאר די בעלי־בתים שלאפען שוין לאנג...

די געשיכטע פון אַ קראָם

די קראָם, וואָס האָט זיך געפונען אין דער מיט פון דעם פיערטען קלייניעם ציי׳ל קראָמען אין מארק, איז געווען נעבויט אויף דעם זעלבען שטייגער, ווי די אלע אנדערע. דער זעלבער גאניק פון דריי שטיינער, אויסגעלעגט ווי א סגל, א שטיקעל סגולה צו דער שטענדיגער בלאָטע, וואס האָט זיך ניט געוואלט פאר קיין פאל אין דער וועלט טריקענען. דיזעלבע אויסגעהאק־טע לאָך, וואָס האָט געהייסען „טהיר" און זיך פערמאכט ביי נאכט מיט גרויסע קונצען און געעפענט זיך מיט נאָך גרעסערע; דיזעלבע שווארצע פאליצעס, וואָס קיינער נעדענקט ניט ווען און ווער האָט זיי געמאכט, און אפילו דיזעלבע גרויס. און דאָך האָט די דאָזיגע קראָם געהאט א טרויעריגען אויסזעהן און האָט געשראָקען. אז מען פלענט אריינקוקען אין דער דאָזיגער קראם און דערזעהענדיג דעם קרעמער, צי די קרעמעריו אינוועניג, פלענט זיך דאכטען, אז ניט מיט זייער גוטען ווילען זיצען זיי דאָ, דאָס האָט עפעס א ניט־גוטער זיי פער׳משפט צו זיצען א צייט פאר עפעס זעהר א הארבע עבירה...

אבגעשיידט האָט זי זיך פון אלע אנדערע קראָמען אויף מיט איהר נאָמען. אין שטעדטעל האָט אלץ און יעדערער געהאט א נאָמען, קראָמען אבער ניט. דער נאָמען פון א קראם איז געוואנגען אויפ׳ן בעל הבית פון קראָם. למשל: אברהם יוסף׳ס

קראָם, זלאטע באשע'ס קראָם, מאטלע ניטעל'ס קראָם. די דא־זיגע קראָם אבער האָט געהאט א נאָמען — „די מזל'דינע" האָט זי געהייסען.

דאָס איז נעווען א בייסענדינער „סני נהור"־לשון, א אי־ראָניע, וואס האָט א סך איהרע אלטע לעבעדינע בעלי־בתים דערמאהנט זעהר אומעטינע, לאנגע טעג און נאָך אומעטיגערע. לענגערע אוועגטען...

און די „מזל'דינע קראָם" האָט געהאט א סך בעלי־בתים. ווען מען וואָלט וויסען ווי אלט די קראָם איז, וואָלט מען בערך געקענט אויסרעכענען וויפיעל קעפ זיינען אין איהר געווען. וויפיעל אויגען האָבען דורך איהר טהיר ארויסגעקוקט אויף א קונה און שיער ניט בלינד געוואָרען קוקענדיג און שיער ניט צופלאצט געווארען וואָרטענדיג. אויסרעכענען וואָלט מען עס געקענט דערפאר, וויל דורכשניטליך איז דאָרט קיין קרעמער ניט נעזעסען מעהר ווי א האלב יאָהר, און אויב די קראָם איז אלט געווען צוויי הונדערט יאָהר, האָבען זיך אין איהר אכט הונדערט אויגען נעמוטשעט... עס איז אָבער א סברא אז די קראָם איז נאָך עלטער פאר צוויי הונדערט יאָהר, עס דאכט זיך, אז זי איז בעשאפען געוואָרען מששת ימי בראשית, און דער גרעסטער סטאטיסטיקער וועט ניט ביכולת זיין אויסרע־כענען וויפיעל בעלי־בתים זי האָט געהאט.

די, וואָס מען נעדענקט, איז אבער אויך גענוג.

פון די ערשטע, וואָס מען נעדענקט זיי און מען זעהט זיי נאָך אין שטעדטעל, איז — חיים דער אלטער. ער האָט זי נעדונגען ביי דער אופראוע, צו וועמען זי נעהערט, פאר 20 רובל א יאָהר און בעטראכטענדיג מיט שכל דעם פלאץ, וואס ארום דער קראָם געפינט זיך, האָט ער בעשאָפען. אז די קראָם דארף זיין גוט פאר דזיענאכטם מיט מאוש.

און א נאנץ האלב יאָהר איז געשטאנען אויפ'ן צור־פויל־טען פאל פון קראָם, ארויסגערוקט צום טהיר, אלם שילד,

א שווארצער עמער מיט דזיענאכטס, מיט שווארצע קווארטען. האלבע קווארטען און קווארטיר־לעך. און א קעסטל מיט שווארצע שטיקער מאזש, מיט א שווארצען מעסער, צו שניידען עס. חיים אליין, אויסגעשמירט אין נאנצען אין זיין סחורה מיט אן אויסזעהן פון א זומערדיגען פארנאכטיגען שאטען, איז געשטאנען פארביי די טהיר, די הענד צוזאמענגענומען אין די ארבעל און האט נעקוקט...

א וואך האט ער אזוי נעקוקט, און איינמאל אין א רעגענדיגען זונטאג איז נעקומען א אבגעריסענער מוזשיק אין א פאר צוריסענע שטיוועל, האט נעקויפט א קווארטירעל דזיענאכטס פאר פיער נראשען און האט טאקע אין קראם גופא מיט זיינע אייגענע פינגער אויסגעשמירט די שטיוועל פון אויבען ביז ארא־אב. חיים'ן איז אביסעל פרעהליכער געווארען. די האפנונג מיט די חנ'עוודיגע אוינלעך האט איהם א ווינק געטהאן: ניט נעזארגט, חיים, וועסט לייזען געלד! און חיים, ניט קיין נארי־שער איד, דאכט זיך, פערשטעהט גוט א שטיקעל רש"י מיט תוספות, האט זיך איינגעהערט און נעשמייכעלט, ווי געראדט: איך גלויב דיר!

אין א האלב יאהר איז דער עמער מיט דזיענאכטס געווא־רען אביסעל וועניגער. חיים האט פאר הארצוועהטאג פערנעסען פיעל קווארט ער האט פערקויפט. פון די מאזש האט נעפעהלט נאר א קליין שטיקעל, דאכט זיך א האלב פונט. ער האט אויף דעם עמער דזיענאכטס מיט דעם מאזש נעמאכט אן „אויספערקויף", נע־לאזען פאר א דריטעל פון קרן, צוגענומען די שליסלען און מיט א קלאה אנטלאפען נעווארען אהיים און נעמאכט אויף זומער א קנעלונג...

די קראם איז נעבליעבען אן אפענע. עלענדע הינד און ציגען האבען דארט נעפונען א בעשיצונג פון שלעכטען וועט־טער. אבער ניט לאנג. די שטאדטיגע בעלי־בתים האבען נעווא־

פען אויגען אויף דער קראָם, אויפ'ן נעשעפט וואָם מען קען דאָ מאכען, און אייגער, לייבע טעוויעס, א איד מיט א קאפּ־טאל פון הונדערט רובל, וואס האָט ניט נעוואלט עס קיינעם פערלייהען, האָט זי נעדונגען פאר אכצעהן רובל.

— איהר וועט זעהן, אידען, — האָט לייבע טעוויעס גע־זאָגט: אז איך וועל פון דער קראָם מאכען א „לייט", זי וועט מ י ר טראָגען צוויי־דריי רובל א וואָך.

— דהייגט, וואס פאר א מין סחורה רעכענט איהר צו האלטען? — האָט מען ביי איהם נעפרעגט.

נאָר לייבע טעוויעס האָט ניט אזוי גיך ענטדעקט דעם מין סחורה. צי דערפאר וויל ער האָט מורא געהאט מען זאָל ביי איהם דאָם ניט אויסחאפען, אדער ער האָט מורא געהאט, אז מען זאָל פון איהם ניט לאכען, — דאָם האָט ער אליין ניט נעוואוסט.

אין א וואָך ארום איז דער סוד ענטפלעקט נעווארען. לייב־בע טעוויעס האָט נעמאכט א קראָם פון מילכיגס, איבערהויפּט איז דאָרט נעווען א סך „שאָטען־קעז".

וויסענדיג גוט דעם אָננאנג פון שאָטען־קעז אין שטעדטל, האָט לייבע טעוויעס ניט אומזיסט נעהאט האָפענונגען. ביז אהער, ר. ה. ביז איהם איז אין שטעדטל ספעציעל אוא קראָם ניט נעווען און שאָטען־קעז האָט נאָר נעהאט יענע בעל־הבית'טע, וואָם האָט פערמאָגט אן אייגענע בהמה. די ארעמע לייט אָבער האָבען געמוזט אָנקומען צו די בעל־הבית'טעס פון די בהמות. דעריבער האָט לייבע טעוויעס נערעכענט, אז וועט ער וועט אויפקויפען ביי אלע בעל־הבית'טעס פון די בהמות די מילכיגס, און דער עיקר טאקי די שאָטען־קעז, — וועט ער לעזען פיין געלד.

און באלד האָט מען די קראָם אויסגעריניגט מיט א גרוי־סען בעראָזווען בעזעם, מיט וועלכען מען האָט אויך די ציג־גען ארויסגעטריבען, און מען האָט צוגעקליבען די קראָם ווי גע־

הערינ איז, מען האָט אוועקגעשטעלט צוויי גרויסע קריג זויער־מילך, א קריגעל סמעטענע, צוויי גרויסע קעז, אנשטאָט א שילד, אויף א ברעט, האלב ארויסגעקוקט אין דרויסען, און א גרויסען צעבער מיט שאָטען־קעז.

נעוסען אין קראָם זיינען די ערשטע טעג בויידע: אי ליי־בע טעוויעס אי זיין ווייב שיינע. דעם ערשטען טאָג האָבען זיי נעלעזט פאר א האלב פונט שאָטען־קעז — צוויי נראשען, דעם אנדערן טאָג, פאר א קוואַרטירל זויער מילך — א גרא־שען, און אויפ'ן דריטען טאג האָבען זיי ערשט פארנאכט נע־לעזט פון א תלמוד־תורה אינגעל פאר א גראשען ווייסען קעז.

— נעהם בעסער שאָטען־קעז, — האָט ליבע טעוויעס פאַרנעלענט: שאָטען־קעז וועסטו האָבען מעהר, נארעלע. ביזט דאָך אן אָרעם אינגעל, וויסער קעז איז פאר דיר צו טייער.

נאָר דער תלמוד־תורה אינגעל איז נעווען ניט זעהר קיין אָרעמער; זיין טאטע איז נעווען א שוסטער, וואם האָט פער־דיענט דריי רובל די וואָך, און ער האָט זיך פערגונגען צו עסען וויסען קעז.

— פע, שאָטען־קעז! — האָט ער זיך נעקרימט.

— נעה, שנץ! — האָט ליבע טעוויעס נע'כעס'ט — ווי זאָגט מען עס אויף שאָטען־קעז „פע"?

נאָר דער תלמוד־תורה אינגעל איז ניט נתפעל נעוואָרען, וואָם ליבע טעוויעס האָט נעביך א נאנצען צעבער מיט שאָטען־קעז, און ער האָט וויערער נעזאָגט:

— פע, שאָטען־קעז...

און ליבע טעוויעס האָט נאָכ'ן אינגעלם אוועקנאנג נע־זאָגט צום ווייב:

— איז דער אמת'ן, וואָם דארף מען האלטען אזוי פיעל שאָטען־קעז?

— איך ווייס? — האָט דאָם ווייב נעענטפערט: וואָם דען וועסטו האלטען?

* * *

און אז לייבע טעוויעס האָט אין א האלב יאָהר ארום אויף פערמאכט די קראָם, ארויסגעהענדיג מיט 40 רובל היזק, האָט די קראָם זיך פערצווייפעלט, זי איז דאכט זיך נידריגער, אייגענעבוינגענער געווארען און האָט אויסגעזוכן, ווי א חורבה.

די שטעדטעלדיגע בעלי־בתים אָבער האָבען געזוכט געשעפט און האָבען געווארפען אויגען אויף דער קראָם, טראכטענדיג אלץ פון נייע מינים סחורות.

— דאָ וואלט גוט געווען צו האלטען מעהל, און נאָר מעהל! אזוי האָט זיך משער געווען חייקעל דער תבואה הענדלער, וואס פון תבואה־האנדעל אליין האָט ער ניט געקענט האָבען חיונה און האָט געזוכט נאָך געשעפטען.

ער האָט זיך געוואלט מכח דעם מיט וועמען עס איז אן עצה האלטען, נאָר ער האָט מורא געהאט: טאָמער איז עס טאקע גוט און מען חאפט זי איהם אויס!

און חייקעל האָט נעריזיקירט און האָט נעדונגען די קראָם און אריינגעשטעלט אין איהר פינף זעקלעך וויייסע מעהל, דריי — קאָרענע מעהל און א זעקעל גרויפען. שפעטער, האָט ער נעריעבענט, וועט ער דאָ האלטען באָב און ארבעס.

נאָר צו באָב און ארבעס האָט די קראָם ניט זוכה נעווען. און חייקעל האָט מיט חרטה, וואס ער האָט זיך ניט געהאלטען פריהער קיין עצה מיט קיינעם, פערלאָזען די קראָם, און האָט פערקויפט די זעקלעך מעהל צו א גרעסערן מעהל־קרעמער מיט פינף רובל היזק און האָט גענומען זוכען צום תבואה־האנדעל אן אנדער געשעפט.

און די קראָם איז וויעדער נעבליעבען פוסט, און וויעדער ניט אויף לאנג. זרח דער סופר האָט חתונה געמאכט א טאכטער און האָט זיך מתחייב נעווען צו נעבען דעם יונגען פאָרפאלק א יאָהר קעסט מיט א געשעפט, און דאָס יונגע פאָר פאלק

האָט מען טאקע אריינגעזעצט אין דער קראָם. — געהאלטען האָבען זיי דאָרטען שניט.

און אין א האלב יאָהר ארום האָט דאָם יונגע פּאָר־פּאָלק אָבגעשניטען מיט די שניט און דער יונגער־מאן האָט זיך אויס־געלערנט סופרות, שרייבען תפילין און מזוזות, און די קראָם איז ווייטער געבליבען אן עגונה...

און אזוי האָט זיך עס לאַנגע, לאַנגע יאָהרען נעצוינען און די קראָם האָט צוגעצוינגען בעלי־בתים און אוועקגעטריבען, צו־געצוינגען און אוועקגעטריבען, ביז מען האָט איהר א נאָמען גע־געבען די „מזלדיגע" קראָם, און גרונם שניידער א שטאָדטי־שער חכם, פלענט קוקענדיג אויף איהר זאָגען:

— נעדענקט, אידען, מיינע ווערטער: די קראָם איז טאקע א מזל'דיגע, נאָר ניט פאר אידען; א גוי דארף זיך אין איהר אריינזעצען, נאָר א גוי, אזוי זאָגט מיר עפעס דאָם הארץ.

און ער האָט טאקע געטראָפען. שוין עטליכע יאָהר, אז די דאָזיגע קראָם איז העכער נעוואָרען, נרעסער און ליכטינער, אין קראָם זיצט א גוי מיט נרויסע בלאָנדע בייזע וואָנסען, רערט טיף רוסיש, און לייזט אפשר הונדערט רובל א טאָג. אידען נע־הען פערבי, קוקען נעביך אריין אינווענינ און ווערען צו־פלאצט: „אט איז א מין מזל! מיר האָבען דא נעפינסטערט און נעפינסטערט... בדלות נעוואָרען"...

נאָר ווער קען זיך נלייבען צו א גוי'ס מזל?... בפרט אז די קראָם איז די „מאנאָפאָל" און מען פערקויפט דאָרט בראנ־פען. א קלייניגקייט א קראָם פון בראָנפען... א נרויסער קונץ צו לייזען נעלר....

אינהאלט:

פערלאַרען דעם קול — — — — — — — 7
ווייבערשער שרעק — — — — — — — 18
אויף מבינות — — — — — — — — — 29
דער קוש — — — — — — — — — — 36
דער נמילות חסד — — — — — — — — 44
ביים דאוונען — — — — — — — — 59
שכר למוד — — — — — — — — — 65
די גרויסע סוכה — — — — — — — — 75
די צוויי ברידערלעך — — — — — — — 93
דער אריסטאקראט — — — — — — — 103
אין סאד — — — — — — — — — 111
זאל שטעהן ווי נעשטאנען — — — — — 117
אין קריעג — — — — — — — — — 121
פערשפעטיגט — — — — — — — — 129
דער רב און זיינע ספרים — — — — — 139
א פארגרעבט שטעדטעל — — — — — 149
דער פוילישער גלח — — — — — — 157
דער אלטער מגיד — — — — — — 164
דער ברית חדשה — — — — — — — 175
די ערציהונג — — — — — — — — 183
די כלי־זמר — — — — — — — — 189
טעכטער — — — — — — — — — 197
אתן־כלה בריעף — — — — — — — 204
א שטעדטעל אהן ווייבער — — — — — 211

אידישע מטבעות — — — — — — — — 218
קאלט — — — — — — — — — — — 223
איוב — — — — — — — — — — — 227
צוריק אויף דער שטעל — — — — — — 233
די חברה כלי־זמר — — — — — — — 241
די געשיכטע פון א קארב — — — — — 250

6250 - v.3

Date Due

בעל
ריזן

ריזען, אברהם
געזאמעלטע שריפטן -
הילמישע מעבטשן
6256

#6256

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT
21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.
A fine of 5 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

PLEASE ADVISE CHANGE OF ADDRESS